

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilaki ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi kielilaki ja annettavaksi siihen liittyvä muu uusi lainsäädäntö. Uusi kielilaki korvaisi vuonna 1922 annetun kielilain.

Uudella kielilalla turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet perustuslaissa edellytetyllä tavalla. Esityksen mukaan kielilaki on Suomen kansalliskieliä, suomen ja ruotsin kieltä, koskeva yleislaki. Lakiin sisältyisivät viittaukset muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön sekä kielisäännöksiä sisältävään erityislainsäädäntöön.

Uusi kielilaki olisi soveltamisalaltaan laaja ja velvoittaisi laissa määriteltyjen viranomaisten lisäksi valtion liikelaitoksia ja eräin edellytyksin myös sellaisia palveluja tuottavia yhtiöitä, joissa valtiolla tai kunnilla on määräämisvalta. Laki koskisi annettavan palvelun osalta myös muita kuin viranomaisia, jotka viranomaisen toimeksiannosta tarjoavat palvelua yleisölle, sekä niitä, joille viranomaisen antaa julkisia hallintotehtäviä. Lain mukaan viranomaisen tehtävien hoitaminen ostamalla palveluja yksityisiltä ei vaikuttaisi ihmisten kielellisiin oikeuksiin.

Kielellisen jaotuksen perustana olisivat edelleen yksikieliset ja kaksikieliset kunnat. Kielellisen jaotuksen määräytymisperusteet pysyisivät nykyisellään. Esityksen mukaan myös viranomaiset määriteltäisiin yksi- tai kaksikieliseksi.

Esityksen mukaan viranomaisten olisi omaaloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Uutena perusoikeusolottuvuutena on yksilön oikeus saada palvelua suomen ja ruotsin kielellä.

Uuteen kielilakiin sisältyvät täsmälliset säännökset oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa eri tilanteissa samoin kuin säännökset käsittely- ja työkielestä viranomaisissa sekä viranomaisten

asiakirjojen kielestä. Esityksen mukaan kaksikielisen viranomaisen olisi yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä sekä suomen että ruotsin kieltä. Laissa olisi myös perussäännökset kilpien, liikennemerkkien ja paikannimien kielestä sekä kulutushyödykkeistä annettavien tietojen kielestä.

Laissa olisi erityinen säännös toimenpiteistä kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Kielilain täytäntöönpanon ja soveltamisen seuranta ehdotetaan säädettäväksi oikeusministeriön tehtäväksi. Oikeusministeriön tulisi tarvittaessa tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin lain noudattamisen turvaamiseksi.

Valtioneuvostolle ehdotetaan säädettäväksi velvollisuus vaalikausittain antaa eduskunnalle kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Suomen ja ruotsin kielen lisäksi kertomuksessa käsiteltäisiin ainakin saamen ja romanin kieltä sekä viittomakieltä. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta. Laki korvaisi nykyisen valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain. Laissa säädettäisiin siitä kielitaidosta, jota vaaditaan valtion, kuntien ja kuntayhtymien sekä itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten virkamiehiltä ja muulta henkilöstöltä. Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännökset muun muassa viranomaisen velvollisuudesta huolehtia henkilöstönsä kielitaidosta, kielitaitovaatimuksista ilmoittamisesta ja niiden asettamistavasta, kielitaidon varmistamisesta palvelukseen ottamisessa, erivapaudesta, suomen ja ruotsin kielen tutkinnoista sekä tutkintojen hallinnosta ja toimeenpanosta.

Tämän lisäksi esitykseen sisältyvät ehdotukset muutoksiksi oikeudenkäymiskaareen, oikeudenkäynnistä

rikosasioissa annettuun lakiin, kansanterveyslakiin,
esitutkintalakiin, sosiaalihuollon asiakkaan erikoissairaanhoidon lakiin ja kuntajakolakiin.
asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin, Ehdotetut lait ovat tarkoitettuna tulemaan
potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.
lakiin, sosiaalihuoltolakiin,

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYSLUETTELO.....	3
YLEISPERUSTELUT	5
1. Tausta ja nykytila.....	5
1.1. Kansalliskielten historiallinen, kulttuurinen ja sosiologinen tausta.....	5
1.2. Voimassa oleva kielilainsäädäntö	7
1.3. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö.....	39
1.4. Nykytilan arviointi	49
2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	50
2.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi.....	50
2.2. Keskeiset ehdotukset.....	51
3. Esityksen vaikutukset	60
3.1. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan	60
3.2. Taloudelliset vaikutukset.....	60
3.3. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset	63
3.4. Ympäristövaikutukset.....	63
4. Asian valmistelu	63
4.1. Valmisteluvaiheet ja –aineisto.....	63
4.2. Lausunnot ja jatkovalmistelu.....	64
5. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja.....	65
5.1. Riippuvuus muista esityksistä.....	65
5.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista	66
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	67
1. Lakiehdotusten perustelut.....	67
1.1. Kielilaki	67
1 luku. Yleiset säännökset.....	67
2 luku. Oikeus käyttää suomea ja ruotsia viranomaisissa	74
3 luku. Asian käsittelykieli viranomaisissa.....	78
4 luku. Toimituskirjan ja muun asiakirjan kieli.....	85
5 luku. Kielellisten oikeuksien turvaaminen	91
6 luku. Viranomaisten työkieli	94
7 luku. Lainsäädännössä sekä yleisessä tiedottamisessa käytettävät kielet.....	96
8 luku. Kielellisten oikeuksien edistäminen ja seuranta	100
9 luku. Erinäiset säännökset	103
10 luku. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset.....	105
1.2. Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta	105
1 luku. Yleiset säännökset	105
2 luku. Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset ja kielitaidon huomioon ottaminen henkilöstöä palvelukseen otettaessa	107
3 luku. Valtionhallinnon suomen ja ruotsin kielen tutkinnot.....	112

4 luku.	Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset.....	117
1.3.	Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta	117
4 luku.	Oikeudenkäynnin kieli	117
1.4.	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.....	119
6 a luku.	Oikeudenkäynnin kieli	119
1.5.	Laki esitutkintalain muuttamisesta	120
1.6.	Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain	
4 §:n muuttamisesta		120
1.7.	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta	
	121	
1.8.	Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta	121
1.9.	Laki kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta	122
1.10.	Laki erikoissairaanhoidon lain muuttamisesta	122
1.11.	Laki kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta	123
2.	Tarkemmat säännökset.....	123
3.	Voimaantulo.....	123
4.	Säätämisyjärjestys.....	123
LAKIEHDOTUKSET.....		125
Kielilaki		125
julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta		134
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta		138
oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.....		139
esitutkintalain muuttamisesta		140
sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n muuttamisesta .		141
potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta		141
sosiaalihuoltolain muuttamisesta		142
kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta		142
erikoissairaanhoidon lain muuttamisesta.....		143
kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta		144
LIITE.....		145
RINNAKKAISTEKSTIT		145
esitutkintalain muuttamisesta		145
sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n muuttamisesta .		148
potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta		149
kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta		151
kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta		152

YLEISPERUSTELUT

1. Tausta ja nykytila

1.1. Kansalliskielten historiallinen, kulttuurinen ja sosiologinen tausta

Johdanto historiaan

Kansalliskieliä sekä oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin koskeva perustuslain 17 §:n säännös hyväksyttiin uutta, vuoden 2000 perustuslakia säädettäessä tavallaan itsestäänselvyytenä. Tämä kuvaa sitä tasapainoa ja sovinnollisuutta, joka nykyisin vallitsee Suomen kansalliskielten, suomen ja ruotsin, välillä. Säännös perustuu kansalliskielten osalta vuoden 1919 hallitusmuodon 14 §:ään. Hallitusmuodon kielipykälän syntyvaiheisiin liittyi paljon kiistoja ja erimielisyyksiä, ja esimerkiksi pykälän 1 momentti, jonka mukaan suomi ja ruotsi ovat Suomen kansalliskielet, sisältyi vasta neljänteen eduskunnalle annettuun hallitusmuotoehdotukseen. Kysymys suomen ja ruotsin asemasta oli jo pitkään ennen hallitusmuodon säätämistä ja on useasti sen jälkeenkin ollut kiistojen aiheena, kunnes sotien jälkeen on päästy nykyiseen tasapainotilaan.

Kielilakikomitean mietintöön (komiteanmietintö 2001:3) sisältyy selostus Suomen kansalliskielten historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiologisesta taustasta. Selostus riittänee antamaan tarvittavat taustatiedot, mutta sitä ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi toistaa kokonaisuudessaan tässä esityksessä.

Menneiden kieliriitojen aikana kieli on usein saatettu rinnastaa kansallisuuteen ja rotuun eivätkä rasistiset näkemykset ole olleet harvinaisia Suomen kansalliskielten historiassa. Nykyisin pidetään arveluttavana sitä, että kieltä käytetään ihmisten stereotyyppiseen ryhmittelyyn ja eriarvoisuuden korostamiseen. Esimerkiksi ruotsinkieliset suomalaiset, niin sanotut suomenruotsalaiset, tuntevat olevansa suomalaisia. Suomen ruotsinkielisellä

väestöllä on vahva suomalainen identiteetti, johon sisältyy myös oma vahva suomenruotsalainen kulttuuri. Suomi on yhtä hyvin ruotsinkielisen kuin suomenkielisen väestön isänmaa. Pitkän yhteisen historian sekä läheisen kulttuurin takia suomalaisilla on luonnollisesti vahvat siteet Ruotsiin. Se ei kuitenkaan tarkoita, että Suomen ruotsinkieliset katsoisivat olevansa ruotsalaisia, vaikka heillä onkin yhteinen kieli ruotsalaisten kanssa.

Suomen itsenäistyessä suomen ja ruotsin kieltä koskevat lait säädettiin yhdenmukaisiksi molempien kielten suhteen. Molemmat kielet ovat kansalliskieliä. Tosiassiallisen kielivähemmistön asema ja oikeudet ovat samat riippumatta siitä, onko virka-alueen enemmistökieli tai ainoa kieli suomi tai ruotsi.

Tilastotietoja

Kielirekisteröinnissä noudatetaan periaatetta, että ihmisillä on ainoastaan yksi oma kieli. Se, joka omasta mielestään on kaksikielinen, ei voi merkittyä molempia kieliä rekisteriin. Tilastotiedot eivät siten anna täydellistä kuvaa kielellisestä todellisuudesta eivätkä myöskään tarkasti kuvaa väestön kielitaitoa.

Suomen väkiluku oli 5 181 115 henkilöä 31 päivänä joulukuuta 2000 (Tilastokeskus, 2001). Tilastotietojen mukaan suomenkielisen väestön lukumäärä on 4 788 497 henkilöä eli 92 prosenttia maan väestöstä. Ruotsinkielisten suomalaisten osuus on 291 657 henkilöä eli 5,6 prosenttia. 1900-luvulla suomenkielisten määrä on yli kaksinkertaistunut, minkä vuoksi ruotsinkielisten suhteellinen osuus on laskenut. Saamen on ilmoittanut äidinkielenkseen 1 734 henkilöä, eli 0,03 prosenttia koko väkimäärästä.

Suomi on kielellisesti katsoen yksi Euroopan homogeenisimmistä maista, koska 92 prosenttia maan asukkaista on suomenkielisiä. Vierasta kieltä äidinkielenään puhuvien

määrä on kuitenkin lisääntynyt voimakkaasti 1990-luvulla. Suomessa puhutaan yli sataa kieltä ja yhteensä 99 227 henkilöllä on vieras kieli äidinkielenä (Tilastokeskus, 2001). Heistä suurimmalla ryhmällä on venäjä omana kielenään (28 205), toisella sijalla on viro (10 716) ja kolmannella englanti (6 919).

Maan kielellinen jaotus

Suomi on jaettu 448 kuntaan (Tilastokeskus, 2001). Maassa on viisi ruotsinkielistä ja 42 kaksikielistä kuntaa sekä näiden lisäksi 16 kuntaa yksikielisesti ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa. Kaksikielisistä kunnista 22:ssa ruotsi on enemmistön kieli ja 20 kunnassa suomi (taulukko 1).

Taulukko 1. Kunnat virkakielen ja väestön kielen mukaan 31.12.2000

		Kieli		
Suomi	Ruotsi			
Koko maa		Kunnat		
I	Suomenkieliset kunnat	389	3 557 411	12 624
II	Kaksikieliset kunnat	42	1 228 782	238 260
	A Enemmistön kieli suomi	20	1 182 180	132 765
	B Enemmistön kieli ruotsi	22	46 602	105 495
III	Ruotsinkieliset kunnat	21	2 304	40 773

Lähde: Tilastokeskus, 2001

Suomenkielisestä väestöstä asuu 46 602 henkilöä kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistön kieli on ruotsi. Näissä kunnissa he kuuluvat kielelliseen vähemmistöön kotikunnassaan. Suomenkielisten henkilöiden määrä yksikielisesti ruotsinkielisissä kunnissa on yhteensä 2 304 (taulukko 1).

Ruotsinkielisistä suomalaisista puolet asuu yksikielisesti ruotsinkielisissä kunnissa tai kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistön kieli on ruotsi. Toinen puoli asuu yksikielisesti suomenkielisissä kunnissa tai kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistön kieli on suomi. Kaikista ruotsinkielisistä 4,3 prosenttia, yhteensä 12 624 henkilöä, asuu yksikielisesti suomenkielisissä kunnissa (taulukko 1). Joissakin kunnissa on huomattava määrä ruotsinkielisiä asukkaita, muun muassa pääkaupungissa Helsingissä, jossa on 36 128 ruotsinkielistä (taulukko 2).

Suomi on itsehallinnollisen Ahvenanmaan maakunnan lisäksi jaettu 19 maakuntaan. Kuusi maakuntaa koostuu kunnista, jotka ovat suomenkielisiä, ruotsinkielisiä tai

kaksikielisiä. Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Kymenlaakson ja Keski-Pohjanmaan maakuntien asukkaiden enemmistö on suomenkielinen, ja Pohjanmaan maakunnan asukkaiden enemmistö on ruotsinkielinen. Ahvenanmaan maakunta on yksikielisesti ruotsinkielinen. Muut 13 maakuntaa ovat suomenkielisiä (valtioneuvoston päätös maakunnista 147/1998).

Suurin osa ruotsinkielisestä väestöstä asuu rannikkoalueilla Länsi- ja Etelä-Suomessa, ja runsas miljoona suomenkielistä asuu kaksikielisillä alueilla Etelä-Suomessa. Yksi tekijä, joka vaikuttaa sekä suomenkielisen että ruotsinkielisen väestön suuruuteen ja koostumukseen, on alueellinen muuttoliike. Esimerkiksi Helsingissä väkimäärä kasvoi 1990-luvulla huomattavasti enemmän kuin muualla Suomessa. Vuonna 1999 kaupungin väkiluku lisääntyi 4 086 henkilöllä (Helsingin kaupungin tietokeskus, 2000).

Myös Etelä-Suomen perinteisesti ruotsinkielisille alueille on muuttanut paljon ihmisiä, ja se on käytännössä vaikuttanut

kuntien kielirakenteeseen. Useissa Uudenmaan maakunnan kunnissa on ruotsinkielisten määrä pysynyt samana tai jopa lisääntynyt vuosien 1950 ja 2000 välisenä aikana. Ruotsinkielisen väestön suhteellinen osuus on tästä huolimatta vähentynyt huomattavasti.

Taulukossa 2 on tilastotietoja ruotsinkielisestä väestöstä eräissä kaksikielisissä kunnissa vuosina 1950 ja 1999. Suomen toiseksi suurimmassa kunnassa Espoossa ruotsinkielisten asukkaiden määrä kasvoi voimakkaasti tuona aikana vajaasta 11 000:sta lähes 20 000:een. Espooseen tapahtuvan suomenkielisen väestön muuton takia ruotsinkielisten osuus kuitenkin laski 43 prosentista vuonna 1950 vajaaseen 10 prosenttiin vuoden 2000

lopussa. Vantaalla ruotsinkielisten asukkaiden määrä kasvoi runsaasta 4 000:sta yli 6 000:een mainittuna ajanjaksona, mutta ruotsinkielisen väestön osuus laski tästä huolimatta lähes 26 prosentista 3,4 prosenttiin. Kirkkonummella ruotsinkielisten asukkaiden määrä kasvoi lähes 2 500:sta runsaaseen 6 000:een, mutta suhteellinen osuus laski 70 prosentista 20 prosenttiin.

Siuntiossa sitä vastoin ruotsinkielisten määrä laski melkein 470 henkilöllä samana ajanjaksona, ja suhteellinen osuus laski 65 prosentista vajaaseen 40 prosenttiin. Loviisassa väestömäärä on pysynyt melkein muuttumattomana mainittuna ajanjaksona, mutta prosenttiosuus laski 70 prosentista vuonna 1950 vajaaseen 40 prosenttiin vuonna 1999 (taulukko 2).

Taulukko 2. Ruotsinkielinen väestö eräissä kaksikielisissä kunnissa 1950 ja 2000

	Ruotsinkielinen väestö 31.12.1950	Ruotsinkielinen väestö 31.12.2000
Kunta		
Espoo	10 861 (43,0%)	19 893 (9,3%)
Kauniainen	1 500 (60,4%)	3 336 (39,1%)
Helsinki	71 029 (19,0%)	36 128 (6,5%)
Kirkkonummi	2 463 (71,8%)	6 144 (20,7%)
Loviisa	3 078 (70,5%)	3 003 (39,6%)
Siuntio	2 334 (64,8%)	1 866 (38,5%)
Vantaa	4 326 (25,7%)	6 050 (3,4%)

Lähde: Forsberg Karl-Erik, 1958
Tilastokeskus, 2001

1.2. Voimassa oleva kielilainsäädäntö

Kielilakikomitean mietintöön sisältyy laaja katsaus voimassa olevaan lainsäädäntöön. Katsaus on otettu tähän esitykseen lyhennytyssä muodossa.

Perustuslaki

Kielellisiä oikeuksia koskeva perustuslain 17 § kuuluu seuraavasti:

17 §

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan

suomen ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Perustuslain kieliä koskeva pykälä perustuu vuoden 1919 hallitusmuodon 14 §:ään. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen (969/1995) yhteydessä pykälän sanamuotoa muutettiin. Pykälä otettiin sittemmin muuttumattomana uuteen perustuslakiin. Ruotsinkieliseen tekstiin tehtiin kuitenkin muutama kielellinen tarkistus.

Säättämishistorian vuoksi perusoikeusuudistuksen esitöillä (HE 309/1993 vp ja PeVM 25/1994 vp) on merkitystä myös uuden perustuslain 17 §:n tulkinnalle. Toisaalta on myös otettava huomioon, että perustuslain kieliä koskeva pykälä on nyt osa uutta perustuslakia kokonaisuudessaan.

Perustuslain muut pykälät saattavat siten vaikuttaa 17 §:n soveltamiseen ja tulkintaan.

Kielelliset oikeudet ovat kuuluneet kansalaisten perusoikeuksiin vuoden 1919 hallitusmuodon säätämisestä asti.

Perustuslain mukaan suomi ja ruotsi ovat maamme kansalliskielet. Säännöksestä ilmenee maan virallisen kaksikielisyyden periaate. Säännöksen on katsottu ilmaisevan kielellisen tasa-arvon periaatetta ja velvoittavan hallitusta ja eduskuntaa lakeja säädettäessä ja muutoinkin toimimaan siten, että tämä periaate toteutuu. Hallitusmuodon mukaan valtion tuli tyydyttää suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisiä ja taloudellisia tarpeita samanlaisten perusteiden mukaan. Säännöksen tarkoituksena oli turvata molempien väestöryhmien tosiasiallinen tasavertaisuus.

Perustuslain kieltä koskevat säännökset ovat muun kielilainsäädännön perustana. Alkuperäisen hallitusmuodon mukaan Suomen kansalaisten oikeus käyttää oikeudessa ja hallintoviranomaisen luona omassa asiassaan äidinkieltään, suomea tai

ruotsia, sekä tällä kielellä saada toimituskirjansa oli turvattava lailla, vartenottamalla, että maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeus järjestetään samanlaisten perusteiden mukaan. Hallitusmuodossa ei säädetty siitä, millä tavalla oikeus käyttää äidinkieltä olisi järjestettävä. Se antoi ohjeen, että suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeuksien tuli rakentua tasavertaisuusperiaatteelle niiden lakien mukaan, joissa tarkemmin säädetään kielistä. Jos oikeuksia olisi rajoitettu, rajoitusten olisi tullut kohdentua samalla tavalla suomenkielisiin ja ruotsinkielisiin.

Uuden perustuslain 17 § ei merkitse muutosta kansalliskielten asemaan verrattuna hallitusmuotoon. Uuden säännöksen lähtökohtana on edelleen yhdenvertaisuuden turvaaminen ja oikeus käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Sanamuotoa nykyaikaistettiin kuitenkin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa siten, että säännöksessä ei enää puhuta ”Suomen kansalaisen” oikeudesta käyttää ”äidinkieltään” vaan ”jokaisen” oikeudesta käyttää ”omaa kieltään”. Tämän on katsottu merkitsevän muun muassa sitä, ettei myöskään kielilain soveltaminen riipu henkilön kansalaisuudesta, vaikka kielilain (148/1922) sanamuodon mukaan kielelliset oikeudet koskevat ainoastaan Suomen kansalaisia.

Oletus perusoikeusuudistuksen yhteydessä oli, että voimassa oleva kielilaki ja muut kieltä koskevat säännökset olisivat sopusoinnussa perustuslain kanssa. Lähtökohtana on siis edelleen, että kielellisiä oikeuksia voidaan rajoittaa esimerkiksi alueellisesti, kunhan yhdenvertaisuusperiaatetta ei loukata.

Perustuslain mukaan ”julkisen vallan” on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Julkisen vallan piiriin kuuluvat valtion ohella kunnat, kuntayhtymät, Ahvenanmaan maakunta, evankelis-luterilainen kirkko ja muut itsehallinnolliset yksiköt samoin kuin välillisen julkishallinnon organisaatiot, kuten Kansaneläkelaitos ja julkisoikeudelliset yhdistykset (kuten vuoden 1995

perusoikeusuudistuksen esitöistä ilmenee). Vaikka julkisen vallan käsitteeseen kuuluvat myös kunnat, perusoikeussäännöstö ei ole muuttanut kunnallisen itsehallinnon lähtökohtia, jotka nekin on vahvistettu perustuslaissa. Kunnille asetettavista uusista tehtävistä ja velvoitteista on säädettävä lailla ja huolehdittava samalla siitä, että kunnilla on tosiasialliset edellytykset suoriutua tehtävistä. Myös Ahvenanmaalla on erityisasema siinä mielessä, että Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) kielisäännökset muodostavat poikkeuksen perustuslain säännöksistä. Toisaalta perustuslain muita perusoikeuksia koskevat säännökset ovat sovellettavissa myös Ahvenanmaalla.

Perustuslain kielelliset velvoitteet ovat muutoinkin entistä laajemmat. Niillä on merkitystä yhteiskunnallisten palvelujen, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sekä koulu- ja muiden sivistysolojen omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. ”Muilla ryhmillä” tarkoitetaan pitkälti samaa kuin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten käsitteellä ”vähemmistö”. Saamen kieltä koskee saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettu laki (516/1991). Oikeus käyttää muita kieliä riippuu erityislakeihin sisältyvistä säännöksistä sekä kansainvälisistä sopimuksista.

Perustuslakiin sisältyy myös kielellisiä oikeuksia koskevia muita säännöksiä. Perustuslain yhdenvertaisuutta koskevaan 6 §:ään sisältyy syrjintäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa kielen perusteella. Perustuslain kieleen perustuvan syrjinnän kieltoa täydentävät muualla lainsäädännössä olevat säännökset. Esimerkkinä voidaan mainita kunnallisen viranhaltijan palvelussuhdeturvasta annetun lain (484/1996) 2 §, jonka mukaan kunta ei saa virkaa täyttäessään tai virkasuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa viranhakijaa tai viranhaltijaa epäedulliseen asemaan kielen perusteella,

valmiuslain (1080/1991) 9 §:n 2 momentti, jonka mukaan lakiin perustuvia toimivaltuuksia koskevissa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston asetuksissa sekä toimivaltuuksia käytettäessä ja täytäntöön pantaessa ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan kielen perusteella, sekä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (39/1889) 1 luvun 5 §:n 2 momentti, jonka mukaan vankeja ei saa perusteettomasti asettaa keskenään eri asemaan kielen perusteella.

Rikoslain (39/1889) 11 luvun 9 §:n mukaan on syrjinnästä tuomittava se, joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisöpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä ei kielen perusteella 1) palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla, 2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka 3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan.

Rikoslain 47 luvun 3 §:ssä on lisäksi työririkoksia koskeva säännös, jonka mukaan työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan muun muassa kielen perusteella, on tuomittava työsyrynnästä.

Työvoimapalvelulain (1005/1993) 3 a §:n mukaan yksityisissä työvoimapalveluissa työnhakijoita ei saa asettaa perusteettomasti toisiinsa nähden eri asemaan.

Edellä tarkoitettut syrjintäkiellot eivät koske pelkästään kansalliskieliä vaan kaikkia kieliä. Perustuslakiin sisältyy myös eduskunnassa ja lainsäädännössä käytettäviä kieliä koskevia säännöksiä, joita käsitellään jäljempänä.

Perustuslain 122 §:n mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

Kielilaki

Nykyinen *kielilaki* sisältää 26 pykälää. Lakia täydentää 12 pykälää sisältävä asetus kielilain täytäntöönpanosta (311/1922), jäljempänä kieliasetus, sekä asetus kielilaisissa mainittujen käännösten toimittamisesta suoritettavista maksuista (106/1923). Virkamiesten kielitaitovaatimuksista säädetään erikseen.

Nykyinen kielilaki koskee suomen ja ruotsin kielen käyttämistä tuomioistuimissa, muissa valtion viranomaisissa samoin kuin kuntien ja muiden itsehallintoalueiden ja kuntayhtymien viranomaisissa. Kielilaki kuvastaa 1920-luvun yhteiskuntaa muun muassa siten, että kielellisten oikeuksien toteutuminen turvattiin lähinnä yksilön kirjallisissa mutta ei suullisissa yhteyksissä viranomaisiin.

Kielilaisissa on säännökset virka-alueiden kielellisen aseman määräytymisperusteista eli jaotuksesta yksi- tai kaksikielisiin virka-alueisiin. Muut säännökset koskevat pääasiassa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa käytettävää kieltä sekä viranomaisten sisäistä virkakieltä. Laissa on myös säännökset julkipanoista, ilmoituksista, kuulutuksista ja muista väestölle annettavista asiakirjoista sekä valtion komiteoiden ja vastaavien toimielinten laatimien säädösehdotusten ja mietintöjen julkaisemisesta.

Kielilaisissa mainitaan nimenomaan sotilasviranomaiset, valtionrautatiet ja liikennepaikat sekä Suomen ulkomaan lähetystöt. Valtion yliopistot ja korkeakoulut sekä vastaavat laitokset jäävät nimenomaisen säännöksen mukaan kielilain soveltamisalan ulkopuolelle. Kielilaisissa on myös perussäännös evankelis-luterilaisen kirkon viranomaisissa käytettävästä kielestä.

Kielilaisissa on perussäännös laillisesti pätevistä käännöksistä sekä kääntämiskustannuksista. Säännöstä täydentää asetus kielilaisissa mainittujen käännösten toimittamisesta suoritettavista maksuista.

Kieliasetus sisältää säännöksiä valtioneuvoston käännöstoimistosta, virallisista kääntäjistä ja laillisesti pätevien käännösten tekemisestä. Asetukseen sisältyy myös säännös tulkauksesta sekä poliisikuulustelupöytäkirjojen kielestä.

Asetuksessa on lisäksi kuntaa laajempien virka-alueiden kielellistä asemaa koskevia, kielilakia täydentäviä säännöksiä, komennuskieltä ja sotaväen joukko-osastojen kieltä koskevia säännöksiä, ulkomaalla olevien lähetystöjen ja konsulinvirastojen kirjeenvaihdosta muiden kuin kotimaan viranomaisten kanssa sekä passien kielestä. Olosuhteiden muuttuessa 80 vuotta voimassa olleeseen kielilakiin on tehty useita muutoksia, joista eräät ovat teknisluonteisia mutta toiset yhteiskunnan muutoksiin liittyviä asiasisältöä koskevia muutoksia. Sisällöllisesti tärkeimmät näistä muutoksista tehtiin vuosina 1935, 1975 ja 1996. Muutosten myötä alun perin suhteellisen yksinkertainen kielilaki on monimutkaistunut ja muuttunut vaikeammin sovellettavaksi.

Kielilaisissa kielellisten oikeuksien toteutuminen määräytyy osittain *henkilöperiaatteen*, osittain *alueperiaatteen* mukaisesti. Alun perin kielilain alueperiaate oli yksinkertainen: Virka- tai itsehallintoalue oli yksikielinen, jos siihen kuului ainoastaan samankielisiä kuntia, mutta kokonaisuudessaan kaksikielinen, jos siihen kuului sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia tai joku kaksikielinen kunta. Näin ollen esimerkiksi Uudenmaan lääni oli kaksikielinen.

Kieliriitojen seurauksena kielilakia muutettiin kuitenkin huomattavasti 1930-luvulla annetulla lainmuutoksella (141/1935). Muutoksen perusajatuksena oli, että yksilön kielelliset oikeudet määräytyisivät kotikunnan mukaan myös suhteessa sellaiseen viranomaiseen, jonka virka-alue on kuntaa suurempi. Tämän vuoksi kielilain 2 §:n 2 momentiksi otettiin säännös, että virka- tai itsehallintoalue, johon kuului erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia, katsottiin kunkin kunnan osalta samankieliseksi kuin asianomainen kunta. Kielellisten oikeuksien sitominen kotikuntaan johti kuitenkin siihen, että useamman kunnan kattavan virka-alueen viranomaisen, esimerkiksi lääninhallituksen, toiminta vaikeutui huomattavasti. Tällaisen viranomaisen tulisi nimittäin, noudattaakseen kielilain säännöksiä, vastatessaan virka-alueensa asukkaalle tarkistaa ensiksi hänen kotipaikkansa kieli ja toiseksi se, onko kysymyksessä hänen oma asiansa tai asia

jossa häntä kuullaan, minkä mukaan hänellä on oikeus käyttää omaa kieltään virka-alueen kielestä riippumatta, sekä kolmanneksi, mihin kuntaan asia mahdollisesti on kohdistettavissa. Vaikka kielilain 2 §:ää on sittemmin muutettu, on sen 2 momentti säilynyt sanamuodoltaan ennallaan.

Samalla lailla muutettiin aikaisempia säännöksiä asianomaisen kielestä ja toimituskirjakielestä niin, että tuomioistuimessa tai muussa valtion viranomaisessa on aina käytettävä alueen kieltä ja kaksikielisellä alueella jompaakumpaa kieltä. Viranomaisten käyttämää sisäistä virkakieltä koskevaa säännöstä muutettiin niin, että virka-alueen ollessa kaksikielinen tai siihen kuulussa kaksi- tai erikielisiä kuntia, on sisäisenä virkakielenä pääsäännön mukaan käytettävä enemmistön kieltä. Asiassa, jossa on annettava toimituskirja, on kuitenkin käytettävä toimituskirjan kieltä.

Vuonna 1962 tehtiin jälleen kielilain mukaisten virka- ja itsehallintoalueiden kielellisen aseman määräytymisperusteita koskeva lainmuutos (593/1962). Sen mukaan kunta oli yksikielinen, jos sen toiskielisen vähemmistön luku on pienempi kuin kymmenen prosenttia asukkaiden koko määrästä ja kaksikielinen, jos toiskielisten luku nousee tähän prosenttimäärään tai on vähintään 5 000. Sama sääntö koski kuntaa pienempää virka-alueita. Muutoksen mukaan kaksikielinen kunta muuttui yksikieliseksi, jos toiskielisten asukkaiden luku alueella oli alentunut kahdeksaan prosenttiin, verrattuna aikaisempaan kahteentoista prosenttiin.

Seuraava suurempi kielilain muutos toteutettiin vuonna 1975 annetulla lailla (10/1975). Kielilain soveltamisalaa laajennettiin niin, että laki tuli koskemaan myös kuntainliittoja, nykyterminologian mukaan kuntayhtymiä. Viranomaisten sisäistä virkakieltä koskevaa säännöstä muutettiin niin, että virka-alueen ollessa kaksikielinen tai siihen kuulussa kaksi- tai erikielisiä kuntia, on sisäisenä virkakielenä aina käytettävä enemmistön kieltä. Asiassa, jossa toimituskirja on annettava vähemmistön kielellä, on pääsäännön mukaan käytettävä toimituskirjan kieltä, jollei enemmistön kielen käyttämiseen ole

erityisiä syitä. Kun toimituskirja tällaisessa tapauksessa on annettava väestön vähemmistön kielellä, on kunnan viranomaisen pöytäkirjaan kuitenkin joko asianomaisen tai kunnan viranomaisen pyynnöstä liitettävä laillinen käännös. Valtioneuvoston lainvalmistelua koskevaa säännöstä muutettiin niin, että ministeriöiden, valtion komiteoiden, toimikuntien ja niihin rinnastettavien toimielimien lakiehdotukset ja mietinnöt on pääasiallisesti julkaistava suomen kielellä ja olosuhteet huomioon ottaen kokonaan tai osittain ruotsin kielellä.

Tässä kielilain muutoksessa yhden kunnan käsittävän virka-alueen kielellisen aseman määräytymisperusteita muutettiin niin, että kunta on yksikielinen, jos sen toiskielisen vähemmistön luku on pienempi kuin kahdeksan prosenttia — verrattuna aikaisempaan kymmeneen prosenttiin — asukkaiden koko määrästä tai jos kielivähemmistöön kuuluu vähemmän kuin 3 000 asukasta. Samaa säännöstä sovelletaan kuntaa pienempään virka-alueeseen. Valtioneuvoston vahvistaessa kuntien kielellisen aseman ei kaksikielistä kuntaa kuitenkaan saa määrätä yksikieliseksi, ellei toiskielisten luku kunnassa ole alentunut kuuteen prosenttiin tai sitä pienemmäksi.

Vuonna 1982 annettiin hallintomenettelylaki (598/1982) ja Suomen hallintolainsäädäntöön lisättiin lainkohta tulkkauksesta ja kääntämisestä. Samalla kielilakiin lisättiin säännös (599/1982), jonka mukaan viranomaisen on kustannettava käännös, jos viranomainen huolehtii tulkkauksesta hallintomenettelylain nojalla.

Vuonna 1991 säädettiin laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991). Sen säätämisen yhteydessä tehdyllä lainmuutoksella (517/1991) kielilakiin lisättiin selvyuden vuoksi nimenomainen maininta siitä, että oikeudesta käyttää saamen kieltä säädetään erikseen.

Alioikeusuudistuksen yhteydessä vuonna 1992 kielilakiin tehtiin tekninen muutos (1424/1992) siten, että lain terminologia vastasi käräjäoikeusuudistusta. Muutos ei kuitenkaan merkinnyt sisällöllistä uudistusta. Yhteiskunnan muutokset 1990-luvulla heijastuivat myös kielilainsäädäntöön. Lukuksia valtion ja kuntien palvelutoimintoja

siirrettiin liikelaitoksille tai yhtiöille, joissa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kunnalla on määräämisvalta. Liikelaitostumisella, yksityistämällä ja toimintojen siirtämisellä oli kielilain velvoitteiden kannalta merkitystä, sillä muutosten seurauksena syntyi lainsäädäntöön aukko, kun aikaisemmin kielilain soveltamispiiriin kuuluneet toiminnot siirrettiin sen ulkopuolelle. Kielilakiin lisättiin tästä syystä vuonna 1995 annetulla lailla (368/1995) uusi 17 b §, jonka mukaan valtion liikelaitosten ja sellaisten palveluja tuottavien yhtiöiden, joissa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla on määräämisvalta, toiminta ulotettiin kielilain soveltamisalan piiriin siten, että niiden on palveltava yleisöä ja tiedotettava molemmilla kielillä, jollei se ole tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta. Viimeisin, teknisluonteinen kielilain muutos on tehty vuonna 1996 annetulla lailla (201/1996). Muutoksella nimismiehen ja rekisteritoimiston toiminta muutettiin samansisältöisenä koskemaan kihlakunnanvirastoa, sen osastoa, kihlakunnan erillistä virastoa ja niiden virkamiehiä. Kielilaki on yleislaki suhteessa muuhun lainsäädäntöön. Sitä täydentävät erityislainsäädäntöön sisältyvät kieltä koskevat säännökset. Esimerkkinä voidaan mainita opetuslainsäädäntöön sekä terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädäntöön sisältyvät kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset.

Yksilön oma kieli ja nimilainsäädäntö

Perustuslain 17 § koskee yksilön oikeutta käyttää omaa kieltään. Myös kielilaissa käytetään ilmaisua ”oma kieli”. Virallisesti henkilön oma kieli määräytyy rekisteröinnin perusteella. Väestötietolain (507/1993) 4 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan Suomen kansalaisesta talletetaan siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään hänen itsensä ilmoittamat tiedot äidinkielestä, suomesta tai ruotsista. Jos kumpikaan näistä ei ole henkilön äidinkieli, hän voi niin halutessaan ilmoittaa jommankumman näistä

kielistä asiointikielekseen. Tiedot merkitään Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään.

Lapsen syntyessä vanhemmat ilmoittavat hänen äidinkiensä merkittäväksi väestötietojärjestelmään.

Väestötietoasetuksen (886/1993) 5 b §:n mukaan lapsen vanhempien tai huoltajan on kahden kuukauden kuluessa lapsen syntymästä ilmoitettava väestötietojärjestelmään lapsen nimi ja äidinkieli. Maistraatti tallentaa tiedot väestötietojärjestelmään. Henkilön oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Jokaisella on niin halutessaan myöhemmin mahdollisuus tehdä muutoksia väestötietojärjestelmään merkittyyn tietoon. Lain mukaan henkilö voi merkitä ainoastaan yhden kielen omaksi kielekseen.

Nimikäytäntö liittyy läheisesti yksilön kielelliseen identiteettiin. Etunimen ilmoittamisesta, ottamisesta ja muuttamisesta sekä sukunimen määräytymisestä ja muuttamisesta säädetään nimilaissa (694/1985) ja nimiasetuksessa (254/1991). Lain mukaan uudeksi sukunimeksi ei voida hyväksyä nimeä, joka muodoltaan tai kirjoitustavaltaan on kotimaisen nimikäytännön vastainen (11 §). Myöskään etunimeksi ei sellaista nimeä voida hyväksyä (32 b §). Oikeusministeriön alainen nimilautakunta antaa tuomioistuimille, maistraateille ja muille viranomaisille lausuntoja suku- ja etunimeä koskevissa asioissa.

Virka-alueiden kieliaseman määräytymisperusteet

Yksilön oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa (ja vastaavasti viranomaisten velvollisuus toimia yhdellä tai kahdella kielellä) perustuu kielelliseen jaotukseen, jossa kunnat ovat perusyksiköjä.

Kuntien kielellinen asema. Kielellisen jaotuksen mukaan kunnat ovat joko yksikielisesti suomenkielisiä tai yksikielisesti ruotsinkielisiä taikka kaksikielisiä suomi enemmistön kielenä tai kaksikielisiä ruotsi enemmistön kielenä. Valtioneuvosto vahvistaa joka kymmenes vuosi kuntien kieliaseman. Nykyisin voimassa oleva

valtioneuvoston päätös virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta vuosina 1993—2002 (1364/1992) koskee sen nimikkeessä mainittuja. Päätös perustuu kunnan asukkaiden kieltä koskevaan viralliseen tilastoon. Tilasto laaditaan asukkaiden oman ilmoituksen mukaisesti. Vuodesta 1977 lähtien Tilastokeskus perustaa tilastonsa Väestörekisterikeskuksen ylläpitämän väestörekisterin tietoihin.

Kunta on yksikielinen, kun kaikki sen asukkaat ovat samankielisiä tai kun heistä vähemmän kuin 8 prosenttia on toiskielisiä. Jos vähemmistö on vähintään 8 prosenttia tai vähintään 3 000 henkilöä, kunta on kaksikielinen. Kaksikielinen kunta muuttuu yksikieliseksi vasta, jos vähemmistö pienenee 6 prosenttiin tai sen alle. Tällöinkin valtioneuvosto voi erityisistä syistä kunnan valtuuston esityksestä tai kuntaa kuultuaan määrätä, että kunta säilyy seuraavan kymmenvuotiskauden aikana kaksikielisenä (kielilain 2 §:n 1 ja 4 momentti).

Kuntajakolain (1196/1997) 3 §:ssä säädetään kuntajaon muuttamisen yleisistä edellytyksistä. Pykälän 2 momentissa on viittaussäännös, jonka mukaan väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta ”on säädetty hallitusmuodossa”. Perustuslain 122 §:n mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Uudella perustuslain säännöksellä korvattiin hallitus-muodon 50 §:n 3 momentti, jonka mukaan hallintoalueiden rajoja uudestaan järjestettäessä oli ”varteenotettava, että alueet, mikäli asianhaarat sallivat, tulevat yksikieliseksi, suomen- tai ruotsinkieliseksi, taikka että toiskieliset vähemmistöt niillä tulevat niin pieniksi kuin mahdollista”.

Kuntien nimestä säädetään kuntalain (365/1995) 5 §:ssä. Kunnan nimen muuttamisesta päättää valtuusto. Ennen päätöksen tekemistä on hankittava Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunto. Kuntajakolain 28 §:ssä säädetään uuden kunnan nimestä. Milloin kuntajaon muutos merkitsee uuden kunnan perustamista, on niiden kuntien valtuustojen, joiden alueesta kunta muodostetaan,

päätettävä nimestä. Jos valtuustot haluavat antaa uudelle kunnalle nimen, joka ei ole ollut aikaisemmin minkään kunnan nimenä, asiasta on hankittava Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunto. Jos asianomaisten kuntien valtuustot eivät voi sopia uuden perustettavan kunnan nimestä, sen määrää sisäasiainministeriö.

Kuntaa laajempien virka-alueiden kielellinen asema. Useampia kuntia käsittävä virka- tai itsehallintoalue sekä kuntayhtymä katsotaan yksikieliseksi, jos siihen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Alue, johon kuuluu erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia, katsotaan kunkin kunnan osalta samankieliseksi kuin asianomainen kunta (kielilaki 2 § 2 mom.).

Sääntelyn perusajatuksena on, että henkilön kielelliset oikeudet määräytyvät hänen kotikuntansa mukaan myös suhteessa viranomaiseen, jonka virka-alue on kuntaa suurempi. ”Kaksikielinen lääni” on siten yksikielinen suomenkielisten ja ruotsinkielisten kuntien osalta sekä kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta, joissa puolestaan suomi tai ruotsi voi olla enemmistön kielenä. Läänin asukkaan asioidessa lääninhallituksen kanssa lääninhallituksen on siten tarkistettava, onko kysymys asukkaan omasta asiasta — omassa asiassa on oikeus asioida valtion viranomaisten kanssa omalla kielellä — ja mikä on asukkaan kotikunnan kieli ja hänen oma kielensä. Tästä on annettu tarkemmat säännökset kieliasetuksen 8 §:ssä. Säännökset ovat varsin monimutkaiset ja vaikeasti sovellettavissa. Niiden mukaan lääninhallituksen on yksittäistapauksissa selvittävä, ovatko läänin asukkaan kotikunnan kielisuhteet sellaiset, että henkilöllä on oikeus käyttää omaa kieltään. Tilanne on sama kuntayhtymän osalta.

Lääninhallituslain (22/1997) 2 §:n 3 momentin nojalla on annettu valtioneuvoston päätös läänien alueista sekä lääninhallitusten toimipaikoista ja nimistä (121/1997). Päätöksen 2 §:n mukaan Etelä-Suomen lääni on suomenkielinen suomenkielisten ja kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta. Asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Länsi-Suomen lääni on suomenkielinen suomenkielisten, ruotsinkielinen ruotsinkielisten ja kaksikielinen

kaksikielisten kuntien osalta. Asukkaiden enemmistö on suomenkielinen. Itä-Suomen lääni, Oulun lääni ja Lapin lääni ovat suomenkielisiä.

Maakuntien kielellisestä jaosta säädetään maakunnista annetussa valtioneuvoston päätöksessä. Ahvenanmaan maakunnasta säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa.

Eräistä toimialueista on myös annettu erityissäännöksiä. Esimerkkinä voidaan mainita metsänhoitoyhdistyksistä annettu laki (534/1998) ja asetus (1227/1998). Lain 5 §:n 2 momentin mukaan metsänhoitoyhdistyksen rajojen tulisi mahdollisuuksien mukaan noudattaa muita hallinnollisia rajoja. Erityisen tärkeistä syistä siitä voidaan poiketa. Tarkemmat säännökset annetaan asetuksella. Asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan laissa tarkoitettuna erityisen tärkeänä syynä metsänhoitoyhdistyksen toimialueelle säädettyistä vaatimuksista poikkeamiseksi voidaan pitää muun muassa kielellisesti yhtenäisen alueen aikaansaamista.

Oikeushenkilöiden kielellinen asema

Oikeushenkilöiden kielellisen aseman voidaan katsoa määräytyvän lähinnä toiminimen ja rekisteröimisen yhteydessä käytetyn kielen mukaan. Oikeudellisessa mielessä kielellinen asema määräytyy niin sanotun pöytäkirjakielen mukaan. Yhtiöiden ja muiden oikeushenkilöiden sääntöihin voidaan ottaa sitä koskevia määräyksiä.

Toiminimilain (128/1979) 11 §:n mukaan toiminimi saadaan rekisteröidä kaksi- tai useampikielisenä, jos erikieliset ilmaisut sisällöltään vastaavat toisiaan. Toiminimen erikieliset ilmaisut voidaan kaupparekisterilain (129/1979) 17 §:n 1 momentin mukaan ilmoittaa kaupparekisteriin merkittäväksi joko perusilmoituksessa tai muutosilmoituksessa.

Jos yhtiö aikoo käyttää toiminimeään kaksi- tai useampikielisenä, on jokainen toiminimen ilmaisu mainittava yhtiöjärjestyksessä (osakeyhtiölain 2 luvun 3 §:n 2 momentti, osuuskuntalain 5 §:n 2 momentti). Yhtiölainsäädännössä ei sen sijaan ole säännöksiä yhtiöjärjestyksen kielestä. Käytännössä ainoastaan suomen- ja

ruotsinkieliset yhtiöjärjestykset hyväksytään. Myös vakuutusyhdistyslakiin (1250/1987) ja vakuutusyhtiöasetukseen (250/1999) sisältyy vakuutusyhtiöiden ja -yhdistysten toiminimen kieliä koskevia säännöksiä.

Yhdistyslain (503/1989) mukaan yhdistys voi olla joko yksikielisesti suomenkielinen tai ruotsinkielinen taikka kaksikielinen. Muunkielisiä yhdistyksiä ei lain mukaan voida perustaa. Kaikkien yhdistysten säännöissä voidaan määrätä, että yhdistyksellä on suomenkielinen, ruotsinkielinen ja saamenkielinen nimi taikka nimi kahdella mainituista kielistä, jolloin mitä tahansa asianomaisista nimistä voidaan käyttää yhdistyksen nimenä (9 §). Yhdistys merkitään rekisteriin sekä suomen että ruotsin kielellä, jos yhdistyksen säännöt on laadittu ja ilmoitus rekisteriin tehdään molemmilla kielillä. Perusilmoituksen tai sääntöjen muuttamista koskevan ilmoituksen yhteydessä on lisäksi toimitettava virallisen kääntäjän antama todistus siitä, että säännöt ovat keskenään samansisältöiset.

Säätiöiden kielestä ei säädetä erikseen. Säätiön nimestä säädetään kuitenkin säätiölain (109/1930) 4 §:n 2 momentissa, jonka mukaan säätiö käyttää myös nimensä toiseen kotimaiseen kieleen tehtyä käännöstä, joka on mainittu säätiön säännöissä.

Hypoteekkiyhdistyksen toiminimen kielestä säädetään hypoteekkiyhdistyksistä annetun lain (936/1978) 2 §:ssä. Hypoteekkiyhdistyksellä on oikeus käyttää erikseen suomen- ja ruotsinkielistä sekä valtiovarainministeriön luvalla myös muunkielistä toiminimeä.

Valtion liikelaitoksista annetussa laissa (627/1987) ei ole säännöksiä liikelaitosten nimistä eikä niiden kielellisestä asemasta. Kielilaissa on sen sijaan säännös liikelaitosten velvollisuudesta palvella ja tiedottaa suomeksi ja ruotsiksi (17 b §).

Oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa

Tuomioistuimissa ja valtion viranomaisissa käytetään kielilain 3 §:n pääsäännön mukaan virka-alueen kieltä ja kaksikielisellä alueella jompaa kumpaa alueen kielistä. Tästä pääsäännöstä on olemassa merkittävä poikkeus. Jokaiselle perustuslaissa turvattu oikeus

käyttää omassa asiassa omaa kieltään konkretisoituu kielilain 3 §:n 1 momentissa, jonka mukaan Suomen kansalaisella on oikeus omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää omaa kieltänsä suomea tai ruotsia. Kielilaki rakentuu muodollisesti edelleen vain Suomen kansalaisen kielellisille oikeuksille, mutta tulkinnallisesti oikeudet ovat ulotettavissa koskemaan perustuslain mukaan jokaista, jonka kieli on suomi tai ruotsi.

Oikeus oman kielen käyttämiseen virka-alueen kielestä riippumatta koskee vain tilanteita, joissa henkilö toimii omassa asiassa tai joissa häntä kuullaan viranomaisessa. Asiamiehen kielellä ei ole merkitystä, vaan ratkaisevaa on henkilön oma kieli.

Jos tuomioistuimelle tai muulle valtion viranomaiselle toimitettu asiakirja on vastoin kielilain säännöksiä laadittu toisella kotimaisella kielellä, ei asiaa tällä perusteella saa jättää tutkimatta. Viranomaisen on tällöin hankittava asianosaisen kustannuksella asiakirjasta laillisesti pätevä käännös. Viranomaisen on kuitenkin kustannettava käännös, jos viranomaisella huolehtii tulkkaamisesta hallintomenettelylain 22 §:n nojalla.

Asiassa, jota valtion asiamies, virallinen syyttäjä tai muu valtion virkamies virkansa puolesta ajaa, hänen tulee kielilain 4 §:n 1 momentin mukaan käyttää vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan. Tämä kielilain säännös toteuttaa lain 3 §:ssä ilmaistua periaatetta oman kielen käyttämisen oikeudesta omassa asiassa virka-alueen kielestä riippumatta. Jos virkamiehellä ei ole velvollisuutta osata asianomaista kieltä, käytetään suullisessa käsittelyssä tarpeen vaatiessa tulkkausta.

Kielilain 4 §:ää täydentää kieliasetuksen 6 §, jonka mukaan tulkkausta hoitaa tarvittaessa se, joka johtaa asian käsittelyä. Jos tämä ei ole mahdollista, hankitaan tulkki valtion kustannuksella. Tulkki on myös hankittava valtion kustannuksella, jos asiallinen, jolla kielilain 3 §:n mukaan ei ole oikeutta käyttää toista kuin virka-alueen kieltä, yleisen syyttäjän vireillepanemassa rikosasiassa tarvitsee tulkkausta, mutta jos tällainen asiallinen muussa asiassa tarvitsee tulkkausta, hänen täytyy itse hankkia tulkki.

Hallintomenettelyssä sovelletaan myös hallintomenettelylain tulkkausta ja kääntämistä koskevaa 22 §:ää. Sen mukaan viranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta ja kääntämisestä, jos asianosainen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä taikka aisti- tai puhevian vuoksi ei voi tulla ymmärretyksi. Erityisestä syystä viranomaisella voi huolehtia tulkkauksesta ja kääntämisestä muissakin kuin näissä tapauksissa. Edelleen viranomaisen on huolehdittava siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat sen käsittelemisessä asioissa tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun.

Hallintomenettelyllä tarkoitetaan hallintoasian käsittelyä viranomaisessa lukuun ottamatta hallintolainkäyttöä. Esitutkinta rikosasiassa, poliisitutkinta ja ulosotto eivät ole hallintomenettelyä. Hallintomenettelylain 14—28 §:ää, joihin myös tulkkausta ja kääntämistä koskeva 22 § kuuluu, on noudatettava vain, jos hallintomenettelyssä on päätettävä jonkun edusta, oikeudesta tai velvollisuudesta.

Hallintomenettelylain mukainen viranomaisen tulkkaus- ja kääntämisvelvollisuus koskee ainoastaan asioita, jotka voivat tulla vireille viranomaisen aloitteesta ja joissa asianomainen ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä. Sanamuotonsa mukaan pykälä näyttää soveltuvan myös tilanteisiin, joissa suomen- tai ruotsinkielinen henkilö ei osaa viranomaisessa käytettävää kieltä yksikielisellä virka-alueella, mutta hallintomenettelylakia koskevan hallituksen esityksen (HE 88/1981 vp) mukaan tarkoituksena näyttää olleen, että pykälä koskisi ainoastaan vieraita kieliä ja muiden pohjoismaiden kansalaisten oikeuksia. Perustelujen mukaan säännös liittyy Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä tehtyyn sopimukseen Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muissa pohjoismaissa (SopS 11/1987) jäljempänä pohjoismainen kielisopimus. Ruotsin kansalaisen asema on siten muodostunut sellaiseksi, että hänen kielelliset oikeutensa ovat johdettavissa

toisaalta perustuslaista (jokaisen oikeus käyttää ruotsin kieltä), toisaalta pohjoismaisesta kielisopimuksesta ja sitä täydentävistä kansallisista säännöksistä, kuten esimerkiksi hallintomenettelylain 22 §:n 3 momentista.

Hallintomenettelylaki eroaa kielilain siten, että viranomaisen tulkkaus- ja kääntämisvelvollisuus syntyy ainoastaan tilanteessa, jossa asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää kieltä. Kielilain mukaiset kielelliset oikeudet eivät riipu asianosaisen kielitaidosta; jokaisella on oikeus siinä mainituissa tilanteissa käyttää omaa kieltään siinäkin tapauksessa, että hän osaa toista kotimaista kieltä.

Hallintolainkäytössä sovellettavan hallintolainkäyttölain (586/1996) tulkkaamista ja kääntämistä koskeva 77 § täydentää kielilakia. Pykälän mukaan viranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta ja kääntämisestä, jos henkilö ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä taikka aisti- tai puhevian vuoksi ei voi tulla ymmärretyksi ja:

1) asian aikaisemmassa käsittelyvaiheessa sitä käsitelleen viranomaisen on tullut huolehtia tulkkitsemisesta tai kääntämisestä hallintomenettelylain 22 §:n 1 momentin tai muun säännöksen nojalla;

2) lainkäyttöasiaa käsittelevä viranomainen toimii ensi asteena asiassa, joka on tullut vireille viranomaisen aloitteesta; tai

3) henkilöä kuullaan suullisesti.

Lisäksi viranomainen voi erityisestä syystä huolehtia tulkkauksesta ja kääntämisestä muussakin kuin edellä tarkoitetuissa tapauksissa. Edelleen pykälässä säädetään, että tulkkina tai kääntäjänä ei saa käyttää henkilöä, joka on sellaisessa suhteessa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voi tästä syystä vaarantua. Myös hallintolainkäyttölain mukaan viranomaisen on huolehdittava siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat sen käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun.

Hallintolainkäyttölaki ei sellaisenaan merkitse muutosta niihin vaatimuksiin, jotka kielilain asettavat menettelyn kielelle. Sen sijaan se merkitsee muiden kielten kuin suomen ja ruotsin tulkkaus- ja

kääntämisvelvollisuutta niissä tapauksissa, joissa hallintolainkäyttöviranomaisen tehtävänä on huolehtia tarpeellisesta tulkkauksesta ja kääntämisestä. Hallintolainkäyttölakia koskevan esityksen (HE 217/1995 vp) mukaan tavoitteena on turvata ulkomaalaisten tarpeita. Sääntely koskee siis lähtökohtaisesti muita kieliä kuin suomea tai ruotsia. Pykälän sanamuoto viittaa kuitenkin myös siihen, että se soveltuu tilanteisiin, joissa suomenkielinen tai ruotsinkielinen henkilö ei osaa yksikielisen virka-alueen kieltä.

Ruotsin kansalaisen asema on kehityksen myötä näissäkin tapauksissa muodostunut sellaiseksi, että hänen kielelliset oikeutensa ovat, samalla tavalla kuin edellä todettiin hallintomenettelylain osalta, johdettavissa toisaalta perustuslaista (jokaisen oikeus käyttää ruotsin kieltä), toisaalta pohjoismaisesta kielisopimuksesta ja sitä täydentävistä kansallisista säännöksistä, kuten esimerkiksi hallintolainkäyttölain 77 §:n 4 momentista.

Jos lainkäyttöviranomaiselle toimitetaan vieraskielinen asiakirja, viranomainen ei voi vedota siihen, että asiakirja on laadittu väärällä kielellä, jos viranomaisella on kääntämisvelvollisuus. Jos viranomaisessa ymmärretään asianomaista kieltä, asiakirjaa ei tarvitse välttämättä kääntää. Tämä voi kuitenkin olla tarpeellista muiden asianosaisten kannalta. Laki ei sinällään velvoita virallisten käännösten laatimiseen. Tämä koskee myös viranomaisen toimituskirjaa, joka annetaan kielilain mukaisella kielellä. Viranomaisen on sen sijaan tarvittaessa liitettävä mukaan käännös tai huolehdittava siitä, että päätös suullisesti tulkataan. Tulkkausta tai kääntämistä ei tarvitse välttämättä tehdä asianomaisen äidinkielelle. Riittävää on, että tulkkaamiskielenä käytetään sellaista kieltä, jota asianomainen ymmärtää riittävästi.

Tulkkauksesta ja kääntämisestä aiheutuvat kustannukset ovat ensisijaisesti sen maksettavia, joka lain mukaan huolehtii tulkkauksesta ja kääntämisestä. Kun asianosainen huolehtii tulkkauksesta ja kääntämisestä, siitä aiheutuvat kulut voidaan määrätä hänelle korvattaviksi oikeudenkäyntikulujen korvaamista

koskevien säännösten perusteella. Jos valitusviranomaisen on tullut huolehtia tulkkaamisesta, maksetaan korvaus tulkille valtion varoista.

Kunnallisissa viranomaisissa yksilön kielelliset oikeudet ovat kielilain (7 §) mukaan suppeammat kuin valtionhallinnossa. Kaksikielisessä kunnassa voidaan käyttää sekä enemmistön että vähemmistön kieltä, kun taas yksikielisellä kunnalla ei edes ole velvollisuutta ottaa vastaan asiakirjoja toisella kotimaisella kielellä.

Kuten edellä mainittiin, vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallituksen esityksen perusteluissa todettiin, että kieltä koskevassa perussäännöksessä (silloinen hallitusmuodon 14 §, nykyinen perustuslain 17 §) on viittaus kielellisten oikeuksien turvaamiseen lailla. Oikeus käyttää omaa kieltään ja saada toimituskirja tällä kielellä ei siten suoraan perustuslain nojalla ulotu ehdottomana oikeutena yksikielisten kuntien viranomaisiin, jollei lainsäädäntöä tältä osin ensin muuteta. Toisaalta perusteluissa todetaan myös, että säännös suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden huolehtimisesta samanlaisten perusteiden mukaan edellyttää paitsi näiden kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisten väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista.

Kuntayhtymä on joko yksikielinen tai toimii kahdella kielellä siten, että se käyttää sen jäsenkunnan kieltä, jonka asukas asianosainen on tai johon asia muutoin liittyy (kielilain 2 §:n 2 momentti, kieliasetuksen 8 §). Yksilön kielelliset oikeudet kuntayhtymään nähden määräytyvät siis periaatteessa samoin kuin hänen kielelliset oikeutensa kotikunnassa. Tämän vuoksi yksilön oikeus käyttää omaa kieltään voi samassa kuntayhtymässä vaihdella hänen kotikuntansa kieliaseaman mukaan.

Hallintomenettelylain mukaan hallintomenettelyllä tarkoitetaan hallintolainkäyttöä lukuun ottamatta hallintoasian käsittelyä viranomaisessa. Hallintomenettelylakia sovelletaan siten myös kuntien viranomaisissa sillä varauksella, että laki on toissijainen: jos muussa laissa tai ennen lain voimaantuloa

(1.1.1983) annetussa asetuksessa on laista poikkeavia säännöksiä, on niitä noudatettava hallintomenettelylain sijasta. Edellä selostettu hallintomenettelylain kielellisiä oikeuksia koskeva pykälä (22 §) on sovellettavissa myös kunnallisiin viranomaisiin.

Ahvenanmaan maakunnan viranomaiset ovat kielilain soveltamisalan ulkopuolella. Kielilaissa säädetty virka-alueiden jako ei koske Ahvenanmaata, vaan maakunta on suoraan Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan yksikielinen. Maakunnassa sekä valtion paikallishallinnon että Ahvenanmaan maakuntahallinnon ja Ahvenanmaan kuntien virkakieli on ruotsi.

Itsehallintolain 37 §:n mukaan Suomen kansalaisella on omassa asiassaan oikeus käyttää maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa suomen kieltä. Tältä osin yksilön oikeusasema on sama kuin yksikielisellä virka-alueella muualla maassa. Itsehallintolain 39 §:n mukaan tuomioistuinten ja Ahvenanmaan lääninhallituksen on maakunnassa asianosaisen pyynnöstä liitettävä toimituskirjaansa suomennos. Jos tuomioistuimelle tai muulle valtion viranomaiselle annettu asiakirja on laadittu suomen kielellä, on viranomaisen tarvittaessa huolehdittava asiakirjan kääntämisestä ruotsin kielelle.

Yksityisellä asianosaisella on lisäksi oikeus saada toimituskirjan liitteenä käännös ruotsin kielelle asioissa, jotka laissa mainittu valtakunnassa toimiva valtion viranomaisen käsittelee ja joissa toimituskirja yleisen kielilainsäädännön mukaan laaditaan suomen kiellä.

Itsehallintolaissa ei ole säännöksiä jokaisen oikeudesta käyttää omaa kieltään Ahvenanmaan maakunnan ja kuntien viranomaisissa.

Oikeushenkilöiden kielellisistä oikeuksista säädetään kielilain 3 §:n 1 momentissa. Sen mukaan kunnalla ja muulla itsehallintoyhdyskunnalla, kuntayhtymällä, uskonnollisella yhdyskunnalla, kotimaisella yhdistyksellä, osuuskunnalla, osakeyhtiöllä, kommandiitti-yhtiöllä, avoimella yhtiöllä, säätiöllä ja laitoksella on tuomioistuimessa ja

muussa valtion viranomaisissa oikeus käyttää pöytäkirjakieltään omassa asiassaan tai asiassa joissa heitä kuullaan. Opetus- ja kasvatuslaitoksella on vastaavasti oikeus käyttää laitoksen opetuskieltä.

Perustuslain 17 §:ssä ”jokaisella” tarkoitetaan luonnollista henkilöä eli ihmisyyksilöä. Perusoikeussäännös ulottuu kuitenkin myös oikeushenkilöihin, jos oikeushenkilön asemaan puuttuminen samalla merkitsee kajoamista oikeushenkilön taustalla olevan yksilön oikeuksiin. Hallituksen esityksessä perusoikeusuudistukseksi todettiin, että oikeushenkilöiden jättäminen vaille hallinnon ja lainkäytön oikeusturvatakeita ei ole hyväksyttävissä (HE 309/1993 vp). Kielellisten oikeuksien osalta perusoikeusuudistuksen jälkeen jäi tulkinnanvaraiseksi, merkitsikö uudistus myös sitä, että ulkomaisella oikeushenkilöllä on vastaavat kielelliset oikeudet kuin kielilain 3 §:n 1 momentissa mainituilla kotimaisilla yhteisöllä. Euroopan yhteisön oikeuden syrjimättömyysperiaatteen valossa näyttää siltä, että ulkomaisilla oikeushenkilöillä tulee olla samat kielelliset oikeudet kuin kotimaisilla, eli oikeus käyttää maan kansalliskieliä suomea tai ruotsia edellyttäen, että jompikumpi näistä kielistä on niiden pöytäkirjakieli. Tätä kantaa tukee perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 19/1995 vp — HE 161/1995 vp), jossa katsottiin, että patenttilakiin (550/1967) ei voitu ottaa säännöstä, jonka mukaan eurooppapatentilla ei ole oikeusvaikutusta Suomessa, jollei hakija tai patentinhaltija ole antanut patenttivilanomaiselle suomenkielistä käännöstä patentin myöntämisen perusteena olevista asiakirjoista. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan ehdotettu säännös olisi estänyt ruotsinkielistä hakijaa tai patentinhaltijaa käyttämästä suomalaisessa viranomaisessa omaa kieltään. Sääntely olisi sen vuoksi ollut ristiriidassa perustuslain kanssa. Valiokunta ehdotti lisättäväksi virkkeen, jonka mukaan käännös voi olla ruotsinkielinen, jos hakijan oma kieli on ruotsi. ”Ulkomainen yhtiö voisi näin jättää ruotsinkielisen käännöksen, mikäli sen pöytäkirjakieli on ruotsi; tytäryhtiöllä tätä

mahdollisuutta ei olisi, jos emoyhtiön kieli on muu kuin ruotsi”, todetaan lausunnossa.

Perusoikeusuudistusta edeltävältä ajalta on oikeustapauksia, joissa ulkomaalaisella ei ole katsottu olevan oikeutta vastoin kielilain 3 §:n 1 momenttia käyttää ruotsin kieltä suomenkielisellä virka-alueella.

Erytyislainsäädäntöön sisältyy myös säännöksiä oikeudesta käyttää joko kotimaisia tai vieraita kieliä. Lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä oikeudesta toimittaa vieraskielisiä asiakirjoja viranomaisille ja vastaavasti velvollisuudesta huolehtia niiden kääntämisestä. Jotkut näistä liittyvät kansainväliseen oikeusapuun. Esimerkkeinä muista erityisistä säännöksistä selostetaan kielilakikomitean mietinnössä (s. 65—66), tavaramerkkiasetuksen (296/1964), mallioikeusasetuksen (252/1971), patenttilain, hyödyllisyyismallioikeudesta annetun lain (800/1991), ulkomaisista vakuutusyhtiöistä annetun lain (398/1995), kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain (1552/1995), ja kynnysarvot ylittävistä tavara- ja palveluhankinnoista sekä rakennusurakoista annetun asetuksen (380/1998) säännöksiä.

Oikeus saada toimituskirja omalla kielellä

Oikeus saada toimituskirja omalla kielellä ei ole yhtä laaja kuin oikeus käyttää omaa kieltään. Kielilain 5 ja 6 §:n mukaan oikeus riippuu tilanteesta. Alkuperäinen toimituskirja joko laaditaan asianosaisen kielellä taikka hänellä on oikeus sitä pyytäessään saada toimituskirjasta käännös. Yksikielisellä virka-alueella toimituskirja annetaan virka-alueen kielellä silloinkin, kun asianosainen on käyttänyt toista kotimaista kieltä. Jos asianosaisella on oikeus käyttää toista kieltä, valtioneuvoston, ministeriön, keskusviraston, tuomioistuimen tai lääninhallituksen on liitettävä valtion kustannuksella toimituskirjasta laillisesti pätevä käännös. Valtionhallintoa uudistettaessa on muodostettu viranomaisia, jotka eivät kuulu mihinkään edellä mainittuun kategoriaan, mutta joille on siirretty näille aikaisemmin kuuluneita tehtäviä.

Kaksikielisellä virka-alueella valtion

viranomainen antaa toimituskirjan alkuperäisenä sillä kielellä, jota asianosainen on käyttänyt. Jos asianosaisia on useampia ja he ovat käyttäneet eri kieliä, he voivat sopia toimituskirjakielestä. Jollei sopimusta ole, noudatetaan seuraavia sääntöjä: Rikosasiassa käytetään vastaajan kieltä. Muissa asioissa (siviili- ja hallintoasiat) ja sellaisissa rikosasioissa, joissa on useita vastaajia, käytetään virka-alueen enemmistön kieltä, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen toisin määrää.

Laista ei selvästi käy ilmi, onko niillä asianosaisilla, jotka eivät kaksikielisellä virka-alueella saa toimituskirjaa omalla kielellään, oikeus saada pyynnöstä toimituskirjasta virallisesti oikeaksi todistettu käännös viran-omaisen kustannuksella.

Ylemmät viranomaiset, myös ylemmät tuomioistuimet, antavat toimituskirjansa sillä kielellä, jota alempi viranomaisen on kielilain mukaan käyttänyt (8 §). Kielenvaihtoa ei siis periaatteessa sallita prosessin kulun aikana.

Yksikielisessä kunnassa toimituskirja annetaan aina kunnan kielellä. Kaksikielisessä kunnassa käytetään kielilain 6 §:n säännöksiä soveltaen asianomistajan kieltä. Kun asianosaisia on yksi, käytetään hänen käyttämäänsä kieltä. Kun heitä on useampia ja he ovat käyttäneet eri kieliä, käytetään kunnan enemmistön kieltä, jolleivät asianosaiset ole toisin sopineet tai jollei kunnan viranomaisen asianosaisten etua ja oikeutta silmälläpitäen toisin päättä.

Sähköisestä asioinnista hallinnossa annettu laki (1318/1999) koskee hallintoasian sähköistä vireillepanoa, käsittelyä ja päätösten tiedoksiantoa. Lakia sovelletaan sähköiseen asiointiin myös silloin, kun hallintoasian käsittely on muun kuin julkisyhteisön tehtävänä. Lakia ei sovelleta hallintolainkäyttöön, esitutkintaan, poliisitutkintaan eikä ulosottoon. Sähköisestä asioinnista Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa säädetään erikseen.

Lakiin sisältyvän viittaussäännöksen mukaan sähköisessä asioinnissa sovelletaan, mitä asian käsittelyssä käytettävästä kielestä viranomaisissa muualla säädetään. Kielilain ja esimerkiksi hallintomenettelylain kieltä koskevat säännökset ovat siten

sovellettavissa myös sähköisessä asioinnissa. Varmentajan on toiminnassaan noudatettava kielilainsäädäntöä. Kielilain soveltaminen merkitsee lähinnä varmentajan toiminnan järjestämistä niin, että varmennetta myönnettäessä hakija voi saada palvelun omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Velvollisuus antaa palvelua eri kielillä sekä syrjintäkielto

Velvollisuus antaa palvelua eri kielillä on yhtäältä seuraus yksilön oikeudesta käyttää omaa kieltään. Toisaalta velvollisuus aktiivisesti antaa kielellistä palvelua voidaan nähdä myös laajemmassa yhteydessä. Esimerkiksi viranomaisten tiedottamisvelvollisuutta voidaan pitää ilmauksena ihmisten kollektiivisesta oikeudesta saada palvelua omalla kielellään.

Mahdollisuus antaa kielellistä palvelua ei usein riippuvainen erilaisista rekisteritiedoista. Jos kielellistä palvelua ei syystä tai toisesta haluta antaa kahdella kielellä asianomaiselle kohderyhmälle, palvelua tarjoavan tulee tietää, millä kielellä vastaanottaja haluaa saada palvelua. Väestötietolain 27 §:n 2 momentin mukaan muun muassa äidinkieltä saa käyttää henkilötietojen otantaperusteena, kun tietoja luovutetaan massaluovutuksena suoramainontaa tai muuta suoramarkkinointia, mielipide- ja markkinatutkimusta, osoitepalvelua sekä niihin verrattavaa toimintaa varten. Myös

ulkomaalaisrekisteristä annetun lain (1270/1997) 7 §:n mukaan ulkomaalaisrekisteriin saa siltä osin kuin on tarpeen tallettaa tunnistetietoina muun muassa ulko-maalaisen kielitaidot. Poliisin henkilörekistereistä annetun asetuksen (1116/1995) mukaan poliisiasiain ja hallintoasiain tietojärjestelmiin saadaan tallettaa tieto henkilön äidinkielestä (2 ja 3 §). Ajoneuvojen rekisteröinnistä annetun asetuksen (1598/1995) 3 §:n 1 momentin a kohdan mukaan ajoneuvorekisteriin merkitään omistajan ja haltijan kieli.

Julkisen vallan perustuslain 17 §:n mukaisella velvollisuudella huolehtia suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista

tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan sekä perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaisella syrjäntäkiellolla, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan kielen perusteella, on merkitystä myös pohdittaessa kielellisen palvelun antamista.

Syrjäntäkielto ei koske pelkästään julkista valtaa, vaan myös yksityiset voivat syyllistyä kielelliseen syrjäntään. Edellä mainittiin jo rikoslain 11 luvun 9 §, johon sisältyy elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa ja yleisöpalvelussa taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä tapahtuvan syrjäntän kriminalisointi, sekä rikoslain 47 luvun 3 §:n työsyryntää koskeva rangaistussäännös. Työvoimapalvelulain 3 a §:n mukaan yksityisissä työvoimapalveluissa työnhakijoita ei perusteettomasti saa asettaa toisiinsa nähden eri asemaan.

Kielilaisissa ei varsinaisesti säädetä viranomaisten ”palveluvelvoitteista”, vaan lain lähtökohta on, että viranomaisten tulee eri tilanteissa toimia suomen tai ruotsin kielellä. Palveluvelvoite syntyy yhtäältä näiden säännösten ja toisaalta erityislainsäädännön säännösten pohjalta.

Kielilain 17 b §:ään sisältyy ainoa kielilain säännös, jossa nimenomaan mainitaan ”palvelu”. Pykälän mukaan valtion liikelaitoksen ja palveluja tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määräämisvalta, on palveltava yleisöä ja tiedotettava yleisölle suomeksi ja ruotsiksi, jollei se ole tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta. Erityislainsäädäntöön sisältyy myös säännöksiä julkisia tehtäviä hoitavien velvollisuuksista antaa palvelua eri kielillä. Esimerkkeinä voidaan mainita rautatieyritykset ja kuljettajantutkinnon vastaanottajat.

Yksityisten velvollisuus antaa palvelua eri kielillä

Kielilaisissa ei säädetä yksityisten velvollisuuksista antaa palvelua eri kielillä. Myöskään muualla lainsäädännössä ei yleensä, lukuun ottamatta edellä mainittuja

syrjäntäkieltoja, ole yksityisiä yhtiöitä tai yrittäjiä koskevia säännöksiä, jotka velvoittaisivat antamaan palvelua eri kielillä. Joissakin tapauksissa on kuitenkin annettu erityissäännöksiä, joiden mukaan myös yksityisellä on kielellisiä velvollisuuksia.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annetun lain (733/1992) mukaan kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hankkimalla palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Lain 4 §:n 3 momenttiin sisältyy ostopalvelun laatuvaatimus: kunnan (tai kuntayhtymän) on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Hallintomenettelylaki koskee myös julkisia tehtäviä hoitavia yksityisiä, jotka erityissäädöksiin on saatettu lain soveltamisalan piiriin (hallintomenettelylain 3 §:n 3 momentti). Siten hallintomenettelylain kielellisiä oikeuksia koskeva 22 § voi olla sovellettavissa myös yksityiseen.

Ahvenanmaan itsehallintolain 43 §:ssä on erityissäännös, jonka mukaan valtioneuvoston tulee vaikuttaa siihen, että tavaroita ja palveluksia koskevat tarvittavat tiedot annetaan mahdollisuuksien mukaan kuluttajille maakunnassa ruotsin kielellä.

Erityislainsäädäntöön sisältyvistä yksityisten kielellisiä velvollisuuksia koskevista säännöksistä voidaan mainita:

Postipalvelut. Postipalvelulain (313/2001) 15 §:n 2 momentin mukaan postiyhtyrityksen tai sellaisen yrityksen, joka postiyhtyrityksen kanssa tekemänsä sopimuksen nojalla tarjoaa postiyhtyrityksen palveluja asiakkaille, on toiminnassaan annettava palvelua suomen ja ruotsin kielellä noudattaen, mitä kielilaisissa säädetään viranomaisten velvollisuuksista antaa palvelua näillä kielillä. Pykälään sisältyy myös säännös saamenkielisen väestön tarpeiden huomioon ottamisesta.

Autokatsastus. Ajoneuvojen katsastusluvista annetun lain (1099/1998) mukaan katsastuksia saa suorittaa vain se, jolle on myönnetty toimilupa. Katsastustoiminnasta vastaavien ja katsastuksia suorittavien henkilöiden koulutusta antavat Ajoneuvohallintokeskuksen hyväksymät yhteisöt. Lain 13 §:n 4 momentin mukaan

toimiluvan ja koulutusoikeuden haltijoiden on toiminnassaan soveltuvin osin noudatettava kielilain säännöksiä.

Yhteistoiminta yrityksissä. Yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (725/1978) 11 §:ssä tarkoitettu

työnantajan ilmoittamisvelvollisuus on kaksikielisessä kunnassa täytettävä molemmilla kielillä, jos vähemmistönä olevien kieliryhmään kuuluvien lukumäärä on vähintään 10 ja enemmän kuin 10 % henkilöstön määrästä.

Kulutustavarat. Kulutustavarasta annettavista tiedoista annetun asetuksen (97/1987) 7 §:n mukaan asetuksessa vaaditut tiedot on annettava suomen ja ruotsin kielellä, jollei tietoja ole annettu yleisesti tunnetuilla ohje- tai varoitusmerkinnöillä. Jos tavara myydään vain yksikielisissä kunnissa, tiedot voidaan kuitenkin antaa yksikielisinä.

Terveys- ja turvallisuuslaitteet ja tarvikkeet. Terveys- ja turvallisuuslaitteista ja tarvikkeista annetun asetuksen (1506/1994) 18 §:n mukaan laitteen ja tarvikkeen mukana olevien tietojen on oltava suomen, ruotsin tai englannin kielellä, jollei tietoja ole annettu yleisesti tunnetuilla ohje- tai varoitusmerkinnöillä. Käyttäjälle tai potilaalle tarkoitettujen, laitteen ja tarvikkeen turvallisen käytön edellyttämien tietojen on kuitenkin oltava suomen ja ruotsin kielellä.

Lelut. Lelujen turvallisuudesta annetun lain (287/1997) 15, 20, 22, 25 ja 34 §:ssä säädetään viittauksista standardeihin. Kuluttajavirasto antaa tietoja standardiin sisältyvistä edelleenviittauksista normeihin, jotka on julkaistu vain muunkielisenä kuin suomeksi ja ruotsiksi.

Tuotevastuulain (694/1990) 13 §:n mukaan se, joka on tuonut tuotteen Suomeen, on velvollinen avustamaan vahinkoa kärsinyttä korvausvaatimuksen käänntämisessä vieraalle kielelle. Jollei maahantuojaa avusta käänntämisessä, hänen on korvattava vahinkoa kärsineelle korvausvaatimuksen käänntämisestä aiheutuneet tarpeelliset kustannukset.

Elintarvikkeiden pakkausmerkinnöistä annetun asetuksen (1991/794) 21 §:n mukaan pakolliset pakkausmerkinnät on tehtävä suomen ja ruotsin kielellä. Ruotsinkielen asemesta voidaan käyttää norjan- tai tanskankielisiä merkintöjä. Kotimaassa

valmistetuissa elintarvikkeissa, joita myydään vain samankielisissä kunnissa, saadaan kuitenkin käyttää näiden kuntien kielellä olevia yksikielisiä merkintöjä. Kaksikielisissä kunnissa saadaan myyntipaikalla pakatuissa elintarvikkeissa käyttää joko suomen- tai ruotsinkielisiä merkintöjä. Maahantuotujen elintarvikkeiden alkuperämaa tai -alue saadaan ilmoittaa jollakin kansainvälisessä kaupassa yleisesti käytetyllä kielellä tai yleisesti tunnetulla kirjainlyhenteellä. Elintarvikkeiden nimeä koskeva 7 § on kumottu vuonna 1998 annetulla asetuksella (610/1998).

Kosmetiikka-asetuksen (189/1996) 5 §:n mukaan asetuksessa säädettyt tiedot on annettava suomen ja ruotsin kielellä. Ainesosien ilmoittamisessa käytettävän kielen osalta noudatetaan kuitenkin, mitä kosmeettisista valmisteista annetun kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen (190/1996) 6 §:ssä säädetään. Asetuksessa säädettyt ja sen nojalla määrättyt merkinnät on tehtävä siten, että ne ovat pysyviä sekä helposti havaittavia ja luettavia.

Elintarvikelisiä aineita annetun asetuksen (521/1992) 10 §:n mukaan asetuksessa tarkoitettut pakkausmerkinnät on tehtävä suomen ja ruotsin kielellä. Ruotsin kielen sijasta voidaan käyttää norjan- tai tanskankielisiä merkintöjä. Muulle kuin kuluttajalle myytävässä lisäaineessa voidaan pakkausmerkinnät tehdä suomen tai ruotsin kielellä taikka jollakin kansainvälisessä kaupassa yleisesti käytetyllä kielellä.

Tupakka. Toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun asetuksen (225/1977) 5 §:n mukaan tupakkatuotteen vähittäismyyntipakkaukseen tehtävät merkinnät on oltava suomen ja ruotsin kielellä. Asetuksessa on yksityiskohtaiset säännökset merkintöjen tekemisestä.

Sijoitus- ja rahoituspalvelut. Sijoituspalveluyrityksistä annetun lain (579/1996) 46 §:n 2 momentin mukaan sijoituspalveluyrityksen on annettava suomeksi ja ruotsiksi kaikille sijoittajille helposti ja selkeästi ymmärrettävässä muodossa tiedot sijoittajien saamisten korvausrahastosuojasta, suojan puuttumisesta tai rajoittumisesta sekä näitä tietoja koskevista olennaisista muutoksista.

Sijoituspalveluyrityksen, joka on perustanut sivuliikkeen toiseen Euroopan talousalueeseen kuuluvaan valtioon, on annettava tiedot sen jäsenvaltion virallisilla kielillä, jossa sivuliike sijaitsee. Lain 43 §:ssä on lisäksi korvausrahaoston tiedottamisvelvollisuutta koskeva säännös, jonka mukaan siinä tarkoitettu kuulutus on julkaistava myös sijoituspalveluyrityksen toimialueella ilmestyvissä suurimmissa päivälehdissä toimialueen virallisilla kielillä. Ulkomaisen luotto- ja rahoituslaitoksen toiminnasta Suomessa annetun lain (1608/1993) 13 §:n 3 momentin mukaan ulkomaisen luottolaitoksen sivukonttorin on annettava tallettajilleen tiedot talletussuojarahaston tallettajien saamisille antamasta suojasta ja muusta vastaavasta suojajärjestelmästä tai suojan puuttumisesta sekä aiemmin annettujen tietojen muutoksista Suomen virallisilla kielillä.

Arvopaperin liikkeeseenlaskijan säännöllisestä tiedonantovelvollisuudesta annetun valtiovarainministeriön päätöksen (390/1999) 2 §:n mukaan tilinpäätös, tilinpäätöstiedote ja osavuosikatsaus on julkistettava suomen tai ruotsin kielellä. Liikkeeseenlaskija voi Rahoitustarkastuksen luvalla kuitenkin käyttää julkistamisessa muutakin kieltä.

Omistusosuuksien ilmoittamisen ja julkistamisen yhteydessä annettavista tiedoista annetun valtiovarainministeriön päätöksen (391/1999) 4 §:n 2 momentin mukaan arvopaperimarkkinalain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus on tehtävä suomen tai ruotsin kielellä taikka muulla yhtiön hyväksymällä kielellä. Päätöksen 7 §:n 2 momentin mukaan arvopaperimarkkinalain 2 luvun 10 §:ssä tarkoitettu julkistaminen on tehtävä suomen tai ruotsin kielellä tai muulla Rahoitustarkastuksen hyväksymällä kielellä, taikka, jos julkistaminen tehdään muussa Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa kuin Suomessa, tämän valtion virallisella kielellä tai muulla sen valtion viranomaisten hyväksymällä kielellä.

Lainsäädännön kieli

Perustuslain 79 §:n 4 momentin mukaan lait

säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä. Laki ei tule voimaan ennen kuin se on julkaistu. Perustuslain 51 §:n mukaan eduskuntatyössä käytetään suomen tai ruotsin kieltä. Hallituksen ja muiden viranomaisten on toimitettava asian vireille panemiseksi eduskunnassa tarvittavat asiakirjat suomen ja ruotsin kielellä. Eduskunnan vastaukset ja kirjelmät, valiokuntien mietinnöt ja lausunnot sekä puhemiesneuvoston kirjalliset ehdotukset laaditaan niin ikään suomen ja ruotsin kielellä.

Säädösehdotukset valmistellaan yleensä suomen kielellä, minkä jälkeen ne käännetään ruotsiksi. Käännöksen on oltava valmis viimeistään silloin, kun asia esitellään valtioneuvostossa. Käännökset tehdään joko valtioneuvoston käännöstoimistossa tai asianomaisessa ministeriössä. Tarpeen vaatiessa käännöksiä tilataan myös ulkopuolisilta kääntäjiltä.

Valtioneuvoston käännöstoimiston päällikkö tarkastaa ensisijaisesti kaikki säädös-kokoelmassa julkaistavat, käännöstoimistossa käännetyt tekstit. Apulaispäällikkö huolehtii käännöstoimistossa juridisesti vaikeiden tekstien kääntämisestä sekä toimii tarpeen vaatiessa käännöstoimiston päällikön sijaisena. Niissä tapauksissa, joissa käännös on tehty muualla kuin käännöstoimistossa, käännöksen tarkastaminen saattaa jäädä pelkästään asian esittelijän tarkastuksen varaan, jos esitystä ei toimiteta oikeusministeriön lainvalmisteluosaston tarkastustoimiston tarkastettavaksi.

Valtioneuvoston ohjesäännön (1522/1995) 40 §:n 1 momentin mukaan *lakiehdotukset* ja, milloin asia ei ole merkitykseltään vähäinen, asetusehdotukset sekä ehdotukset valtioneuvoston ja ministeriöiden sellaisiksi päätöksiksi, jotka on julkaistava säädöskokoelmassa, — eli uuden perustuslain mukaiset asetusehdotukset — on toimitettava oikeusministeriöön tarkastettaviksi, jollei asian kiireellisyydestä välttämättömästi muuta johdu. Oikeusministeriön tarkastustoimistossa tarkastetaan muun muassa, että ruotsinkielisen säädösehdotuksen sisältö vastaa suomenkielistä tekstiä. Sen vuoksi tarkastuksen sivuuttaminen aiheuttaa

ongelmia ruotsinkielisen tekstin luotettavuuteen.

Lakiehdotukset käsitellään eduskunnassa sekä valiokunnissa että täysistunnossa suomenkielisen tekstin pohjalta. Ruotsinkielinen eduskunnan vastaus laaditaan eduskunnan työjärjestyksen (40/2000) 76 §:n mukaan eduskunnan kansliassa. Tästä huolimatta suomen- ja ruotsinkieliset lakitekstit ovat yhdenvertaiset, kuten perustuslakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 1/1998 vp) todetaan. Ruotsinkielinen teksti ei siis ole pelkkä käännös vaan autenttinen lakiteksti.

Suomen säädöskokoelmasta annetun lain (188/2000) 11 §:ssä on säännökset *säädöskokoelman ja sopimussarjan* julkaisukielistä. Kaikki säädökset julkaistaan ainakin suomen ja ruotsin kielellä. Säädöksellä tarkoitetaan lakeja ja asetuksia sekä eduskunnan työjärjestyksestä, eduskunnan täysistunnon eduskuntatyön järjestämistä tai eduskunnan valitsemia toimielimiä varten hyväksymiä ohje- ja johtosääntöjä.

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain 12 §:n mukaan *saamelaisia erityisesti koskevat säädökset*, valtiosopimukset ja muut Suomen säädöskokoelmassa tai sopimussarjassa julkaistavat asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä. Sama koskee ministeriöiden tai valtion muun viranomaisen määräyskokoelmassa julkaistavia ministeriöiden asetuksia ja viranomaisen määräyksiä sekä muita asiakirjoja ja tiedonantoja.

Valtiosopimus julkaistaan ainakin yhdellä todistusvoimaisella kielellä, jos suomi tai ruotsi ei ole sopimuksen todistusvoimainen kieli. Jos valtiosopimus julkaistaan tietoverkossa, asianomaisen ministeriön on Suomen säädöskokoelmasta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan julkaistava ilmoitus viranomaisesta, jolta on saatavissa jäljennös valtiosopimuksesta ja joka antaa sopimuksesta tietoja suomeksi ja ruotsiksi.

Standardit. Säädöksissä viitattavien standardien kielestä annetun lain (553/1989) mukaan laissa tai asetuksessa viitatus standardin on oltava suomen ja ruotsin

kielellä. Lain mukaan voidaan kuitenkin tietyissä tapauksissa poiketa tästä ja viitata vain suomen- tai ruotsinkieliseen taikka muunkieliseen standardiin.

Ministeriöiden ja valtion muiden viranomaisten määräyskokoelmista annetun lain (189/2000) 5 §:n mukaan *määräyskokoelmassa* julkaistavat asetukset ja määräykset sekä muut asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan samanaikaisesti suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolain 43 §:ssä säädetään, että valtioneuvoston tulee huolehtia siitä, että maakunnassa noudatettavat määräykset ovat saatavissa ruotsin kielellä.

Määräyskokoelmassa julkaistaan myös asetusten ja määräysten sekä muiden asiakirjojen ja tiedonantojen saamenkielisiä käännöksiä sen mukaan kuin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa säädetään.

Ahvenanmaan säädöskokoelma (Ålands författningssamling) julkaistaan ainoastaan ruotsin kielellä. Siinä julkaistaan pääasiassa maakuntapäivien hyväksymät maakuntalait sekä maakuntahallituksen antamat maakunta-asetukset ja eräät päätökset. Ahvenanmaan säädöskokoelmassa julkaistaan myös Ahvenanmaan itsehallintolaki ja Ahvenanmaan maanhankintalaki (3/1975) sekä itsehallintolain nojalla annetut sopimusasetukset.

Kielilain 21 §:n mukaan kaikki ministeriöissä taikka valtion komiteassa, toimikunnassa tai niihin rinnastettavassa toimielimessä valmistellut ja julkistettavat *lakiehdotukset ja mietinnöt* on julkaistava suomen kielellä sekä, jollei erityisen painavia syitä muuhun ole, kokonaisuudessaan, osittain tai tiivistelmänä myös ruotsin kielellä sen mukaan kuin asianomainen ministeriö asian merkitys ruotsinkieliselle väestölle ja muut tekijät huomioon ottaen päättää.

Julkinen tiedottaminen ja viitoitus

Kielilain 10 §:n mukaan *julkipanot, ilmoitukset ja kuulutukset* tai muut sellaiset asiakirjat, jotka tuomioistuimien tai muun valtion viranomaisen taikka kunnan tai muun itsehallintoalueen viranomaisen antaa väestölle, on yksikieliselä virka- tai

itsehallintoalueella kirjoitettava tämän alueen kielellä ja kaksikielisellä alueelle maan molemmilla kielillä. Käytännössä pykälän on katsottu koskevan esimerkiksi tieviittoja, liikennemerkkejä ja lomakkeita. Pykälän soveltuminen sähköiseen tiedottamiseen jää riippumaan tulkinnasta, jossa viime kädessä perustuslakiin sisältyvillä tasapuolisuusvaatimuksilla on merkitystä.

Virallisesta lehdestä annetun lain (268/1931) mukaan ”Virallinen lehti” (”Officiella tidningen”) julkaistaan kaksikielisenä. Tuomioistuinten ja muiden valtion viranomaisten sekä kuntien tai muiden itsehallintoalueiden viranomaisten on tiedotettava virallisessa lehdessä sillä kielellä tai niillä kielillä, millä niiden on annettava väestölle tarkoitetut julkipanot, ilmoitukset ja kuulutukset, eli kielilain 10 §:n mukaisesti. Muilla kuin viranomaisilla on oikeus itse määrätä kummalla kielellä tiedotus julkaistaan Virallisessa lehdessä.

Virkapukujen malleista säädetään yleensä asetuksella tai ministeriöiden taikka muiden viranomaisten päätöksillä. Esimerkkinä voidaan mainita poliisiasetus (1112/1995) ja vartioimisliikeasetus (743/1983).

Liikennemerkkien kielestä säädetään tarkemmin liikenteen ohjauslaitteista annetun liikenneministeriön päätöksen (203/1982) 10 §:ssä. Pykälää muutettiin vuonna 1994 annetulla päätöksellä (384/1994). Päätöksen mukaan liikennemerkeissä ja sen lisäkilvessä käytettävän tekstin kielen ratkaisee sen kunnan kielisuhteet, jossa merkki sijaitsee. Yksikielisessä kunnassa tekstin on oltava yksikielinen kunnan kielen mukaan ja kaksikielisessä kunnassa kaksikielinen, kunnan enemmistön kieli ylempänä. Poikkeuksena tästä tulee kuitenkin yksikielisessä kunnassa sijaitsevalla valta- ja kantatiellä sekä moottori- ja moottoriliikennetiellä olevassa opastusmerkissä käyttää kaksikielistä opastusta seuraavissa tapauksissa:

1) yksikielisessä ruotsinkielisessä kunnassa tien suuntaa ja erkanevaa suuntaa osoittavassa opastusmerkissä, jos viitoitettava kohde on yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jossa suomi on enemmistön kielenä; ja

2) yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa tien suuntaa ja erkanevaa suuntaa osoittavassa opastusmerkissä, jos viitoitettava kohde on yksikielisessä ruotsinkielisessä kunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jossa ruotsi on enemmistön kielenä.

Liikennemerkit ja tienviitat on mainitun liikenneministeriön päätöksen mukaan muutettava pykälän mukaisiksi vuoden 2003 loppuun mennessä. Käytännössä edellä mainittuja säännöksiä ei sen vuoksi ole kaikkialla vielä toteutettu.

Saamelaitosten kotiseutualueella olevassa liikennemerkeissä ja lisäkilvessä käytetään suomen kielen lisäksi saamen kieltä. Erityisistä syistä liikennemerkeissä tai sen lisäkilvessä voidaan käyttää suomen ja ruotsin kielen lisäksi muutakin kieltä.

Passit ja muut henkilökortit

Kieliasetuksen 11 §:n mukaan ulkomaanpassi, jota ei anneta ulkomaisella kielellä, on annettava suomeksi sekä samalla alkuperäisenä ruotsiksi, milloin hakija on käyttänyt ruotsin kieltä tai pyytänyt ruotsinkielistä passia. Ahvenanmaan maakunnassa passi on aina samalla annettava myös alkuperäisenä ruotsiksi. Ahvenanmaan itsehallintolain 30 §:n 2 kohdan mukaan maakunnassa annettavaan passiin on merkittävä myös sana ”Åland”, jos passin haltijalla on Ahvenanmaan kotiseutu-oikeus. Henkilökorttilaki (829/1999) ei sisällä kieltä koskevia säännöksiä.

Ajokorttiasetuksen 4 §:ssä säädetään, että ajokortti on yhteisön ajokortista annetun neuvoston direktiivin 91/439/ETY liitteen I a yhteisön ajokorttimallin mukainen. Asetuksessa ei ole kieltä koskevia säännöksiä. Kuljettajantutkintotoiminnan järjestämisestä annetun lain (535/1998) 9 §:n mukaan kuljettajantutkinnon vastaanottajan on toiminnassaan noudatettava kielilain säännöksiä.

Sairausvakuutusasetuksen (473/1963) 13 §:n mukaan Kansaneläkelaitos vahvistaa sairausvakuutuskortin sisällön ja muodon. Asetuksessa ei ole kieltä koskevia säännöksiä.

Kieltä koskevia säännöksiä eri hallinnonaloilla

Poliisi ja yleinen järjestys. Kieliasetuksen 7 §:ään sisältyy säännös, jonka mukaan ”asiaa käsiteltäessä poliisiviranomaisen edessä” lausunnot on ”milloin se suinkin on mahdollista” otettava pöytäkirjaan sillä kielellä, suomeksi tai ruotsiksi, jota kuulusteltu on käyttänyt. Säännös näyttää olevan sovellettavissa virka-alueen kielituksesta riippumatta, eli yksikielisellä virka-alueella pöytäkirja on kirjoitettava kuulusteltavan kielellä, vaikka se on eri kuin virka-alueen kieli. Kaksikielisellä virka-alueella on kielilain pääsäännön mukaan käytettävä kuulusteltavan kieltä.

Esitutkintalain (449/1987) 37 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta, jos kuulusteltava ei osaa viranomaisessa kielilain mukaan käytettävää kieltä taikka ei aisti- tai puhevian takia voi tulla ymmärretyksi. Esitutkinnassa on siten noudatettava kielilain pääsääntöä: jokaisella on, virka-alueen kielellisestä asemasta riippumatta, oikeus käyttää omaa kieltään omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan (kielilain 3 §). Lisäksi ”valtion asiamiehen, virallisen syyttäjän tai muun valtion virkamiehen” on käytettävä vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä taitamaan (kielilain 4 §). Tämä lienee ymmärrettävää niin, että esimerkiksi kuulustelussa voidaan käyttää tulkkiä, jos virkamies ei ole velvollinen taitamaan vastaajan kieltä. Kysymys velvollisuudesta laatia pöytäkirja vastaajan kielellä ja velvollisuudesta tai oikeudesta kääntää pöytäkirja vastaajan kielelle jää kuitenkin epäselväksi. Esitutkintalakiin ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annettuun asetukseen (575/1988) sisältyvissä pöytäkirjaa koskevissa pykälissä ei ole pöytäkirjakieltä koskevia säännöksiä.

Poliisilakiin (493/1995) ei sisälly kieltä koskevia säännöksiä. Poliisin toiminnan yleisiin periaatteisiin kuuluu, että poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen (poliisilain 2 §:n 1 momentti). Poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 6 a §:n mukaan valtioneuvoston yleisistunto voi erityisistä syistä ottaen

huomioon muun muassa kieliolot päättää, että kihlakunnanvirastoon perustetaan nimismiehen virka poliisi- ja ulosotto-osastojen päälliköiden tehtävien hoitamista varten.

Poliisikoulutuksesta annetun asetuksen (430/1992) 18 §:n mukaan poliisioppilaitoksen opetuskielenä on suomi. Peruskoulutusta, jatkokoulutusta ja erityiskoulutusta järjestetään jatkuvasti myös ruotsin kielellä. Koulutustilaisuuksia järjestetään erityistapauksissa muullakin kielellä.

Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) 61 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan vartijan asun merkeistä ja teksteistä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Palo- ja pelastustoimi. Pelastustoimilaki (561/1999) ja -asetus (857/1999) eivät sisällä erityisiä kieltä koskevia säännöksiä.

Pelastusopistosta annetun asetuksen (1165/1994) 7 §:n mukaan Pelastusopiston opetuskieli on suomi. Opetusta annetaan myös ruotsin kielellä tai tilapäisesti muullakin kielellä. Opiskelija saa käyttää kokeissa joko suomen tai ruotsin kieltä.

Hätäkeskusalueista annetussa valtioneuvoston päätöksessä (604/2000) määrätään hätäkeskusten kielellisestä jaotuksesta. Päätöksen mukaan Uudenmaan ja Kymen hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä suomenkielisten ja kaksikielisiä kaksikielisten kuntien osalta. Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä suomenkielisten, ruotsinkielisiä ruotsinkielisten ja kaksikielisiä kaksikielisten kuntien osalta. Muut hätäkeskusalueet ovat suomenkielisiä.

Puolustus. Uudessa perustuslaissa ei enää ole sotaväen komentokieltä ja asevelvollisten koulutuksessa käytettävää opetuskieltä koskevia säännöksiä. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan tästä voidaan tarpeelliseksi katsottavilta osiltaan vastaisuudessa säätää lailla.

Kielilain 19 §:n mukaan kielilakia sovelletaan sotilasviranomaisissa. Sotilasviranomaisen virka-alue katsotaan yksikieliseksi, jos sen alaisten joukko-osastojen miehistö on koottu yhteen yksikielisen joukko-osaston

muodostamiseksi, ja kaksikieliseksi, jos miehistö on koottu katsomatta sen äidinkieleen tai jos viranomaisten toiminta kohdistuu useampiin erikielisiin joukko-osastoihin. Sotaväen komennuskieli on suomi.

Puolustusvoimista annetun lain (402/1974) 10 §:n 2 momentissa säädetään, että joukko-osastot, sikäli kuin sotilaalliset näkökohdat sallivat, on sijoitettava paikkakunnille, joissa väestöllä on sama kieli kuin joukko-osaston asevelvollisten äidinkieli tai joissa väestö on kaksikielinen.

Asevelvollisuuslain (452/1950) 51 a §:n mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi. Suomen- tai ruotsinkielisellä asevelvollisella on oikeus tulla määrättyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkieltensä.

Siviilipalveluslain (1723/1991) 8 §:n mukaan siviilipalvelusvelvollisen äidinkieli on otettava huomioon palveluspaikkaa määrättäessä. Suomen- tai ruotsinkielisellä siviilipalvelusvelvollisella on oikeus suorittaa siviilipalveluksensa äidinkielellään.

Liikenne ja viestintä. Tiehallinnosta annetun lain mukaan (568/2000) yleisten teiden tienpidosta vastaa Tiehallinto. Sen tehtävänä on hallinnoida, ylläpitää ja kehittää koko maassa yleisiä teitä ja niiden liikenneoloja sekä tieliikenteen palveluja osana liikennejärjestelmää. Tiehallinnon on neljän vuoden kuluessa lain voimaantulosta asteittain avattava yleisten teiden tienpidon tuotannollinen toiminta avoimeen kilpailuun. Tieliikelaitos on siitä annetun lain (569/2000) mukaan liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalla toimiva liikelaitos. Laitoksen toimialana on maa- ja vesirakennusosalalla ensisijaisesti liikenneväylien ja liikenneympäristön suunnittelu, rakentaminen, ylläpito ja hoito sekä näihin liittyvät tuotteet ja palvelut.

Valtion rataverkosta, radanpidosta ja rataverkon käytöstä annetun lain (21/1995) 5 §:n mukaan rautatieyrityksen tulee huolehtia palvelujensa tarkoituksenmukaisesta tarjonnasta ainakin kotimaisilla kielillä ja palvelujensa kehittämisestä liiketoiminnan edellytysten mukaisesti ottaen huomioon asiakkaiden, maan eri osien ja koko yhteiskunnan tarpeet. Rautatieyrityksen on

noudatettava, mitä muualla laissa säädetään rautatieliikenteen harjoittamisesta.

Yleisradio Oy:stä annetun lain (1380/1993) 7 §:n mukaan Yleisradion tehtävänä on tuoda täyden palvelun yleisradio-ohjelmisto jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Toiminnan tulee julkisen palvelun erityisinä tehtävinä tukea toimivaa kansanvaltaa tarjoamalla yhteiskunnallisista kysymyksistä monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja, myös vähemmistöryhmille ja erityisryhmille. Lisäksi toiminnan tulee tukea, luoda ja kehittää kotimaista kulttuuria ja välittää sen tuloksia jokaisen saataville. Ohjelmatoiminnassa suomen- ja ruotsinkielisiä kansalaisia on kohdeltava yhtäläisin perustein. Palveluja on tuotettava myös saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille.

Opetus ja sivistystoimi. Kielilakikomitean mietintöön (s. 34–45) sisältyy historiallinen selostus kansalliskielten asemasta koulujärjestelmässä ja yliopistoyhteisössä nykypäivään asti.

Kuntalain 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa asetetaan opetustoimen hallintoon erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten taikka yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä. Säännöksen on käytännössä todettu olevan liian kapea muita kieliryhmiä ajatellen. Eduskunnassa on tehty lakialoite (LA 10/2001 vp) säännöksen muuttamiseksi siten, että muidenkin kieliryhmien edustus voisi olla mahdollinen.

Perusopetuksesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998). Lain mukaan kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten (4 §).

Kunta voi järjestää palvelun itse tai yhdessä muiden kanssa taikka hankkimalla ne laissa mainitulta perusopetuksen järjestäjältä. Perusopetuksessa oppilaalla on oikeus käydä laissa tarkoitettua koulua (6 ja 28 §). Opetuskielestä säädetään lain 10 §:ssä. Opetuskieli on joko suomi tai ruotsi.

Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuutta seurata opetusta. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Kuulovammaisille tulee tarvittaessa antaa opetusta myös viittomakielellä. Jos opetuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella opetuskielellä, jolla oppilas pystyy opiskelemaan, oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen. Lisäksi erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä. Äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä (12 §). Opetussuunnitelma hyväksytään erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten (15 §). Opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta säädetään perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1435/2001).

Lukiolain (629/1998) 6 §:n mukaan lukiokoulutuksessa oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla, opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella edellä mainitulla opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, saa opiskelija valita opetuskielen. Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä.

Lukiolain 7 §:n mukaan lukion oppimäärään sisältyvästä äidinkielestä ja kirjallisuudesta sekä toisesta kotimaisesta kielestä ja vieraista kielistä säädetään tai määrätään erikseen. Opetussuunnitelman sisällöstä ja tuntijaosta säädetään lukion tuntijaosta annetussa valtioneuvoston päätöksessä (835/1993). Aikuislukion tuntijaosta määrätään

opetusministeriön päätöksellä (873/1994). *Ylioppilastutkintoasetuksen* (1000/1994) mukaan tutkintokielet ovat suomen ja ruotsin kieli sekä sen mukaan kuin opetusministeriö määrää jokin muu kieli (10 §). Äidinkielen koe järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielessä. Kokelas, jonka äidinkieli on muu kieli, voi äidinkielen kokeen sijasta suorittaa muun kokeen suomen tai ruotsin kielessä. Toisen kotimaisen kielen kokeen sijasta kokelas voi suorittaa äidinkielen kokeen tässä kielessä (11 §).

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 11 §:n mukaan ammatillisen oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Kaksikielisen oppilaitoksen opetuskielenä ovat suomi ja ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla, opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella edellä mainitulla opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, saa opiskelija valita opetuskielen.

Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan vieraalla kielellä.

Äidinkielenä opetetaan opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Äidinkielenä voidaan opiskelijan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta opiskelijan äidinkieltä (12 §). Lain mukaan opetukseen sisältyy toisen kotimaisen kielen ja vieraan kielen opintoja.

Opetuksen laajuudesta ja sisällöstä määrätään opetussuunnitelmassa. Suunnitelma hyväksytään erikseen suomen-, ruotsin-, ja saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa opetusta varten.

Ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain (255/1995) 10 §:n mukaan ammattikorkeakoulun opetuskieli on suomi tai ruotsi. Kaksikielisen ammattikorkeakoulun opetuskielinä ovat suomi ja ruotsi. Opetuksessa sekä kuulusteluissa ja kokeissa saadaan tarvittaessa käyttää muutakin kuin ammattikorkeakoulun opetuskieltä.

Yliopistolain (645/1997) 9 §:n mukaan yliopistojen *opetus- ja tutkintokieli* on suomi, laissa mainituin poikkeuksin. Helsingin yliopiston, Teknillisen korkeakoulun, Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia, Taideteollisen korkeakoulun ja Teatterikorkeakoulun opetus- ja tutkintokielet ovat suomi ja ruotsi. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin opetus- ja tutkintokieli on ruotsi. Yliopistot päättävät itse muun kielen kuin opetus- ja tutkintokiensä käyttämisestä opetuksessa ja opintosuorituksissa.

Yliopistojen virkakieli on suomi. Åbo Akademin, Svenska handelshögskolanin ja Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin virkakieli on kuitenkin ruotsi. Jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällä kielellä (*yliopistolain* 17 §).

Opettajilta, tutkijoilta ja muilta virkamiehiltä vaadittavasta suomen ja ruotsin kielen taidosta säädetään asetuksella sen estämättä, mitä valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa säädetään (17 §:n 3 mom.). Åbo Akademin opettajalta vaadittavasta kielitaidosta säädetään kuitenkin yliopistolain 29 §:ssä. Sen mukaan akatemia opettajan virkaan vaaditaan täydellinen ruotsin kielen taito ja kyky ymmärtää suomen kieltä. Akatemia päättää ruotsin ja suomen kielen taidosta, joka tällaiseen virkaan vaaditaan ulkomaalaiselta tai Suomen kansalaiselta, joka ei ole syntyperäinen.

Opiskelijoilta vaadittavasta kielitaidosta säädetään myös yliopistolaissa. Lain 18 §:n mukaan yliopisto voi rajoittaa opiskelijoiden määrää. Valintaperusteiden on oltava yhdenmukaiset, mutta jonkin kieliryhmän koulutustarpeen turvaamiseksi voidaan yhdenmukaisista valintaperusteista kuitenkin rajoitettusti poiketa. Lain 30 §:n mukaan opiskelijaksi pääsy Åbo Akademiin edellyttää pääsääntöisesti, että hakijalla on riittävä ruotsin kielen taito opintojen harjoittamiseen tällä kielellä. Lain 26 §:n mukaan Helsingin yliopisto voi varata osuuden aloituspaikoista ruotsin kieltä

taitaville pyrkijöille. Edelleen Helsingin yliopiston on huolehdittava siitä, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä voidaan kouluttaa riittävä määrä maan tarpeisiin. Tähän perustuen yliopisto on muun muassa oikeustieteellisessä ja lääketieteellisessä tiedekunnassa rajoitetusti voinut varata osan aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville opiskelijoille. Opiskeluoikeuden saaminen ei riipu opiskelijan äidinkielestä vaan hänen todellisesta kielitaidostaan.

Ahvenanmaan itsehallintolain 40 §:n mukaan julkisista varoista ylläpidettävien ja tällaisista varoista avustusta saavien koulujen opetuskielenä on ruotsi, jollei maakuntalailla toisin säädetä. Opetusala kuuluu itsehallintolain 18 §:n 14 kohdan mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan. Sen vuoksi opetuksen sisällöstä ja opetussuunnitelmista säädetään maakuntalailla. Suomen muualla kuin Ahvenanmaalla toimivien oppilaitosten ja korkeakoulujen pääsykoevaatimuksista säädetään kuitenkin valtakunnan lailla. Itsehallintolakiin on sen vuoksi otettu säännös (41 §), jonka mukaan Ahvenanmaalla toimivassa oppilaitoksessa tutkinnon suorittanut voi, siten kuin asetuksessa tarkemmin säädetään, päästä valtion ylläpitämään tai valtionapua saavaan ruotsinkieliseen tai kaksikieliseen oppilaitokseen sekä suorittaa tutkinnon siinä, vaikkei hänellä ole sisäänpääsyä ja tutkinnon suorittamista varten vaadittavaa suomen kielen taitoa.

Vuonna 2000 annettiin itsehallintolain 41 §:ssä tarkoitettu valtioneuvoston asetus ahvenanmaalaiselta opiskelijalta yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa vaadittavasta suomen kielen taidosta (841/2000). Asetuksen mukaan Ahvenanmaalla toimivassa oppilaitoksessa tutkinnon suorittanut voi päästä valtion ylläpitämään tai valtionapua saavaan ruotsinkieliseen tai kaksikieliseen oppilaitokseen sekä suorittaa tutkinnon siinä, vaikkei hänellä ole sisäänpääsyä ja tutkinnon suorittamista varten vaadittavaa suomen kielen taitoa. Opiskelija voidaan kuitenkin velvoittaa osallistumaan sellaiseen suomen kielen opetukseen, joka on välttämätön koulutusalan kannalta, vaikka häntä ei voida velvoittaa suorittamaan suomen kielen

koetta.
Kulttuuritoiminta ja liikunta. Taiteen perusopetuksesta annetun lain (633/1998) mukaan kunta voi järjestää taiteen perusopetusta. Opetusministeriö voi myös myöntää kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan järjestää taiteen perusopetusta. Opetuskieli määrätään lain 3 §:n nojalla opetusministeriön antamassa luvassa.

Teatteri- ja orkesterilain (730/1992) mukaan teattereille ja orkestereille myönnetään valtionosuutta käyttökustannuksiin siten kuin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa (635/1998) säädetään. Teatteri- ja orkesterilaissa on lisäksi erityissäännöksiä muun muassa Helsingin Svenska Teaterin, Tampereen Työväen Teatterin ja Suomen Kansallisteatterin oikeudesta valtionosuuteen.

Kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain (728/1992) mukaan kunnan tehtävänä on edistää, tukea ja järjestää kulttuuritoimintaa kunnassa. Kunnan tehtävänä on myös järjestää kunnan asukkaille mahdollisuuksia taiteen perusopetukseen sekä harrastusta tukevaan opetukseen taiteen eri aloilla. Laissa ei ole erityisiä kieltä koskevia säännöksiä.

Museolain (729/1992) mukaan museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja lisätä kansalaisten tietoutta kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Laissa ei ole erityisiä kieltä koskevia säännöksiä. Museoviraston tehtävänä on mm. toimia kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelusta vastaavana asiantuntijaviranomaisena sekä huolehtia alaa koskevan lainsäädännön toteutumisesta yhdessä muiden viranomaisten ja muun museolaitoksen kanssa (asetus 119/1992).

Liikuntalain (1054/1998) tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla. Lisäksi lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävää kehitystä. Yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä.

Liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikunta-järjestöt. Laissa ei ole erityisiä kielellisiä säännöksiä. Liikuntaneuvostossa tulee liikunta-asetuksen (1055/1998) 5 §:n mukaan olla edustettuna muun muassa kielelliset näkökohdat.

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansainvälisyyden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaasta sivistystyöstä annettuun lakiin (632/1998) ja asetukseen (805/1998) ei sisälly kieltä koskevia säännöksiä.

Kirjastolain (904/1998) mukaan yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Kirjastotoiminnan tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisen sisällön kehittymistä. Lain 3 §:n 4 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa kummankin kieliryhmän tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein.

Nuorisotyölain (235/1995) tarkoituksena on parantaa nuorten elinoloja ja luoda edellytyksiä nuorten kansalaistoiminnalle. Lisäksi tarkoituksena on edistää sukupolvien, sukupuolten ja Suomen alueiden välistä tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja kulttuurien moninaisuutta sekä luonnonkäytön kestäväen kehityksen turvaamista. Kielellisiä oikeuksia ei nimenomaisesti mainita.

Sosiaali- ja terveydenhuolto sekä lasten päivähoito. Kansanterveyslain (66/1972) 28 §:n mukaan yksikielisen kunnan tai kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Kaksikielisen kunnan taikka kaksikielisiä tai sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palveluja omalla kielellään.

Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän on tällöin, mikäli mahdollista huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja kääntämisavun.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Edelleen sosiaalihuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon muun muassa asiakkaan äidinkieli ja hänen kulttuuritaustansa.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 3 §:n mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää saada hänen terveydentilansa edellyttämää terveyden- ja sairaanhoitoa niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. Potilaan tiedonsaantioikeudesta säädetään lain 5 §:ssä. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä tai potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkkaus- ja kääntämisavun.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Lain 3 §:n mukaan kunnan on

huolehdittava siitä, että kunnan yleiset palvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle. Vammaisuuden perusteella järjestettäviä palveluja ja tukitoimia kehittäessään kunnan tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden esittämät tarpeet ja näkökohdat. Palvelua järjestettäessä on otettava huomioon vammaisen henkilön äidinkieli. Lain 8 §:ään sisältyy velvoite järjestää tulkkipalvelua, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista.

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) 6 §:n mukaan kaksikieliset ja ruotsinkieliset kunnat ovat jäseninä erityishuollon kuntayhtymässä, jonka tehtävänä on piirijaosta riippumatta jäsenkuntiansa ruotsinkielisen väestön erityishuollon järjestäminen. Lisäksi sovelletaan sosiaali-huoltolain kieltä koskevia säännöistä.

Erikoissairaanhoitolain (1062/1989) mukaan erikoissairaanhoitolla tarkoitetaan lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaisia sairauden ehkäisyyn, tutkimiseen, hoitoon, lääkinnälliseen pelastustoimintaan sekä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia terveydenhuollon palveluja. Yksityisten antamasta sairaanhoidosta säädetään erikseen siitä annetussa laissa. Erikoissairaanhoitolain 33 §:n mukaan erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia käsittävässä sairaanhoitopiirissä on turvattava potilaalle sairaanhoito hänen omalla äidinkielellään, suomen tai ruotsin kielellä. Sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin ja tanskan kieltä. Kuntayhtymän on tällöin, mikäli mahdollista, huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja kääntämisavun.

Erikoissairaanhoitolain 35 §:ssä säädetään, että sairaanhoito on annettava sellaisessa sairaanhoitopiirin kuntayhtymän sairaalassa tai muussa toimintayksikössä, jossa se voi tarkoituksenmukaisesti tapahtua ottaen huomioon potilaan sairauden laatu sekä

tutkimuksen, hoidon ja lääkinnällisen kuntoutuksen tarve. Lisäksi on otettava huomioon sairaalan ja potilaan kodin välinen etäisyys sekä mahdollisuuksien mukaan potilaan oma taikka hänen omaistensa hoitopaikkaa koskeva toivomus. Erityistä huomiota on myös kiinnitettävä potilaan hoidon järjestämiseen hänen omalla äidinkielellään. Jos potilas ei saa asuinpaikkansa perusteella määräytyvästä sairaalasta tai muusta toimintayksiköstä palvelua omalla äidinkielellään, on hänellä oikeus päästä hoitoon sellaiseen sairaanhoitopiiriin sairaalaan tai toimintayksikköön, joka voi antaa hoitoa hänen äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Sairaanhoitopiirin ja potilaan kotikunnan tulee sopia, mitkä ovat niitä toimintayksiköitä, joita potilas voi käyttää saadakseen palveluja äidinkielellään.

Sosiaalihuoltolain (710/1982) 39 §:n mukaan sosiaalihuolto toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sosiaalihuollon asiakkaan omiin toivomuksiin ja mahdollisuuksiin osallistua häntä koskevan huollon suunnitteluun. Asiakasta on palveltava ja palveluja järjestettävä myös asiakkaan äidinkieli huomioon ottaen.

Päihdehuoltolain (41/1986) 3 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kielellistä palvelua ei laissa erikseen mainita, vaan velvollisuus perustuu sosiaalihuoltolain, kansanterveyslain ja erikoissairaanhoitolain säännöksiin.

Mielenterveyslain (1116/1990) 4 §:n mukaan kunnan tai kuntayhtymän on huolehdittava siitä, että mielenterveyspalvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisiksi kuin kunnassa tai kuntayhtymän alueella esiintyvä tarve edellyttää. Kielellistä palvelua ei laissa erikseen mainita.

Lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) 11 §:n mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielellä suomen,

ruotsin tai saamen kielellä. Lasten päivähoidosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:n mukaan kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaisten, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Ahvenanmaan kielellinen asema itsehallintolain mukaan

Ahvenanmaan itsehallintolaissa on säännökset maakunnan ruotsinkielisestä asemasta sekä oikeudesta käyttää suomea maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa. Itsehallintolaki sisältää myös säännöksiä viranomaisten kirjeenvaihtokielestä, opetuskielestä sekä ahvenanmaalaisten oikeudesta suorittaa tutkintoja ilman muutoin vaadittavaa suomen kielen taidon osoittamista.

Ahvenanmaan itsehallintolakia voidaan muuttaa tai se voidaan kumota taikka siitä voidaan tehdä poikkeuksia vain eduskunnan ja Ahvenanmaan maakuntapäivien yhtäpitävin päätöksin. Eduskunnassa päätös on tehtävä perustuslainsäätämisyksessä ja maakuntapäivillä päätös on tehtävä määränemmistöllä.

Vaikka itsehallintolaki ei muodollisesti ole perustuslaki, sillä on kuitenkin säädöshierarkkisesti perustuslakiin verrattava asema. Itsehallintolakiin sisältyvät erityissäännökset muodostavat poikkeuksen perustuslain säännöksistä. Siten esimerkiksi itsehallintolain kielisäännökset sisältävät poikkeuksia perustuslain 17 §:n sääntelyyn ja yleiseen kielilakiin nähden. Kielilaki ei tämän vuoksi ole sovellettavissa Ahvenanmaalla.

Kirkkolaki

Kirkkolain (1054/1993) mukaan kirkollinen hallinto perustuu hiippakuntiin. Hiippakunnan perustamisesta ja lakkauttamisesta päättää kirkolliskokous. Kirkolliskokous päättää myös hiippakunnan rajojen muuttamisesta. Päätökset on alistettava valtioneuvoston ratkaistaviksi.

Hiippakunnat on jaettu rovastikuntiin. Rovastikuntajaosta päättää tuomiokapituli. Kirkon jäsenet kuuluvat seurakuntiin, joilla kullakin on määrätty alueensa. Kielellisellä perusteella voi samalla alueella olla useampia seurakuntia. Kielellisestä jaotuksesta määrätään osittain virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta vuosina 1993–2002 annetun valtioneuvoston päätöksen osassa IV, osittain kirkkolain nojalla tuomiokapitulien päätöksellä.

Kirkon jäsen on pääsääntöisesti sen seurakunnan jäsen, jonka alueella hänellä on kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka.

Seurakuntajaon tulee kirkkolain mukaan noudattaa kuntajakoa siten, että kukin kunta on kokonaisuudessaan saman seurakunnan tai saman seurakuntayhtymän alueella. Seurakunnan alueen muuttamisesta, seurakunnan jakamisesta alueellisesti tai kielellisellä perusteella, seurakunnan lakkauttamisesta sekä uuden seurakunnan perustamisesta päättää kirkkohallitus.

Seurakunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä taikka kaksikielisiä, jollei seurakunnan kielestä sitä perustettaessa muuta määrätä. Seurakunta on kaksikielinen, kun suomen- tai ruotsinkielinen vähemmistö on niin suuri, että kunta vastaavasti kielilain säännösten mukaan olisi kaksikielinen. Jos samalla alueella on kielellisellä perusteella useita seurakuntia, ne ovat aina yksikielisiä.

Tuomiokapituli määrää joka viides vuosi edellisen kalenterivuoden lopussa läsnä olleiden jäsenten kielellisen jaon perusteella, mitkä seurakunnat on katsottava suomenkielisiksi tai ruotsinkielisiksi ja mitkä kaksikielisiksi.

Seurakuntajaon muuttamista koskevaa päätöstä ei kirkkolain mukaan saa tehdä ilman erityisen painavia syitä, jos seurakunnan lakkauttamisesta, seurakuntien yhdistämisestä tai muusta seurakuntajaon muutoksesta aiheutuu, että yksikielisen seurakunnan jäsenet taikka kaksikielisen seurakunnan kielelliseen enemmistöön kuuluvat jäsenet tulevat uudessa tai entisessä seurakunnassa kielelliseksi vähemmistöksi.

Seurakunta, jonka jäsenten enemmistön kieli on ruotsi, kuuluu ruotsinkieliseen hiippakuntaan.

Kun seurakunnan jäsenistössä on tapahtunut sellainen muutos, että enemmistön kieli on vaihtunut ja tämä muutos on kestänyt viisi vuotta, kirkkohallitus päättää seurakunnan siirtämisestä toiseen hiippakuntaan. Seurakuntayhtymä on sen hiippakunnan tuomiokapitulien alainen, johon enemmistö seurakuntien yhteisestä väkiluvusta kuuluu.

Kirkon tai seurakunnan viranomaisissa asioitaessa käytettävästä kielestä, toimituskirjakielenä ja viranomaisten sisäisestä virkakielenä säädetään kirkkolain mukaan kielilaisilla. Seurakuntaan ja seurakuntayhtymään, joka on kaksikielinen sovelletaan, mitä kielilaisilla säädetään kaksikielisestä virka-alueesta. Yksikieliseen seurakuntaan ja seurakuntayhtymään sovelletaan, mitä kielilaisilla säädetään yksikielisestä virka-alueesta.

Kirkkolaisissa on myös säännökset kirkon toiminnassa käytettävästä kielestä. Jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa on tarpeen mukaan järjestettävä sekä suomen- tai ruotsinkielisen että muun vähemmistön kielellä. Kirkon jäsenellä on oikeus saada häntä koskevat yksityiset kirkolliset toimitukset äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Jumalanpalveluksessa ja kirkollisessa toimituksessa voidaan käyttää myös muuta kieltä. Saamelaisten kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä.

Ahvenanmaan maakunnan alueella seurakunnat ovat kirkkolain mukaan yksikielisiä. Ahvenanmaan itsehallintolain 36 §:n 3 momentin mukaan lain valtioneuvoston käytettävää kieltä koskevat säännökset koskevat soveltuvin osin myös evankelis-luterilaisen kirkon viranomaisia, mikäli kirkkolaista ei johdu muuta. Asiallisesti tämä itsehallintolain säännös vastaa kielilain 17 §:n 1 momenttia. Säännös on otettu itsehallintolakiin, koska valtion viranomaisten kieli säännellään tyhjentävästi itsehallintolaisissa, eikä siihen sovelleta kielilakia. Säännös ei koske asioita, jotka laatunsa johdosta kuuluvat kirkkolain mukaan kirkolle itselleen.

Oulun hiippakunnan tuomiokapitulissa ja niissä seurakunnissa, jotka kuuluvat kokonaan tai osittain saamelaisten

kotiseutualueeseen, noudatetaan lakia saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa. Saamelaisten kotiseutualueelle voidaan perustaa kaksikielinen suomalais-saamelainen seurakunta.

Viranomaisten sisäinen kieli

Perustuslain 17 §:n 2 momentti koskee ainoastaan sitä kieltä, jota viranomaisten on käytettävä kansalaisten ja muiden ulkopuolisten kanssa. Sisäisen niin sanotun virkakielen järjestämisessä on lainsäätäjälle jätetty väljempi liikkumavara perustuslain 17 §:n 1 momentin asettamissa puitteissa, eli ottamalla huomioon, että maan kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. ”Kansalliskielellä” ei sinänsä ole tarkkaa juridista sisältöä, mutta on selvää, että kansalliskielellä tarkoitetaan kieltä, jota käytetään tai ainakin voidaan käyttää maan viranomaisissa sekä vähintään valtiovallan ja muun julkishallinnon tärkeissä asiakirjoissa. ”Sisäisellä virkakielellä” tarkoitetaan kielilain mukaan sitä kieltä, jota käytetään asiakirjoissa, joita ei ole tarkoitettu annettaviksi asianosaiselle, esimerkiksi sisäisten kokousten pöytäkirjat, muistiot ja viranomaisen sisäinen sekä viranomaisten välinen kirjeenvaihto. Kielilaki ei sääntele viranomaisten suullista käsittelyä, mutta käytännössä lakia lienee yleisesti ymmärretty niin, että sen säännökset koskevat myös suullista esiintymistä.

Tuomioistuimissa ja muussa valtion viranomaisissa, jonka virka-alue on yksikielinen, sekä yksikielisissä kunnissa sisäisenä virkakielenä on virka-alueen tai kunnan kieli (kielilain 11 ja 15 §).

Jos tuomioistuimen tai muun valtion viranomaisen virka-alue on kaksikielinen, on sisäisenä virkakielenä pääsäännön mukaan alueen enemmistön kieli. Sama koskee kaksikielisiä kuntia. Jos asiassa on annettava toimituskirja vähemmistön kielellä, myös sisäinen virkakieli — asian esittely sekä muut sen valmisteluun ja käsittelyyn liittyvät toimenpiteet — määräytyy toimituskirjan kielen mukaisesti. Sisäisenä virkakielenä on tällöin käytettävä vähemmistön kieltä, ”jollei enemmistön kielen käyttämiseen ole erityisiä syitä” (12 §). Poikkeaminen pääsäännöstä

tulee käytännössä ajankohtaiseksi muun muassa sen vuoksi, että virkamiesten tosiasiallinen kielitaito varsinkaan ruotsin kielen osalta ei vaatimuksista huolimatta aina ole riittävä. Poikettaessa pääsäännöstä on oikeusturvanäkökohtiin kiinnitettävä huomiota. Milloin muuta kuin toimituskirjan kieltä on käytetty, on lain mukaan asian käsittelyssä syntyneisiin asiakirjoihin asianosaisen pyynnöstä viipymättä liitettävä laillisesti pätevä käännös, paitsi jos kysymyksessä on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton asiakirja.

Käytännössä ei liene harvinaista, että asia käsitellään enemmistön kielellä ja että asianosaiselle annettava toimituskirja sen jälkeen käännetään ja allekirjoitetaan. Tällöin käännöksestä itse asiassa muodostuu ”alkuperäinen” toimituskirja ja ulkopuolinen saa käsityksen, että asia on myös käsitelty toimituskirjan kielellä.

Poikkeuksena pääsäännöstä viranomaisen, jonka toiminta kohdistuu ainoastaan väestön toiseen kieliryhmään, on käytettävä tämän ryhmän kieltä. Myös opetushallinnossa sisäinen virkakieli on järjestetty pääsäännöstä poikkeavasti. Kielilain 14 §:n mukaan valtion ja kunnan yksikielisten opetus- ja kasvatustieteiden hallintoelinten ja toimihenkilöiden on käytettävä asianomaisen laitoksen kieltä, vaikka se sijaitseekin toiskielisessä kunnassa. Kuntalain 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa on opetustoimen hallintoa varten asetettava erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten. Jos näin ei menetellä, on asetettava yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä. Opetushallituksesta annetun lain (182/1991) 4 §:n mukaan opetushallituksessa on erillinen ruotsinkielisen koulutuksen linja. Opetushallituksesta annetun asetuksen (183/1991) 5 §:n mukaan sen tehtävänä on käsitellä asiat, jotka koskevat ruotsinkielistä koulutusta. Lääninhallitusasetuksen (120/1997) 13 §:n mukaan Etelä-Suomen lääninhallituksen ja Länsi-Suomen lääninhallituksen sivistisosastossa on erillinen ruotsinkielinen opetustoimen yksikkö, johon kuuluvat ne oppilaitokset,

joiden opetuskieli on ruotsi.

Kielilain kuntia koskevat säännökset eivät estä kunnan valtuustoa päättämästä, että pöytäkirjoissa käytetään suomea ja ruotsia rinnan. Muutoin pöytäkirjakieli seuraa toimituskirjakieltä. Jos tästä erityisestä syystä poiketaan, on pöytäkirjaan asianosaisen pyynnöstä viipymättä liitettävä kunnan kustannuksella tehty laillinen käännös.

Kuntayhtymien sisäisen virkakielen pääperiaate on, että kunnan jäsenen kielelliset oikeudet eivät lisäänty eivätkä vähene sen seurauksena, että kunta hoitaa jonkin tehtävänsä kuntayhtymän puitteissa.

Valtion viranomaisessa, jonka toiminta kohdistuu ainoastaan saamelaisiin, voidaan sisäisenä virkakielenä käyttää suomen kielen ohella saamen kieltä (saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain 13 §).

Virkamiesten kielitaitovaatimukset

Viranomaisten kyky täyttää perustuslaissa ja kielilainsäädännössä asetetut vaatimukset toimia suomen ja ruotsin kielellä ja siten antaa palvelua molemmilla kielillä riippuu viime kädessä henkilöstön todellisista kielitaidoista.

Valtion virkamiesten kielitaidosta säädetään melko yksityiskohtaisesti lailla ja asetuksella. Nykyisessä sääntelyssä kielitaitovaatimukset on porrastettu joko siten, että kielitaitovaatimus on kytketty virkaan edellyttävään tutkintoon, tai siten, että tiettyjen virkojen osalta erikseen säädetään kielitaitovaatimuksesta. Muun kuin suomen ja ruotsin kielen taidon vaatimisesta määrää valtioneuvosto.

Valtion virkamieslain (750/1994) 6 §:n 2 momentin mukaan valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään erikseen lailla. Pykälässä viitataan valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annettuun lakiin (149/1922), jäljempänä kielitaitolaki. Kielitaitolain nojalla on annettu asetus valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (312/1922). Myös erityislainsäädäntöön sisältyy kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä. Ahvenanmaalla sijaitsevien valtion viranomaisten palveluksessa olevien virka-

miesten kielitaidosta säädetään Ahvenanmaan itsehallintolaissa.

Virat, joihin vaaditaan yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu loppututkinto:

Kielitaitolain (1 §) mukaan pääsemiseksi sellaiseen valtion virkaan, johon vaaditaan yliopistossa tai korkeakoulussa suoritettu loppututkinto, vaaditaan

1. että virkaan ilmoittautunut on osoittautunut täydellisesti hallitsevansa virka-alueen enemmistön kieltä

2. Lisäksi virkaan nimitettävältä vaaditaan *yksikielisellä virka-alueella:*

– toisen kielen ymmärtämistä

– maan toisen kielen ymmärtämistä ja toisen kielen välttävää suullista taitoa, jos virka on tuomarinvirka

kaksikielisellä virka-alueella tai, jos virka-alueeseen kuuluu kaksi- tai erikielisiä kuntia:

– maan toisen kielen suullista ja kirjallista taitoa.

Asetuksella voidaan säätää viroista, joihin vaaditaan täydellinen taito hallita sekä suomea että ruotsia (kielitaitolain 1 §:n 3 momentti).

Ylioikeuksissa ja sellaisissa virastoissa, joiden virka-alue joltakin osalta on kaksikielinen, on eri kielten käyttämistä edellyttävät virkatehtävät mikäli mahdollista jaettava eri henkilöiden suoritettavaksi. Virkamieheltä, jonka virkatehtävät edellyttävät ainoastaan toisen kielen käyttämistä, vaaditaan tällöin sama kielitaito kuin virkamieheltä tämänkielisellä yksikielisellä virka-alueella. Virkatehtävät jaetaan asianomaisen ylioikeuden tai viraston esityksestä valtioneuvoston hyväksymien perusteiden mukaan (kielitaitolain 1 §).

Upseereilta vaadittavasta kielitaidosta on erityiset säännökset kielitaitolain 3 §:ssä. Upseerin tulee täydellisesti hallita sen joukko-osaston kieltä, jossa hän toimii. Ruotsinkielisessä joukko-osastossa toimivan tulee lisäksi osata hyvin käyttää suomen kieltä suullisesti. Upseerin, jonka tulee toimia suuremmissa osastoissa, joihin kuuluu sekä suomen- että ruotsinkielisiä joukko-osastoja, on täydellisesti hallittava suomen kieltä sekä osattava hyvin ymmärtää ruotsin kieltä. Muilta puolustuslaitoksen toimenhaltijoilta vaadittavasta kielitaidosta säädetään asetuksella.

Sellaisten valtion virkojen osalta, joihin ei vaadita korkeakoulututkintoa, kielitaitovaatimuksista säädetään asetuksella. Kielitaitoasetuksen 1 §:n mukaan virkaan ilmoittautuvalta vaaditaan,

1. että hän on osoittanut hyvää suullista ja kirjallista taitoa virka-alueen enemmistön kielessä.

2. Lisäksi häneltä vaaditaan

yksikielisellä virka-alueella:

– maan toisen kielen ymmärtämistä

kaksikielisellä virka-alueella tai, jos virka-alueeseen kuuluu kaksi- tai erikielisiä kuntia:

– maan toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Edellä säädetystä pääsäännöstä on tehty monta poikkeusta. Kielitaitoasetuksessa on siten erityissäännöksiä, jotka koskevat valtioneuvoston käännöstoimiston virkamiehiä ja Virallisen lehden päätoimittajaa. Asetuksessa on myös pitkä luettelo virkamiehistä, joilta virka-alueen enemmistön kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi vaaditaan asetuksessa määriteltävä taito maan toisessa kielessä. Lisäksi asetuksen mukaan valtioneuvoston kanslian, asianomaisen ministeriön, keskushallituksen tai lääninhallituksen asiana on tiettyjen virkojen osalta ratkaista, minkälaista kielitaitoa on vaadittava. Kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä on annettu hallintoa koskevissa asetuksissa. Lisäksi ministeriöt ovat antaneet erillisiä kielitaitovaatimuksia koskevia päätöksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi oikeusministeriön päätös eräiden oikeusministeriön hallinnonalan virastojen virkamiesten kielitaidosta (178/1989), valtiovarainministeriön päätös eräiden verohallinnon virkamiesten kielitaidosta (730/1985) sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön päätös eräiltä työvoima-asiain ja ammatinvalinnanohjaus-asiain hallinnon virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (394/1960).

Kuntien viranhaltijoiden kielitaitovaatimuksista voidaan määrätä kunnan ohjesäännössä, jollei laissa ole erityisiä kelpoisuusvaatimuksia. Tämän esityksen valmistelussa on teetetty kartoitusta kaksikielisten kuntien ohje- tai muihin sääntöihin sisällyttävistä

kielikelpoisuusvaatimuksista (Mikael Blomberg/Stefan Sjöblom. Svenska social- och kommunalhögskolan 31.5.2000).

Selvityspyyntöön vastasi 22 kuntaa. Tulosten mukaan kielikelpoisuusvaatimukset vaihtelevat merkittävästi eri kunnissa.

Edellä on mainittu kunnallisen viranhaltijan palvelussuhdeturvasta annettu laki, jonka 2 §:n mukaan kunta ei saa virkaa täyttäessään tai virkasuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa viranhakijaa tai viranhaltijaa epäedulliseen asemaan muun muassa kielen perusteella.

Kielitaitovaatimuksia koskevia muita erityissäännöksiä

Kielitaitolain ja -asetuksen ohella kielitaitovaatimuksia koskevia säännöksiä sisältyy erityislainsäädäntöön. Esimerkkejä niistä ovat:

Ahvenanmaan itsehallintolain 42 §:n mukaan Ahvenanmaan maakunnassa valtion palveluksessa olevalta henkilöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään maakuntahallituksen suostumuksin asetuksella. Pykälä koskee siis sekä virkamiehiä että muuta henkilöstöä. Pykälässä tarkoitettua asetusta ei kuitenkaan ole annettu. Lain 75 §:n 2 momentin mukaisen siirtymäsäännöksen mukaan on siihen asti, kunnes 42 §:ssä tarkoitettu asetusta on annettu, sovellettava vanhaa lakia sekä valtion virkamieheltä vaadittavaa kielitaitoa koskevaa lainsäädäntöä, sellaisina kuin ne olivat itsehallintolain tullessa voimaan 1 päivänä tammikuuta 1993.

Lääninhallitusasetuksen 13 §:n 2 momentin mukaan Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen lääninhallituksen sivistysosaston ruotsinkielisen opetustoimen yksikön päällikkönä toimivan sivistysneuvoksen tulee säädetyn suomen kielen taidon lisäksi hallita täydellisesti ruotsin kieltä.

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetuissa asetuksissa (986/1998) säädetään perusopetuslaissa, lukiolaissa, ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa, vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa ja taiteen perusopetuksesta annetussa

laissa tarkoitettujen rehtoreiden ja opettajien kielitaitovaatimuksista. Rehtorin tulee täydellisesti hallita oppilaitoksen opetuskieli. Opetuskielen täydellinen hallinta osoitetaan yliopistosta tai korkeakoulusta saadulla todistuksella taikka suorittamalla kielen täydellistä hallintaa osoittava kielitutkinto ”sitä kuin siitä erikseen säädetään” (asetuksen 3 §:n 1 momentti). Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa, vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa ja taiteen perusopetuksesta annetussa laissa tarkoitettuna rehtorin tulee hallita oppilaitoksen opetuskieli (3 §:n 2 momentti). Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 40 §:n mukaan kaksikielisessä ammatillisessa oppilaitoksessa tulee olla rehtori kumpaakin kieliryhmää varten tai rehtori, joka täydellisesti hallitsee oppilaitoksen molemmat opetuskielet.

Perusopetusta tai esiopetusta antavan opettajan tulee täydellisesti hallita koulun opetuskieli. Tämä osoitetaan samalla tavalla kuin edellä mainittiin rehtorin osalta (9 §:n 1 momentti). Ruotsissa opettajankoulutuksen saaneen henkilön, joka on suorittanut koulutukseen kuuluvan opetusharjoittelun yksinomaan ruotsin kielellä, katsotaan täydellisesti hallitsevan ruotsinkielisen koulun opetuskielen (9 §:n 3 momentti).

Jos opetuskieli on muu kuin koulun opetuskieli tai jos kysymys on erillisessä opetusryhmässä tai koulussa annettavasta opetuksesta vieraalla kielellä, toisin sanoen perusopetuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitettua opetuksesta, voi opetusta antaa myös henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen. Opetushallitus voi määrätä siitä, miten kielen hallinta osoitetaan (9 §:n 2 momentti). Ruotsinkieliseen kouluun voidaan ottaa muuta luokanopetusta kuin äidinkielen ja kirjallisuuden opetusta antamaan enintään kahdeksi vuodeksi henkilö, joka on suorittanut luokanopettajan tutkinnon Norjassa tai Tanskassa (9 §:n 3 momentti).

Lukiokoulutuksen opettajan tulee hallita opetuksessa käytettävä kieli (12 §).

Ammatillisessa koulutuksessa opettajan tulee hallita opetuksessa käytettävä kieli (17 §).

Opetusta voidaan väliaikaisesti sen estämättä, mitä asetuksessa muuten

säädetään kelpoisuusvaatimuksista, enintään vuoden ajaksi määrätä antamaan henkilö, jolla on riittävä koulutus ja tehtävän edellyttämä taito (23 §). Kelpoisuusvaatimuksista voidaan myös antaa erivapaus (ks. esim. perusopetuslain 37 §, lukiolain 30 §, ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain 19 §).

Valtioneuvoston käännöstoimiston henkilöstön kielitaitovaatimuksista säädetään valtioneuvoston kansliasta annetun valtioneuvoston asetuksen (617/2000) 7 §:ssä. Kaikilta käännöstyötä tekevilta ja käännöstoimintaa johtavilta edellytetään molempien kotimaisten kielten täydellistä hallitsemista.

Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston tarkastustoimiston lainsäädäntöneuvosten kelpoisuusvaatimuksista säädetään oikeusministeriöstä annetun valtioneuvoston asetuksen (265/2001) 5 §:n 7 kohdassa. Tarkastustoimiston lainsäädäntöneuvokselta edellytetään oikeustieteen kandidaatin tutkinto. Lisäksi suomenkielistä säädöstarkastusta suorittavalla lainsäädäntöneuvoksella tulee olla hyvä perehtyneisyys lainvalmisteluun ja ruotsinkielistä säädöstarkastusta suorittavalla lainsäädäntöneuvoksella ruotsin kielen täydellinen hallitseminen ja hyvä perehtyneisyys lainvalmisteluun tai ruotsinkieliseen lakikieleen.

Suomen Pankista annetun lain (214/1998) 11 §:n 2 momentin 7 kohdan mukaan pankkivaltuuston tehtävänä on antaa johtokunnan esityksestä määräykset pankin virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta.

Eri kieliryhmien edustus hallinnossa ja järjestöissä

Lainsäädäntöön sisältyy erinäisiä säännöksiä eri kieliryhmien edustuksesta hallinnossa ja järjestöissä. Esimerkkinä voidaan mainita seuraavat:

Käräjäoikeuden lautamiehet. Käräjäoikeuslain (581/1993) 7 §:n mukaan kunnan valtuusto valitsee käräjäoikeuden lautamiehet kunnan valtuuston toimikautta vastaavaksi ajaksi. Kunnasta valittavien lautamiesten tulee mahdollisimman tasapuolisesti edustaa

muun muassa väestön kielijakautumaa.

Opetusala. Opetushallituksesta annetun lain 4 §:n mukaan opetushallituksessa on ruotsinkielisen koulutuksen linja. Linjan tehtävänä on opetushallituksesta annetun asetuksen 5 §:n mukaan käsitellä asiat, jotka koskevat ruotsinkielistä koulutusta.

Kuntalain 16 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisessä kunnassa asetetaan opetustoimen hallintoon erillinen toimielin kumpaakin kieliryhmää varten taikka yhteinen toimielin, joka jakautuu kieliryhmiä varten jaostoihin. Toimielimen tai jaoston jäsenet on valittava asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä.

Opetusalan koulutuskeskuksesta annetun asetuksen (187/1998) 1 §:n mukaan Opetusalan koulutuskeskuksen johtokunnassa tulee olla edustettuina maan molempien kieliryhmien edustaja.

Kaksikielisen ammattikorkeakoulun monijäseniset hallintoelimet jakaantuvat suomenkieliseen ja ruotsinkieliseen jaostoon. Jaoston jäsenet nimitetään asianomaiseen kieliryhmään kuuluvista henkilöistä (laki ammattikorkeakouluopinnoista, 9 §:n 4 momentti).

Ylioppilaskunta-asetuksen (116/1998) 1 §:n 2 momentin mukaan Helsingin ylioppilaskunnan, Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnan, Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia, Teatterikorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun ylioppilaskunnan kielinä ovat suomi ja ruotsi.

Åbo Akademin ylioppilaskunnan ja Svenska handelshögskolanin ylioppilaskunnan kieli on ruotsi. Muiden ylioppilaskuntien kieli on suomi.

Sairaanhoito. Erikoissairaanhoitolain 18 §:n 3 momentin mukaan erikielisiä ja kaksikielisiä kuntia käsittävässä sairaanhoitopiirissä on lautakunta, jonka tehtävänä on kehittää ja yhteensovittaa piirin kielellisen vähemmistön erikoissairaanhoitoa sekä vähemmistön kielellä annettavaa terveydenhuoltohenkilökunnan koulutusta. Lautakunnan jäseniksi on valittava sairaanhoitopiiriin vähemmistökielisiä kuntia ja kaksikielisten kuntien vähemmistökielistä väestöä edustavia henkilöitä.

Yleisradio. Yleisradio Oy:stä annetun lain 5 §:n 2 momentin mukaan Yleisradion

hallintoneuvoston jäseneksi on valittava mm. eri kieliryhmiä edustavia henkilöitä.

Liikuntaneuvosto. Liikunta-asetuksen (1055/1998) 5 §:n mukaan liikuntaneuvostossa tulee olla edustettuna mm. kielelliset näkökohdat.

Suomen asianajajaliitto. Asianajajista annetun lain (496/1958) 2 §:n 2 momentin mukaan asianajajayhdistyksen säännöt vahvistaa oikeusministeriö. Ministeriön päätös julkaistaan säädöskokoelmassa. Yleisen asianajajayhdistyksen sääntöjen vahvistamisesta annetun oikeusministeriön päätöksen (191/1959) 10 §:n mukaan maan kummankin kieliryhmän on oltava edustettuna asianajajaliiton hallituksessa.

Kielelliset laatuvaatimukset, kielenhuolto sekä kielilainsäädännön noudattamisen valvonta

Lainsäädäntöön ei sisälly suoranaisia viranomaiskielen laatua koskevia säännöksiä, mutta monesta säännöksestä käy välillisesti ilmi, että viranomaisten tulee käyttää ymmärrettävää ja selkeää kieltä.

Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan oikeus saada perusteltu päätös turvataan lailla. Hallintomenettelylain 23 §:n mukaan hallintoviranomaisen päätöksestä on käytävä selvästi ilmi, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu taikka miten asia muuten on ratkaistu. Lain 24 §:n 1 momentin mukaan päätös on perusteltava ilmoittamalla sen perusteena olevat pääasialliset tosiseikat sekä säännökset ja määräykset. Vastaavansisältöinen perusteluvelvollisuus sisältyy hallintolainkäyttölain 3 §:ään. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:n mukaan tuomioistuimen antama tuomio on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Myös tuomioistuinten antamat päätökset on vastaavasti perusteltava (oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 14 §). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 4 §:ään sisältyy myös velvollisuus perustella tuomio.

Virkakielen laatua on pyritty parantamaan

erilaisilla määräyksillä ja ohjeilla. Tärkeimmät näistä ovat säädöskielen parantamista koskevat ohjeet ja oppaat.

Suomen ja ruotsin kielen tutkimusta ja huoltoa sekä saamen kielen huoltoa varten on *Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*. Tutkimuskeskuksen tehtävänä on myös huolehtia suomalaisen viittomakielen ja romanikielen tutkimuksesta ja huollosta. Tutkimuskeskuksesta säädetään kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta annetussa laissa (48/1976) ja asetuksessa (1213/1993). Tutkimuskeskuksessa on lain mukaan erillinen ruotsinkielinen yksikkö. Muutoin tutkimuskeskuksen hallinnosta säädetään asetuksella.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminta rajoittuu kielen huoltoon ja tutkimukseen. Tutkimuskeskus ei toimi valvonta- tai valitusviranomaisena.

Valtioneuvoston käännöstoimiston tehtävät luetaan valtioneuvoston kanslian työjärjestyksen (277/2001) 18 §:ssä. Käännöstoimisto käsittelee asiat, jotka koskevat:

- 1) hallituksen esitysten sekä asetusten ja muiden näihin rinnastettavien säädöskokoelmassa julkaistavien säädösten kääntämistä kotimaisille kielille,
 - 2) valtioneuvoston eduskunnalle annettavien kertomusten sekä eduskunnalle osoitettujen kirjelmien kääntämistä kotimaisille kielille,
 - 3) tasavallan presidentin, valtioneuvoston jäsenen ja ministeriöiden virkamiesten virantoimituksessa tarvittavien suullisten ja kirjallisten esitysten kääntämistä kummallekin kotimaiselle kielelle,
 - 4) kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa edellytetyjä käännöksiä,
 - 5) valtioneuvostossa tarvittavien virallisten asiakirjojen kääntämistä ulkomaisille kielille sekä niistä kotimaisille kielille, sikäli, kuin käännöstoimistolla on tähän mahdollisuuksia.
- Käännöstoimiston kielipalvelu* kokoaa, taltioi ja yhtenäistää Suomen hallinnon termistöä ja nimikkeitä sekä niiden vieraskielisiä vastineita ja antaa niistä tietoa sekä julkishallinnolle että yleisölle.

Valtioneuvoston ruotsinkielen lautakunta, josta säädetään ruotsin kielen lautakunnasta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1037/2000), toimii koordinoivana elimenä

valtion viranomaisten ruotsin kielen ja erityisesti ruotsinkielisen lakikielen käyttöä koskevissa kysymyksissä. Lautakunnan tulee edistää Suomessa käytettävän laki- ja hallintoruotsin selkeyttä ja ymmärrettävyyttä sekä tehdä aloitteita ja ryhtyä toimenpiteisiin valtion viranomaisten kielenkäytön parantamiseksi.

Virallinen kielilainsäädännön noudattamisen valvonta on järjestetty yleisen järjestelmän puitteissa. Lain noudattamisen valvontaa harjoittavat siten eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Lisäksi jokaisen viraston johdolla on vastuu lain noudattamisesta asianomaisessa viranomaisessa. Myös yksittäisellä virkamiehellä on yleisen virkamiesvastuun mukainen velvollisuus noudattaa kielilainsäädäntöä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusten mukaan kielikantelut ovat useimmiten koskeneet ruotsinkielisen palvelun ja tiedottamisen puutteita. Monesti on ollut kysymys määräysten ja ohjeiden saatavuudesta ruotsin kielellä. Monet kielikantelut kohdistuvat poliisiin ja tuomioistuimiin mutta myös vero-, ympäristö- ja terveydenhuoltoviranomaisiin. Vastedes lienee odotettavissa yhä enemmän myös sellaisia kielikanteluita, joissa on kysymys Suomen kansalliskielten asemasta suhteessa Euroopan unionin virallisiin kieliin.

Svenska Finlands folkting — *Suomenruotsalaiset kansankäräjät* on järjestö, jonka tehtävänä on edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksien toteutumista ja toimia tämän väestön olojen kehittämiseksi. Folktingetin tehtävistä säädetään lyhyesti Svenska Finlands folkting -nimisen järjestön valtioneuvosta annetussa laissa (902/1985). Tarkemmat määräykset järjestön toiminnasta ja järjestysmuodosta annetaan järjestön hyväksymässä ja opetusministeriön vahvistamassa perussäännössä. Folktingetin henkilöstöön kuuluu kieliturvasihteeri, joka toimii eräänlaisena ruotsinkielisen väestön kieliasiamiehenä. Kieliturvasihteeri selvittää puutteita viranomaisten toiminnassa ja voi joko oma-aloitteisesti tai kansalaisten pyynnöstä tehdä aloitteita puutteiden

korjaamiseksi ja parannusten aikaansaamiseksi. Kieliturvasihteerillä ei kuitenkaan ole viranomaistoimivaltaa.

Muiden kielten asema Suomessa

Kansalliskielten ohella saamen kiellä on alueellisesti virallisen kielen asema. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa säädetään lailla. Saamen kielellä on siten tietyissä suhteissa virallisen kielen asema. Nykyinen laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991) on uudistettavana. Tarkoitus on, että uusi laki voisi tulla voimaan samanaikaisesti uudistettavan kielilain kanssa.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan myös romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lailla ei kuitenkaan ole säädetty oikeudesta käyttää romanin kieltä viranomaisissa. Mainitussa perustuslain pykälässä on lisäksi säännös viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkkaus- tai käännösapua tarvitsevien oikeuksien turvaamisesta lailla.

Suomen, ruotsin ja saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa säädetään yksityiskohtaisesti kielilaissa sekä saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa. Oikeudesta käyttää vieraita kieliä säädetään sen sijaan erikseen. Esimerkiksi hallintomenettelyä, hallintolainkäyttöä, oikeudenkäyntiä, sosiaalihuoltoa, sairaanhoitoa ja yritystoimintaa koskevaan lainsäädäntöön sisältyy säännöksiä tästä. Viranomaiset eivät yleensä ole velvollisia taitamaan vieraita kieliä, vaan ne voivat turvautua tulkkaukseen tai kääntämiseen.

Vieraskielisten oikeudet ovat suppeammat siinä mielessä, että se, joka ei osaa suomea, ruotsia tai saamen kieltä, ei voi edellyttää viranomaisen käyttävän hänen äidinkieltään. Vieraskielisen henkilön oikeudet rajoittuvat yleensä siihen, että viranomaisen tulee käyttää kieltä, jota hän ymmärtää. Näin ollen esimerkiksi saksaa puhuvan henkilön kanssa

viranomainen voi tarpeen vaatiessa käyttää englannin kieltä, jos kyseinen henkilö osaa englantia riittävän hyvin.

Taloudellisen integraation syventyessä ja ihmisten lisääntyvän liikkuvuuden ja matkailun seurauksena sekä maahanmuuton johdosta vieraiden kielten käyttö ja merkitys on huomattavasti kasvanut maassamme. Tästä johtuen joudutaan yhä enemmän kiinnittämään huomiota vieraskielisten oikeuksiin ja tarpeisiin.

1.3. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Yleistä

Kielilakikomitean mietintöön (s. 105—138) sisältyy katsaus kielilainsäädäntöön Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Islannissa, Baltian maissa, Belgiassa, Sveitsissä, Ranskassa, Tšekin tasavallassa ja Kanadassa. Kielilakikomitean tekemä selvitys kansainvälisoikeudellisista velvoitteista ja sen laatima laajempi kansainvälinen vertailu on julkaistu oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisusarjassa N:o 1/2001.

Suomea sitovat kielellisiä oikeuksia koskevat kansainvälisoikeudelliset sopimukset ja velvoitteet

YK:n ja sen erityisjärjestöjen sopimukset ja velvoitteet. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976; *KP-sopimus*) monet määräykset koskevat kielellisiä oikeuksia. Sopimuksen 2 artiklassa, joka velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan jokaiselle alueellaan olevalle ja oikeuspiiriinsä kuuluvalla yksilölle sopimuksessa tunnustetut oikeudet ilman syrjintää, mainitaan kiellettyinä erotteluperusteena kieli. Oikeutta sopimusmääräyksistä poikkeamiseen koskevassa 4 artiklassa taas edellytetään, että poikkeamisessa ei ole kysymys pelkästään muun muassa kieleen perustuvasta syrjinnästä. Rikosprosessia koskevassa

14 artiklassa edellytetään, että jokaisella on tutkittaessa rikossyytettyä häntä vastaan oikeus saada viipymättä ja yksityiskohdittain hänen ymmärtämällään kielellä tieto häntä vastaan nostetun syytteen luonteesta ja syistä (3 a kohta) sekä maksuttomasti tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä (3 f kohta). Jokaisella lapsella on 24 artiklan mukaan ilman muun muassa kieleen perustuvaa syrjintää oikeus alaikäisyytensä edellyttämään suojeluun. Kieleen perustuvan syrjinnän kieltävä määräys sisältyy myös 25 artiklaan, joka koskee osallistumisoikeuksia. Oikeudellista yhdenvertaisuutta ja yhtäläistä lain suojaa koskevassa 26 artiklassa edellytetään, että lailla tulee kieltää kaikki syrjintä ja taata kaikille henkilöille yhtäläinen ja tehokas suojelu muun muassa kieleen perustuvaa syrjintää vastaan. KP-sopimuksen 27 artikla oli pitkään ainoa oikeudellisesti sitova kansainvälisoikeudellinen vähemmistösuojasäännös. Sen sanamuodon mukaan ei kansallisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä saa kieltää oikeutta yhdessä ryhmänsä muiden jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. Sopimuksen sanamuodosta poiketen tämän määräyksen on sopimuksen tulkintakäytännössä katsottu edellyttävän valtioilta myös positiivisia erityistoimenpiteitä vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien edistämiseksi. Sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan ihmisoikeuskomitean jäsenvaltioiden raporttien johdosta tekemät johtopäätökset ja antamat suositukset sekä yksilövalitusten johdosta antamat ratkaisut, kuten myös yksittäisiä sopimusmääräyksiä koskevat yleiset huomautukset (general comments) voivatkin antaa uutta sisältöä sopimusmääräyksille. Nyt kysymyksessä olevassa suhteessa merkittävä on 27 artiklaa koskeva yleinen huomautus n:o 23 (50) 6 päivältä huhtikuuta 1994. Siinäkin korostetaan sopimusvaltioiden velvollisuutta ryhtyä positiivisiin erityistoimenpiteisiin vähemmistöjen oikeuksien turvaamiseksi. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja

sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 6/1976; *TSS-sopimus*) 2 artiklassa edellytetään, että sopimuksessa mainittuja oikeuksia käytetään ilman minkäänlaista muun muassa kieleen perustuvaa syrjintää. Sopimuksen 10 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat, että kaikkiin lapsiin ja nuoriin henkilöihin nähden olisi ryhdyttävä erityisiin suojelu- ja avustustoimenpiteisiin ilman syntyperään tai muihin seikkoihin perustuvaa syrjintää. Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevassa kansainvälisessä YK:n yleissopimuksessa (SopS 37/1970; *rotusyrjintäsopimus*) ei mainita kieltä kiellettyjen erotteluperusteiden joukossa. Sopimuksen 1 artiklassa mainitut erotteluperusteet ovat rotu, ihonväri ja syntyperä sekä kansallinen tai etninen alkuperä. Raportointiohjeissaan rotusyrjintäkomitea on kuitenkin edellyttänyt väestötietojen ilmoittamista, mikä on johtanut vähemmistöistä raportoimiseen. YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (SopS 60/1991) on 2 artiklaksi sisällytetty KP-sopimuksen 2 artiklaa vastaava määräys. Myös siinä mainitaan kiellettyinä erotteluperusteena kieli. Lisäksi sopimukseen on sisällytetty KP-sopimuksen 27 artiklaa sisällöltään paljolti vastaava 30 artikla. Kansallisten, uskonnollisten ja kielellisten vähemmistöjen sijasta vähemmistöryhminä mainitaan kuitenkin etniset, uskonnolliset ja kielelliset vähemmistöt sekä alkuperäiskansat. Sopimuksen 29 artiklassa todetaan, että lapsen koulutuksen tulee pyrkiä kunnioituksen edistämiseen lapsen vanhempia, omaa sivistyksellistä identiteettiä, kieltä ja arvoja, lapsen asuin- ja synnyinmaan kansallisia arvoja sekä hänen omastaan poikkeavia kulttuureita kohtaan (1 c kohta). UNESCO:n syrjinnän vastustamista opetuksen alalla koskevan yleissopimuksen (SopS 59/1971) 1 artiklan syrjinnän määrittelysäännöksessä kieli mainitaan kiellettyjen erotteluperusteiden joukossa. Sopimuksen 5 artiklassa puolestaan on sovittu siitä, että on tärkeää tunnustaa kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien oikeus huolehtia omasta opetustoiminnastaan

mukaan lukien koulujen ylläpitäminen ja, riippuen kunkin valtion harjoittamasta koulupolitiikasta, heidän oman kielensä käyttäminen ja opettaminen edellyttäen kuitenkin:

- i) ettei tätä oikeutta käytetä tavalla, joka estää näihin vähemmistöihin kuuluvia ymmärtämästä koko yhteisön kulttuuria ja kieltä sekä osallistumasta sen toimintoihin tai joka vahingoittaa kansallista suvereniteettiä;
- ii) ettei opetuksen taso ole yleistä, asianomaisten viranomaisten vahvistamaa tai hyväksymää tasoa alhaisempi; ja
- iii) että sellaisen koulun käyminen on valinnaista.

Myös ILO:n itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevassa yleissopimuksessa n:o 169 (*alkuperäiskansasopimus*; HE 306/1990 vp) on eräitä määräyksiä kielellisistä oikeuksista (esim. 12 artikla: oikeuskäsittely, 28 artikla: oman kielen ja maan virallisen kielen oppiminen, oman kielen säilyttäminen, kehittyminen ja käytön edistäminen ja 30 artikla: joukkotiedotus omalla kielellä). Suomessa saamelaiset ovat maan ainoa alkuperäiskansa, joten määräykset koskisivat meillä saamen kieltä. Suomi ei kuitenkaan vielä ole voinut ratifioida yleissopimusta. Eduskunnan sosiaalivaliokunta on kuitenkin katsonut, että sopimusta tulisi pyrkiä noudattamaan lainsäädännössä ja hallinnossa jo ennen sen ratifioimista (SoVL 11/1990 vp).

YK:n piirissä on lisäksi voimassa eräitä juridisesti velvoittamattomia kielellisiin oikeuksiin nimenomaisesti liittyviä järjestelyjä.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (10.12.1948) 2 artiklaan on kirjattu syrjinnän kieltö muun muassa kielen perusteella.

Kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien julistuksen (18.12.1992) mukaan valtioiden tulee lainsäädäntötoimin tai muutoin suojella vähemmistöjen kielellistä identiteettiä ja edistää olosuhteita tämän identiteetin kehittämiseksi (art. 1). Kielellisiin vähemmistöihin kuuluvilla on julistuksen mukaan oikeus oman kielen käyttöön

yksityisesti ja julkisesti (art. 2) yhtä lailla yksilöinä kuin yhdessä ryhmänsä muiden jäsenten kanssa (art. 3). Valtioiden velvollisuutena on sen mukaan ryhtyä toimenpiteisiin, jotta vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voisivat mahdollisuuksien mukaan oppia omaa vähemmistökieltään tai saada tällä kielellä opetusta, sekä tarpeen tullen ryhtyä opetustoimessa toimenpiteisiin, jotta valtion alueella käytettävät vähemmistökielet tulisivat tunnetuiksi ja jotta vähemmistökieltä käyttävät voisivat oppia tuntemaan yhteiskunnan kokonaisuudessaan (art. 4).

Euroopan neuvoston sopimukset ja velvoitteet. Yleissopimuksessa

ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 19/1990; *Euroopan ihmisoikeussopimus*) on joitakin määräyksiä, jotka nimenomaisesti koskevat kielellisiä oikeuksia tai joihin muodostuneen oikeuskäytännön mukaan voidaan kielellisten oikeuksien puolustamiseksi vedota. Sopimuksen 5 artiklan 2 kohdan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteet. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on lisäksi 6 artiklan 3 a kohdan mukaan oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä ja 3 e kohdan mukaan maksutta tulkinn apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä (vrt. KP-sopimuksen 14 artikla). Sopimuksen täytäntöönpanoa valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös edellyttänyt kaikkien oikeudenkäyntiin liittyvien kirjallisten asiakirjojen kääntämistä syytetylle.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaan sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen on taattu ilman minkäänlaista muun muassa kieleen, kansalliseen alkuperään tai kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen perustuvaa syrjintää. Artiklassa ei ole ollut kysymys yleisestä syrjinnän kiellosta, vaan kiellosta syrjiä sopimuksen takaamista oikeuksista nautittaessa. Näin ollen artiklaa ei ole voitu soveltaa itsenäisesti, vaan aina

vain jonkin muun artiklan yhteydessä. Sopimuksen 12 lisäpöytäkirjalla on marraskuussa 2000 kuitenkin laajennettu tätä syrjintäkieltoa siten, että se ei enää ole liittäminen muualla sopimuksessa tunnustettuihin oikeuksiin.

Kenties tunnetuimmassa kielellisiä oikeuksia koskevassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen valvontaelinten käsiteltävänä olleessa oikeustapauksessa, Belgian kielitapauksessa (*L'affaire linguistique belge*, 23.7.1968, A n:o 6), jossa oli kysymys ranskankieliseen kouluun pääsyä koskevasta kielellisestä syrjinnästä asuinpaikan perusteella, ihmisoikeustuomioistuin on soveltanut 14 artiklan ohella yksityiselämän suoja koskevaa 8 artiklaa ja ensimmäisen lisäpöytäkirjan oikeutta koulutukseen koskevaa 2 artiklaa.

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan (SopS 23/1998; *vähemmistökielisopimus*) tarkoituksena on eri aloilla, muun muassa koulutuksessa, viranomaistoiminnassa, tiedonvälityksessä, kulttuuritoiminnassa sekä talouselämän ja sosiaalitoimen alalla turvata ja edistää vähemmistökielten tai alueellisten kielten perinteistä asemaa eurooppalaisten valtakielten joukossa. Sopimukseen liittyessään kukin sopimusvaltio voi valita ne kielet, jotka se ottaa sopimuksen piiriin. Lisäksi se voi kunkin kielen osalta valita sen suojelun tason. Kuitenkin jokaisen sopimuksen piiriin valitun kielen osalta sopimusvaltion on sitouduttava soveltamaan vähintään 35 sopimuksen III osan kappaletta tai kohtaa siten, että valituista kappaleista tai kohdista ainakin kolme liittyy koulutukseen ja kulttuuritoimintaan ja yksi oikeusviranomaisten toimintaan, hallintoviranomaisten toimintaan, joukkoviestimiin ja talous- ja yhteiskuntaelämään. Lisäksi sopimuksen II osaan kirjatut tavoitteet ja periaatteet koskevat kaikkia maan kansalaisten sopimusvaltion alueella tosiasiallisesti käyttämiä vähemmistökieliä tai alueellisia kieliä, vaikka niitä ei olisi sopimukseen liittyttäessä mainittukaan.

Suomi on vähemmistökielisopimuksen ratifioidessaan sitoutunut soveltamaan

yhteensä 59 kappaletta tai kohtaa saamen kieleen alueellisena vähemmistökielenä ja 65 kappaletta tai kohtaa ruotsin kieleen maassa vähemmän puhuttuna virallisena kielenä. Ruotsin kielen osalta on valittu ylin mahdollinen suojelun taso, lukuun ottamatta joukkoviestimiä koskevia määräyksiä, joiden osalta valittua tasoa siis vielä on mahdollista korottaa. Lisäksi Suomi on antanut julistuksen, jonka mukaan se soveltaa sopimuksessa tarkoitettulla tavalla sopimuksen tavoitteita ja periaatteita romanin kieleen ja muihin ei-alueellisiin kieliin.

Vähemmistökielisopimuksen täytäntöönpanoa valvoo asiantuntijakomitea, jossa on yksi jäsen kustakin sopimusvaltiosta. Valvonta toteutuu sopimusvaltion toimittamien määräaikaisraporttien pohjalta. Suomi on antanut ensimmäisen raporttinsa sopimuksen soveltamisesta vuoden 1999 alussa. Asiantuntijakomitea teki joulukuussa 1999 maavierailun Suomeen ja esitti sen yhteydessä joukon lisäkysymyksiä. Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi syyskuussa 2001 asiantuntijakomitean ehdotusten pohjalta Suomelle ensimmäiset vähemmistökielisopimuksen täytäntöönpanoon liittyvät suosituksensa.

Ruotsin kielen osalta ministerikomitea suositteli järjestämään suotuisat olosuhteet ruotsin kielen käytön edistämiseksi oikeus- ja hallintoviranomaisissa sekä ryhtymään toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten henkilökunnan ruotsin kielen taitoa. Lisäksi se katsoi, että myös sosiaali- ja terveystalouden saatavuus ruotsin kielellä olisi varmistettava. Vastaavat suositukset ministerikomitea antoi saamen kielen osalta. Lisäksi se suositteli ryhtymään toimenpiteisiin saamen kielen aseman vahvistamiseksi opetuksessa, erityisesti mitä tulee häviämisen alaisen koltansaamen ja inarinsaamen opetukseen, ja suositteli kiinnittämään huomiota saamen kielen parempaan näkyvyyteen joukkotiedotusvälineissä.

Vielä ministerikomitea kehotti ottamaan huomioon kaikki asiantuntijakomitean havainnot. Asiantuntijakomitea käsiteli ruotsin, saamen ja romanin kielen ohella venäjän, jiddishin ja

tataarin kieltä kielinä, joihin on Suomessa sovellettava sopimuksen tavoitteita ja periaatteita.

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 2/1998; *puitesopimus*) sisältää lukuisia määräyksiä kielellisistä oikeuksista. Määräykset ovat kuitenkin pääosin ohjelmaluonteisia. Niissä määritellään ne periaatteet, joiden mukaisesti sopimusvaltioiden on omalla alueellaan suojeltava kansallisia vähemmistöjään. Suomi ei sopimuksen ratifioidessaan määritellyt, mitkä ryhmät on katsottava kansallisiksi vähemmistöiksi. Käytännössä näitä vastaaviksi ryhmiksi on luettu saamelaiset, romanit, juutalaiset, tataarit ja ns. vanhavenäläiset sekä *de facto* suomenruotsalaiset.

Puitesopimuksen 5 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät, nimittäin heidän uskontonsa, kielensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä. Sopimuksen 6 artiklassa sopimuspuolet rohkaisevat suvaitsevuuuden henkeä ja kulttuurien välistä vuoropuhelua sekä ryhtyvät tehokkaisiin toimenpiteisiin edistääkseen keskinäistä kunnioitusta, ymmärtämystä ja yhteistyötä erityisesti koulutuksen, kulttuurin ja viestinnän alalla kaikkien alueellaan asuvien henkilöiden kesken riippumatta heidän etnisestä, sivistyksellisestä, kielellisestä tai uskonnollisesta identiteetistään sekä sitoutuvat toteuttamaan soveltuvia toimenpiteitä sellaisten henkilöiden suojelemiseksi, jotka voivat joutua syrjinnän, vihamielisyyden tai väkivallan tai niiden uhan kohteeksi etnisen, sivistyksellisen, kielellisen tai uskonnollisen identiteettinsä johdosta.

Vapaasta vähemmistökielen käytöstä yksityisesti ja julkisesti määrätään puitesopimuksen 10 artiklassa. Lisäksi sopimuspuolet pyrkivät artiklan mukaan alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä vähemmistöihin kuuluvia, varmistamaan olosuhteet vähemmistökielten

käyttämälle hallintoviranomaisissa asioitaessa, jos vähemmistöön kuuluvat sitä vaativat ja vaatimus vastaa todellista tarvetta. Artiklassa toistetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen ja 6 artiklan 3 kappaleen a kohdan määräys, jonka mukaan vapaudenriiston syistä ja syytteen sisällöstä on ilmoitettava asianomaisen henkilön ymmärtämällä kielellä. Oikeudesta käyttää vähemmistökielistä sukunimeä ja etunimeä ja saada ne virallisesti tunnustetuiksi määrätään 11 artiklassa. Samoin artiklassa määrätään oikeudesta asettaa julkisesti nähtäville vähemmistökielisiä nimikielisiä, opasteita ja muita yksityisluonteisia tietoja. Alueilla, joilla asuu perinteisesti huomattava määrä vähemmistöön kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet lisäksi pyrkivät alueiden erityisolosuhteet huomioon ottaen asettamaan nähtäville perinteisiä paikallisia nimiä, kadunnimiä ja muita yleisölle tarkoitettuja topografisia merkkejä myös vähemmistökielisinä, kun tällaisilla merkeillä on riittävästi kysyntää.

Puitesopimuksen 12 artiklan mukaan sopimuspuolet ryhtyvät opetuksen ja tutkimuksen alalla tarpeen mukaan toimenpiteisiin muun muassa vähemmistökieliä koskevan tiedon vaalimiseksi ja tässä yhteydessä järjestävät riittävät mahdollisuudet opettajankoulutukseen ja oppikirjojen hankintaan. Sopimuksen 13 artiklassa tunnustetaan vähemmistöjen oikeus perustaa ja hallinnoida omia yksityisiä kouluja. Vielä sopimuspuolet sitoutuvat 14 artiklassa tunnustamaan vähemmistöön kuuluvalla oikeuden oppia vähemmistökieltään. Mikäli alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä vähemmistöihin kuuluvia, on riittävä kysyntää, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksiensa mukaan varmistamaan, että näihin vähemmistöihin kuuluvilla on riittävät mahdollisuudet saada vähemmistökielen opetusta tai opetusta tällä kielellä.

Puitesopimuksen valvonta kuuluu Euroopan neuvoston ministerikomitealle, jota avustaa neuvoa-antava komitea. Valvontaa varten sopimusvaltiot toimittavat määräraikaisraportteja. Raporttien ja niiden

käsittelyn pohjalta ministerikomitea voi antaa sopimusvaltioille suosituksia. Suomen ensimmäinen raportti toimitettiin Euroopan neuvostolle vuoden 1999 helmikuussa. Raportissa annettiin tietoja, paitsi perinteisistä kansallisista vähemmistöistä, myös Suomen ruotsinkielisestä väestönosasta mainiten, että kysymyksessä oli tosiasiallinen vähemmistö. Hallitus kutsui neuvoa-antavan komitean maavierailulle Suomeen, missä yhteydessä toimitettiin myös raporttiin perustuva kuuleminen. Kuulemisessa komitean mielenkiinto kohdistui myös eräisiin ruotsin kielen asemaan ja suomenkielisten asemaan Ahvenanmaalla liittyviin kysymyksiin.

Ministerikomitea antoi ensimmäiset Suomea koskevat suosituksensa lokakuussa 2001. Suositukseen sisältyy myönteinen arvio hallituksen toimenpiteistä maan ruotsinkielisten oikeuksien ja aseman suojelemiseksi ja kehittämiseksi. Erityisesti mainitaan toimenpiteet ruotsinkielisen median ja koulutuksen hyväksi. Myös toimenpiteet saamelaiden hyväksi saivat tunnustusta. Romanian osalta sopimuksen täytäntöönpano ei komitean mielestä kuitenkaan ollut täysin onnistunut, erityisesti mitä tulee koulutukseen ja tiedotusvälineisiin. Lisäksi ministerikomitea kehottaa harkitsemaan puitesopimuksen täytäntöönpanoa venäjänkielisen väestön osalta erityisesti koulutuksessa ja tiedotusvälineiden osalta. Suositustensa ohella ministerikomitea kehottaa ottamaan huomioon myös kaikki neuvoa-antavan komitean tekemät havainnot.

Myös *Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositukseen 1201 (1993)* Euroopan ihmisoikeussopimukseen liitettäväksi kansallisten vähemmistöjen oikeuksia koskevaksi lisäpöytäkirjaksi sisältyy lukuisia ehdotuksia kielellisiä oikeuksia koskeviksi määräyksiksi. Niissä on kysymys muun muassa oikeudesta kielelliseen identiteettiin, oikeudesta käyttää vähemmistökieltä eri yhteyksissä sekä oppia omaa vähemmistökieltään ja saada tällä kielellä opetusta (ks. art. 3, 7, 8 ja 10).

Euroopan unionin sopimukset ja velvoitteet. Euroopan yhteisön *perustamissopimuksen*

290 artiklan mukaan neuvosto vahvistaa yhteisön toimielimissä käytettäviä kieliä koskevan sääntelyn. Tämän artiklan pohjalta neuvosto on 15 päivänä huhtikuuta 1958 antanut asetuksen n:o 1 Euroopan talousyhteisössä käytettäviä kieliä koskevista järjestelyistä. Asetusta on muutettu viimeksi Itävallan, Ruotsin ja Suomen Euroopan unioniin liittymisen jälkeen. Asetuksen mukaan unionin toimielimillä on yksitoista virallista kieltä ja työkieltä: englanti, espanja, hollanti, italia, kreikka, portugali, ranska, ruotsi, saksa, suomi ja tanska. Asetukset ja muut yleisesti sovellettavat säännökset laaditaan ja Euroopan yhteisöjen virallinen lehti julkaistaan kaikilla näillä virallisilla kielillä. Lisäksi on säädetty, että yhteisön toimielimet voivat antaa työjärjestyksissään yksityiskohtaiset säännöt näiden kielten käyttämistä koskevien järjestelyjen soveltamisesta. Esimerkiksi Euroopan parlamentin työjärjestyksessä säädetään, että kaikki parlamentin asiakirjat laaditaan virallisilla kielillä ja että virallisella kielellä pidetyt puheenvuorot tulkataan simultaanisesti muille virallisille kielille.

Jokainen unionin kansalainen voi perustamissopimuksen 21 artiklan 3 kohdan mukaan kirjoittaa Euroopan parlamentille, neuvostolle, komissiolle, yhteisön tuomioistuimelle ja tilintarkastustuomioistuimelle sekä Euroopan oikeusasiamiehelle kaikilla virallisilla kielillä ja iirin kielellä sekä saada vastauksen samalla kielellä.

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 13 artiklan yleisessä syrjäntäkieltomääräyksessä ei mainita kieltä kiellettyjen erotteluperusteiden joukossa. Sopimuksen 12 artikla kieltää kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän. Sopimuksen 39 artiklassa, jossa turvataan työntekijöiden vapaa liikkuvuus yhteisössä, todetaan sen merkitsevän, että kaikki kansalaisuuteen perustuva jäsenvaltioiden työntekijöiden syrjäntä työsuhteiden tekemisessä sekä palkkauksessa ja muissa työehdoissa poistetaan. Yhteisön tuomioistuimen ennakkoratkaisussa asiassa *Bickel ja Franz*, 24.11.1998, C-274/96, jossa oli kysymys itävaltalaisen ja saksalaisen oikeudesta käyttää italialaisessa tuomioistuimessa

rikosprosessissa saksan kieltä, jonka käyttämisoikeus Italian lain mukaan oli vain saksaa puhuvilla Italian kansalaisilla, ratkaisuperusteena on ollut 12 artiklan rikkominen. Asiassa *Roman Angonese v. Cassa di Risparmio di Bolzano SpA*, 6.6.2000, C-281/98, tuomioistuimien puolestaan katsoi menettelyn, jossa työnantaja velvoittaa työhönottomenettelyyn osallistuvat työnhakijat osoittamaan kielitaitonsa yksinomaan jäsenvaltion määrätyn maakunnan antamalla tietyllä todistuksella, olevan 39 artiklan vastaista. Pankki oli evännyt työnhakijalta, Italian kansalaiselta, jonka äidinkieli oli saksa mutta joka lisäksi täysin hallitsi italian kielen, osallistumisen työhönottomenettelyyn sillä perusteella, että hakijalla ei ollut Bolzanon maakunnan viranomaisen myöntämää kaksikielisyystodistusta, johon oikeuttava koe oli mahdollista suorittaa vain tässä maakunnassa.

Perustamissopimuksen 149 artiklassa tunnustetaan jäsenvaltioiden kielellisen monimuotoisuuden ja 151 artiklassa kansallisen ja alueellisen monimuotoisuuden arvossa pitäminen.

Suomen liittymissopimukseen Euroopan unioniin vuodelta 1995 sisältyvässä *pöytäkirjassa n:o 2 Ahvenanmaasta* tunnustetaan maakunnan kansainvälisen oikeuden mukainen (ruotsin kielen säilymisen vaalimiseen velvoittava) erityisasema ja *pöytäkirjassa n:o 3 saamelaisista* tunnustetaan Suomen kansalliseen ja kansainväliseen oikeuteen nojautuvat velvoitteet ja sitoumukset saamelaisiin nähden ja vahvistetaan, että Suomi on sitoutunut saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseen ja kehittämiseen.

Euroopan parlamentti on monissa päätöslauselemissaan (esim. Arfé 16.10.1981, Arfé 11.2.1983, Kuijpers 30.10.1987 ja Killilea 9.2.1994) tehnyt ehdotuksia vähemmistökielten tai alueellisten kielten aseman kehittämiseksi unionin alueella.

Nizzan huippukokouksessa joulukuussa 2000 on hyväksytty julistuksena Euroopan unionin perusoikeusasiakirja. Sen 21 artiklan mukaan kaikenlainen syrjintä muun muassa kielen perusteella on kielletty. Perusoikeuskirjaa

sovelletaan paitsi unionin elimiin myös jäsenvaltioihin silloin kun ne soveltavat unionin oikeutta.

Pohjoismaiset sopimukset. Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa solmitun sopimuksen (*pohjoismainen kielisopimus*, SopS 11/1987) mukaan pohjoismaan kansalaisen tulee tarpeen vaatiessa voida käyttää äidinkieltään, islantia, norjaa, ruotsia, suomea tai tanskaa asioidessaan tuomioistuimissa tai muiden viranomaisten luona taikka muiden julkisten laitosten kanssa toisessa pohjoismaassa. Sopimus ei siis koske kansalaisten kielellisiä oikeuksia omassa maassaan. Rikosasioissa tulee aina saada tarvittavaa tulkin apua. Muilta osin sopimus on suositusluonteinen. Kuitenkin tuomioistuimien ja muiden julkisten toimielinten on, mikäli mahdollista, huolehdittava siitä, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävänä olevissa asioissa tarvittavan tulkkauksen- ja käännösavun. Vireillä on sopimuksen ulottaminen Grönlannin ja Färsaarten asukkaisiin.

Pohjoismaisella sosiaalipalvelusopimuksella (SopS 69/1996) pohjoismaisen kielisopimuksen mukaista oikeutta käyttää omaa kieltään toisessa pohjoismaassa on laajennettu tietyin osin sosiaali- ja terveyshuollon alalla. Sopimuksen 5 artiklan mukaan pohjoismaan kansalaisella, joka kirjallisesti kääntyy toisen pohjoismaan viranomaisen puoleen yksittäisessä sosiaalipalvelua ja muuta sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa taikka terveyspalveluja tai sairaanhoitoa saadakseen, on oikeus käyttää kielisopimuksen mukaisia kieliä. Tällöin viranomaisen on huolehdittava tarvittavista tulkkauks- tai käännöspalveluista. Sellaisissa tilanteissa, joissa kielellä on suuri merkitys palvelun tai etuuden tarkoituksen saavuttamiseksi, toimielimen tulee mahdollisuuksien mukaan käyttää asianomaisen ymmärtämää kieltä.

Ahvenanmaan sopimus. Erityiset kansainvälisoikeudelliset takuut velvoittavat vaalimaan ruotsin kielen säilymistä Ahvenanmaalla. Ahvenanmaan maakunnan itsehallinto perustuu Kansainliiton

liittoneuvoston päätökseen 24.6.1921. Neuvosto päätti tunnustaa Suomen täysivaltaisuuden Ahvenanmaahan nähden, mutta edellytti, että jo olemassa olevaan itsehallintolakiin sisällytetään vahvat ahvenanmaalaisten kansallisuussuojan takuut. Takuut muotoiltiin Suomen ja Ruotsin välisessä niin sanotussa *Ahvenanmaansopimuksessa*, jonka liittoneuvosto hyväksyi 27.6.1921. Sopimuksessa Suomi muun muassa selitti tohtovansa turvata ja taata Ahvenanmaan saarten väestölle ruotsinkielen ja kulttuurin säilyttämisen sekä sisällyttää lakiin Ahvenanmaan itsehallinnosta takuut siitä, että opetuskielenä kouluissa olisi ruotsi. Näin myös tehtiin. Kun Kansainliitto vuonna 1946 hajosi, vuonna 1945 perustettu Yhdistyneet Kansakunnat (YK) ei ottanut vastatakseen Kansainliiton vähemmistöoikeussitoumuksista. Vaikka niin sanottu Ahvenanmaasopimus muodollisesti ei ollutkaan valtiosopimus, katsottiin sen kuitenkin edelleen sisältävän Suomen sitoumuksen Ruotsia kohtaan. Hallituksen esityksessä uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaiksi (HE 73/1990 vp) todettiin, että ”Ahvenanmaan itsehallinto on yleisesti tunnustettu ja vahvasti ankkuroitu Suomen valtiosääntöön. Tämän johdosta luonnollisena ja horjuttamattomana periaatteena on ottaa huomioon Ahvenanmaata koskevat kansainväliset määräykset ja kansallisella tasolla pysyttävä voimassa Ahvenanmaan itsehallinto ja kehittää sitä” (s. 38). Toisaalta on myös esitetty, että sitoumus perustuisi kansainväliseen tapaoikeuteen.

Suomen ja Venäjän välinen perussopimus. Venäjän federaation kanssa suhteiden perusteista tehdyn sopimuksen (SopS 63/1992; *Suomen ja Venäjän välinen perussopimus*) 10 artiklan mukaan sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Sopimuspuolet suojelevat toistensa kieliä, kulttuuria ja historian muistomerkkejä. Sopimuksen voidaan katsoa edellyttävän ainakin venäjän kielen suojelua Suomessa.

ETYJ:n velvoitteet. Pääasiassa vain poliittisesti velvoittavaan *Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK)* inhimillistä ulottuvuutta koskevan Kööpenhaminan konferenssin asiakirjaan vuodelta 1990 on kirjattu lukuisia yksityiskohtaisia kielellisiä oikeuksia, joissa on kysymys muun muassa oikeudesta kielelliseen identiteettiin, oikeudesta käyttää vähemmistökieltä eri yhteyksissä, myös viranomaisissa, oikeudesta tiedonvälitykseen omalla vähemmistökielilläään sekä oikeudesta oppia omaa vähemmistökieltään ja saada tällä kielellä opetusta. Vaatimattomana, pääasiassa epäonnistuneena yrityksenä kehittää edelleen näitä periaatteita voidaan pitää ETYK:n Genevessä vuonna 1991 järjestämää kansallisia vähemmistöjä koskevaa asiantuntijakokousta.

Sen sijaan *Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) vähemmistövaltuutettu* on monin tavoin toiminut vähemmistöjen kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Tässä suhteessa ovat merkityksellisiä muun muassa hänen Latvian, Slovakian ja Viron kielilainsäädännön kehittämistä koskevat kannanottonsa sekä hänen aloitteestaan asiantuntijavoimin tehdyt kansallisten vähemmistöjen oikeutta opetukseen koskeva Haagin suositus vuodelta 1996, jossa muun muassa korostetaan äidinkielen oppimisen merkitystä vähemmistöön kuuluvan identiteetille, ja kansallisten vähemmistöjen kielellisiä oikeuksia eri elämän aloilla koskeva Oslon suositus vuodelta 1998.

Arvio kansainvälisten velvoitteiden Suomelle asettamista vaatimuksista

Arvioitaessa Suomen kielilainsäädäntöä kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden sekä eräiden muiden maiden kielilainsäädännön valossa voidaan päätellä, että kielellisiä oikeuksia koskevista kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista ei aiheudu erityisiä paineita Suomen kielilainsäädännön muuttamiseksi. Nykyinen lainsäädäntö täyttää kaikessa olennaisessa kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden vaatimukset. Kielellisten oikeuksien kehittäminen pohjautuu Suomessa

ensisijaisesti perustuslain perusoikeussäännöksiin ja kehittämistointien lähtökohta on kansallinen. Kansainvälisoikeudellisiin velvoitteisiin sitoutuminen on kielellisiä oikeuksia ajatellen ollut Suomelle helppoa, koska oikeuksien turvaamisen taso on ollut vähintään sopimuksissa edellytetty. Euroopan neuvoston vähemmistöoikeudellisiin sopimuksiin saatettiin liittyä muuttamatta lainsäädäntöä, koska lainsäädäntö jo oli sopimusten edellyttämässä kunnossa. Toisaalta Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet ovat vähimmäisstandardeja; kielellisten oikeuksien toteuttamisessa tulee pyrkiä Suomessa vaativammalle tasolle kuin monissa eurooppalaisissa valtioissa. Kielellisten oikeuksien suojelun tason korkeuden vuoksi Suomen lainsäädäntö onkin voinut useissa suhteissa olla esimerkkinä uusia kansainvälisoikeudellisia normeja laadittaessa.

Kansainvälisten valvontaelinten kannanottojen huomioon ottaminen

Myös ihmisoikeussopimusten valvontaelinten kannanotot ja suositukset ohjaavat kansallista lainsäädäntötyötä. Viimeksi tällaisia kannanottoja ja suosituksia on saatu syksyllä 2001 Euroopan neuvoston uusien vähemmistöoikeudellisten sopimusten valvontaelimiltä.

Vaikka Suomen kielellisiä oikeuksia koskevan lainsäädännön voidaankin yleisesti ottaen katsoa olevan maan kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden edellyttämässä kunnossa, käytäntö ei aina vastaa lain asettamia vaatimuksia. Mainittujen Euroopan neuvoston valvontaelimien havainnot ja suosituksetkin ovat pääosin koskeneet juuri kielellisten oikeuksien käytännön toteutumisessa ilmeneviä puutteita.

Jotta valvontaelinten kannanotoilla voisi olla täysi painoarvo, niiden tarpeisiin koottavan tiedon tulee olla riittävää ja oikeasuhteista. Suomen kieliolojen raportointiin kansainvälisille valvontaelimille tuleekin kiinnittää vielä nykyistä enemmän huomiota.

Raportoinnin tulee perustua systemaattiseen seurantaan ja tutkimustietoon ja sen tulee avoimesti heijastaa myös kansalaisjärjestöjen käsityksiä kielioloista.

Suomen sääntelyn perusrakenteen kansainvälinen arviointi

Suomen kieliolojen sääntelyn perusrakenteen voidaan kansainvälisen vertailun valossa katsoa olevan asianmukainen ja toimiva. Keskeisimmistä kielikysymyksistä säädetään Suomessa perustuslaissa, johon sisältyvät kansalliskieliä koskevat yleissäännökset ja perussäännökset vähemmistöryhmien kielellisistä oikeuksista. Perustuslakia täydentävät laki- ja asetustasoiset kielisäännökset, joista huomattava osa sisältyy eri alojen erityislainsäädäntöön. Vastaavantyyppisen hajautetun lainsäädäntöratkaisun voidaan kansainvälisessä vertailussa todeta olevan varsin yleisen. Joissakin maissa, kuten Kanadassa, suurin osa kielisäännöksistä on kuitenkin koottuna kielilakiin. Toisaalta on todettava, että eräissä kielioloiltaan Suomen kaltaisissa maissa, kuten Sveitsissä ja Irlannissa, puuttuu kokonaan kielilaki, joskin Sveitsissä jo on ryhdytty toimenpiteisiin kielilain säätämiseksi.

Suomen kielilainsäädännön sisällön päätarkaisut kansainvälisesti arvioiden

Suomen kielilainsäädäntö kestää myös sisällöllisesti varsin hyvin kansainvälisen vertailun. Siinä järjestellään kansalliskielten aseman ja käyttämisen keskinäiset suhteet ottaen myös huomioon keskeisimpien vähemmistökielten käyttäjien tarpeet. Unohtamatta sitä, että Suomen kielilainsäädäntö luotiin maan itsenäisyyden alkuaikoina varsin pian autonomian aikaisten venäläistämisyökkimysten jälkeen, voidaan sanoa, että se ei pyri mitenkään syrjimään toisia kieliä, toisin kuin esimerkiksi, tosin sinänsä ymmärrettävistä historiallisista syistä, Baltian maiden itsenäisyyden palautumisen aikaiset kielilait. Se ei myöskään pyri suojelemaan erityisin

toimenpitein maan omaa kansalliskieltä, ei kumpaakaan niistä, muita kieliä vastaan, kuten esimerkiksi Ranskan kielilaki, jonka eräs päätavoite on anglismin vastustaminen.

Muiden maiden kielilainsäädännöstä saatavissa olevia virikkeitä Suomen kielilainsäädännön kehittämiseksi

Vaikka Suomen kielilainsäädäntö onkin ollut useissa suhteissa esimerkkinä laadittaessa kansallisia lakeja muissa maissa, sitä on kuitenkin pidettävä jo nyt monissa suhteissa vanhentuneena ja uudistuksia kaipaavana. Uuden ajanmukaistetun kielilain tarve näyttääkin kansainvälisessä vertailussa olevan ilmeinen. Vertailu osoittaa, että lakia uudistettaessa on tällä kertaa vastavuoroisesti mallina käytettävissä monien maiden kehittyneitä lainsäädäntöjärjestelyjä. Seuraavassa tuodaan esiin joitakin järjestelyjä, jotka ovat vaikuttaneet tähän esitykseen sisältyvien lakiehdotusten laatimiseen.

Toisin kuin monissa muissa maissa Suomesta puuttuu ministeriö ja sen alainen hallinto, jonka nimenomaisena tehtävänä olisi kieliolojen kehittäminen. Toisaalta voidaan todeta, että vertailumaissakin vastuu usein jakautuu eri tahojen kesken. Esimerkiksi Ranskassa asiat on jaettu pääministerin ja kulttuuriministerin kesken, ja kummallakin on omat neuvoo-antavat elimensä apunaan. Joissakin maissa nämä asiat on kuitenkin keskitetty yhden viranomaisen vastuulla. Kanadassa esimerkiksi on pääministerille selkeästi annettu päävastuu virallisten kielten asemasta huolehtimisesta. Toisissa maissa vähemmistökieliä koskevat asiat on koottu yhteen pisteeseen. Norjassa kunnallisministeriössä on vähemmistöasioita hoitava osasto, ja myös Unkarissa hallituksen piirissä on kasallisten ja etnisten vähemmistöjen toimisto. Yhdistyneessä kuningaskunnassa taas Walesia, Skotlantia ja Pohjois-Irlantia varten on hallituksen piirissä omat toimistonsa, joiden vastuulle kuuluvat myös mainittujen alueiden kielelliset kysymykset.

Kieliolojen valvonta- ja

raportointijärjestelmä on eräissä maissa järjestetty huomattavasti tehokkaammin kuin Suomessa. Meillä tosin eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri valvovat perusoikeuksien ja näin ollen siis myös kielellisten oikeuksien toteutumista, mutta vain osana laajaa tehtäväkenttäänsä. Muualla kielikysymysten valvontaa varten on monissa maissa erityinen toimielin. Esimerkiksi Belgiassa kielellisten oikeuksien valvontakomissio, Kanadassa virallisten kielten komissaari ja Etelä-Afrikassa julkinen protektori huolehtivat kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Valvontatehtäviin saattaa myös liittyä velvollisuus raportoida valvonnan yhteydessä tehdyistä havainnoista maan parlamentille. Tällainen velvollisuus on esimerkiksi Kanadan virallisten kielten komissaarilla.

Eräissä tapauksissa näyttää hyvin onnistutun alueperiaatteen ja henkilöperiaatteen yhteensovittamisessa. Sveitsissä kielellistä vapautta koskevan periaatteen sisällyttäminen perustuslakiin on tuomassa joustavuutta varsin jyrkästi alueperiaatteelle rakentuneeseen järjestelmään. Myös Espanjan Kataloniassa kunnioitetaan jokaisen oikeutta itse päättää, käyttääkö hän viranomaisissa kastilian kieltä vai katalaania. Suomeen näyttäisi hyvin soveltuvan tällainen yksilön oikeutta korostava kielelliseen aluejakoon perustuva järjestelmä.

Joissakin maissa kielellisen oikeudet tai velvollisuudet on varsin laajalti lakisääteisesti ulotettu yksityiselle sektorille. Niin pitkälle meneviin järjestelyihin, kuin mihin esimerkiksi Baltian maissa, Ranskassa ja Québecissä on menty, Suomessa ei ole aihetta turvautua. Kuitenkin muissa maissa toteutetut kielisäännösten soveltamisalan laajennukset yksityissektorille antavat Suomessakin aihetta harkita, missä laajuudessa kielilainsäädäntöä meilläkin olisi syytä tähän suuntaan laajentaa ottaen huomioon toteutetut ja vireillä olevat yksityistämishankkeet.

Muista maista saatavissa olevat lakitekniset virikkeit

Lakiteknisesti muiden maiden lainsäädäntö

tarjoaa erinäisiä virikkeitä Suomen kielilainsäädännön uudistamisessa. Toisaalta suoranaisia malleja muiden maiden lainsäädännöstä ei ole saatavissa. Esimerkiksi sisällöllisesti monipuolinen ja yksityiskohtainen Kanadan kielilaki on liian laaja, minkä vuoksi se ei sovellu suomalaiseen lainsäädäntöperinteeseen. Monien muiden maiden lainsäädännöt puolestaan ovat liian väljiä ja yleispiirteisiä. Suomen kielilainsäädäntöön näyttäisi olevan aihetta sisällyttää kielellisiä vähimmäisoikeuksia koskevien pakottavien normien oheen joustavia normeja, jotka antaisivat nimenomaisesti mahdollisuuden vähimmäistasoa paremman kielipalvelun tarjoamiseen.

1.4. Nykytilan arviointi

Kielilain säätämisen jälkeen vuonna 1922 Suomen yhteiskunta sekä maan taloudellinen ja sosiaalinen tilanne ovat ratkaisevasti muuttuneet. Teollistumisen ja väestömuuttojen seurauksena kuntien kieliolosuhteet ovat hyvin erilaiset. Suomenkielistä väestöä on suuressa määrin muuttanut perinteisiin ruotsinkielisiin kuntiin rannikkoalueilla. Ruotsinkielinen väestö asuu yhä enemmän kaksikielisissä kunnissa, joissa suomen kieli on enemmistön kieli. Maamme kielikartta on muuttunut paljon. Kehityksen myötä ruotsinkielisten suomen kielen taito on myös laajentunut väestöryhmissä, jotka aikaisemmin olivat jopa yksikielisesti ruotsinkielisiä. Aito yksilötason kaksikielisyys ruotsinkielisellä väestöllä on yleistymässä. Suomessa on kuitenkin (myös Ahvenanmaa lukuun ottamatta) kymmeniä tuhansia ruotsinkielisiä henkilöitä, jotka eivät tule toimeen suomen kielellä. Myös suomenkielisten ruotsin taito on kouluopetuksen myötä laajentunut, vaikka kielitaito käytännössä usein jää passiiviseksi. Ruotsinkielisillä paikkakunnilla on myös suomenkielisiä henkilöitä, jotka eivät tule toimeen ruotsin kielellä. Väestömuuttojen johdosta todellinen kahden kielen yhteiskunta — ihmisten mahdollisuus elää täysipainoista elämää suomen tai ruotsin

kielellä — uhkaa hävitä. Ruotsin kieli on käytännössä, vaikka ei juridisesti, monella paikkakunnalla muuttumassa vähemmistökieleksi. Viranomaisilla ei käytännössä aina ole riittäviä edellytyksiä toimia molemmilla kansalliskielillä. Ihminen, joka haluaa käyttää ruotsin kieltä, kohtaa usein vastustusta. Tästä taas on ollut seurauksena, että moni ei enää edes halua tai uskalla käyttää omaa kieltään. Käytännössä ilmenevät epäkohdat luovat epätasa-arvoisuutta kieliryhmien välille ja ovat omiaan heikentämään kansalaisten käsitystä maamme kaksikielisyydestä.

Vuoden 1922 kielilaissa säädetään ensisijaisesti kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, kirjallisessa kanssakäymisessä viranomaisten kanssa. Vaikka lakia on myöhemmin täydennetty, siihen ei sisälly riittäviä säännöksiä muusta asioimisesta viranomaisissa eikä myöskään viranomaisten velvollisuuksista huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kielilaki ja siihen liittyvä muu yleinen kielilainsäädäntö on osoittautunut puutteelliseksi ja kieliasultaan vanhentuneeksi.

Nykyinen kielilainsäädäntö on eräiltä osin joustamaton ja siksi epäkäytännöllinen. Sen seurauksena viranomaisten asennoituminen ei aina ole riittävän oma-aloitteista ja myönteistä. Kielilainsäädäntöä on vaikeaa ymmärtää, ja se saatetaan kokea rasitteeksi. Joustamattomuus ilmenee myös joittelusta yksi- ja kaksikielisiin virka-alueisiin, jonka vuoksi esimerkiksi paikkakuntien nimet ja tieviitoituksen kieli vaihtelevat myös pääteillä virka-alueiden rajojen yli siirryttäessä. Samasta syystä kulttuurihistoriallisen perinnön vaaliminen vaikeutuu, kun paikkakuntien perinteisiä nimiä ei nykyisten säännösten mukaan aina voida käyttää viitoituksessa.

Suurimmat epäkohdat johtuvat kielilainsäädännön ja käytännön ristiriidasta, jonka seurauksena kielilain vaatimukset eivät toteudu ja useat pykälät jäävät kuolleiksi kirjaimiksi. Tilanne on oikeudellisesti epätydyttävä ja aiheuttaa jo sinänsä lainsäädännön uudistamistarpeen. Virkamiehillä ei aina ole tehtäviensä vaatimaa kielitaitoa eivätkä he sen vuoksi

pysty täyttämään lakiin perustuvia velvollisuuksiaan. Vanhentunut virkamiesten kielitaitovaatimuksia koskeva lainsäädäntö ei käytännössä pysty turvaamaan henkilöstön kielitaidon riittävän tason ylläpitämistä. Viranomaiset eivät myöskään ole aina pystyneet järjestämään toimintaansa joustavalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla siten, että kansalaiset voisivat käyttää omaa kieltään helposti ja kohtaamatta vastustusta. Yleinen suhtautuminen kaksikielisyyteen on maassamme myönteinen. Arkipäivän elämässä esiintyy kuitenkin paljon ongelmia, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan käytännön toimenpiteitä. Lainsäädännön tulee antaa hyvä pohja sille, että Suomessa voi toimia ja elää omalla kielellään. Pelkkä lainsäädäntö ei vielä riitä, mutta uudenaikainen ja nykyistä selkeämpi laki on kuitenkin välttämätön edellytys käytännön toimenpiteiden käynnistämiseksi.

Hallinnon rakenteet, virkamieskoneisto, kansainvälinen ympäristö, tekniset laitteet sekä ihmisten liikkuvuus ja elämäntavat ovat ratkaisevasti muuttuneet ajasta, jolloin kielilaki säädettiin. Myös kuntien asema on merkittävästi muuttunut, ja kunnilla on nykyään vastuu huomattavasta osasta koko julkisen hallinnon tehtäväkentästä. Kehityksen takia kielilain säännöksiä on toisinaan vaikeaa soveltaa esimerkiksi uudentyypisissä hallintorakenteissa ja niin sanotussa yksityistetyssä toiminnassa. Viranomaisten tiedottaminen sähköisessä muodossa esimerkiksi Internetissä herättää kysymyksiä kielilain soveltuvuudesta, mutta uudet tekniset sovellukset antavat myös uudenlaisia mahdollisuuksia palvella monella kielellä, kunhan näitä mahdollisuuksia voitaisiin käyttää joustavasti.

Kansainvälistymisessä Suomen kaksikielisyys saatetaan joskus kokea rasitteena, koska suomalaiset joutuvat opiskelemaan ”ylimääräistä” kieltä. Kokemukset ovat kuitenkin käytännössä toisenlaiset. Kahden kielen osaaminen toimii siltana useampien kielten oppimiseen ja avaa oven muiden kulttuurien ymmärtämiseen ja niihin osallistumiseen sekä antaa paremmat mahdollisuudet toimia kansainvälisissä tehtävissä.

Suomi ja ruotsi ovat Euroopan unionin

virallisia kieliä, mikä merkitsee Suomelle suotuisaa kieliasemaa unionissa. Ruotsin kielellä on lisäksi huomattava merkitys Pohjoismaiden välisessä yhteistyössä sekä pohjoismaisessa identiteetissä. Taloudellisen integraation myötä ruotsin kielen merkitys liike-elämässä on kasvanut.

Maahanmuuton ja ihmisten lisääntyvän liikkuvuuden seurauksena maassamme on yhä enemmän vieraita kieliä puhuvia ihmisiä. Suomessa ei toistaiseksi ole osattu antaa riittävästi arvoa sille, että maassa on monia vieraiden kielten taitajia. Heidän merkitystään esimerkiksi työelämässä tai koululaitoksessa ei vielä täysin ymmärretä.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

2.1. Tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi

Kielellisiä oikeuksia koskevan lainsäädännön uudistamisen lähtökohtana on vuonna 1995 toteutettu perusoikeusuudistus ja sitä seurannut, maaliskuun 1 päivänä 2000 voimaan tullut uusi perustuslaki. Perustuslaissa on vahvistettu maamme kansalliskielten, suomen ja ruotsin, yhdenvertainen asema sekä kielelliset oikeudet ja julkisen vallan velvollisuudet kieliasioissa. Uudistusten tarvetta on lisäksi arvioitu myös yleisen kansainvälistymiskehityksen kannalta.

Uudistustyössä ei ole kysymys uusista oikeuksista tai äidinkielten aseman muuttamisesta. Kysymys on perustuslain puitteissa tehtävästä lainsäädännön nykyaikaistamisesta vastaamaan myös tulevaisuuden vaatimuksia.

Esityksen valmistelussa kieltä ei ole tarkasteltu vain teknisenä välineenä. Oma kieli on paljon enemmän. Se jäsentää kokemusmaailmaa, luo pohjan yhteisöllisyydelle ja yhteiskunnalliselle osallistumiselle. Kieli on kulttuurisen identiteetin perustekijöitä, osa kollektiivista muistia. Kansainvälistymis-kehityksessä on ymmärrettävä, että maailmalla menestymiseen tarvitaan vahvaa itsetuntoa sekä sitoutumista omaan maahan ja lähipiiriin.

Esityksen tavoitteena on ajanmukaistaa kielilaki ja tarvittavin osin muu siihen liittyvä lainsäädäntö sisällöllisesti, kielellisesti ja lainsäädäntöteknisesti. Uudistuksella pyritään vahvistamaan kielellistä tasa-arvoa ja luomaan edellytyksiä korjata käytännön epäkohdat. Helpommin luettavalla ja tulkittavalla sekä joustavalla kielilainsäädännöllä pyritään parantamaan viranomaisten käsitystä siitä, miten tärkeää kielellisesti yhdenvertainen kohtelu on.

Keskeinen tavoite on, että viranomaiset omaloitteisesti huolehtisivat yksilön kielellisten oikeuksien toteutumisesta niin, että hänen ei tarvitse pyytää sitä erikseen eikä kohdata vastustusta. Molempien kansalliskielten ja niiden käyttömahdollisuuksien tulee olla näkyvästi esillä virastoissa ja katukuvassa sekä viranomaisten nimikäytännössä, kirjeissä ja julkaisuissa. Myös Internetin kautta välitettävän tiedon tulee olla kummallakin kielellä, vaikka tiedotuksen ei välttämättä tarvitse olla samansisältöistä eikä yhtä kattavaa.

Uudistuksen tavoitteet eivät kuitenkaan koske vain käytännön parannusta viranomaistoiminnassa, vaan kielilaila on myös symboliarvoa kansalaisille. Kieli on tekijä, jolla on suuri vaikutus kansanryhmän yhtenäisyyden ja erityispiirteiden säilyttämiseen. Kielellä on ratkaiseva vaikutus yksilön toiminnalle yhteiskunnassa. Siksi on tärkeää, että kaikilla kansalaisilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet käyttää omaa kieltään myös julkisissa yhteyksissä sekä saada erilaisia palveluja omalla kielellään. Kielellinen yhdenvertaisuus vahvistaa identiteettiä ja on omiaan luomaan turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Nykyisen kielilainsäädännön ja käytännön ristiriidan on esityksen valmistelussa todettu olevan suuri epäkohta, jonka seurauksena kielilain useat säännökset ovat jääneet kuolleiksi kirjaimiksi. Uudistuksen tavoiteasettelussa on erityisesti pyritty ottamaan huomioon uuden perustuslain perusoikeuksia koskevat säännökset, jotka kielellisten oikeuksien osalta sisällöllisesti vastaavat alkuperäistä hallitusmuotoa. Tavoitteena on toteuttaa perustuslakiin sisältyvät oikeudet käytännössä.

Uudistuksella tavoitellaan myönteistä suhtautumista kaksikielisyyteen ja siten välillisesti monikielisyyteen ja monikulttuuriseen ympäristöön. Kielellisiä oikeuksia koskevia säännöksiä tulisi yleensä lukea niin, että ne sisältävät lain edellyttämät vähimmäisvaatimukset. Viranomaisilla tulisi olla mahdollisuus antaa parempaa palvelua eikä viranomaisten omaa luovuutta käytännön tilanteissa tässä suhteessa tulisi lainsäädännöllä rajoittaa.

Tavoitteena on, että virallisen Suomen kaksikielisyys näkyisi ja toimisi, että yksilö voisi Suomessa tulevaisuudessakin elää ja toimia omalla suomen tai ruotsin kielellään sekä että niin hyvin maamme suomenkielinen kuin ruotsinkielinen kulttuuri säilyttäisivät elinvoimansa kansainvälistyvässä maailmassa.

Yhteiskunnassa tapahtuneilla muutoksilla, etenkin väestön muuttoliikkeillä ja ihmisten liikkuvuudella ylipäätään, on merkitystä myös kielilainsäädännön kannalta. Vaikka kuntajakoa voidaan edelleen pitää hyvänä kielellisen jaotuksen perusteena, kielelliset oikeudet tulisi nähdä myös yksilön kannalta. Esimerkiksi asioidessaan valtion keskushallintoviranomaisten kanssa kansalaisella tulisi olla mahdollisuus käyttää omaa kieltään riippumatta hänen kotikuntansa kielisuhteista.

Edellä asetetut tavoitteet voidaan ainoastaan rajoitetusti saavuttaa uudistamalla lainsäädäntöä. Lisäksi tarvitaan käytännön ratkaisuja ja toimia. Tällaisia mahdollisia toimia on lueteltu kielilakikomitean mietinnön liitteessä (Ehdotukset käytännön toimenpiteiksi kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi). Lainsäädännön uudistaminen on kuitenkin välttämätön askel tavoitteiden saavuttamiseksi.

2.2. Keskeiset ehdotukset

Lainsäädännön ajanmukaistaminen ja selkeyttäminen

Esityksen keskeisenä tavoitteena on kielilain ajanmukaistaminen ja selkeyttäminen. Nykyinen kielilaki on osoittautunut vanhentuneeksi ja vaikeasti ymmärrettäväksi. Tästä on osittain saattanut johtua, että lain

sisältöä ei tunneta riittävästi. Nykyisen lain mukaisia yksilön kielellisiä oikeuksia voidaan yleisesti ottaen pitää hyvinä. Ongelma on pikemminkin, että lakia ei käytännössä riittävästi noudateta. Ajanmukaistamalla ja selkeyttämällä lakia kielelliset oikeudet toteutuvat paremmin.

Kansalliskielten tasapuolinen kohtelu

Esityksen lähtökohtana on perustuslain mukainen sääntely, jonka mukaan suomi ja ruotsi ovat maan kansalliskielet. Koska kielet oikeudellisessa mielessä ovat tasavertaisia eikä vähemmin käytetty ruotsi oikeudellisesti ole vähemmistökieli, noudatetaan esityksessä periaatetta, jonka mukaan kansalliskieliä kohdellaan tasapuolisesti. Esimerkiksi suomenkielisen henkilön kielelliset oikeudet kaksikielisessä kunnassa, jossa enemmistön kieli on ruotsi, olisivat samat kuin ruotsinkielisen henkilön kielelliset oikeudet kaksikielisessä kunnassa, jossa enemmistön kieli on suomi. Periaate vastaa nykyistä sääntelyä.

Ehdotuksen eräänä lähtökohtana on nykyisen lain tapaan se, että kielelliset oikeudet osittain riippuvat alueellisista kielisuhteista. Näin ollen kielten asema vaihtelee eri kunnissa. Esimerkiksi yksikielisessä kunnassa toiskielisen yksilön oikeudet ovat rajoitetummat kuin kaksikielisen kunnan kielivähemmistöön kuuluvan henkilön oikeudet.

Vaihtoehto ehdotetulle sääntelylle olisi, että kielten oikeudellinen asema määräytyisi niiden tosiasiallisen aseman perusteella siten, että laissa säädettäisiin enemmistö- ja vähemmistökielistä. Tällaisen ratkaisun mukaisesti ruotsin kieli olisi koko maassa vähemmistökieli ja kielilainsäädäntö laadittaisiin siten, että se olisi eräänlainen ruotsin kielen ”suojelulaki”. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan olisi perustuslain lähtökohtien mukainen.

Ehdotuksen mukaan julkisen vallan tulee vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttämistä. Jos olosuhteet sitä edellyttävät, on ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin kansalliskieliin liittyvien sivistyksellisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi.

Kansainvälistyvässä maailmassa sekä suomen että ruotsin kielen turvaaminen saattaa tietyissä tilanteissa olla aiheellista, mutta kielellisten intressien turvaaminen saattaa myös johtua muista syistä. Tällaisessa tilanteessa jommankumman kieliryhmän tarpeita voidaan tukea erityistoimenpiteillä. Tällöinkin viranomaisten tulee ottaa huomioon perustuslain edellyttämä yhdenvertaisuusperiaate.

Kielilain suhde erityislainsäädäntöön ja soveltaminen kuntiin

Ehdotuksessa omaksutun lainsäädäntöteknisen ratkaisun mukaan kielilaki olisi edelleen yleislaki, jota täydentäisivät eri hallinnonalojen lainsäädäntöön sisältyvät kieltä koskevat säännökset. Tarkoituksena on, että kielilain säännöksiä sinänsä sovellettaisiin sekä valtion että kuntien hallinnossa ja että yksityiskohtaisemmat säännökset sisältyisivät erityislainsäädäntöön. Lähtökohtana on, ettei erityislainsäädännöllä tulevaisuudessa tulisi heikentää kielilain mukaisia oikeuksia.

Uusi kielilaki olisi sovellettavissa sekä valtion että kuntien viranomaisissa. Kunnilla olisi kuitenkin monessa suhteessa kunnallisen itsehallinnon periaatteiden mukaisesti mahdollisuus itse päättää kieliasioiden järjestämisestä, esimerkiksi kokouskielistä, henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja tiedottamisessa käytettävistä kielistä. Tietyt perusperiaatteet, jotka ovat johdettavissa perustuslain säännöksistä, koskisivat kuitenkin myös kuntia. Niiden mukaisesti jokaisen tulee voida käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, asioidessaan kaksikielisen kunnan viranomaisessa. Yksikielisen kunnan velvollisuus palvella molemmilla kielillä olisi sen sijaan rajoitetumpi. Edelleen kuntien on perustuslain mukaan toiminnassaan huolehdittava suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan kielen perusteella. Ehdotuksen mukaan siten esimerkiksi kuntien valtuuston kokousten

kokouskutsut ja pöytäkirjat olisi kaksikielisessä kunnassa laadittava molemmilla kielillä, kunnilla olisi velvollisuus huolehtia siitä, että niiden henkilöstöllä on työtehtävien edellyttämä kielitaito ja tiedottamisessa olisi otettava huomioon molempien kieliryhmien tarpeet. Vaihtoehtoinen ratkaisu voisi olla, että kaikki kieltä koskevat säännökset koottaisiin samaan lakiin. Tällaisen ratkaisun etu olisi, että kokonaiskuvan saaminen voimassa olevasta sääntelystä olisi helpompaa. Kaikki kieltä koskevat säännökset sisältävä laki muodostuisi kuitenkin hyvin laajaksi ja olisi eri soveltamistilanteissa epäkäytännöllinen. Tämän vuoksi on pidetty parempana, että esimerkiksi opetusta, terveydenhuoltoa, kuluttajansuojaa, tieliikennettä, yleisradiotoimintaa ynnä muuta koskevat tarkemmat säännökset sisältyvät erityislainsäädäntöön. Näin asianomaisen hallinnonalan virkamiehet ja muu henkilöstö helpommin löytävät juuri heitä koskevat säännökset.

Kielilain soveltamisala

Yleinen kielilaki koski edelleen ainoastaan Suomen kansalliskieliä suomea ja ruotsia. Saamen kielestä säädettäisiin siitä annetussa erillislaissa. Muita kieliä koskevat säännökset sisältyisivät erityislainsäädäntöön. Kielilakia sovellettaisiin, kuten nykyäänkin, tuomioistuimissa sekä valtion ja kuntien viranomaisissa. Perustuslain 17 §:ssä säädetään selkeästi ”julkisen vallan” velvollisuuksista. Tämän vuoksi myös kielilaki tulisi selkeästi ilmetä, että laki koskee myös valtion laitoksia sekä itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia. Myös julkista tehtävää hoidettaessa kielilakia olisi sovellettava. Jos esimerkiksi valtio tai kunta siirtää julkisia tehtäviä yksityiselle yritykselle ostamalla siltä palveluja, yrityksen olisi tässä toiminnassa huolehdittava yksilön kielellisten oikeuksien toteutumisesta kielilain mukaisesti. Ehdotuksella pyritään siten varmistamaan, että yksilön kielelliset oikeudet turvataan myös silloin, kun valtio tai kunta ostaa palveluja yksityiseltä sektorilta.

Yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden oppilaitosten asemasta säädettäisiin vastaisuudessaakin tyhjentävästi erityislainsäädännössä. Tämä ei estäisi sitä, että erityislainsäädännössä tarpeen vaatiessa säädettäisiin viittauksin tiettyjen kielilain säännösten soveltamisesta.

Erityisasemansa vuoksi evankelis-luterilainen kirkko jäisi kielilain soveltamisalan ulkopuolelle. Myös kirkkolaissa voidaan tarpeen vaatiessa viitata kielilakiin. Kielilakia ei myöskään sovellettaisi ortodoksiseen kirkkokuntaan, josta säädetään sitä koskevassa laissa.

Ahvenanmaan maakunta jäisi edelleen kielilain soveltamisalan ulkopuolelle, koska Ahvenanmaan itsehallintolain sääntely on tyhjentävä.

Nykyinen kielilaki ei koske yksityistä sektoria. Tästä periaatteesta ei edellä mainittuja tapauksia lukuun ottamatta myöskään ehdotuksessa ole katsottu voitavan poiketa. Suomen yhteiskuntajärjestykseen ja lainsäädäntöperinteeseen ei voida katsoa sopivan, että lainsäädäntöteitse velvoitettaisiin yksityisiä henkilöitä tai yrityksiä antamaan palvelua eri kielillä. Lähinnä yksilön oikeusturvaa ajatellen lainsäätäjällä on kuitenkin joissakin erityistapauksissa säätänyt, että eri kieliä on käytettävä. Tämä sääntely koskee pääasiassa tuoteselostuksissa ja tuotteiden varoitusteksteissä käytettäviä kieliä. Myös niin sanotun yksityistämisen yhteydessä saattaa esiintyä tarvetta säätää yksityisten kielellisistä velvollisuuksista. Julkisen vallan siirtäessä tehtäviä yksityisten hoidettaviksi tulisi erityislainsäädäntöön otettavilla säännöksillä huolehtia siitä, että peruspalveluun kuuluvat viranomaistehtävät edelleen hoidetaan molemmilla kansalliskielillä. Esimerkkinä voidaan mainita posti ja autokatsastus.

Esityksen mukaan kielilakiin otettaisiin säännös kulutushyödykkeistä annettavista tiedoista. Säännöksen mukaan yksikielisessä kunnassa myytävän tuotteen tuotenimen sekä tuoteselosteen, käyttöohjeen ja varoitustekstin on oltava vähintään sen kunnan kielellä ja kaksikielisessä kunnassa ainakin suomen ja ruotsin kielellä. Ehdotetut säännökset vastaavat pääasiassa jo nyt

asetustasolla annettuja säännöksiä. Laissa edellytettäisiin kuitenkin, että molempia kieliä tulee kohdella tasapuolisesti. Kielten tasapuolinen kohtelu tuotteissa on omiaan edesauttamaan myönteistä suhtautumista kansalliskielten käyttämiseen ja on yksilön kielellisen identiteetin kannalta merkittävä asia. Kielten eriarvoinen kohtelu saatetaan yksilötasolla kokea epämiellyttävänä osoituksena siitä, ettei oma kieli ole yhtä arvokas kuin muiden.

Ehdotus turvaa kotimaisten kielten käyttämisen myös ulkomailta tuotujen tuotteiden merkinnöissä. Mainonnan kieltä ehdotetut säännökset eivät sen sijaan koskisi.

Kielellinen jaotus ja yksilön kielen rekisteröinti

Ehdotuksessa ei ole katsottu aiheelliseksi luopua nykyisestä järjestelmästä, jonka mukaan kunnat on väestön kielisuhteiden perusteella jaettu yksikielisiin ja kaksikielisiin kuntiin. Ehdotuksen mukaan kuntien kielellistä asemaa tarkistettaisiin edelleen joka kymmenes vuosi. Vaihtoehtona on pohdittu ratkaisua, jonka mukaan kuntien kielellisestä asemasta säädetäisiin pysyvästi lailla. Vaihtoehto merkitsisi esimerkiksi, että tietyt saaristokunnat julistettaisiin pysyvästi ruotsinkielisiksi väestösuhteiden mahdollisista muutoksista huolimatta.

Tärkein perustelu ehdotukselle on, että esityksessä lähdetään yksilön oikeusaseman turvaamisesta. Kaikissa kunnissa yksilön kielelliset oikeudet pitää ottaa huomioon julkisen vallan toiminnassa. Sen vuoksi kaikilla — sekä suomenkielisillä että ruotsinkielisillä — tulee olla samat kielelliset oikeudet koko maassa, olkoonkin että kielivähemmistöön kuuluvan henkilön kielelliset oikeudet yksikielisessä kunnassa eivät ole yhtä laajat kuin kaksikielisessä kunnassa.

Kunnan kielelliseen asemaan vaikuttavia lakiin sisältyviä väestön prosenttimääriä ei ole katsottu aiheelliseksi muuttaa. Kunta olisi edelleen kaksikielinen, jos suomen- tai ruotsinkielinen vähemmistö on vähintään 8 % tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielistä kuntaa ei edelleenkaan saisi määrätä yksikieliseksi, ellei vähemmistön osuus ole

laskenut alle 6 %:n. Valtioneuvosto voisi edelleen kunnan valtuuston esityksestä määrätä kunnan kaksikieliseksi, vaikka kunta lain mukaan muuten olisi yksikielinen.

Myös viranomaisten kielellinen asema määräytyisi ehdotuksen mukaan niin, että viranomainen olisi joko yksikielinen tai kaksikielinen.

”Yksikielisellä viranomaisella” tarkoitettaisiin yhtäältä sellaista valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia, sekä toisaalta yksikielisen kunnan viranomaista.

”Kaksikielisellä viranomaisella” tarkoitettaisiin taas valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta, sekä kaksikielisen kunnan viranomaista. Valtion keskushallintoviranomaiset olisivat siten aina kaksikieliset, mutta valtion aluehallintoviranomainen (esimerkiksi lääninhallitus) tai paikallisviranomainen (esimerkiksi verovirasto) voisi olla yksikielinen.

Viranomaisen kielelliset velvollisuudet ja yksilön kielelliset oikeudet riippuisivat osaksi viranomaisen kielellisestä asemasta. Asioidessaan viranomaisessa, jonka virka-alue on kuntaa laajempi, yksilön kielelliset oikeudet eivät, kuten nykyään, riippuisi hänen kotikuntansa kieliasemasta. Yksikielisessä kunnassa asuvalla henkilöllä olisi siten kaksikielisessä viranomaisessa asioidessaan aina oikeus käyttää omaa kieltään. Ehdotuksella pyritään selkeyttämään nykyisen kielilain varsin monimutkaista järjestelyä, jonka mukaan viranomaisen kielellinen asema saattaa vaihdella niin, että viranomainen on yksikielinen yksikielisten kuntien osalta ja kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta. Ehdotus merkitsee viranomaisten velvollisuuksien laajentumista siten, että esimerkiksi keskushallintoon kuuluvan viranomaisen tulee antaa palvelua molemmilla kansalliskielillä kaikille Suomessa asuville henkilöille heidän kotikuntansa kielellisestä asemasta riippumatta.

Kunnan kielellinen asema perustuu kunnan asukkaiden äidinkielen rekisteröintiin. Kuten edellä on todettu, yksilö voi kuitenkin

rekisteröidä äidinkielekseen ainoastaan yhden kielen, joten kielitilastot eivät anna täysin oikeaa kuvaa kielellisestä todellisuudesta. Toinen vaihtoehto voisi olla, että yksilö saisi halutessaan rekisteröityä kaksikieliseksi. Tilasto ei tässäkään vaihtoehdossa tulisi luotettavammaksi. Kun ongelmana nykyisin on osittain epäselvä raja kahden välillä, vaihtoehto merkitsisi yhtä epäselviä rajoja suomen-, ruotsin- ja kaksikielisten välillä.

Oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa

Säännösehdotukset, jotka koskevat oikeutta käyttää omaa kieltään, on laadittu nykyiseen lainsäädäntöön perustuviin periaatteisiin. Säännöksiä on kuitenkin pyritty kirjoittamaan yksityiskohtaisemmin ja selkeämmin eri tilanteita varten. Laissa olisi siten yhtäältä yksilön kielellisiä oikeuksia koskevat perussäännökset ja toisaalta yksityiskohtaiset säännökset siitä, miten asian käsittelykieli määräytyy eri tilanteissa, kuten hallintoasiassa, hallintolainkäytössä, rikosasiassa, riita- ja hakemusasiassa sekä muutoksenhakuviranomaisessa. Ehdotetut säännökset ovat varsin yksityiskohtaisia ja niissä on pyritty ottamaan huomioon käytännössä esiin tulevat yleisimmät tilanteet. Toisaalta on myös pyritty yksilön oikeusturvan korostamiseen ja joustavuuteen. Uuden perustuslain mukaisesti lähtökohtana on, että yksilön kielelliset oikeudet eivät ole riippuvaisia yksilön kansallisuudesta. Muillakin kuin Suomen kansalaisilla tulee olla samat kielelliset oikeudet. Siten esimerkiksi Ruotsin tai vaikkapa Saksan kansalaisella, jonka oma kieli on suomi tai ruotsi, tulee olla oikeus käyttää suomea taikka ruotsia samalla tavalla kuin Suomen kansalaisella. Ehdotettu sääntely on perusteltu myös EY-oikeuden valossa. Yhteisön oikeuden syrjintäkiellon mukaisesti Euroopan unionin kansalaisia ei perusteettomasti saa asettaa eri asemaan eikä kansalaisuuteen perustuvaa kielellistä syrjintää voida hyväksyä. Ehdotuksessa korostetaan, että yksilön kielelliset oikeudet tulee toteuttaa ilman, että

hänen tarvitsee erikseen vedota niihin. Yksilön tulee voida käyttää omaa kieltään kohtaamatta vastustusta. Lähtökohtana on, että todellisessa kaksikielisessä ympäristössä kumpakin kieltä tulee olla mahdollista käyttää luonnollisella tavalla.

Ehdotuksessa nykyisiä kielellisiä oikeuksia ei laajenneta. Keskeisenä tavoitteena kuitenkin on, että lakiin sisältyvät oikeudet myös toteutuvat. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan sekä lainsäädäntöä että käytännön toimenpiteitä. Ehdotetun lain käytännön toteutus ja seuranta on sen vuoksi erinomaisen tärkeää.

Perustuslaissa säädetään jokaisen oikeudesta käyttää ”omaa” kieltään. Ehdotettu kielilaki, joka koskee kansalliskieliä suomea ja ruotsia, antaisi kuitenkin tätä laajemmat oikeudet siten, että oikeus ei välttämättä rajoitu oikeuteen käyttää ”omaa” kieltään. Jokaisella olisi siis lain sääntelemissä tapauksissa ja sen asettamisissa rajoissa oikeus oman valintansa mukaan käyttää joko suomea tai ruotsia. Tämä tarkoittaa, että henkilöllä, jonka oma kieli on suomi tai ruotsi, on oikeus valita kumpaa kieltä hän haluaa käyttää. Valintaoikeus riippuu viranomaisen kielellisestä asemasta sekä asian laadusta. Valintaoikeus on perusteltu ensinnäkin siitä syystä, että kaksikielinen henkilö ei voi rekisteröityä kaksikieliseksi, vaan hänen tulee ilmoittaa äidinkielekseen joko suomi tai ruotsi. Tietyssä tilanteessa yksilö eri syistä saattaa haluta käyttää toista kieltä kuin omaa kieltään eikä tätä oikeutta tulisi häneltä evätä. Ehdotuksen mukaan yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytettäisiin kunnan kieltä, jollei erityislainsäädännössä muuta säädetä. Kunta voisi kuitenkin pyynnöstä käyttää toista kieltä. Tietyissä yksilön perusoikeuksia koskevissa asioissa, kuten esimerkiksi lapsen huostaanotossa, jokaisella olisi kuitenkin oikeus käyttää omaa kieltään.

Viranomaisten oma-aloitteisuus ja tiedottaminen

Ehdotuksen keskeisenä periaatteena on, että yksilön ei tarvitsisi vaatia kielellisten oikeuksien toteutumista, vaan että viranomainen oma-aloitteisesti huolehtisi

siitä, että oikeudet toteutuvat. Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännökset siitä, miten viranomaisten tietyissä tilanteissa tulee selvittää, mitä kieltä tulisi käyttää. Viranomaisten tulee käytännön toimenpitein ja järjestelyin huolehtia kielellisestä palvelusta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Lain tiedottamista ja erilaisia opasteita koskevilla säännöksillä on myös suuri merkitys kielellisten oikeuksien käytännön toteuttamisessa.

Tiedottamista koskevia säännöksiä laadittaessa on otettava huomioon uusi tietotekniikka, muun muassa Internet ja sen luomat mahdollisuudet. Perustuslain mukaan kummankin kieliryhmän sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista on huolehdittava. Kaksikielisten viranomaisten on siten tiedotettava molemmilla kielillä. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että tiedottamisen olisi oltava yhtä laajaa molemmilla kielillä. Yksilön oikeuksiin liittyvissä asioissa olisi joka tapauksessa tiedottava molemmilla kielillä. Esimerkkinä voidaan mainita tieto siitä, miten jokin asia voidaan panna vireille. Viranomaisten yhteystiedot ja muut perustiedot viranomaisten toiminnasta tulisi samoin olla molemmilla kielillä. Se, että viranomaisen julkaisee tutkimustuloksia tai vastaavaa aineistoa Internetissä, ei kuitenkaan tarkoita, että aineisto välttämättä olisi käännettävä. Joka tapauksessa viranomaisen tulisi yksittäistapauksissa harkita, onko aineiston kääntäminen kokonaan tai osittain taikka tiivistetyssä muodossa tarpeen.

Viranomaisten nykyisessä tiedottamisessa ei aina ole otettu huomioon eri kieliryhmien tarpeita. Asiaan on kiinnitetty huomiota valtionhallinnon viestintää 2000-luvulla selvittäneen työryhmän mietinnössä (Informoi, neuvoo, keskustele ja osallistuu. Valtionhallinnon viestintää 2000-luvulla. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2002/5). Viranomaisten tiedottamisessa tulisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota siihen, että tiedotteet laaditaan molemmilla kielillä. Varsinkin ministeriöiden tiedotuksessa asiaan tulisi kiinnittää huomiota. Joka ministeriössä olisi oltava riittävä määrä kielitaitoisia tiedottajia. Tämä lisää ministeriöiden tehtäviä, mutta vähentää

alempien viranomaisten ja esimerkiksi kuntien ja tiedotusvälineiden tarvetta huolehtia tiedottamiseen liittyvästä kääntämisestä.

Sivistyksellisten tarpeiden huolehtimiseen liittyy kysymys julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia tiedottamisesta. Julkisella vallalla voidaan katsoa olevan velvollisuus huolehtia esimerkiksi siitä, että teatteri-, kuvaohjelmatuotanto-, museo-, kirjasto-, radio- ja televisio- sekä urheilutoiminnassa otetaan huomioon maan kummankin kieliryhmän tarpeet. Tästä säädettäisiin edelleen pääasiassa erityislainsäädännössä.

Julkishallinnon henkilöstön kielitaitovaatimukset

Viranomaiset eivät pysty toteuttamaan lain edellyttämiä kielellisiä oikeuksia, jos niillä ei ole riittävän kielitaitosta henkilöstöä. Kielellisessä palveluksessa ilmenneiden puutteiden yleisin syy on virkamiesten riittämätön kielitaito. Käytännössä virkamieskunnan kielitaito ei nykyään riitä lain edellyttämien velvoitteiden toteuttamiseen. Ainakin avainasemassa olevien virkamiesten kielitaidon parantamisen tarve näyttää ilmeiseltä.

Ehdotettu kielilaki ei voi toteutua, ellei virkamiehillä ole riittävää kielitaitoa. Ehdotettu laki ei sinänsä edellytä kielitaitovaatimusten yleistä laajentamista. Lähtökohtana on, että avainasemassa olevan henkilöstön kielitaito tulee olla nykyistä parempi. Siten kielitaitovaatimuksia ei kauttaaltaan tarvitse lisätä, vaan voidaan lähteä siitä, että avainasemassa olevien virkamiesten kielitaitoa parannetaan jatkokoulutuksella ja muilla toimenpiteillä. Todellinen kielitaito olisi myös nykyistä paremmin otettava huomioon, kun uutta henkilöstöä otetaan palvelukseen. Tällöinkin tulisi pyrkiä siihen, että virkamiehiltä vaaditaan ennen kaikkea käytännön tarpeita vastaavaa kielitaitoa — ei sen enempää eikä sitä vähempää.

Ehdotuksen mukaan nykyinen valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annettu laki korvattaisiin uudella erillisellä

lailla. Laki koskisi valtion viranomaisten, kunnallisten viranomaisten sekä itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten samoin kuin eduskunnan virastojen ja tasavallan presidentin kanslian virkamiehiltä ja muulta henkilöstöltä vaadittavaa kielitaitoa. Laki olisi luonteeltaan yleinen — siihen sisältyisivät säännökset kielitaitovaatimusten vahvistamistavasta ja kielitaitovaatimuksista ilmoittamisesta sekä säännökset kielitaidon varmistamisesta samoin kuin erivapauden myöntämisestä ja valtion kielitutkintojen hallinnosta.

Kielitaitovaatimuksia koskevaan lakiin sisältyisivät myös yleiset säännökset suomen ja ruotsin kielen taidon tutkinnoista sekä valtion henkilöstöä koskevat yleiset kielitaitovaatimukset. Laissa ehdotetaan säilytettäväksi nykyinen järjestely, jonka mukaan viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen täydellistä hallitsemista edellytetään virkoihin, joihin nimitettäessä edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulussa suoritettu loppututkinto.

Nykyään on kuitenkin tavallista, että muodollisia virkakelpoisuusvaatimuksia ei aseteta. Tämän vuoksi on tärkeää, että kielitaitovaatimuksista säädetään riittävän kattavasti. Kielitaitovaatimuksen kytkeminen yleisiin kelpoisuusvaatimuksiin on edelleen perusteltua, koska se on omiaan myötävaikuttamaan siihen, että kieliopintoja riittävässä määrin sisällytetään korkeakouluopetukseen, sekä siihen, että valtion kielitutkintoja voidaan suorittaa opintojen yhteydessä.

Nykyinen ilmaisu suomen tai ruotsin kielen ”täydellinen hallitseminen” ehdotetaan korvattavaksi ilmaisulla tutkinto, jolla osoitetaan suomen tai ruotsin kielen erinomaista taitoa. Nimityksen muuttamisella ei tavoitella kokeen sisällön muuttamista. Tarkoituksena on osoittaa, että niin äidinkielen kuin muun kielen täydellinen hallitseminen on mahdollista.

Valtionhallintoa koskevat yksityiskohtaiset kielitaitovaatimukset asetettaisiin erikseen lailla tai lain nojalla valtioneuvoston tai ministeriön asetuksella. Kuntien ja kuntayhtymien henkilöstön kielitaitovaatimukset vahvistettaisiin

kunnallisessa virkasäännössä. Kuntia koskisi kuitenkin yleinen säännös, jonka mukaan viranomaisen on ottaessaan henkilöstöä palvelukseensa sekä koulutusta järjestämällä huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on tehtäviensä edellyttämä riittävä kielitaito.

Ehdotus merkitsee sitä, että valtioneuvoston ja viranomaisten tulisi tarkistaa nykyiset kielitaitovaatimuksensa. Ehdotus antaa mahdollisuuden joustavuuteen siten, että virkatehtäviä voitaisiin jakaa siten, että kaikilta virkamiehiltä ei tarvitsisi vaatia samanlaista kielitaitoa. Toisaalta ehdotuksessa korostetaan, että virkamiehiltä on vaadittava todellista eikä vain muodollista kielitaitoa silloin, kun työtehtävät sitä käytännössä edellyttävät. Tiettyjen virkojen osalta viranomaisten tulisi harkita, onko tarpeen palkata henkilöitä jotka hallitsevat sekä suomen että ruotsin kieltä erinomaisesti. Ehdotetun lain lisäksi tulisi uudistaa kielitutkintojen suorittamista koskeva lainsäädäntö, eli asetus suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta. Asetus on annettu nyt voimassa olevan kielilain nojalla ja se kumoutuu sen vuoksi ilman erityistoimenpiteitä, jos nykyinen kielilaki korvataan uudella lailla. Asetuksen uudistamista on valmisteltu erikseen opetusministeriön asettamassa työryhmässä. Asetusluonnos valmistunee kesäkuussa ja toimitetaan sen jälkeen eduskunnalle tiedoksi.

Kielitutkintoja koskevien säännösten valmistelussa on myös ratkaistava, miten kielitutkinto voidaan korvata muulla tavalla osoitetulla kielitaidolla.

Maassamme on monia sellaisten vieraiden kielten taitajia, joita aikaisemmin ei ole ollut. Tätä kielivarantoa tulisi entistä paremmin hyödyntää ja vieraskielisten elämää maassamme tulisi helpottaa. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä siihen, etteivät liian tiukat kielitaitovaatimukset aseta turhia esteitä vieraskielisille.

Valvonta ja seuranta

Nykyisessä kielilaisissa ei ole erityisiä lain noudattamisen valvontaa koskevia säännöksiä eikä erillistä rangaistussäännöstä. Virkamiehet toimivat virkavelvollisuuksien

alaisina ja mahdollisia kielilainsäädännön rikkomistapauksia on arvioitava virkarikoslainsäädännön mukaan. Siten kielilainsäädännön rikkomista voidaan pitää virkavelvollisuuden rikkomisena. Ylimmät laillisuusvalvojat, eli valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies valvovat myös kielilainsäädännön noudattamista.

Uuden kielilain valmistelun aikana on julkisuudessa ehdotettu, että erillisen kieliasiamiehen viran perustaminen olisi tarpeen. Esitystä valmisteltaessa on kuitenkin päädytty siihen, ettei kielellisiä oikeuksia tässä suhteessa tulisi asettaa eri asemaan kuin muita perusoikeuksia. On tärkeää, että ylimmät lainvalvojat valvovat myös kielellisten oikeuksien toteutumista.

Uuteen kielilakiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jossa korostetaan viranomaisten velvollisuutta omalla toimialallaan valvoa lain noudattamista. Se, että viranomaisella on valvomisvelvollisuus, tarkoittaa myös, että sen johdolla on vastuu kielilain noudattamisesta asianomaisessa virastossa.

Nykyisessä kielilaissa ei ole säännöksiä siitä, mikä viranomainen hoitaa kielilain soveltamiseen liittyviä hallintotehtäviä. Ehdotuksen mukaan oikeusministeriöllä olisi erityisvastuu kielilain soveltamisen seuraamisessa. Ministeriö voisi myös antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä, ja se voisi tehdä aloitteita epäkohtien korjaamiseksi. Kanadasta saadun esikuvan mukaisesti ehdotetaan lisäksi, että valtioneuvosto antaisi eduskunnalle vaalikausittain kertomuksen kielilain soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Ehdotuksilla tavoitellaan nykyistä parempaa kielilainsäädännön valvontaa ja seuranta.

Ehdotetun uuden kielilain täytäntöönpano tulee edellyttämään koulutusta, tarkempien säännösten antamista ja seuranta. Tämän työn koordinaatio keskitettäisiin oikeusministeriöön. Kuitenkin muilla ministeriöillä ja viranomaisilla olisi vastuu tehtävien hoitamisesta omalla hallinnonalallaan.

Erillisten kielilain rikkomista koskevien rangaistussäännösten ehdottamista ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena. Virkamiehet toimisivat edelleen virkavastuun alaisina.

Esityksen valmistelussa on katsottu, että kielilain noudattamista ei edistetä säätämällä erillisiä rangaistuspykälä. Paras keino edistää lain tarkoitusten saavuttamista on luoda myönteinen ilmapiiri ja lisätä virkamiesten ja muun henkilöstön motivaatiota. Kielilain noudattamisen ylin valvonta kuuluisi edelleen valtioneuvoston oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Puolustusvoimat

Nykyisen kielilain 19 §:n 1 momentin mukaan sotilasviranomaiset ovat kielilain säännösten alaisia. Sotilasviranomaisten virka-alueet katsotaan yksikielisiksi, jos niiden alaisten joukko-osastojen miehistö on koottu yhteen yksikielisen joukko-osaston muodostamiseksi, ja kaksikieliseksi, jos miehistö on koottu katsomatta sen äidinkieleen taikka jos viranomaisten toiminta kohdistuu useampiin erikielisiin joukko-osastoihin. Sotaväen komennuskieli on suomen kieli.

Kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen 9 §:n mukaan sotaväen joukko-osasto pidetään koottuna yksikielisen joukko-osaston muodostamiseksi eli yksikielisenä, jos siihen on koottu asevelvollisia, joilla on sama äidinkieli, suomi tai ruotsi, taikka jos siinä toiskielisten asevelvollisten luku on pienempi kuin kymmenen prosenttia joukko-osaston asevelvollisten koko luvusta. Miehistön äidinkieleen katsomatta koottuna eli kaksikielisenä pidetään joukko-osastoa, jos toiskielisten luku siinä on kymmenen prosenttia asevelvollisten koko luvusta taikka sitä suurempi.

Käytännössä ruotsinkielistä asevelvollisten opetusta annetaan ainoastaan Uudenmaan prikaatissa. Järjestely on toiminut hyvin eikä nykyistä käytäntöä ole tarpeen muuttaa. Lakia ehdotetaankin yksinkertaistettavaksi nykyistä käytäntöä vastaavaksi. Kielilailla olisi tulevaisuudessakin turvattava mahdollisuus saada opetusta omalla kielellä. Laissa tulisi sen vuoksi säätää, että vähintään yksi joukko-osasto on ruotsinkielinen. Tämän lisäksi muita ruotsinkielisiä joukko-osastoja sekä joukkoyksikköjä samoin kuin

kaksikielisiä yksiköjä voitaisiin tarpeen vaatiessa perustaa siten kuin puolustusvoimista annetussa lainsäädännössä säädetään.

Ehdotuksen mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto olisi kuitenkin ruotsinkielinen. Ehdotetut säännökset eivät muuta nykyistä käytäntöä, mutta ehdotuksen mukaan lailla turvattaisiin se, että ainakin yksi joukko-osasto on ruotsinkielinen.

Jotta ruotsinkielinen joukko-osasto myös tulevaisuudessa voisi toimia siten, että siinä annettavan sotilaallisen peruskoulutuksen laatu turvataan, olisi joukko-osaston kouluttajien valinnassa edellytettävä riittävän hyvää ruotsin kielen taitoa.

Sotaväen komennuskieli olisi edelleen suomen kieli.

Paikannimet tienviitoituksessa ja kartoissa

Kielilakiin ei sisälly erityisiä tienviitoitusta koskevia säännöksiä. Viitoitukseen sovelletaan kuitenkin kielilain 10 §:ään sisältyviä säännöksiä julkipanoista, ilmoituksista ja kuulutuksista. Tieliikennelaissa ei ole liikenteen ohjausmerkkien kieltä koskevia erityisiä säännöksiä, vaan liikennemerkkien ja tienviittojen kielestä säädetään liikenteen ohjauslaitteista annetun liikenneministeriön päätöksen (203/1982) 10 §:ssä.

Paikannimien käyttäminen tienviitoissa on kielellisen identiteetin kannalta tärkeä asia. Molempien kansalliskielten käyttäminen antaa kummallekin kieliryhmälle yhteenkuuluvuuden ja tasavertaisuuden tunteen. Sen vuoksi on luontevaa, että kaksikielisessä kunnassa, kuten nykyään, käytetään sekä suomen että ruotsin kieltä.

Nykyisiä säännöksiä kansalliskielten käyttämisestä maanteiden viitoituksessa voidaan pitää osittain vanhentuneena. Se, että maanteilläkin viitoituksen kieli määräytyy asianomaisen kunnan kielellisen aseman perusteella, saattaa johtaa siihen, että viitoituksen kielet vaihtelevat tavalla, joka ohikulkevalle matkaajalle saattaa olla hämmentävä. Ihmisten nykyistä liikkuvuutta ajatellen saattaa tuntua sattumanvaraiselta ja

epäjohdonmukaiselta, että kielikäytäntö valtateilla muuttuu matkan varrella. Näin on varsinkin Turun ja Helsingin sekä Turun ja Vaasan välisillä teillä.

Tietyillä ruotsinkielisillä paikkakuntanimillä on historiallinen merkitys. Kulttuurihistoriallisista syistä näitä paikannimiä tulisi pyrkiä säilyttämään, vaikka paikkakunnat sijaitsevat yksikielisesti suomenkielisissä kunnissa. Esimerkkeinä voidaan mainita Hämeenlinna/Tavastehus, Lappeenranta/Villmanstrand, Savonlinna/Nyslott, Hamina/Fredrikshamn ja Tampere/Tammerfors. Tällaisia ruotsinkielisiä nimiä tulisi voida käyttää ainakin kaupunkien rajoilla ja kartoissa, sillä jos näitä nimiä ei käytännössä käytetä, niiden käyttö uhkaa hävitä ruotsin kielestä.

Ehdotuksen mukaan teiden ja katujen liikennemerkkien sekä muiden liikenteen ohjauslaitteiden kielistä säädettäisiin tarkemmin tieliikennelainsäädännössä. Asiaa koskeva perussäännös olisi lain tasolla, ja lakiin otettaisiin valtuutus antaa tarkemmat säännökset asetuksella. Tarkoituksena on antaa tästä erillinen esitys.

Karttojen paikannimistä ei nykyisin säädetä. Tähän esitykseen ei myöskään ole otettu nimikäytäntöä koskevia säännösehdotuksia. Asia on luonteeltaan sellainen, että sitä koskevat säännökset eivät luontevasti sopisi otettaviksi yleislakiin.

Erityislainsäädäntöön sisältyvät kieltä koskevat säännökset

Erityislainsäädäntöön sisältyy viittauksia kielilakiin. Luettelo erityislainsäädännössä olevista viittauksista nyt voimassa olevaan kielilakiin sisältyy kielilakikomitean mietinnön jaksoon 6.2. Kaikkia säännöksiä, joissa viitataan nykyiseen kielilakiin, ei välttämättä tarvitse muuttaa esillä olevan uudistuksen yhteydessä, vaan niitä voidaan muuttaa myöhemminkin. Tulkinnallisesti vanhaan kielilakiin tehtyjen viittausten voidaan katsoa tarkoittavan uutta kielilakia. Erityislainsäädäntöön sisältyy myös kielellisiä oikeuksia koskevia aineellisia säännöksiä. Niitä ehdotetaan muutettavaksi

ainoastaan, jos se on tarpeen kielilain uudistamisen vuoksi. Esimerkiksi opetusta, radio- ja televisiolähetyksiä sekä lasten päivähoitoa koskevia säännöksiä ei ehdoteta muutettaviksi, koska uusi kielilaki ei sitä edellytä. Sen sijaan ehdotetaan esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren, esitutkintalain ja terveydenhuollon potilaan kielellisiä oikeuksia koskevan lain täydentämistä kielellisiä oikeuksia koskevilla säännöksillä. Tarkoituksena on selkeyttää sääntelyä. Ehdotetut muutokset on sisällytetty tähän esitykseen.

3. Esityksen vaikutukset

3.1. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Kielilainsäädäntö vaikuttaa merkittävästi eri kansalaisryhmien asemaan. Ehdotettu kielilaki ei kuitenkaan muuta nykyisiä, perustuslakiin perustuvia periaatteita, joiden mukaan suomi ja ruotsi ovat maan kansalliskielet.

Ehdotuksella pyritään myötävaikuttamaan myönteisen ilmapiiriin luomiseen maassamme ja edesauttamaan molempien kieliryhmien mahdollisuuksia elää ja toimia omalla kielellään. Tärkeä tavoite on, että ruotsinkielinen väestö voisi elää täysipainoista elämää omalla kielellään ja että Suomen ruotsinkielisen kulttuurin elinehdot voidaan säilyttää. Yhtä lailla kielilain tulee turvata suomenkielisen väestön asema ruotsinkielisissä kunnissa sekä kunnissa, joissa väestön enemmistö on ruotsinkielinen. Hyvin toimivan kielilain voidaan arvioida vaikuttavan myönteisesti ihmisten viihtyvyyteen ja turvallisuuteen sekä lisäävän ihmisten suvaitsevuutta.

Viranomaisten velvollisuus oma-aloitteisesti huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta on omiaan parantamaan varsinkin lasten ja vanhusten sekä muiden heikommassa asemassa olevien henkilöiden asemaa ja helpottamaan heidän elämäänsä. Esimerkiksi sairaanhoidossa hoidon laatu paranee ja potilas paranee nopeammin, jos hän saa hoitoa omalla kielellään.

Vaikka perustuslain mukaan suomi ja ruotsi ovat maamme kansalliskielet ja vaikka maan

väestön valtaenemmistö hyväksyy tämän, on niitäkin, jotka pitävät maan kaksikielisyyttä ongelmallisena. Esityksessä on kuitenkin lähdetty siitä, että maamme kansalliskielet ovat rikkaus, jota ei tule menettää. Molempien kielten lisääntynyt käyttö katukuvassa, maanteilla, viranomaisissa, julkishenkilöiden puheissa, museoissa, näyttelyissä ja muissa yhteyksissä voi vaikuttaa myönteisesti ihmisten kanssakäymiseen, koska sitä kautta ihmiset paremmin kokevat kahden kielen merkityksen arkielämässä. Joustavampi lainsäädäntö ja käytäntö voivat jopa vähentää suvaitsemattomuutta.

3.2. Taloudelliset vaikutukset

Yleistä

Uuden kielilain valmistelussa on käynyt ilmi, että nykyinen lainsäädäntö ei aina toteudu niin kuin on tarkoitettu. Useimmat tähän esitykseen sisältyvät ehdotukset ovat luonteeltaan sellaisia toimenpiteitä, joihin joka tapauksessa olisi ryhdyttävä, jotta perustuslakiin sisältyvät perusoikeudet toteutuisivat käytännössä. Ehdotetun kielilain tärkein tavoite on perustuslakiin sisältyvien säännösten käytännön toteuttaminen.

Lausunnonantajia pyydettiin arvioimaan lakiehdotusten niille aiheuttamia kustannusvaikutuksia. Vastaukset olivat kokonaisuudessaan varovaisia.

Perustuslain kielellisiä oikeuksia koskevien säännösten toteuttaminen edellyttää aktiivisempaa viranomaistoimintaa riippumatta siitä, uudistetaanko kielilakia vai ei. Työ on pitkäjänteistä. Rationalisoimalla toimintaa ja kohdentamalla nykyisiä voimavaroja tehokkaammin voidaan parantaa kielellistä palvelua ilman suuria lisäkustannuksia. Joissakin tapauksissa voidaan jopa tehdä säästöjä.

Laista johtuvia lisäresurssitarpeita tarkastellaan vuoden 2004 talousarvioesityksen käsittelyn yhteydessä.

Viranomaisten kielellisen palvelun parantamisesta johtuvat kustannukset

Ehdotuksen mukaan monessa viranomaisessa on parannettava kielellistä palvelua. Joka ministeriössä tulisi olla vähintään yksi tiedottaja, jolla on hyvä ruotsin kielen taito. Tämä saattaa aiheuttaa henkilöstön jatkokouluttamista, kirjallisen aineiston tuottamista ja esimerkiksi kotisivujen kehittämistä.

Ministeriöiden nykyistä parempi kielellinen palvelu aiheuttaisi myös säästöjä. Jos ministeriöstä tulevat tiedotteet, ohjeet, mietinnöt ja vastaavat tekstit ovat molemmilla kielillä, vastaanottajan ei enää tarvitse kääntää niitä. Tämä aiheuttaa säästöjä esimerkiksi lääninhallituksille ja kunnille sekä tiedotusvälineille. Säästöä syntyy myös, kun samoja tekstejä ei käännetä eri taholla.

Henkilöstön kielitaidon parantaminen

Kielilainsäädännön käytännön toteutuminen edellyttää henkilöstön kielitaidon parantamista. Ehdotettu julkishallinnon henkilöstön kielitaitovaatimuksia koskeva laki edellyttäisi, että viranomaisilla on tarpeeksi kielitaitoinen henkilöstö. Nykyisen henkilöstön kielitaitoa, varsinkin ruotsin kielen taitoa, on parannettava. Uuden henkilöstön tarve riippuu mahdollisuuksista parantaa tilannetta sisäisin järjestelyin ja kielikoulutuksella. Henkilöstön kielitaidon parantaminen lain edellyttämälle tavoitetasolle vaatii useita vuosia.

Ehdotetut lait edellyttävät, että ainakin keskeisillä virkamiehillä on hyvä kielitaito. Esityksillä pyritään joustavuuteen siten, että kielitaitovaatimuksia ei kautta linjan kiristetä. Päinvastoin muodollisia vaatimuksia voidaan helpottaa tilanteissa, joissa kielitaitoa ei käytännössä tarvita. Sen sijaan esimerkiksi tiedottajien, puhelinvälittäjien, pelastustehtävissä toimivien ja muun yleisöä palvelevan henkilöstön todellisen kielitaidon parantaminen on tarpeen.

Henkilöstön kielitaidon parantamisella on myös mahdollista säästää tulkkaus- ja kääntämiskustannuksia.

Säädösehdotusten kääntämisestä aiheutuvat kustannukset

Ehdotuksen mukaan säädösehdotukset olisi yleensä käännettävä nykyistä aikaisemmassa vaiheessa, koska mietintöihin tulee pääsäännön mukaan liittää ruotsinkielinen tiivistelmä ja säädösteksti. Koska nämä tekstit nykyään joka tapauksessa käännetään, joskin myöhemmin, kysymys ei ole lisäkustannuksesta. Ainoastaan niissä tapauksissa, joissa ehdotus ei toteudu tai ehdotukseen tehdään muutoksia, syntyisi lisäkustannuksia nykytilanteeseen verrattuna. Se, että kääntäminen tapahtuu aikaisemmin, voi sinänsä viivästyttää mietinnön valmistumista. Toisaalta se voi jouduttaa asian jatkokäsittelyä. Kääntäminen aikaisemmassa vaiheessa voi myös parantaa säädöstekstien laatua, koska niiden viimeistelylle jää enemmän aikaa. Ehdotus merkitsisi myös, että mietintö voitaisiin lähettää oikealla kielellä niille, joilta lausunto pyydetään.

Tuomioistuinlaitoksen resurssitarpeet

Tuomioistuinlaitoksella on nykyisin resurssien vaikeuksia toteuttaa lain takaamia kielellisiä oikeuksia. Tuomioistuinlaitoksella tarkoitetaan sekä syyttäväviranomaisia että tuomioistuimia.

Perustuslain säännösten soveltaminen niin, että oikeus käyttää omaa kieltään ja saada toimituskirja omalla kielellään toteutuu käytännössä, edellyttää, että tuomioistuimilla on riittävät resurssit ja kielitaitoista henkilökuntaa. Henkilökunnan kielitaitoa on voitava kohentaa ja ylläpitää koulutuksella.

Tuomioistuinlaitoksen tulkkaus- ja käännöskustannukset eivät sinänsä ole uusia kustannuksia, jotka johtuisivat ehdotettavasta kielilaista. Jo nykyinen kielilaki edellyttää monessa tapauksessa tulkkauksen järjestämistä ja käännöksen laatimista valtion kustannuksella.

Mahdollisesti tarvittavat resurssit ovat niin henkilöstöresursseja (kielitaitoista henkilöstöä) kuin aikaresurssejakin (henkilöstön työtehtävien jako niin, että esimerkiksi käännöstyölle varataan riittävästi aikaa). Tuomioistuinten tulkkaus- ja

käännöskustannusten määrä vuonna 2001 oli yhteensä 788 000 euroa. Ehdotuksen vaikutuksesta näiden menojen arvioidaan lisääntyvän noin 20 prosentilla.

Kielilain säännösten käytännön toteutuminen edellyttää myös tuomioistuinten henkilöstön, niin tuomareiden kuin kansliahenkilökunnan, kielitaidon parantamista kaksikielisissä tuomioistuimissa. Henkilöstölle olisi kielitaidon ylläpitämiseksi tarjottava työaikana järjestettävää kielikoulutusta.

Tuomioistuinlaitoksen on voitava motivoida kielitaitoisia henkilöitä hakeutumaan ja jäämään sen palvelukseen. Kielitaitoisen henkilöstön myötä tarve tulkkaus- ja käännösavun hankkimiselle ulkopuolisilta vähenisi.

Kilvet, liikennemerkkit ja paikannimet

Ehdotetun kielilain mukaan kaksikielistä tieviitoitusta ei välttämättä tarvitse lisätä, vaikka laki mahdollistaa nykyistä enemmän joustoa. Ehdotuksen mukaan tieviitoitusta koskevat säännökset uudistettaisiin erikseen. Ehdotuksen mukaan julkisessa liikenteessä matkustajille suunnatuissa kilvissä ja tiedotteissa käytettävistä kielistä voitaisiin säätää valtioneuvoston asetuksella. Asetusluonnoksen mukaan kaksikielisissä kunnissa asetettavien kilpien olisi yleensä oltava suomen ja ruotsin kielellä. Asetusluonnos ei mainittavasti muuttaisi nykyistä käytäntöä eikä siten aiheuttaisi mainittavia kustannuksia. Niissä tapauksissa, joissa liikenteenharjoittaja joutuu muuttamaan opasteita, se voisi tapahtua siirtymäkauden aikana. Opasteita ei myöskään välttämättä tarvitse uusia, vaan niihin voidaan esimerkiksi liittää lisäkilpi.

Kulutushyödykkeestä annettavat tiedot

Ehdotus ei sisällä muita pakkausmerkintöjä koskevia muutoksia kuin että suomen ja ruotsin kieltä tulee kohdella tasapuolisesti. Koska vaatimuksen noudattamiselle ehdotetaan viiden vuoden siirtymäaika, pakkaustekstien muuttamiselle jää niin paljon aikaa, ettei lisäkustannuksia arvioida syntyvän.

Lain täytäntöönpano ja seuranta

Ehdotuksen mukaan oikeusministeriöllä olisi yleisvastuu kielilain täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannasta. Ministeriö antaisi myös suosituksia lakiin liittyvissä kysymyksissä, ja sen tulisi tarvittaessa tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Kielilain seurantatehtävien hoitamista varten, mukaan lukien eduskunnalle annettavan kertomuksen valmistelu, voitaisiin asettaa erityinen neuvottelukunta.

Oikeusministeriössä on arvioitu, että kielilaista seuraavien tehtävien hoitaminen edellyttää vuodesta 2004 lukien kolmen henkilötyövuoden panosta. Asia käsitellään vuoden 2004 talousarvioesityksen yhteydessä.

Viranomaisten kielellisen aseman muuttumisesta johtuvat kustannukset

Ehdotuksen mukaan viranomainen, jonka virka-alue on kuntaa laajempi, olisi kaksikielinen, jos virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia taikka vähintään yksi kaksikielinen kunta. Ehdotus merkitsee tällaisen viranomaisen kielellisten velvollisuuksien laajentamista suhteessa henkilöihin, jotka asuvat yksikielisissä kunnissa. Velvollisuuksien laajentuminen koskisi kuitenkin ainoastaan tapauksia, joissa henkilö asioi muussa kuin omassa asiassa, koska nykyisinkin jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Velvollisuuksien laajentumisella ei siten ole mainittavia kustannusvaikutuksia.

Kunnille aiheutuvat taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksen mukaan kaksikielisen kunnan valtuuston pöytäkirjat olisi laadittava suomen ja ruotsin kielellä. Tästä aiheutuu kunnalle lisäkustannuksia — Helsingin kaupungin arvion mukaan kymmenen työtuntia kuukaudessa. Toisaalta kunta voi käyttää käännöstä hyväksi tiedottamisessa.

Ehdotuksen kustannusvaikutuksia kunnille on vaikea arvioida. Joissakin kunnissa toimitaan jo nyt perustuslain ja ehdotetun

uuden kielilainsäädännön edellyttämällä tavalla. Toisissa kunnissa taas joudutaan panostamaan koulutukseen ja ehkä lisähenkilöstön palkkaamiseen. Nykytilanteeseen verrattuna ehdotettu uusi laki ei lisää kuntien tehtäviä.

Lain täytäntöönpanosta johtuvat koulutuskustannukset

Ehdotetun uuden lainsäädännön johdosta valtion ja kuntien henkilöstöä on koulutettava. Koulutusta tarvitaan pääasiassa kaksikielisissä kunnissa ja kaksikielisissä viranomaisissa. Yksikielisissä kunnissa koulutuksen tarve on vähäinen. Oikeusministeriölle aiheutuu lisätyötä koulutuksen järjestämisestä ja opetusaineiston valmistamisesta.

Yksityisille aiheutuvat taloudelliset vaikutukset

Ehdotuksella ei aiheuteta suoranaisia taloudellisia vaikutuksia yksityisille. Ehdotuksen mukaan yksityisten yhtiöiden, järjestöjen, säätiöiden ja henkilöiden on tietyissä tapauksissa sitouduttava antamaan laissa edellytettyä kielellistä palvelua, kun ne viranomaisten toimeksiannosta antavat palvelua yleisölle taikka viranomaisen toimeksiannosta hoitavat julkisia hallintotehtäviä. Tästä aiheutuviista kustannuksista voidaan sopia viranomaisen ja tehtävän suorittajan välisessä sopimuksessa.

3.3. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Esityksen johdosta valtion ja kuntien viranomaisten tulee arvioida, millä tavalla henkilöstön kielitaitoa voidaan hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti ja miten henkilöstön kielitaitoa parannetaan ja ylläpidetään. Yleisöä palvelevissa toimipisteissä tulee nykyistä paremmin huolehtia siitä, että yksilö saa palvelua omalla kielellään ilman, että hänen tarvitsee vaatia tai erikseen perustella sitä. Palvelupisteessä tulee selvästi näkyä, millä kielellä palvelua annetaan. Jos palvelua

annetaan eri kielellä eri luukuilta, tulee tämän näkyä selvästi.

Viranomaisten tulisi nykyistä paremmin järjestää organisaationsa niin, että asiakas helposti kohtaa kielitaitoiset virkamiehet. Esityksen johdosta viranomaisten tulisi joka palvelupisteeseen osalta arvioida, onko niillä lain edellyttämä palvelukyky. Jos näin ei ole, viranomaisen tulisi korjata tilanne joko uudelleenjärjestelyllä, kouluttamalla tai palkkaamalla lisähenkilöstöä.

Esitys sisältää joustavat säännökset viranomaisten työkielestä. Viranomaisten sisäisessä työssä voitaisiin nykyistä enemmän käyttää molempia kansalliskieliä. Tämä on tehokas ja halpa tapa parantaa virkamiesten kielitaitoa.

3.4. Ympäristövaikutukset

Esityksellä ei luonteensa vuoksi ole ympäristövaikutuksia. Jos molempien kansalliskielten käyttäminen tieviitoituksessa lisääntyy, tieviittojen koko kasvaa. Tieliikenteen ohjauslaitteiden informaatiomäärällä on merkitystä liikenneturvallisuuden kannalta. Viitat ja opasteet on sijoitettava niin, että kuljettaja ehtii ajoissa lukea tekstin. Tieviitoituksessa käytettävillä kielillä on myös merkitystä matkailun kannalta.

4. Asian valmistelu

4.1. Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Pääministeri Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmaan sisältyneen kannanoton pohjalta valtioneuvosto asetti 26 päivänä elokuuta 1999 laajapohjaisen komitean valmistelemaan uutta kielilakia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä.

Komitean tehtävänä oli valmistella ehdotus uudeksi Suomen kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, koskeva kielilaki ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi. Ehdotusta laatiessaan komitean tuli muun muassa arvioida nykyinen kielilaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö perustuslain perusoikeuksien ja Suomen kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden valoisissa, ehdottaa käytännön

toimenpiteitä kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi ja selkeyttää lainsäädäntö systemaattisesti ja kielellisesti. Ehdotus oli toimeksiannon mukaisesti laadittava hallituksen esityksen muotoon.

Komitea pyrki työssään avoimuuteen tiedottamalla työstään sekä kuulemalla yleisön mielipiteitä kolmessa järjestämässään avoimessa seminaarissa Helsingissä, Joensuussa ja Vaasassa. Tämän lisäksi komitea julkaisi taustaselvityksiään Internetissä oikeusministeriön verkkosivuilla. Komitea tuotti työnsä pohjaksi neljä laajaa taustaselvitystä kansalliskielten historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiologisesta taustasta, kielilainsäädäntöä koskevista kansainvälisoikeudellisista velvoitteista ja kansainvälisestä vertailusta (julkaistu oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisusarjassa 1/2001) kielen käyttötilanteista arkielämässä sekä kielellisistä oikeuksista kansallisessa lainsäädännössä. Lisäksi komitea on teettänyt selvityksen kuntien asettamista viranhaltijoiden kielitaitovaatimuksista. Tieliikelaitos on komitean pyynnöstä tehnyt selvityksen tieviitoituksen käytännöstä ja kustannuksista sekä esittänyt näkökohtia sen muuttamiseksi.

Kielilakikomitea on kuullut työnsä aikana toimeksiantonsa mukaisesti sisäasiainministeriötä ja valtiovarainministeriötä, eduskunnan, Ahvenanmaan maakunnan ja joukkotiedotusvälineiden edustajia sekä Suomalaisuuden Liiton edustajia kielellisen eturyhmän edustajana. Tämän lisäksi komitea on kuullut valtioneuvoston kanslian, liikenne- ja viestintäministeriön, puolustusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, ulkoasiainministeriön, valtakunnansyyttäviviraston, evankelis-luterilaisen kirkon, yliopistojen ja oppilaitosten, Suomen Kuntaliiton, tieliikelaitoksen ja kartoja tuottavan Genimap Oy:n edustajia sekä sosiologian, sosiolingvistiikan, kielilainsäädännön ja valtiosäännön asiantuntijoita.

Kielilakikomitea päätti työnsä 31 päivänä toukokuuta 2001 ja sen mietintö luovutettiin 15 päivänä kesäkuuta 2001.

4.2. Lausunnot ja jatkovalmistelu

Hallituksen esitys kielilaksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi on viimeistely oikeusministeriössä kielilakikomitean mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta. Oikeusministeriö pyysi lausuntoa kielilakikomitean mietinnöstä valtioneuvoston kanslialta ja ministeriöiltä, eduskunnan kanslialta, ylimmillä laillisuusvalvojilta, korkeimmilta oikeuksilta ja eräiltä muilta tuomioistuimilta, usealta keskusvirastolta, lääninhallitukselta ja kunnalta, poliittisilta puolueilta, eri kielellisiltä eturyhmiltä, eri alojen asiantuntijatahoilta sekä sellaisilta yrityksiltä, jotka osittain ovat valtion omistamia. Kaikkiaan lausuntoja pyydettiin 155 viranomaiselta ja yhteisöltä. Lausunnon antoi kaikkiaan 120 tahoja. Lausunnoista on laadittu oikeusministeriössä tiivistelmä ("Tiivistelmä kielilakikomitean mietinnöstä" (KM 2001:3) annetuista lausunnoista. Oikeusministeriö, toiminta ja hallinto 2002:1." Internetosoite: www.om.fi/13081.htm).

Useimmat lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti komiteanmietinnön lähtökohtiin, periaatteisiin ja keskeisiin ehdotuksiin. Suomalaisuuden liitto katsoi kuitenkin lausunnonaan, ettei kielilakia voida säätää komitean esittämässä muodossa ja että komitean esittämät perustelut ovat yksipuolisia ja puutteellisia.

Lausunnoissa esitettiin varsin paljon yksityiskohtaisia huomautuksia kielilakikomitean valmistelemiin säännösehdoiksiin. Lausuntopalautteen perusteella sekä ehdotettua kielilakia että ehdotettua lakia julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta on viimeistely rakenteellisesti ja sisällöllisesti. Suurin osa lausunnoissa esitetystä huomautuksista on voitu sisällyttää tähän esitykseen.

Monessa kielilakikomitean mietinnöstä saadussa lausunnona kiinnitetään huomiota siihen, että laki ei toimi ilman riittäviä resursseja. Moni tuomioistuin on lausunnonaan kiinnittänyt huomiota tuntuvien kielilisien tarpeellisuuteen. Vaasan hovioikeus kantaa erityistä huolta ruotsin

kielen taitoisten lakimiesten määrästä tulevaisuudessa. Tarve tulee lisääntymään etenkin hovi- ja käräjäoikeuksissa lukuisten tuomareiden jäädessä lähivuosina eläkkeelle. Kielilakikomitean ehdottaman lain rakennetta on jatkovalmistelussa muutettu siten, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet korostuvat. Säännökset oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia viranomaisissa sekä tulla kuulluksi omalla kielellään samoin kuin säännökset asian käsittelykielestä viranomaisissa (mietinnön 3 ja 4 luku) on siirretty 2 ja 3 luvuksi siten, että ne seuraavat välittömästi yleisiä säännöksiä sisältävää 1 luku. Luku ”Kielellisten oikeuksien turvaaminen” (mietinnön 2 luku), joka sisältää säännöksiä viranomaisten velvollisuuksista kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi, on siirretty 5 luvuksi. Toimituskirjan ja muun asiakirjan kieltä koskevat säännökset on kerätty uuteen 4 lukuun. Luku sisältää kaikki toimituskirjoja tai muita asiakirjoja koskevat säännökset sekä säännökset oikeudesta toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen, virallisesta käännöksestä sekä vieraalla kielellä annettavasta asiakirjasta. Ehdotetun kielilain mukaan viranomaiset olisivat jo yksi- tai kaksikielisiä. Säännöstä on jatkovalmistelun yhteydessä tarkennettu siten, että viranomaisen alueellisen yksikön tai organisaation kielellinen asema määräytyy sen eikä keskushallintoviranomaisen virka-alueen kielellisen aseman mukaan. Säännöstä viranomaisten virantoimituksessa käyttämästä kielestä on yksinkertaistettu siten, että viranomaisen voi tapauskohtaisesti valita työkielensä, joko suomen, ruotsin tai muun kielen. Sääntelyllä pyritään joustavuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen. Kielilakikomitean mietinnön käsitteestä pöytäkirjakieli luovutaan. Säännöksiä liikelaitosten sekä valtion ja kunnan yhtiön kielellisestä palvelusta sekä yksityisten kielellisestä palveluvelvollisuudesta on tarkistettu ja niitä koskevat yksityiskohtaiset perustelut on täsmennetty. Säännöstä kansalliskielten käyttämisestä kilvissä, paikannimissä ja julkisessa liikenteessä on tarkennettu siten, että

velvollisuus koskee vain yleisölle suunnattuja tekstejä. Poikkeuksia pääsäännöstä voitaisiin tehdä silloin, kun kansainvälisen käytännön mukaan käytetään pelkästään vierasta kieltä. Säännökseen on lisätty asetuksenantovaltuus, jonka mukaan julkisessa liikenteessä matkustajille suunnatuissa kilvissä ja tiedotteissa käytettävistä kielistä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.

Jatkovalmistelussa lakiehdotukseen otettiin erillinen vankeinhoitolaitosta koskeva pykälä, jossa säädettäisiin rangaistuslaitosten ja niiden osastojen kielestä.

Kulutushyödykkeitä annettavista tiedoista koskevan säännöksen siirtymäaika ehdotetaan pidennettäväksi komitean ehdottamasta yhdestä vuodesta viiteen vuoteen.

Jatkovalmistelussa kielilakikomitean ehdottama laki henkilöstön kielitaitovaatimuksista julkisissa palvelussuhteissa on käsitelty opetusministeriön asettamassa kielitutkintotyöryhmässä. Ehdotettu

suomenkielinen nimike on muutettu laiksi julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta. Lakiehdotusta on täsmennetty siten, että tehdään selkeämpi ero säädettyjen kielitaitovaatimusten ja mahdollisten muiden vaatimusten välillä. Lakiehdotusta on täydennetty kielitutkintojen hallintoa ja toimeenpanoa koskevilla sekä maksuja ja muutoksenhakua koskevilla säännöksillä. Lakiehdotuksen yksityiskohtaiset perustelut on kirjoitettu uudestaan.

5. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

5.1. Riippuvuus muista esityksistä

Esitys ei ole suoraan riippuvainen muista esityksistä. Sillä on kuitenkin läheinen yhteys hallintomenettelylakiin.

Koska hallintomenettelylaki ehdotetaan erillisellä esityksellä korvattavaksi uudella, kielilain kanssa samanaikaisesti voimaantulevalla hallintolailla, hallintomenettelylakia ei tarvitse erikseen muuttaa. Ehdotuksessa uudeksi hallintolaiksi on viittaus kielilakiin. Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta ehdotetun lain 11 §:n 3

momenttiin sisältyy viittaus hallintomenettelylain 10 ja 11 §:ään. Jos esitys hallintolaiksi hyväksytään, viittaus olisi muutettava.

Esityksen valmistelussa on käyty läpi voimassa olevaan lainsäädäntöön sisältyvät viittaukset vuoden 1922 kielilakiin. Ehdotetun kielilain 43 §:ään sisältyy siirtymäsäännös, jonka mukaan muussa laissa tai asetuksessa olevan viittauksen kumottuun kielilakiin katsotaan tarkoittavan viittausta uuteen lakiin.

5.2. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista

Edellä kansainvälisiä sopimuksia ja velvoitteita koskevassa jaksossa (2.3) on todettu, että kielellisiä oikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset ja velvoitteet eivät anna suoranaista aihetta muuttaa Suomen kielilainsäädäntöä.

Eräiltä osin lainsäädäntöä on kuitenkin pidettävä vanhentuneena, koska Suomen liittymistä Euroopan unioniin ei ole riittävästi otettu huomioon. Yhteisön oikeuden mukainen kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltäminen olisi otettava huomioon siten, että ne kielilakiin sisältyvät oikeudet, jotka sanamuodoltaan koskevat pelkästään Suomen kansalaisia, muutetaan. Lisäksi työvoiman vapaan liikkuvuuden periaate olisi otettava huomioon kielitaitovaatimuksia koskevassa lainsäädännössä.

Edellä selostettujen Euroopan neuvoston valvontaelimien havainnot ja suositukset olisi myös otettava huomioon siten, että viranomaiset nykyistä paremmin huolehtivat kielellisten oikeuksien toteutumisesta käytännössä.

Esityksessä lainsäädäntöä ehdotetaan muutettavaksi siten, että se täyttäisi yhteisön oikeuden vaatimukset.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Kielilaki

Lain nimike

”Kielilaki” on sopiva nimike uudellekin laille. Se on tuttu, ytimekäs ja lain keskeistä sisältöä hyvin kuvaava. Kun tiedetään, että käytännössä tullaan käyttämään tätä nimikettä, se olisi myös valittava, koska erityisiä syitä muuhun ei ole.

1 luku. Yleiset säännökset

Ensimmäisessä luvussa säädettäisiin lain tarkoituksesta, sen soveltamisalasta, kielellisestä jaotuksesta, lakiin sisältyvien termien määritelmistä sekä lain suhteesta muihin kielistä koskeviin säännöksiin.

1 §. *Kansalliskielet.* Pykälässä toistetaan perustuslain 17 §:n 1 momentin Suomen kansalliskieliä koskeva maan virallisen kaksikielisyyden periaatteen sisältävä säännös ja rajataan ehdotetun kielilain soveltamisala koskemaan ainoastaan kansalliskieliä, suomea ja ruotsia. Säännökset muista kielistä sisältyisivät myös vastaisuudessa erityislainsäädäntöön. Selvyyden vuoksi 8 §:ään otettaisiin kuitenkin viittaussäännös saamen kielen käytön erilliseen sääntelyyn. Muita kieliä koskevista säännöksistä otettaisiin viittaussäännökset 9 §:ään. Myös kielilain 22 §:ään sisältyisi säännökset toimituskirjan ja muun asiakirjan antamisesta vieraalla kielellä.

Kansalliskielen käsitettä ei ole määritelty sen enempää perustuslaissa tai nykyisessä kielilaissa kuin oikeuskäytännössä tai kirjallisuudessa. Käsitteelle ei näin ollen ole mahdollista antaa tarkkaa sisältöä. Kansalliskielen käsitteen voidaan kuitenkin ymmärtää kuvastavan sitä, että Suomen kansa koostuu kahdesta eri kielestä, suomea ja ruotsia, käyttävästä kieliryhmästä. Myös suomalainen kulttuuri rakentuu perinteisesti

näiden kielten varaan. Kansalliskielet ovat näin ollen yksi kansaa yhdistävistä ja kokoavista tekijöistä.

Ottaen huomioon lisäksi muut perustuslain kielisäännökset käsite ”kansalliskieli” on myös ymmärrettävä siten, että kansalliskieli on rinnastettavissa monissa muissa maissa käytössä olevaan käsitteeseen virallinen kieli. Tällainen kieli on se kieli tai ne kielet, joita säännönmukaisesti käytetään viranomaisissa. Kansalliskielillä on näin ollen viranomaisissa vahvempi asema kuin muilla kielillä. Kansalliskielellä on vahvempi asema muissakin virallisissa yhteyksissä kuin viranomaisissa asioissa, kuten esimerkiksi opetuksessa ja muussa sivistystoiminnassa.

Valtion toiminnassa käytetään luonnollisesti ensi sijassa maan kansalliskieltä — tai kansalliskieliä, jos niitä on useita. Näin ollen esimerkiksi lait ja muut säädökset annetaan kansalliskielillä. Kunnat käyttävät yksilön oikeuksien kannalta merkittävää valtaa ja vastaavat yksilön elämälle merkittävän toiminnan järjestämisestä, kuten sosiaali- ja terveydenhuollosta ja perusopetuksesta. Kunnan toiminnalla on tämän vuoksi sellainen suora vaikutus yksilöiden ja ennen kaikkea kunnan asukkaiden elämään, että perustuslaista johdettavien kielellisten oikeuksien on toteuduttava myös kuntien toiminnassa.

Ehdotuksen mukaan kuntien kielelliset velvoitteet määräytyisivät edelleen kunnan kielellisen aseman mukaan, josta säädettäisiin 5 §:ssä. Molempia kansalliskieliä tulee voida käyttää valtion viranomaisissa, monijäsenisissä valtion toimielimissä ja myös kaksikielisissä kunnissa. Kansalliskielten asema heijastuu siten yksilön oikeuksiin.

Pääsäännön mukaan kaksikielisillä alueilla viranomaisten on kyettävä toimimaan suoraan suomen ja ruotsin kielellä. Sama koskee kaksikielisen viranomaisen virkamiehiä ja muuta henkilöstöä yksikielisellä alueella. Suomea tai ruotsia puhuvalla henkilöllä on oikeus käyttää omaa

kieltään riippumatta siitä, että hän mahdollisesti osaa myös toista kieltä. Muunkielisen oikeuksiin verrattuna suomea tai ruotsia puhuvan oikeudet ovat laajemmat, koska muunkielisen kielelliset oikeudet rajoittuvat yleensä siihen, että viranomaisten tulee käyttää kieltä, jota hän ymmärtää.

Kansalliskielet, suomen ja ruotsin kieli, ovat oikeudellisessa mielessä tasavertaiset. Vaikka maan valtaväestö on suomenkielinen, tämä ei tarkoita, että ruotsin kieli oikeudellisessa mielessä olisi vähemmistökieli. Suomen kieli ei myöskään oikeudellisessa mielessä ole vähemmistökieli niissä kunnissa, joissa väestön enemmistö on ruotsinkielinen. Lähtökohtana on siksi, että lainsäädännössä kieliryhmiä kohdellaan tasapuolisesti. Tämä ei kuitenkaan estä sitä, että kielivähemmistön aseman ja sen sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi annetaan erityissäännöksiä.

2 §. *Lain tarkoitus.* Ehdotetun lain tavoitepykälän päämääränä on kiteyttää lain tavoite ja toimia apuna lakia tulkittaessa.

Pykälän 1 momentin mukaan lain keskeisenä tarkoituksena on turvata perustuslain 17 §:n 2 momentissa säädetty oikeus käyttää tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa omaa kieltä, suomea tai ruotsia. Ehdotetun lain tarkoituksena on perustuslaissa säädettyjen oikeuksien käytännön toteuttaminen. Lakiehdotuksella on läheinen yhteys perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteeseen. Suomen ja ruotsin kieli ovat perustuslain mukaan tasavertaisia kansalliskieliä ja niitä kohdellaan tämän vuoksi lainsäädännössä tasavertaisesti. Suomea tai ruotsia puhuvalle väestönosalle ei näin ollen annettaisi erityisoikeuksia.

Se, että laissa säädettäisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin julkisen vallan velvollisuudesta toteuttaa ja edistää kielellisiä oikeuksia, tarkoittaisi käytännössä usein sitä, että julkisen vallan on huolehdittava nimenomaan vähemmistön kielellisten oikeuksien toteuttamisesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita uusien oikeuksien antamista vähemmistölle. Perustuslain säännösten käytännön toteuttamista ei voida pitää uusien oikeuksien antamisena vaan

käytännössä havaittujen puutteiden korjaamisena.

Pykälän 2 momentin mukaan tavoitteena on, että jokaisen perustuslain 21 §:ssä säädetty oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon toteutuu riippumatta siitä, onko henkilön oma kieli suomi vai ruotsi. Säännöksellä korostetaan kielen merkitystä perusoikeuksien toteuttamisessa. Kielellisten oikeuksien toteutumista pidetään yhtenä hyvän hallinnon osatekijänä. Näin ollen hyvää hallintoa on muun muassa siitä huolehtiminen, että perustuslain 17 §:n 2 momentin mukainen jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä toteutuu. Edelleen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Ehdotuksen mukaan kielelliset oikeudet tulisi toteuttaa ilman, että niihin tarvitsisi erikseen vedota. Tarkoituksena on tällä tavalla korostaa, että perustuslain mukaisten perusoikeuksien toteutuminen on julkisen vallan velvollisuus. Säännös asettaa julkiselle vallalle velvoitteen omatoimiseen perusoikeuksien toteuttamiseen käytännön tilanteissa. Viranomaisen omatoiminen kielellisten perusoikeuksien toteuttaminen vastaa hyvän hallinnon vaatimusta.

Ehdotuksen taustalla ovat kokemukset siitä, että yksityishenkilöt luopuvat perustuslain mukaisista kielellisistä oikeuksistaan, jos he kokevat, että viranomainen ei halua palvella heitä heidän kielellään. Tämänlainen kielellisistä oikeuksista luopuminen on ilmiönä ongelmallinen, sillä se johtaa siihen, ettei lain tarkoitus toteudu. Ilmiöstä voi myös seurata, että asiointi viranomaisissa vaikeutuu ja että henkilö riittämättömän kielitaiton johdosta saa vääriä tietoja viranomaiselta tai että viranomaisen päätös perustuu väärin tosiseikkoihin. Vastuu siitä, että kielelliset oikeudet viranomaisissa

toteutuvat ehdotuksessa esitetyllä tavalla, on ennen kaikkea viranomaisen johdolla. Ehdotuksen toteutuminen käytännössä vaatii johdon sitoutumista kielellisten oikeuksien toteuttamiseen muun muassa henkilöstön kielitaidon parantamiseksi ja ylläpitämiseksi. Pykälän 3 momentissa todetaan selvyuden vuoksi, että viranomaisilla on oikeus antaa parempaa kielellistä palvelua kuin laissa edellytetään. Laki sisältää siten ainoastaan viranomaisten kielelliselle palvelulle asetettavat vähimmäisvaatimukset. Siten esimerkiksi se, että laki ei tietyssä tapauksessa velvoita viranomaista käyttämään sekä suomea että ruotsia, ei ole esteenä sille, että viranomainen oman harkintansa mukaan niin tekisi. Tätä periaatetta ei sinänsä voida pitää uutuutena nykyiseen kielilakiin verrattuna. Ehdotettua säännöstä on kuitenkin pidetty tarpeellisena, koska nykyistä kielilakia on käytännössä tulkittu liian joustamattomasti.

Kielellisen palvelun antaminen ei saa tarkoittaa jonkun muun kieliryhmän tai toisen yksilön oikeuksien kaventamista. Laki ei kuitenkaan estä erityistoimenpiteisiin ryhtymistä kielivähemmistön oikeuksien toteuttamiseksi. Kaikessa viranomaistoiminnassa on kuitenkin otettava huomioon yhdenvertaisuuden vaatimukset ja se, ettei kenenkään kielellisiä oikeuksia loukata.

Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa kielen perusteella. Kielellisen vähemmistön oikeuksien turvaaminen saattaa sinänsä olla hyväksyttävä peruste eri kieliryhmien erilaiselle kohtelulle, mutta siinäkin tapauksessa on pidettävä huoli siitä, ettei toisten oikeuksia loukata. Esimerkkinä voidaan mainita kielikiintiöt. Kielikiintiöiden varaamista opiskelijoille voidaan tietyissä olosuhteissa pitää oikeutettuna, jos kiintiö on avoinna kaikille, joilla on riittävä asianomaisen kielen taito. Sen sijaan ei voida perustaa kiintiötä pelkästään niiden hyväksi, jotka äidinkielenään puhuvat asianomaista kieltä, koska tällöin loukattaisiin niiden oikeutta, jotka hallitsevat asianomaista kieltä, mutta puhuvat toista kieltä äidinkielenään. Toisena esimerkkinä voidaan mainita

perusopetuksen järjestäminen. Kielellisen vähemmistön tarpeet saattavat edellyttää erilaista sääntelyä, kun on kysymys luokkien koosta tai opetustoimintaa varten maksettavasta tuesta tai valtionosuudesta.

3 §. *Lain soveltamisala.* Pykälässä määritellään lain soveltamisala. Ehdotettu kielilaki on luonteeltaan yleislaki. Sitä täydentävät erityislainsäädäntöön mahdollisesti sisältyvät kieliä koskevat säännökset. Kielilain soveltaminen voidaan myös sulkea pois erityislainsäädännöllä. Tarkoituksena kuitenkin on, että kielilaki yleislakina sisältäisi säännökset kielellisistä vähimmäisoikeuksista, joita ei tulisi vähentää erityislainsäädännössä.

Pykälän 1 momentin mukaan lakia sovelletaan tuomioistuimissa ja muissa valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa, jollei erikseen toisin säädetä.

Valtion viranomaisilla tarkoitetaan tässä laissa paitsi valtion keskushallintoviranomaisia myös valtion virastoja ja laitoksia, esimerkiksi Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskusta (STAKES). Kunnallisilla viranomaisilla tarkoitetaan tässä laissa paitsi kuntien myös kuntayhtymien viranomaisia.

Kielilakia ei sovellettaisi julkisoikeudellisiin yhdistyksiin, kuten metsänhoitoyhdistyksiin, riistanhoitoyhdistyksiin ja -piireihin, kalastuskuntiin, tiekuntiin ja uskonnollisiin yhdyskuntiin.

Pykälän 2 momentissa todetaan selvyuden vuoksi, että eduskuntatyössä käytettävistä kielistä säädetään perustuslaissa ja eduskunnan työjärjestyksessä. Myös hallituksen eduskunnalle toimitettavien asiakirjojen kielestä säädetään perustuslaissa. Säännökset sisältyvät perustuslain 51 §:ään ja eduskunnan työjärjestyksen 76 §:ään.

Eduskuntaan liittyvään hallintoon kielilaki olisi 1 momentin mukaan sovellettavissa. Lakia sovellettaisiin siten esimerkiksi Eduskunnan kirjastoon ja eduskunnan oikeusasiamiehen toimistoon.

Pykälän 3 momentin 1 kohdan mukaan lakia

ei sovelleta yliopistoihin, joiden kielistä säädetään yliopistolaisissa (645/1997). Yliopistojen itsehallinnon johdosta on luontevaa, että niiden toimintaan liittyvät kieltä koskevat säännökset sisältyvät yliopistolainsäädäntöön. Tämä ei kuitenkaan estä sitä, että yliopistolainsäädännössä viitataan yleiseen kielilakiin.

Pykälän *3 momentin 2 kohdan* mukaan evankelis-luterilaisen kirkon kielestä säädetään kirkkolaisissa (1054/1993). Kielilaki ei siten olisi suoraan sovellettavissa kirkon toiminnassa. Toisaalta kirkkolaisissa voitaisiin viitata kielilakiin siten, että kielilain tietyt säännökset olisivat sovellettavissa myös kirkon hallinnossa. Ehdotus mahdollistaa joustavan sääntelyn ja kirkon erityistarpeiden huomioimisen kirkkolaisissa. Myös kirkkolainsäädännössä on otettava huomioon perustuslain 17 §:n säännökset, jotka koskevat julkisen vallan velvollisuuksia huolehtia suomenkielisen ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Ortodoksinen kirkkokunta mainitaan *3 momentin 3 kohdassa*. Ortodoksinen kirkkokunta on erillinen julkisoikeudellinen laitos. Sen kieltä koskevat säännökset sisältyvät ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain (521/1969) 81 a ja 81 b §:ään.

Vaikka lakia pääsäännön mukaan sovellettaisiin ainoastaan viranomaisissa ja viranomaisten toiminnassa, myös liikelaitoksilla, yhtiöillä ja yksityisillä olisi tiettyjä kielellisiä velvollisuuksia silloin, kun ne julkisen vallan toimeksiannosta hoitavat julkiselle vallalle kuuluvia tehtäviä. Sen mukaan *4 momenttiin* ehdotetaan selvyyden vuoksi otettavaksi tätä koskeva viittaussäännös lain 24 ja 25 §:ään sekä 33 §:n 4 momenttiin ja 34 §:ään, joissa säädettäisiin liikelaitosten, yhtiöiden, järjestöjen ja yksityishenkilöiden kielellisistä velvollisuuksista.

4 §. *Muut kieltä koskevat säännökset.* Ehdotettu kielilaki on luonteeltaan yleislaki, jota täydentävät muualla lainsäädännössä olevat säännökset. Tätä lainsäädäntötekniistä ratkaisua on pidetty parhaimpana, koska kaikkien kielellisiä oikeuksia koskevien säännösten kokoaminen yhteen lakiin tekisi

laista liian pitkän ja vaikeaselkoisen. Lisäksi on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että eri hallinnonalojen kieltä koskevat säännökset sijoitetaan asianomaiseen asiayhteyteen.

Ehdotetusta sääntelytavasta voi seurata, että kokonaiskuvan saaminen kielellisistä oikeuksista on vaikeaa. Sen vuoksi ehdotetaan, että lakiin otetaan esimerkinomainen luettelo keskeisimmistä kieltä koskevista säännöksistä. Luettelo ei ole tyhjentävä, ja se on luonteeltaan informatiivinen.

Luettelossa viitattavien lakien nimikkeitä ei mainittaisi, jotta pykälää ei tarvitsisi muuttaa muun lainsäädännön muuttuessa. Tämän vuoksi viittaukset on kirjoitettu yleiseen muotoon.

Pykälän *1 kohdan* mukaan opetuskielestä, kielestä oppiaineena ja tutkintokielestä säädetään koulutusta koskevassa lainsäädännössä. Viittauksessa tarkoitetaan koko opetusalaa, kuten päivähoitoon sisältyvää opetusta, peruskoulutusta, ammattikoulutusta, aikuiskoulutusta ja yliopisto-opetusta.

Opetusalaa koskevat kielisäännökset muodostavat erillisen ja yksilön kannalta tärkeän kokonaisuuden. On edelleen pidettävä tarkoituksenmukaisena, että sitä koskevat säännökset sisältyvät koulutusta koskevaan lainsäädäntöön eivätkä yleiseen kielilakiin. Opetusalaa koskevaa nykyistä lainsäädäntöä on selostettu yleisperustelujen jaksossa 1.2 sekä kielilakikomitean mietinnön (KM 2001:3) jaksossa 2.1.2. Nykyistä opetuslainsäädäntöä ei kielilakiuudistuksen yhteydessä ehdoteta muutettavaksi.

Pykälän *2 kohdan* mukaan sivistystoimintaan liittyvistä kielellisistä oikeuksista säädetään yleisradiotoimintaa, teattereita, kuvaohjelmia, kirjastoja, nuorisotyötä ja liikuntaa koskevassa lainsäädännössä. Kielen ja kulttuurin vuorovaikutusten johdosta on tarkoituksenmukaista, että sivistystoimintaa koskevassa lainsäädännössä on myös kieltä ja kielellisiä oikeuksia koskevia säännöksiä. Sivistystoimintaan liittyviä kieltä koskevia säännöksiä on selostettu yleisperustelujen jaksossa 1.2. Nykyistä lainsäädäntöä ei kielilakiuudistuksen yhteydessä ehdoteta muutettavaksi.

Pykälän 3 kohdassa mainitaan potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan kielelliset oikeudet. Niistä säädetään erikseen kansanterveyslaissa (66/1972), sosiaalihuoltolaissa (710/1982), potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992), sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) sekä erikoissairaanhoidolaissa (1062/1989).

Kielilakiuudistuksen yhteydessä ei ole katsottu aiheelliseksi ehdottaa sisällöllisiä muutoksia näihin lakeihin, mutta niitä ehdotetaan täydennettäväksi selkeämmillä viittauksilla yleiseen kielilakiin.

Pykälän 4 kohdassa todetaan, että esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä käytettävästä kielestä säädetään esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskevassa lainsäädännössä.

Kielilakiuudistuksen yhteydessä esitutkintalakia (449/1987) ja oikeudenkäymiskaarta sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (689/1997) ehdotetaan tarkistettaviksi kielellisiä oikeuksia koskevilla nykyistä selkeämmillä säännöksillä.

Pykälän 5 kohdassa viitataan julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettuun lainsäädäntöön. Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta ehdotetaan annettavaksi kielilakiuudistuksen yhteydessä ja se korvaa valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (149/1922). Ehdotetun julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettavan lain yleiset säännökset koskisivat myös kuntia. Kuntien viranhaltijoiden yksityiskohtaisista kielitaitovaatimuksista määrättäisiin kuitenkin edelleen kuntien virkasäännöissä. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kielitaitovaatimuksista säädettäisiin edelleen yliopistolaissa ja ammattikorkeakouluopinnoista annetussa asetuksessa. Evankelis-luterilaisten kirkon palveluksessa olevien kielitaitovaatimukset sisältyisivät edelleen kirkkolakiin.

5 §. *Kielellinen jaotus.* Pykälässä säädettäisiin siitä, että maa jakautuu suomenkielisiin ja ruotsinkielisiin sekä kaksikielisiin alueisiin kuntien kielellisen aseman perusteella, sekä siitä, millä perustein

kielellinen jaotus määräytyy.

Pykälän 1 momentin mukaan hallintoalueet jaetaan edelleen kielen perusteella. Kielellisen jaotuksen perusyksikkö olisi vastaisuudessaakin kunta. Jaotuksen perusteella kunta on joko yksikielinen tai kaksikielinen. Pykälä vastaa asiallisesti nykyistä sääntelyä.

Kuntien kielellisellä jaotuksella on merkitystä sekä yksilön kielellisille oikeuksille että viranomaisten kielellisille velvollisuuksille. Kaksikielisessä kunnassa yksilön kielelliset oikeudet ovat laajemmat kuin yksikielisessä. Ehdotuksen mukaan myös viranomaisia määritellään yksi- tai kaksikieliseksi kunnallisen jaotuksen perusteella. Tästä ehdotetaan säädettäväksi 6 §:ssä.

Kielellisen jaotuksen perusteita ei ehdoteta muutettaviksi. Siten kunta on 2 momentin mukaan kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia tai vähintään 3 000 asukasta. Muut kunnat ovat yksikielisiä.

Perustuslain 122 §:n mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Kuntajaon perusteista säädetään kuntajakolaissa (1196/1997).

Kuntien kielellinen asema vahvistettaisiin joka kymmenes vuosi valtioneuvoston antamalla asetuksella. Asetuksella säädettäisiin virallisen tilaston perusteella, mitkä kunnat ovat kaksikielisiä, mikä on kaksikielisten kuntien enemmistön kieli ja mitkä kunnat ovat yksikielisiä, eli joko suomen- tai ruotsinkielisiä.

Kielisuhteiden muuttuessa myös kunnan kielellinen asema voi muuttua. Kaksikielistä kuntaa ei kuitenkaan saa asetuksella säätää yksikieliseksi, ellei vähemmistön osuus ole laskenut alle kuuden prosentin. Ehdotettu säännös turvaa vähemmistön asemaa.

Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin kunnan valtuuston esityksestä säätää kunta kaksikieliseksi seuraavaksi kymmenvuotijaksoksi, vaikka se muuten kielilain mukaan olisi yksikielinen. Päätöksellä voi olla vaikutuksia kunnalle

maksettaviin valtio-osuuksiin, ja se voi myös vaikuttaa muiden kuntien valtio-osuuksiin. Sen vuoksi on asianmukaista, että kunta ei yksin voi päättää asiasta. Toisaalta mikään ei estä myöskään yksikielistä kuntaa antamasta kielilain edellyttämää parempaa kielellistä palvelua, esimerkiksi tiedottamalla molemmilla kansalliskielillä.

Ehdotettuun 3 momenttiin sisältyy selventävä maininta siitä, että kuntajaon yhteydessä olisi päätettävä muutoksen vaikutuksesta kuntien kielelliseen asemaan. Kuntajakolain 3 §:n 2 momenttiin sisältyy viittaus perustuslain vaatimukseen väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta kuntajaon muuttamisen yleisenä edellytyksenä. Edelleen on huomattava, että eduskunnan perustuslakivaliokunta on mietinnössään PeVM 10/1998 vp todennut, etteivät kuntajaon muutokset saa vaikuttaa kuntien kielelliseen asemaan eivätkä vaikuttaa kielteisesti kieliryhmien mahdollisuuksiin toimia omalla kielellään.

6 §. *Yksi- ja kaksikielinen viranomainen.* Ehdotuksen mukaan viranomaiset määritellään yksi- tai kaksikieliseksi.

Nykyisen kielilain mukaan viranomaisen kielellinen asema määräytyy virka-alueen mukaan niin, että kuntaa laajemmilla virka-alueilla viranomaisen kielellinen asema saattaa vaihdella virka-alueeseen kuuluvien kuntien kielellisen aseman perusteella. Siten sama viranomainen voi olla suomenkielinen suomenkielisten kuntien osalta, ruotsinkielinen ruotsinkielisten kuntien osalta ja kaksikielinen kaksikielisten kuntien osalta. Tästä varsin vaikeaselkoisesta järjestelmästä ehdotetaan luovuttavan.

Ehdotetun pykälän mukaan viranomaisen kielellinen asema on sama koko sen virka-alueella. Yksityishenkilön kielelliset oikeudet virka-alueella eivät siten riipu hänen kotikuntansa kielellisestä asemasta vaan viranomaisen kielellisestä asemasta. Ehdotuksen mukaan kaksikielinen viranomainen on siten kaksikielinen myös suhteessa yksikielisessä kunnassa asuvaan henkilöön. Tästä säädettäisiin lain 2 luvussa, joka sisältää säännökset yksilön kielellisistä oikeuksista viranomaisissa.

Ehdotetulla jaolla yksi- ja kaksikielisiin viranomaisiin pyritään selkeämmän

sääntelyn lisäksi myös joustavampaan käytäntöön. Viranomainen voi lisäksi kielellisestä asemastaan riippumatta 2 §:n 3 momentin perusteella antaa parempaa kielellistä palvelua kuin laissa edellytetään. Yksikielinen viranomainen voi näin ollen myös toimia toisella kielellä tai asiointi yksikielisessä viranomaisessa voisi tapahtua luontevasti kahdella kielellä, jos viranomainen ja asiakas ymmärtävät toisiaan. Valtionhallinnossa yksikielisellä viranomaisella tarkoitettaisiin valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Valtion alue- ja paikallishallinnon viranomaiset voisivat siten tämän määritelmän mukaisesti olla yksikielisiä. Valtion keskushallinnon viranomaiset olisivat aina kaksikielisiä.

Kunnallishallinnossa yksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan 5 §:n perusteella yksikieliseksi määrätyn kunnan viranomaista. Kaksikielisen kunnan viranomaiset olisivat vastaavasti kaksikielisiä. Myös kuntayhtymät olisivat joko yksikielisiä tai kaksikielisiä samojen perusteiden mukaan.

Myös viranomaisten kielelliset velvollisuudet riippuisivat niiden kielellisestä asemasta. Siten esimerkiksi kaksikielisen viranomaisen tulee ehdotetun 23 §:n 2 momentin mukaan osoittaa yleisölle palvelevansa suomeksi ja ruotsiksi ja ehdotetun 32 §:n 2 momentin mukaan sen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanoset sekä muut yleisölle annettavat tiedotteet tulee antaa suomen ja ruotsin kielellä.

Pykälän 2 momentin mukaan viranomaisen alueellisen yksikön tai muun alueellisen organisaation, esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen paikallishallinnon, kielellinen asema määräytyisi yksikön tai aluehallintoviranomaisen virka-alueen kielellisen aseman mukaan. Tätä ratkaisua puoltaa se, että tarve palveluihin ja viranomaisissa asiointiin yksikielisellä alueella on suurin virka-alueen kielellä.

Kaksikielisen viranomaisen alueellisen yksikön tai muun organisaation on tarpeen tullen mahdollista ottaa yhteyttä viranomaisen sellaiseen osastoon tai yksikköön, jossa on asian hoitamiseksi riittävä kielitaito. Yhteydenotto voisi tapahtua esimerkiksi siten, että yksikielinen

viranomaisyksikkö tarvittaessa soittaa kaksikieliseen viranomaisorganisaatioon. Kaksikielinen viranomainen voisi myös helpottaa yksikielisten alueorganisaatioidensa toimintaa pitämällä tietoverkossaan lomakkeita, niiden täyttämishojeita ja muuta viranomaisen toimintaa koskevaa tietoa sekä tiedotteita. Yksikielisessä yksikössä toimivan virkamiehen olisi tällöin mahdollista noutaa tarvitsemansa aineisto tai tieto suoraan viranomaisen tietoverkosta.

Tietyissä erityistapauksissa voi asioiden tarkoituksenmukainen hoito edellyttää, että viranomaisen toiminta järjestetään siten, että yksikielisiä yksiköitä tai osastoja perustamalla turvataan virka-alueen kielivähemmistön tarpeet. Tällaisten yksiköiden perustaminen olisi lain mukaan mahdollista erityisistä syistä. Esimerkkejä yksikielisistä yksiköistä ovat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ruotsin kielen osasto ja opetushallituksessa toimiva ruotsinkielinen koulutuksen linja.

7 §. *Ahvenanmaata koskevat kielisäännökset.* Pykälässä todetaan, että Ahvenanmaan maakuntaa koskevat kielisäännökset sisältyvät Ahvenanmaan itsehallintolakiin. Itsehallintolaki on perustuslain säätämisyjärjestyksessä annettu laki, minkä vuoksi sen sisältämät säännökset merkitsevät poikkeusta perustuslaista. Tavallisessa laissa oleva säännös ei myöskään voi olla ristiriidassa itsehallintolain kanssa, vaan itsehallintolailta on tässä mielessä etusija. Itsehallintolakiin sisältyvät varsin yksityiskohtaiset kieltä koskevat säännökset. Ahvenanmaan yksikielisyyden vuoksi kielilaki ei yleensä ole sovellettavissa Ahvenanmaalla.

Itsehallintolain 37 §:n mukaan Suomen kansalaisella on omassa asiassaan oikeus käyttää maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa suomen kieltä. Suomen kansalaisella on tämä oikeus riippumatta siitä, osaako hän ruotsia vai ei. Mainittu säännös merkitsee myös sitä, että esitutkintalain ja oikeudenkäymiskaaren säännökset sekä välillisesti kielilain tuomioistuinta koskevat säännökset ovat sovellettavissa Maarianhaminan

käräjäoikeudessa ja Ahvenanmaan hallintotuomioistuimessa. Koska maakunta on yksikielisesti ruotsinkielinen, suomenkielisen henkilön kielelliset oikeudet toteutuvat tulkkauksen ja kääntämisen kautta, jos viranomainen ei käytä suomen kieltä.

Myös Ahvenanmaalla toimivat valtion viranomaiset ovat itsehallintolain mukaan ruotsinkielisiä. Tästä johtuen keskushallinnon viranomaisten tulee käyttää ruotsin kieltä yhteyksissään niihin.

8 §. *Saamen kieli.* Pykälässä on voimassa olevan kielilain 1 §:n 2 momenttia vastaava viittaussäännös saamen kielen käyttämistä viranomaisissa koskevaan erillissäätelyyn. Tällainen säännös katsottiin asianmukaiseksi sisällyttäväksi kielilakiin annettaessa laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991). Lausunnossaan viimeksi mainittua lakia koskevasta ehdotuksesta eduskunnan oikeusasiamies katsoi tällaisen kielilain täydennyksen olevan selvyuden vuoksi paikallaan. Pykälässä todetaan voimassa olevan lain soveltamisalan mukaisesti, että laissa saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa säädetään paitsi oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa myös oikeudesta käyttää tätä kieltä ”julkiselle vallalle kuuluvaa tehtävää muutoinkin hoidettaessa”. Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa on uudistettavana samanaikaisesti kielilain kanssa.

9 §. *Muut kielet.* Pykälässä viitataan siihen, että muiden kielten kuin suomen, ruotsin ja saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa säädetään erityislainsäädännössä. Kysymys on pääasiassa ulkomaalaisten kielellisistä oikeuksista. Tärkeimmät vieraiden kielten käyttämistä koskevat säännökset sisältyvät oikeudenkäymiskaareen, hallintomenettelyä ja hallintolainkäyttöä koskevaan lainsäädäntöön sekä koulutusta, terveydenhuoltoa ja sosiaalihuoltoa koskevaan lainsäädäntöön.

Viranomainen ei koskaan ole velvollinen itse käyttämään vieraita kieliä. Suullisessa yhteydenpidossa se voi käyttää tulkkia, ja kirjeenvaihto sekä päätökset voidaan kääntää. Pääsääntö on, että viralliset asiakirjat, kuten päätökset, annetaan jommallakummalla kansalliskielellä, minkä

jälkeen ne käännetään. Tästä säädettäisiin lain 19—22 §:ssä.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkkaus- ja käännosapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Tätä koskevaa tarkempaa lainsäädäntöä ei vielä ole annettu, minkä vuoksi ehdotettuun kielilakiin ei ole voitu ottaa viittomakieltä koskevaa viittausta.

2 luku. Oikeus käyttää suomea ja ruotsia viranomaisissa

Tässä luvussa säädettäisiin yksityishenkilön ja oikeushenkilön oikeudesta käyttää valitsemaansa kieltä, suomea tai ruotsia, valtion ja kunnan viranomaisissa sekä tulla kuulluksi näillä kielillä. Luvun säännökset ovat yleissäännöksiä. Yksityishenkilöllä ja oikeushenkilöllä on tämän luvun mukainen oikeus käyttää ja tulla kuulluksi suomeksi tai ruotsiksi myös silloin, kun asian käsittelykieleksi 3 luvun säännösten mukaan määräytyy toinen kieli.

10 §. *Yksityishenkilön kielelliset oikeudet viranomaisissa.* Pykälä sisältää yleissäännöksen yksityishenkilön kielellisistä oikeuksista, jotka ovat osittain riippumattomia alueen kielellisestä asemasta (henkilöperiaate). Henkilöperiaatetta kuvastava säännös sisältyy myös nykyisen kielilain 3 §:ään.

Kielellisten oikeuksien kytkentä kansalaisuuteen poistui vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen myötä, ja ehdotuksen kielelliset oikeudet on muotoiltu kansalaisuuteen katsomatta jokaisen, jonka oma kieli on suomi tai ruotsi, oikeuksiksi.

Ehdotettu säännös koskee jokaisen oikeutta, toisin sanoen jokaista yksityishenkilöä, eikä se näin ollen olisi sidottu asianosaisasemaan. Jokaisella tarkoitetaan tässä pykälässä luonnollista henkilöä, ei esimerkiksi yritystä tai oikeushenkilöä.

Säännöksen erityisenä tavoitteena on turvata oikeus henkilön oman kielen käyttöön silloin, kun henkilö itse haluaa käyttää omaa kieltään. Ilmaisulla ”oma kieli” tarkoitetaan samaa kuin perinteisellä ilmaisulla äidinkieli. Ilmaisua ”oma kieli” otettiin käyttöön perusoikeusuudistuksen yhteydessä, joten

kielilaisissa on luontevaa käyttää samaa ilmaisua. Muutoksella ei kuitenkaan pyritty sisällöllisiin uudistuksiin (ks. HE 309/1993 vp, s. 65).

Nykylainsäädännön mukaan Suomen kansalaisen äidinkieli rekisteröidään sen mukaan kumman kielen, suomen tai ruotsin, lapsen vanhemmat tai lapsen huoltaja ilmoittaa lapsen kieleksi. Nykylainsäädännön mukaan ei kuitenkaan ole mahdollista rekisteröidä kahta kieltä. Tämän seurauksena tosiasiallisesti kaksikieliset henkilöt, esimerkiksi henkilöt, joiden vanhemmat ovat käyttäneet eri kieliä lapsensa kanssa ja jotka tämän johdosta hallitsevat molempia kieliä tai kokevat molempien kielten olevan ”oma kieli”, näkyvät rekisteritietojensa perusteella vain joko suomen- tai ruotsinkielisinä. Rekisteröintiperuste saattaa myös olla sattumanvarainen eikä kielirekisteröinti näin ollen anna kattavaa kuvaa ihmisten ”omasta kielestä”.

Oikeuskäytännössä (KKO 1993:153) on todettu, että henkilö voi olla kaksikielinen. Hänen oma kielensä on tällöin joko suomi tai ruotsi ja yksittäistapauksessa näistä kahdesta kielestä se kieli, jota asianomainen itse haluaa käyttää. Tämä tulkinta ottaa huomioon tosiasiallisesti kaksikielisten henkilöiden aseman eikä sido heitä sellaiseen joko/tai-asetelmaan, jossa heidän on valittava jompikumpi kahdesta omasta kielestään kielekseen yhteyksissään viranomaisiin.

Ehdotuksen mukainen oikeus käyttää suomea tai ruotsia olisi kansalaisuudesta riippumaton. Näin ollen suomea tai ruotsia osaavalle ulkomaalaisella olisi sama oikeus kuin Suomen kansalaisella käyttää valitsemaansa kansalliskieltä asioidessaan viranomaisissa. Ehdotuksen mukainen oikeus ei saisi kaventua sen johdosta, että Suomessa asuva ulkomaalainen mahdollisesti on rekisteröittänyt jommankumman kansalliskielen asiointikielekseen viranomaisyhteyksiään varten. Asiointikieli ei nykylainsäädännön mukaan ole sama kuin oma kieli. Asiointikieli kuitenkin vastaa henkilön omaa kieltä siinä suhteessa, että viranomaiset lähtökohtaisesti käyttävät rekisteritietojen perusteella tätä kieltä yhteyksissään henkilöön, käytännössä kirjeenvaihdossa.

Pykälän *1 momentin* mukaan jokaisella on valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä ei näin ollen ole sidottu henkilön omaan kieleen, vaan hän voi valita käyttämänsä kielen. Esimerkiksi kaksikielinen henkilö voi valita kumpaa kieltä hän käyttää.

Verrattuna voimassa olevaan kielilakiin säännös merkitsisi yksinkertaisempaa järjestelmää, sillä yksityishenkilön kielelliset oikeudet eivät viranomaisessa asioidessa enää olisi riippuvaisia henkilön kotikunnan kielellisestä asemasta. Käytännössä tämä merkitsee, ettei viranomaisen tarvitse tapauskohtaisesti selvittää, mikä viranomaisessa asioivan henkilön kotikunta on ja onko hänellä tämän kunnan kielellisen aseman perusteella oikeus käyttää omaa kieltään.

Ehdotuksen mukaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia ei nykyisestä kielilaista poiketen ole sidottu yksityishenkilön omaan asiaan. Jokaisella olisi oikeus valintansa mukaan käyttää suomen tai ruotsin kieltä silloin, kun hän valtion viranomaisessa tai kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa pyytää esimerkiksi neuvoja tai selvitystä. Pyyntö tai yhteydenoton ei siten tarvitsisi liittyä vireillä olevaan tai vireille tulevaan asiaan. Ehdotus perustuu siihen, että valtion viranomaisen ja kaksikielisen kunnallisen viranomaisen on joka tapauksessa velvollinen palvelemaan yleisöä sekä suomeksi että ruotsiksi ja että erottelu henkilön oman asian ja muun asian välillä tällöin on tarpeeton.

Ehdotuksen mukaan kaksikielisen viranomaisen on käytettävä yksityishenkilön kieltä ilman tulkkia ja ilman käännösapua, koska viranomaisella on 23 §:n 1 momentin mukaan velvollisuus huolehtia siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä, ja koska viranomaiselta vaaditaan molempien kansalliskielten riittävää hallintaa. Viranomaisen on huolehdittava siitä, että yksilön kielelliset oikeudet jokaisessa yksittäistapauksessa voivat toteutua esimerkiksi sopivilla työvuorojärjestelyillä tai varmistamalla, että henkilöstössä on kielitaitoisia henkilöitä.

Yksikielinen valtion viranomaisen ei ole velvollinen palvelemaan yleisöä molemmilla kansalliskielillä. Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan on kuitenkin jokaisella valtion viranomaisissa asioidessaan ”asiassaan” oikeus käyttää omaa kieltään. Ehdotuksessa onkin yksinkertaisuuden vuoksi päädytty siihen, ettei oikeus suomen ja ruotsin kielen käyttöön yksikielisessä valtion viranomaisessa nykyisestä kielilaista poiketen olisi sidottu henkilön omaan asiaan, toisin sanoen asianosaisasemaan. Yksikielinen valtion viranomaisen saisi kuitenkin käyttää apunaan tulkkia, jollei se pysty palvelemaan henkilöä hänen valitsemallaan kielellä. Viranomaisen olisi viran puolesta huolehdittava tulkin kutumisesta. Tulkkauksesta johtuvat kustannukset suoritettaisiin aina valtion varoista.

Henkilöllä, jota kuullaan viranomaisessa olisi ehdotuksen mukaan oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Koska henkilöä kuitenkin voidaan kuulla asiassa, joka ei liity häneen itseensä ja koska hän esimerkiksi todistajana voi olla velvollinen todistamaan, on perusteltua erikseen säätää kuultavan oikeudesta käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Kysymyksessä on näin ollen asiassa kuultavan oman kielen suoja. Halutessaan henkilöllä olisi kuitenkin valintansa mukaan oikeus käyttää myös toista kansalliskieltä kuin äidinkieltään, suomea tai ruotsia.

Viranomaisen on velvollinen selvittämään, kumpaa kieltä kuultava haluaa käyttää sekä järjestämään kuulemisen niin, että henkilön valitseman kielen käyttäminen on käytännössä mahdollista. Esimerkiksi todistajalle suunnatut kysymykset ja mahdolliset muut puheenvuorot, jotka vaikuttavat kuultavan asemaan kuulemistilaisuudessa, on tarvittaessa tulkattava tai käännettävä hänelle. Viranomaisen on tarvittaessa huolehdittava tulkkauksen järjestämisestä, jollei se itse toimi tulkkina. Jos yksityishenkilön oma kieli tai hänen valitsemansa kieli on viranomaisen tiedossa, on kuuleminen järjestettävä tällä kielellä ilman, että henkilön itse täytyy pyytää sitä tai vedota oikeuteensa.

Viranomaisen on toiminnassaan huolehdittava siitä, että yksityishenkilöllä on

tosiasiallinen mahdollisuus valita käyttämänsä kieli ja siitä, ettei tämä luovu oikeudestaan käyttää omaa tai valitsemaansa kieltä muutoin kuin vapaasta tahdostaan. Viranomaisen on esimerkiksi silloin, kun asian käsittelykieli on toinen kuin yksityishenkilön oma kieli, opastettava häntä ilmoittamalla, että hänellä asian käsittelykielestä riippumatta on itse oikeus käyttää omaa kieltään.

Kielen vaihtaminen kesken asian käsittelyn tai jo vireille pannun viranomaisasiointiin saattaisi johtaa viranomaisten häirintään ja tahalliseen asiointin hankaloittamiseen. Oikeus valita kumpaa kieltä, suomea tai ruotsia, haluaa käyttää ja kummalla kielellä haluaa tulla kuulluksi ei kuitenkaan merkitse, että yksityishenkilöllä olisi oikeus kesken asian käsittelyä tai viranomaisasiointia vaihtaa kieltä. Näin ollen esimerkiksi ruotsinkielinen henkilö, joka on aloittanut asiointin viranomaisessa suomeksi, ei myöhemmin samassa asiassa saisi vaatia palvelua ruotsiksi, ellei kielen vaihtamiselle ole painavia syitä.

Pykälän 2 momentin mukaan yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytettäisiin kunnan kieltä. Ehdotus mahdollistaa kuitenkin sen, että yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytettävästä kunnan kielestä voidaan pyynnöstä ja viranomaisen vapaan harkinnan mukaan poiketa. Kunnan kielestä poikkeaminen tulisi kysymykseen lähinnä silloin, kun tämä olisi yksityishenkilön edun mukaista. Viranomaisen olisi tällöin arvioitava yksityishenkilön etu suhteessa muihin kunnan asukkaisiin ja muihin henkilöihin, joiden etu voisi riippua viranomaisen päätöksestä.

Edellytyksenä kunnan kielestä poikkeamiselle on, että viranomainen kykenee hoitamaan virkatehtävänsä asianosaisen kielellä tai tarvittaessa järjestämään tulkin tai kääntäjän. Mahdolliset tulkkaus- tai käännöskustannukset, jotka johtuvat siitä, että viranomainen palvelee yksityishenkilöä hänen kielellään, suoritettaisiin viranomaisen varoista.

Ehdotetun 2 momentin ensimmäinen virke ei merkitse kielellisten oikeuksien kaventumista silloin, kun niistä säädetään erikseen.

Erityislainsäädäntöön, esimerkiksi terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädäntöön, sisältyy säännöksiä oikeudesta omaan kieleen myös yksikielisen kunnan viranomaisessa, jonka kieli on toinen kuin asianosaisen.

Ehdotuksen mukaan jokaisen oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellä turvataan yksikielisissä kunnallisissa viranomaisissa myös silloin, kun yksityishenkilöä koskeva asia tulee vireille viranomaisen aloitteesta ja asia välittömästi koskee yksityishenkilön tai hänen huollettavansa perusoikeuksia tai jos viranomainen asettaa hänelle velvoitteen.

Perusoikeuksilla tarkoitetaan niin sanottujen negatiivisten perusoikeuksien (perusoikeuksien suojan) lisäksi myös niin sanottuja positiivisia perusoikeuksia (oikeutta suoritteisiin, esimerkiksi toimeentulotukeen) silloin, kun näitä koskevat asiat tulevat vireille viranomaisen aloitteesta. Esimerkiksi jokaisen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (perustuslain 19 §) on turvattava myös silloin, kun asianomainen ei itse sairauden, syrjäytyneisyyden tai muun syyn takia pysty panemaan asiaansa vireille. Asianomaisella olisi tällöin ehdotuksen mukaan viranomaisen vireille panemassa, positiivisia perusoikeuksia koskevassa asiassa myös yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa oikeus käyttää omaa kieltään. Pykälän 2 momentin viimeinen virke rajoituu koskemaan sellaisia viranomaisaloitteisia asioita, jotka välittömästi koskevat yksityishenkilön tai hänen huollettavansa perusoikeuksia. Ilmaisulla ”välittömästi” pyritään selventämään, että perusoikeuksia kaventava viranomaisaloitteinen toimenpide kohdistuu tiettyyn yksilöityyn henkilöön, esimerkiksi huostaan tai hoitoon otettavaan henkilöön ja hänen henkilökohtaiseen vapauteensa (perustuslain 7 §). Sellainen kunnallisen viranomaisen toimenpide, joka kohdistuu yleisesti kaikkiin kunnan asukkaisiin tai kunnassa oleskeleviin henkilöihin heidän persoonastaan riippumatta, ei kuitenkaan pykälän tarkoittamassa mielessä välittömästi kohdistu tiettyyn henkilöön. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi kaavoitusasia tai muu kunnallista päätöksentekoa koskeva asia.

Säännös ulottuu myös yksityishenkilön huollettavaan, esimerkiksi hänen lapseensa. Henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta rajoittava huostaanotto kohdistuu pääasiassa huollettaviin henkilöihin ja heidän perustuslain 7 §:ssä tarkoitettuun henkilökohtaiseen vapauteensa ja koskemattomuuteensa. Huoltajalle olisi tällöin turvattava mahdollisuus toimia huollettavansa puolesta samoin ehdoin kuin jos huollettava itse käyttäisi puhevaltaa asiassaan. Varsinkin lasten huostaanotossa perusoikeuksien kaventaminen kohdistuu myös välittömästi huoltajaan, sillä hänen lapsensa huostaanotto voi loukata myös hänen yksityiselämänsä suojaa (perustuslain 10 §). Säännös soveltuisi myös sellaisiin henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta rajoittaviin huostaanottoihin, esimerkiksi päihdehuoltoonottoihin, joita asianosaisen huoltaja ei toimenpiteenä vastusta.

Muita säännöksessä tarkoitettuja perusoikeuksia kaventavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi pakkolunastuspäätös (perustuslain 15 §).

Ehdotuksen mukaan säännös koskisi viranomaisen aloitteesta yksityishenkilöä velvoittavia asioita. Näin ollen säännös soveltuisi esimerkiksi tilanteeseen, jossa kunnallinen viranomainen velvoittaa jonkun tiettyyn toimintaan, esimerkiksi siirtämään omaisuuttaan pois tietyltä alueelta sen uhalla, että kunta ryhtyy toimeen asianosaisen kustannuksella, ja asianosaista on kuultava asiassa.

Ehdotetusta 2 momentin toisesta virkkeestä seuraisi, että yksityishenkilöllä olisi myös yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa momentissa tarkoitetuissa tapauksissa oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellään. Ehdotuksen mukaiset kielelliset oikeudet eivät riipu siitä, osaako yksityishenkilö viranomaisen kieltä. Säännös muodostaa poikkeuksen 2 momentin ensimmäisen virkkeen pääsäännöstä, jonka mukaan yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa pääsääntöisesti käytetään kunnan kieltä. Yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa 2 momentin toisen virkkeen mukaan turvattavat oikeudet voitaisiin kuitenkin toteuttaa tulkin välityksellä. Jos

päätös asiassa annettaisiin suullisena, se voitaisiin tulkata asianosaiselle 18 §:n mukaan. Oikeus saada päätös omalla kielellään toteutuisi näin ollen yleensä vasta asianosaisen pyynnöstä. Tulkin käytöstä johtuvat kustannukset maksettaisiin valtion varoista.

11 §. *Oikeushenkilöiden kielelliset oikeudet viranomaisissa.* Kielelliset oikeudet ymmärretään sekä perustuslaissa että kielellä lähinnä yksityishenkilöiden oikeuksiksi. Viranomaistoiminnassa ja varsinkin lainkäytössä asianosaisena on kuitenkin usein oikeushenkilö. Kielellisten oikeuksien ulottamista oikeushenkilöihin voidaan tästä syystä pitää perusteltuna.

Pykälän mukaan oikeushenkilöllä on soveltuvin osin sama oikeus kuin yksityishenkilöllä käyttää omaa kieltään. Ilmaisuihin ”soveltuvin osin” merkitsisi, että oikeushenkilöllä olisi myös 10 §:ssä tarkoitettu oikeus tulla kuulluksi omalla kielellään, 18 §:ssä tarkoitettu oikeus saada tulkkausta sekä 20 §:ssä tarkoitettu oikeus saada käännös toimituskirjasta tai muusta asiakirjasta. Oikeushenkilön omana kielenä pidettäisiin sen pöytäkirjakieltä.

Oikeushenkilön kielelliset oikeudet olisivat kuitenkin valinnanvapauden kohdalla tietyssä määrin yksityishenkilön oikeutta kapeammat. Oikeushenkilöllä, esimerkiksi yhtiöllä tai rekisteröidyllä yhdistyksellä, joka olisi rekisteröitynyt sekä suomen- että ruotsinkieliseksi, ei vastaajana olisi oikeutta valita käytettäväkseen toista kieltä kuin sitä kieltä, jolla kantaja olisi saattanut asian vireille.

Myös tehtäessä kielivalintaa asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen (12—17 §) olisi oikeushenkilön oikeutta ja etua tulkittava suppeammin kuin yksityishenkilön. Jos asianosaisina ovat vastakkain yksityishenkilö ja oikeushenkilö, olisi kielivalinta pääsääntöisesti tehtävä lähtien siitä, että yksityishenkilön kielellinen etu ja oikeus ovat merkittävämpiä kuin oikeushenkilön. Tätä tulkintalähtökohtaa on noudatettava esimerkiksi silloin, kun yksityishenkilön vastapuolena on osakeyhtiö tai muu oikeushenkilö, jonka taloudelliset varat ovat merkittävästi yksityishenkilön taloudellisia varoja suuremmat. Tämä

tulkintakannanotto ei kuitenkaan olisi ehdoton. Jos oikeushenkilö esimerkiksi on pieni yksityisyrittäjä tai yhdistys tai jos kaikki osapuolet ovat toisiinsa verrattavia oikeushenkilöitä, olisi näiden kielellinen oikeus ja etu arvioitava samojen perusteiden mukaan kuin yksityishenkilöiden oikeus ja etu.

3 luku. Asian käsittelykieli viranomaisissa

Tähän lukuun sisältyvät yksityiskohtaiset säännökset siitä kielestä tai niistä kielistä, joita eri tilanteissa on käytettävä asian käsittelyssä viranomaisissa. Säännökset koskevat erikseen hallinto-, hallintolainkäyttö-, rikos-, riita- ja hakemusasian käsittelyä sekä muutoksenhakua. Lukuun sisältyy myös säännös oikeudesta tulkaukseen silloin, kun yksityishenkilöllä lain mukaan on oikeus käyttää omaa kieltään, mutta viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on toinen.

12 §. *Asian käsittelykieli hallintoasiassa.* Hallintoasialla tarkoitetaan tässä esityksessä sellaista hallintomenettelylain mukaisessa järjestyksessä hallinnossa käsiteltävää asiaa, joka koskee yhden tai useamman asianosaisen oikeutta, etua tai velvollisuutta ja joka voi johtaa hallintopäätöksen tekemiseen. Hallintoasioita ovat näin ollen esimerkiksi opinto- ja muuta tukea tai eläkettä koskevan hakemuksen ja päätöksen käsittely sekä maankäyttöön liittyvät lupa- ja kaavoitusasiat. Hallintoasialla ei tarkoiteta hallintoviranomaisten yleistä toimintaa, kuten neuvontaa ja tiedottamista. Ehdotettu pykälä koskee sekä yksityishenkilön vireillepanemia hallintoasioita että viranomaisaloitteisia asioita.

”Asianosaisella” tarkoitetaan paitsi hallintoasian varsinaisia osapuolia myös muuta luonnollista henkilöä ja oikeushenkilöä, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta hallintoasia koskee. Hallintokantelun tekijä rinnastetaan asianosaiseen silloin, kun kantelu koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan. Myös viranomainen voi olla asianosainen.

”Asian käsittelykielellä” tarkoitetaan sitä kieltä, jota viranomaisen on käytettävä ja jolla asia käsitellään asianosaisen ollessa läsnä, sekä sitä kieltä, jolla tuomio, päätös tai

muu viranomaisen antama asiakirja on annettava (19 § 1 momentti). Asialle määräytyy näin ollen aina vain yksi käsittelykieli, ja päätöksen tai ratkaisun sisältävän asiakirjan kieli määräytyy tämän kielen perusteella. Tosiasiallisesti asian käsittelyn aikana on kuitenkin mahdollista käyttää useampia kieliä, sillä jokaisella on asian käsittelykielestä riippumatta 10 §:n mukainen oikeus käyttää joko suomea tai ruotsia sekä tulla kuulluksi jommallakummalla näistä kielistä. Asiasta vastaavan viranomaisen tulisi huolehtia siitä, että asianosaiset ja asiassa kuultavat henkilöt tuntevat 10 §:n mukaiset oikeutensa.

Viranomaisen työkieli asian käsittelyn kuluessa silloin, kun asianosainen ei ole henkilökohtaisesti tai avustajansa edustamana läsnä, määräytyy 26 §:n mukaan eikä välttämättä asian käsittelykielen mukaan.

Pykälän 1 momentin mukaan kaksikielisessä viranomaisessa hallintoasian käsittelykielenä on asianosaisen kieli. Asianosaisten ollessa erikielisiä viranomaisen päättäisi asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Asian käsittelykielen määräytyminen asianosaisten ”oikeutta ja etua silmällä pitäen” tähtää siihen, että viranomaisen tapauskohtaisesti päättäisi, kumman kielen valinta asian käsittelykieleksi on kokonaisuutena tarkoituksenmukaisin asianosaisten näkökulmasta. Viranomaisen olisi kielivalintaa tehdessään otettava huomioon esimerkiksi asianosaisten tosiasiallinen asema asian käsittelyssä sekä heidän oikeusturvan tarpeensa. Jos erikieliset asianosaiset sopivat siitä, kumman kielen käyttö asian käsittelykielenä olisi heidän mielestään asianmukaisinta, olisi viranomaisen yleensä päätettävä, että tämän kielen käyttäminen asian käsittelykielenä on asianosaisten oikeuden ja edun mukaista.

Päätettäessä asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen huomiota tulisi kiinnittää vain asianosaisten, ei heidän avustajiensa tai asiamiestensä kieleen. Avustaja tai asiamies ei ole asianosainen eikä hänen kielensä näin ollen ole määrävä hallintoasian käsittelykielestä päätettäessä.

Eräissä hallintoasioissa, esimerkiksi

maankäyttö- tai rakennusasioissa, eivät kaikki asianosaiset ole asian vireille tullessa viranomaisen tiedossa. Viranomaisen olisi myös tällöin ensisijaisesti pyrittävä päättämään asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen ennakoiden mahdolliset asiaan myöhemmässä vaiheessa käsittelyyn liittyvät asianosaiset. Tämä olisi mahdollista esimerkiksi silloin, kun hallintopäätöksen vaikutukset ulottuvat tietyille alueelle, jonka väestöpohjan enemmistön kieli on kohtuudella selvitettävissä.

Asia käsiteltäisiin pääsääntöisesti alusta loppuun samalla kielellä. Asian käsittelykielen vaihtaminen kesken asian käsittelyn saattaisi tietyissä poikkeustapauksissa olla asianosaisten oikeuden ja edun mukaista. Viranomaisen tulisi tarvittaessa, esimerkiksi uusien näkökohtien ilmetessä, arvioida asianosaisten oikeus ja etu uudelleen ja päättää asian käsittelykielen vaihtamisesta.

Jos viranomainen ei pysty päättämään asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen, määräytyisi asian käsittelykieli virka-alueen enemmistön kielen mukaan. Tämä kielenmääräytymisperuste takaisi epäselvissä tapauksissa oikeuskäytännön yhdenmukaisuuden. Viranomaisen olisi päätettävä, että asian käsittelykieli määräytyy virka-alueen väestön enemmistön kielen mukaan esimerkiksi silloin, kun molempien kielten, suomen ja ruotsin kielen, käyttämistä asian käsittelykielenä voitaisiin erikielisten asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen puoltaa.

Pykälän 2 *momentin* mukaan yksikielinen viranomainen käyttäisi lähtökohtaisesti viranomaisen kieltä, toisin sanoen virka-alueen kieltä, asian käsittelykielenä. Viranomainen voisi kuitenkin poiketa virka-alueen kielestä asian käsittelykielenä, jos se asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen arvioi toisen kielen käyttämisen asianmukaisemmaksi ja jos sillä on tähän riittävät kielelliset valmiudet.

Viranomaisen päätöksestä asian käsittelykielen määräytymisestä ei saisi valittaa erikseen. Asian käsittelyn mahdollistaminen ilman kohtuutonta

viivästystä puoltaa lähtökohtaa, jonka mukaan asian käsittelykieltä koskevasta päätöksestä samoin kuin muista viranomaisen käsittelyä koskevista päätöksistä saisi valittaa ainoastaan haettaessa muutosta pääasiassa.

Sen estämättä, mitä ehdotetussa 12 §:ssä säädettäisiin kielen määräytymisestä hallintoasiassa, on jokaisella kuitenkin oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä sekä tulla kuulluksi suomen tai ruotsin kielellä 10 §:n mukaisesti. Oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään koskee myös oikeutta hakea muutosta omalla kielellään tai valitsemallaan kielellä silloin, kun asian käsittelykieli on ollut toinen.

13 §. *Asian käsittelykieli hallintolainkäyttöasiassa.*

Hallintolainkäytöllä tarkoitetaan tässä esityksessä menettelyä tuomioistuimessa tai muussa hallintolainkäyttöviranomaisessa, joka ratkaisee asian hallintolainkäyttölain (586/1996) menettelysäännösten mukaisesti. Tuomioistuimen tai viranomaisen asemalla tuomioistuin- ja viranomaishierarkiassa ei ole merkitystä. Pykälä tulee näin ollen sovellettavaksi esimerkiksi vakuutus oikeuden alaisissa lautakunnissa niiden toimiessa ensi asteen hallintolainkäyttöviranomaisina sekä silloin, kun hallintopäätöksen purkua haetaan korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

”Asianosainen” pykälän tarkoittamassa hallintolainkäytössä olisi vastaavasti kuin hallintolainkäyttölain 6 §:ssä se, jolla on oikeus valittaa asiasta. Asianosainen olisi näin ollen se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Viranomaisella olisi lisäksi valitusoikeus, jos laissa niin säädetään tai jos valitusoikeus on viranomaisen valvottavana olevan julkisen edun vuoksi tarpeen.

Pykälän 1 *momentin* mukaan hallintolainkäyttöasian käsittelykielen määräytymiseen sovelletaan, mitä 12 §:ssä säädetään asian käsittelykielestä hallintoasiassa. Momenttia sovellettaisiin hallintolainkäyttöasian kaikissa oikeusasteissa.

Pykälän 2 *momentin* mukaan yksityishenkilön oikeus turvattaisiin

hallintoriita-asiassa, jossa toisena osapuolena on viranomaisen siten, että kaksikielisessä tuomioistuimessa asia on käsiteltävä yksityishenkilön kielellä riippumatta siitä, kumman osapuolen aloitteesta asia tulee vireille. Jos kaikki asianosaiset ovat viranomaisia, käytetään asian käsittelykielenä vireille panevan viranomaisen kieltä, jollei tuomioistuin vastapuolen oikeutta ja etua silmällä pitäen pidä toisen kielen käyttämistä perustellumpana.

Pykälän 3 momentin mukaan yksikielinen tuomioistuin käyttäisi hallintoriita-asiassa asian käsittelykielenä lähtökohtaisesti virka-alueen kieltä. Yksikielinen tuomioistuin voisi kuitenkin poiketa virka-alueen kielestä asian käsittelykielenä, jos se asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen arvioi toisen kielen käyttämisen asianmukaisemmaksi ja jos sillä on tähän kielellisiä valmiuksia.

Viranomaisen päätöksestä asian käsittelykielen määräytymisestä ei saisi valittaa erikseen. Kuten 12 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu, saisi asian käsittelykieltä koskevasta päätöksestä samoin kuin muista viranomaisen asian käsittelyä koskevista päätöksistä valittaa ainoastaan haettaessa muutosta pääasiassa.

Sen estämättä, mitä ehdotetussa 13 §:ssä säädettäisiin kielen määräytymisestä hallintolainkäyttöasiassa, olisi yksityishenkilöllä oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä sekä tulla kuulluksi suomen tai ruotsin kielellä sen mukaan, mitä 10 §:ssä säädetään. Oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään koskee myös oikeutta hakea muutosta omalla kielellään tai valitsemallaan kielellä silloin, kun asian käsittelykieli on ollut toinen.

14 §. *Asian käsittelykieli rikosasiassa.* Pykälän 1 momentin mukaan rikosasian käsittelykielenä on kaksikielisessä tuomioistuimessa vastaajan kieli. Jos asiassa on useampia erikielisiä vastaajia tai jos vastaajan kieli ei ole suomi tai ruotsi, on tuomioistuimen päätettävä asian käsittelykieli asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen.

Asianosaisella tarkoitetaan yleensä vastaajaa tai vastaajia. Erikielisten vastaajien oikeutta ja etua arvioitaessa on otettava huomioon

esimerkiksi vastaajien tosiasiallinen asema asiassa, toisin sanoen heitä vastaan nostettujen syytteiden laajuus ja merkitys suhteessa toisiinsa. Jos yhden syytteen laajuus on merkittävä suhteessa toisia vastaajia vastaan nostettuihin syytteisiin tai jos tuomioistuimen arvion mukaan on odotettavissa, että tietyn syytteen käsitteleminen tulee kestämään muita syytteitä kauemmin tai että tiettyssä syytteessä kuullaan laajaa piiriä todistajia, olisi tuomioistuimen otettava nämä seikat huomioon päättäessään asian käsittelykielestä.

Tuomioistuimen olisi myös kiinnitettävä huomiota vastaajien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin huolehtia tehokkaasta puolustuksestaan asian käsittelykielestä riippumatta. Jos näin ollen tietyn vastaajan mahdollisuudet puolustautua asiassa merkittävästi heikentyisivät sen vuoksi, ettei hänen kielensä ole asian käsittelykieli, olisi tuomioistuimen otettava tämä huomioon kielivalintaa tehdessään.

Asiassa on aina vain yksi asian käsittelykieli myös silloin, kun asiassa on useampia erikielisiä vastaajia. Tosiasiallisesti asian käsittelyn kuluessa saatetaan asian käsittelykielestä riippumatta kuitenkin käyttää sekä suomea että ruotsia, sillä jokaisella on 10 §:n mukainen oikeus käyttää suomea tai ruotsia sekä tulla kuulluksi jommallakummalla näistä kielistä. Päätös tai muu ratkaisun sisältävä asiakirja on kuitenkin aina annettava asian käsittelykielellä (19 §). Ilmaisuja ”asian käsittelykieli” ja ”asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen” sisältöä on selostettu tarkemmin 12 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Arvioitaessa asian käsittelykielen merkitystä rikosasian puolustukselle huomiota tulisi kiinnittää vain vastaajan, ei hänen oikeudenkäyntiavustajansa kieleen. Oikeudenkäyntiavustaja ei ole asianosainen eikä hänen kielensä näin ollen ole määräävä rikosasian käsittelykielestä päätettäessä.

Jollei vastaajan kieli ole suomi tai ruotsi, eli käytännössä vastaajan ollessa ulkomaalainen, ei hänen kieltään voitaisi käyttää asian käsittelykielenä. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen on kuitenkin tällöinkin

päätettävä asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Asianosaisella tarkoitettaisiin tällaisessa tilanteessa asianomistajaa. Säännös ei loukkaisi vastaajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sillä vastaajalla olisi hänen omasta kielestään riippumaton oikeus maksuttomaan tulkkiin ja tuomion maksuttomaan käännökseen. Oikeus maksuttomaan tulkkiin ja käännökseen määräytyy oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 a luvun 2 §:n 3 momentin mukaan.

Jollei tuomioistuin pysty päättämään asian käsittelykieltä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen, olisi asian käsittelykielenä ehdotuksen mukaan käytettävä virka-alueen kielienemmistön kieltä. Tämä säännös voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun asiassa on useita erikielisiä vastaajia eikä kielivalintaa voida suorittaa asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen esimerkiksi siksi, että tietyn vastaajan kielen käyttämistä ei voida pitää perustellumpana kuin toisen. Virka-alueen enemmistön kielen valitseminen asian käsittelykieleksi olisi kuitenkin toissijainen kielenmääräytymisperuste eikä sitä saisi käyttää esimerkiksi siitä syystä, ettei vähemmistön kieltä äidinkielenään puhuvia tai muuten tätä kieltä hallitsevia tuomareita ole, koska kaksikielisen tuomioistuimen olisi huolehdittava siitä, että sillä on riittävä määrä molempia kansalliskieliä taitavia tuomareita (23 §:n 1 momentti). Eduskunnan oikeusasiamies on esityksessään ”Oikeus äidinkielen käyttöön rikosoikeudenkäynneissä” 24.4.1998 (1776/2/96) kiinnittänyt huomiota asiaan.

Kaksikielisen tuomioistuimen on ehdotuksen mukaan käsiteltävä asia ilman tulkin välitystä. Tuomioistuimen olisi työvuoro- tai muilla järjestelyillä huolehdittava siitä, että asia voidaan käsitellä myös virka-alueen vähemmistökielillä.

Pykälän 2 momentin mukaan yksikielisessä tuomioistuimessa käytetään asian käsittelykielenä pääsääntöisesti virka-alueen kieltä. Tuomioistuin voi kuitenkin poiketa tästä, jos se asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen arvioi toisen kielen käyttämisen tarkoituksenmukaisemmaksi.

Asianosaisella tarkoitetaan vastaajaa. Jos kuitenkin vastaajan kieli on toinen kuin suomi tai ruotsi, tuomioistuin voi poikkeuksellisesti ottaa lähtökohdaksi asianomistajan kielen. Jos tuomioistuimen kielelliset valmiudet eivät riitä toisen kielen käyttämiseen, voisi se käyttää apunaan joko puheenvuorojen osittaista tai täyttä tulkkausta taikka päätösasiakirjan käännättämistä. Jos virka-alueen kielestä poiketaan asianosaisen oikeuden ja edun nimissä, tästä aiheutuvat mahdolliset tulkkaus- tai käännöskustannukset suoritetaan valtion varoista.

Pykälän 1 ja 2 momentin kielen määräytymissäännöksiä noudatetaan myös silloin, kun asia ratkaistaan ilman suullista käsittelyä kirjallisen aineiston perusteella.

Pykälän 3 momentin mukaan ehdotuksen 1 ja 2 momentin säännökset koskevat soveltuvin osin myös syyttäviviranomaisen toimintaa, sillä syyttäviviranomaisen toiminta kytkeytyy läheisesti rikosasian käsittelyyn. Syyttäviviranomaisen syyteharkinnan yhteydessä käyttämästä kielestä on tämän vuoksi asianmukaista säätää samassa yhteydessä kuin rikosasian käsittelykielestä. Säännös tulee sovellettavaksi, kun syyteharkinnan yhteydessä kuullaan asianosaisia tai todistajia, eli silloin, kun yksityishenkilöiden oikeus ja etu sitä vaatii. Koska syyttäjän laatiman rikosasian haastehakemuksen kieli määräytyy jo syyteharkinnan yhteydessä, tulisi syyttäjän tarkistaa epäillyn tai epäiltyjen kieli esitutkintapöytäkirjasta niin, että haastehakemus jokaisen epäillyn kohdalla laaditaan hänen esitutkinnassa käyttämällään kielellä. Syyttäviviranomainen voi tarpeen mukaan myös alustavasti neuvotella tuomarin kanssa asian käsittelykieleen liittyvistä kysymyksistä, vaikka lopullinen päätös asian käsittelykielestä tehdään vasta pääkäsittelyn alussa. Ehdotettu 14 §:n 3 momentti ei koskee syyttäviviranomaisen sisäistä tai hallinnollista toimintaa.

Pykälän 3 momenttiin sisältyy viittaus esitutkintalakiin (449/1987). Esitutkintaan soveltuvat kielilain yleiset säännökset yksityishenkilön oikeudesta käyttää omaa kieltään tai valitsemaansa kieltä (10 §), oikeudesta tulkkaukseen (18 §) ja oikeudesta

toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen (20 §). Esitutkinnassa ilmenee kuitenkin useita kielen käyttöön ja kielivalintaan liittyviä tilanteita, jotka vaativat tämän lain säännöksiä yksityiskohtaisempaa sääntelyä. Esitutkintaa koskevat yksityiskohtaisemmat kieltä koskevat säännökset on tässä esityksessä sisällytetty esitutkintalakiin.

Tuomioistuimen päätöksestä asian käsittelykielen määräytymisestä ei saisi valittaa erikseen. Kuten 12 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu, saisi asian käsittelykieltä koskevasta päätöksestä samoin kuin muista tuomioistuimen asian käsittelyä koskevista päätöksistä valittaa ainoastaan haettaessa muutosta pääasiassa.

Asianosaisella ja asiassa kuultavalla on 14 §:n kielen määräytymissäännöksistä riippumatta 10 §:n mukainen oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään. Oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään koskee myös oikeutta hakea muutosta omalla kielellään tai valitsemallaan kielellä silloin, kun asian käsittelykieli on ollut toinen.

15 §. *Asian käsittelykieli riita-asiassa.* Pykälän 1 momentin mukaan asian käsittelykielenä on kaksikielisessä käräjäoikeudessa asianosaisten kieli. Jos asianosaiset ovat erikielisiä eivätkä he sovi asian käsittelykielestä käräjäoikeudessa, päättää tuomioistuin tapauskohtaisesti asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Käsitettä ”asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen” on käsitelty tarkemmin edellä 12 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Riita-asioissa kantajalla voidaan yleensä olettaa olevan suurempi tarve saada asia ratkaistua, joten lähtökohtaisesti kantajan etu tulisi ottaa huomioon kielivalintaa tehtäessä. Esimerkiksi silloin, kun asia ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla kirjallisessa menettelyssä, olisi asian käsittelykielenä lähtökohtaisesti haastehakemuksen kieli.

Tuomioistuin olisi kuitenkin velvollinen ottamaan huomioon kaikkien osapuolten oikeuden ja edun. Esimerkiksi kantajan ollessa yhtiö ja vastaajan ollessa yksityishenkilö saattaisi vastaajan kielen

käyttäminen olla perustellumpaa muun muassa ottaen huomioon osapuolten taloudelliset voimavarat. Edelleen asianosaisten ollessa erikielisiä voisi määriteltäessä osapuolten oikeutta ja etua merkitystä olla sillä, että asiassa todisteina käytettäviksi tulevat asiakirjat kokonaisuudessaan tai pääosin on laadittu yhdellä kielellä.

Myös perheoikeudellisissa asioissa olisi oikeus ja etu punnittava osapuolten todellinen asema ja toimintamahdollisuudet huomioon ottaen. Tällöin ei voida lähteä siitä, että vireille panevan osapuolen kieli aina olisi määräävä.

Jollei tuomioistuin pysty objektiivisesti määrittelemään tietyn osapuolen oikeutta ja etua niin, että asian kielikäsittelykieleksi tulisi valita tämän osapuolen kieli, olisi asian käsittelykieleksi määrättävä virka-alueen väestön enemmistön kieli. Tämä kielenmääräytymisperuste turvaa yhdenmukaisen oikeuskäytännön esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa molempien kielten valintaa asian käsittelykieleksi voitaisiin puoltaa eri osapuolten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Tuomioistuimen etu, esimerkiksi tuomarien kielitaito, ei kuitenkaan saisi vaikuttaa päätökseen asian käsittelykielestä.

Muuta kuin kansalliskieltä tai saamen kieltä ei ehdotettujen oikeudenkäymiskaareen ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin tehtävien muutosten mukaan saisi edes asianosaisten etua ja oikeutta arvioitaessa määrätä asian käsittelykieleksi. Tämä ei kuitenkaan estä vieraskielisten asiakirjojen hyväksymistä todisteiksi tai yksittäisten todistajien kuulemista muilla kielillä silloin, kun osapuolten oikeusturva tai tuomioistuimen toiminta eivät vaarannu.

Kaksikielisen tuomioistuimen on ehdotuksen mukaan käsiteltävä asia ilman tulkkia. Tuomioistuimen olisi työvuoro- tai muilla järjestelyillä huolehdittava siitä, että asian käsittely myös virka-alueen vähemmistön kielellä voi toteutua.

Pykälän 2 momentin mukaan virka-alueen kieli on yksikielisessä käräjäoikeudessa asian käsittelykieli. Säännös ei kuitenkaan estäisi tuomioistuinta antamasta asianosaisille tätä vähimmäissäännöstä parempaa kielellistä

palvelua ottamalla huomioon asianosaisten oikeus ja etu. Poikkeaminen olisi mahdollista, jos tuomioistuimella on riittävät kielelliset valmiudet käyttää asian käsittelykielenä toista kuin virka-alueen kieltä. Mahdollisesta tulkkauksesta tai käännöksestä ei tällöin 18 §:n 2 momentista ja 20 §:n 2 momentista riippumatta perittäisi maksua.

Tuomioistuimen päätöksestä asian käsittelykielen määräytymisestä ei saisi valittaa erikseen. Kuten 12 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu, saisi asian käsittelykieltä koskevasta päätöksestä samoin kuin muista tuomioistuimen asian käsittelyä koskevista päätöksistä valittaa ainoastaan muutoksenhaun yhteydessä.

Asianosaisella on 15 §:n kielen määräytymissäännöksistä riippumatta 10 §:n mukainen oikeus käyttää joko valitsemaansa tai omaa kieltään. Tämä oikeus koskee myös oikeutta hakea muutosta omalla kielellään tai valitsemallaan kielellä silloin, kun asian käsittelykieli on ollut toinen.

16 §. *Asian käsittelykieli hakemusasiassa.* Pykälän mukaan käräjäoikeudessa käsiteltäviin hakemusasioihin ja muihin kuin rikos- tai riita-asioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa sovelletaan samoja sääntöjä kuin riita-asioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa.

Hakemusasialla tarkoitetaan tässä pykälässä sellaista asiaa, jonka alioikeus voi ottaa käsiteltäväkseen hakemuksesta tai ilmoituksesta ja joka ei ole riita- tai rikosasia. Hakemusasia voi olla esimerkiksi avioeroa koskeva hakemus. Muita asioita ovat esimerkiksi lähestymiskieltoasiat. Hallintomenettelylain mukaan hallintoasiana käsiteltävään hakemusasiaan sovelletaan kuitenkin 12 §:ää.

Hakemusasiat poikkeavat riita-asioista silloin, kun niissä on vain yksi asianosainen. Tällöin asian käsittelykieli on kaksikielisessä tuomioistuimessa hakijan kieli, kun taas yksikielinen tuomioistuin käyttää virka-alueensa kieltä, jollei se hakijan etua ja oikeutta silmällä pitäen määrää asian käsittelykieleksi toista kieltä.

17 §. *Muutoksenhakuasian käsittelykieli hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.*

Ehdotuksen mukaan hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa käytettäisiin asiassa yleensä alemmassa oikeusasteessa käytettyä kieltä. Muutoksenhakuistuimiin voisi kuitenkin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen määrätä käsittelykielen toiseksi kuin asian alkuperäisen käsittelykielen. Toisen kielen käyttäminen asian käsittelykielenä voi olla asianmukaista esimerkiksi silloin, kun kieli on alun perin määrätynyt kantajan mukaan, mutta kantaja on asian ensi asteen käsittelyn jälkeen jäänyt asiasta pois ja muutoksentuomioistuin tai asianosaiset ovat muunkielisiä. Asian käsittelykielestä päättää se tuomioistuin, jossa muutoksenhaku tulee vireille.

Muutoksenhakuviranomaisen päätöksestä asian käsittelykielen määräytymisestä ei saisi valittaa erikseen vaan ainoastaan haettaessa muutosta pääasiassa yhteydessä.

Hallintolainkäyttöasiassa, jossa asia tulee vireille hallintotuomioistuimessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa tai muussa hallintolainkäyttöviranomaisessa, asian käsittelykieli määräytyy 13 §:n mukaan.

Asianosaisella on hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa 17 §:n kielen määräytymissäännöksistä riippumatta 10 §:n mukainen oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään. Oikeus käyttää joko valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään koskee myös muutoksenhakua silloin, kun asian käsittelykieli on ollut toinen.

18 §. *Oikeus tulkkaukseen.* Pykälän 1 momentin tarkoituksena on varmistaa, että yksityishenkilön oikeus käyttää omaa kieltään tai valitsemaansa kieltä 10 §:n mukaan toteutuu myös silloin, kun viranomaisen kieli on toinen tai kun asian käsittelykieli 12—17 §:n

kielenmääräytymissäännösten perusteella on toinen kuin hänen kielensä. Poikkeuksen 1 momentin pääsäännöstä viranomaisen viran puolesta järjestämään maksuttomaan tulkkaukseen muodostavat 2 momentin säännökset tulkkauksesta riita- ja hakemusasioissa.

Tulkaussäännös koskee myös soveltuvin osin oikeushenkilöitä, joilla 11 §:n mukaan on oikeus käyttää omaa kieltään.

Viranomaisen olisi järjestettävä tulkaus

viran puolesta. Viran puolesta järjestettävä maksuton tulkkaus voi olla joko viranomaisen itsensä järjestämää, esimerkiksi tuomarin toimiessa tulkkinä asianosaisten ollessa erikielisiä, tai se voi järjestyä viranomaisen paikalle kutsuman ja kustantaman tulkin avulla. Säännöksestä ei seuraa oikeutta vaatia ulkopuolisen tulkin kutsumista, jos tulkkaus on mahdollista järjestää viranomaisen omin voimin.

Oikeudella maksuttomaan tulkkaukseen tarkoitetaan, että viranomaisen on huolehdittava siitä, että yksityishenkilöllä tulkkauksen avulla on mahdollisuus ymmärtää viranomaista. Viranomaisen on vastaavasti huolehdittava erikielisten asian osapuolten välisestä tulkkauksesta. Osapuolten välinen tulkkaus olisi järjestettävä niin, että yksityishenkilö esimerkiksi rikosasiassa riittävässä määrin ymmärtää vastapuolta ja tulkkauksen välittämän tiedon avulla pystyy toimimaan asianosaisena muun muassa asettamalla kysymyksiä vastapuolelle ja vastaamalla vastapuolen kysymyksiin.

Osapuolten välisessä tulkkauksessa viranomaisen velvollisuus huolehtia tulkkauksesta ei kaikissa tapauksissa vaadi täydellistä tulkkausta sanasta sanaan, ellei tämä asian laatu ja ymmärrettävyys huomioon ottaen ole välttämätöntä. Tulkkauksen laajuuden olisi kuitenkin oltava riittävä siten, ettei osapuolen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon, hänen asianosaisasemansa ja -oikeutensa suhteessa muihin asianosaisiin eivätkä hänen oikeutensa tai etunsa muuten vaarantuisi siitä syystä, ettei hänen oma kielensä ole asian käsittelykieli. Viranomaisen tulisi huolehtia tulkkauksen järjestämisestä siten, ettei asian käsittelystä tulkin välityksellä aiheudu kohtuutonta viivästystä tai asianosaiselle tai kuultavalle kohtuutonta lisävaivaa.

Ehdotetun 10 §:n 2 momentin tarkoittamissa tapauksissa yksityishenkilöllä on yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellään. Näissä tapauksissa yksikielinen kunnallinen viranomainen on velvollinen huolehtimaan siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat kunnan kielestä

riippumatta. Käytännössä tämä merkitsee velvollisuutta tarpeen mukaan huolehtia tulkkauksesta. Järjestely ei loukkaa kunnallista itsehallintoa, sillä laissa tarkoitettut asiat kuuluvat kunnan erityistoimivallan piiriin. Koska kysymyksessä on valtion paikallisviranomaisille siirtämistä tehtävistä, tulkkauskustannukset ehdotetun 10 §:n 2 momentin tarkoittamissa tapauksissa suoritettaisiin valtion varoista.

Pykälän 2 momentin mukaan 15 §:n mukaisessa riita-asiassa ja 16 §:n mukaisessa hakemusasiassa tulkkaus jää sen osapuolen huolehdittavaksi, joka on halunnut tulkkausta.

Säännös tulee sovellettavaksi myös sellaisissa riita- ja hakemusasioissa, joissa on erikielisiä osapuolia.

Tulkkauskustannukset jäisivät asianosaisten kannettaviksi myös silloin, kun kaikki asianosaiset ovat samankielisiä, mutta heidän kielensä on toinen kuin asian käsittelykieli, toisin sanoen yksikielisessä tuomioistuimessa.

Säännös perustuu ajatukseen, ettei oikeusturva riita- tai hakemusasioissa ole samalla tavoin uhattuna kuin esimerkiksi rikos- tai hallintoasiassa ja siihen, että yksityishenkilöiden ja oikeushenkilöiden väliset riitaisuudet olisi ratkaistava heidän omalla kustannuksellaan, vaikka asia tuotaisiinkin tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tulkkauskustannukset eivät muodosta poikkeusta oikeudenkäyntikustannusten jakautumisesta osapuolten välillä yleisten oikeudenkäyntiä koskevien periaatteiden mukaisesti. Myös osapuolten erikielisyydestä johtuvat kustannukset olisivat tämän periaatteen mukaan heidän itsensä kannettavissa.

Tulkkauskustannukset kuuluvat osapuolten oikeudenkäyntikuluihin. Osapuolet voivat näin ollen vaatia vastapuolta korvaamaan kulunsa yleisten periaatteiden mukaisesti. Ehdotus sisältää kuitenkin kohtuullistamislausekkeen, jonka tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle mahdollisuus yksittäistapauksessa punnita, olisiko osapuolten erikielisyydestä johtuvat kustannukset suoritettava valtion varoista joko kokonaan tai osittain.

Kohtuullistamislausekkeella pyritään tasaamaan sellaista lisätyötä ja sellaisia lisäkustannuksia, jotka kahdella kielellä käytävän kirjeenvaihdon ja oikeudenkäynnin takia varsinkin yksityishenkilön, ennen kaikkea vastaajan, näkökannalta yksittäistapauksessa voisivat tuntua kohtuuttomilta. Säännöstä tulisi tästä syystä tulkita laajasti.

Asian laadun huomioon ottamisella tarkoitetaan asian sisältöä ja oikeudellista luonnetta. Asian sisällölle tulisi antaa merkitystä esimerkiksi silloin, kun kysymys on lasten huoltajuuteen tai elatukseen liittyvistä riitaisuuksista, jotka mahdollisesti ovat toistuvia tai joiden pääasiallisen vireillepanon syynä voidaan olettaa olevan toisen osapuolen kiusanteko. Pääsäännöstä poikkeaminen asian luonteen takia voisi myös olla perusteltua esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa osapuolten taloudelliset mahdollisuudet tai tosiasiallinen asema asiassa eivät ole tasaväkisiä, esimerkiksi jos kantajana on yhtiö ja vastaajana yksityishenkilö.

Tuomioistuimen mahdollisuudella poiketa pääsäännöstä riita- tai hakemusasian tulkkaus- ja käännöskustannusten suhteen tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin huolehtii tietyn asiakirjan tai tiettyjen, jopa kaikkien asiakirjojen kääntämisestä tai käännättämisestä sekä sitä, että tuomioistuin määrää käännöskulut maksettaviksi valtion varoista.

4 luku. Toimituskirjan ja muun asiakirjan kieli

Tähän lukuun sisältyvät säännökset niistä kielistä, joilla viranomaisen on annettava toimituskirja tai muu asiakirja, sekä säännökset oikeudesta toimituskirjan käännökseen. Lisäksi tässä luvussa säädettäisiin toimituskirjojen ja muiden asiakirjojen laillisista käännöksistä ja mahdollisuudesta antaa toimituskirja tai muu asiakirja vieraalla kielellä.

19 §. *Tuomion, päätöksen ja muun asiakirjan kieli.* Pykälän 1 momentin mukaan 12—17 §:n mukaisessa asiassa tuomio, päätös ja viranomaisen antama muu asiakirja annetaan asian käsittelykielellä. Pykälä koskee

viranomaisen kirjallisia ratkaisuja, esimerkiksi syyttäväviranomaisen tekemiä syyttämättäjäättämisspäätöksiä, tuomioistuinten päätöksiä ja hallintoviranomaisten valituskelpoisia päätöksiä tai ratkaisuja. Muulla asiakirjalla tarkoitetaan ehdotuksessa sellaista valmisteluasiakirjaa, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaan on joko osittain tai kokonaisuudessaan julkinen asiakirja. Säännöksen mukainen muu asiakirja voisi olla esimerkiksi katselmuspöytäkirja.

Esitutkintapöytäkirjan kieli määräytyy kuitenkin esitutkintalain (449/1987) mukaan. Ehdotettu 1 momentti ei sovellu tapauksiin, joissa asiassa ei vielä ole päätetty asian käsittelykielestä 12—17 §:n mukaan. Esimerkki tällaisesta tapauksesta on haastehakemuksen tiedoksianto, johon kaksikielisessä viranomaisessa sovelletaan 3 momenttia ja yksikielisessä valtion viranomaisessa 20 §:n oikeutta käännökseen. Asianosaisella, jonka oma kieli on muu kuin asian käsittelykieli, on 15 ja 16 §:n tarkoittamia asioita lukuun ottamatta 20 §:n mukaan oikeus saada maksuton virallinen käännös tuomiosta tai päätöksestä.

Pykälän 2 momentin mukaan viranomainen voi asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvien asiakirjojen kohdalla poiketa 1 momentin pääsäännöstä silloin, kun se asian käsittelyn kannalta on asianmukaista. Esimerkiksi useita erikielisiä todistajia kuultaessa todistajalausuntojen kirjaaminen todistajan käyttämällä kielellä sekä erikielisten lausuntojen sisällyttäminen samaan pöytäkirjaan voisi jouduttaa ja nopeuttaa asian käsittelyä.

Myös esimerkiksi esittelylistat voitaisiin laatia suomeksi, vaikka asian osapuolet olisivatkin ruotsinkielisiä. Ehdotuksella on läheinen yhteys viranomaisten työkieltä koskevaan 26 §:ään. Se, että asiakirjan eri osat olisivat eri kielillä, ei vaarantaisi osapuolten oikeusturvaa, sillä säännös koskee vain valmisteluun ja käsittelyyn liittyviä asiakirjoja, mutta ei päätöstä tai tuomiota, joka 1 momentin mukaan on annettava asian käsittelykielellä ja 2 momentin 2 virkkeen mukaan yksikielisenä.

Pykälän 3 momentin mukaan valtion tai

kunnan kaksikielisen viranomaisen ilmoituksissa ja muussa kirjeenvaihdossa, esimerkiksi kutsuissa ja muissa kirjeissä joko asianosaisten tai niiden kanssa, joille muuten lain mukaan on ilmoitettava asian vireilläolosta tai vireille tulosta, olisi asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä asianomaisen yksityishenkilön omaa kieltä. Ehdotuksen tarkoituksena on edistää molempien kieliryhmien oman kielen käyttöä ja korostaa viranomaisen velvollisuutta osoittaa yksityishenkilölle, että hänellä asian käsittelykielestä riippumatta on 10 §:n mukainen oikeus käyttää joko omaa tai valitsemaansa kieltä. Ehdotettu säännös on tarpeen myös siksi, että 3 momentin soveltamistapauksissa asian käsittelykieli on usein vielä määräämättä, esimerkiksi silloin, kun riita-asian haaste vasta annetaan tiedoksi tai todistaja kutsutaan kuultavaksi.

Viranomaisella on ehdotuksen mukaan velvollisuus käyttää vastaanottajan kieltä, jos tämä on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä. Vastaanottajan kielellä tarkoitetaan tällöin joko vastaanottajan omaa kieltä tai hänen valitsemaansa, toisin sanoen hänen aikaisemmin käyttämäänsä kieltä. Säännön tarkoituksena on varmistaa, että viranomaisen pyrkisi lähestymään vastaanottajaa oikealla kielellä. Vastaanottajan kielen selvittämisestä ei kuitenkaan saisi aiheutua viranomaiselle kohtuutonta lisätyötä.

Vastaanottajan kieli saattaa jo aikaisemman asioinnin perusteella olla viranomaisen tiedossa. Useissa tapauksissa viranomaisen voi tarkistaa asian väestörekisteristä, johon yksityishenkilön oma kieli on merkitty.

Viranomaisen voi yleensä olettaa, että vastaanottaja haluaa asioida viranomaisten kanssa omalla kielellään, jollei viranomaisella aikaisemman kirjeenvaihdon perusteella ole syytä olettaa, että vastaanottaja haluaa käyttää toista kieltä.

Jos ulkomaalainen on rekisteröittänyt joko suomen tai ruotsin kielen asiointikieleksen, tulee viranomaisen yleensä käyttää tätä kieltä, jollei se käytä ulkomaalaisen vastaanottajan omaa kieltä tai muuta, ulkomaalaisille suunnatussa tiedottamisessa käytettävää vierasta kieltä.

Jos asianomaisen vastaanottajan kieli ei ole

viranomaisen tiedossa eikä se myöskään ole kohtuudella selvitettävissä, olisi ilmoitukset ja muu kirjeenvaihto lähetettävä sekä suomen että ruotsin kielellä. Viranomaisen voisi täyttää säännöksen mukaisen velvollisuutensa joko käyttäen kaksikielisiä lomakkeita, tiedotteita, opasteita ja vastaavia tai, jos niitä ei ole kaksikielisinä vaan kahdella kielellä, lähettämällä molemmat kieliversiot. Käytännössä viranomaisen yhteydenotto yksityishenkilöön sekä suomen että ruotsin kielellä rajoittuisi usein ensimmäiseen yhteydenottoon. Jos tästä yhteydenotosta seuraisi kirjeenvaihtoa viranomaisen ja yksityishenkilön välillä, olisi viranomaisella oikeus myöhemmin käyttää vain sitä kieltä, jolla asianomainen yksityishenkilö on vastauksessaan tai muussa yhteydenotossaan viranomaiseen, esimerkiksi puhelimitse käyttänyt tai ilmoittanut haluavansa käyttää. Näin ollen viranomaisen olisi yhteyksissään esimerkiksi todistajaan, jolle ensimmäinen kutsu olisi lähetetty kahdella kielellä, myöhemmin käytettävä todistajan kieltä.

Viranomaisen ja yksityishenkilön kirjeenvaihtokielen säännökset koskisivat 11 §:n mukaan soveltuvin osin myös viranomaisen ja oikeushenkilön kirjeenvaihtoa.

20 §. *Oikeus toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen.* Pykälän mukaan asianosaisella on valtion viranomaisissa ja kaksikielisissä kunnallisissa viranomaisissa riita- ja hakemusasioita lukuun ottamatta oikeus haastehakemuksen, tuomion, päätöksen, pöytäkirjan tai muun viranomaisen antaman asiakirjan maksuttomaan viralliseen käännökseen, jos toimituskirja tai muu asiakirja on laadittu toisella kuin hänen kielellään.

Asianosaisella tarkoitetaan sitä, jonka etua, oikeutta tai velvollisuutta asia koskee. Hallintokantelun tekijä rinnastetaan asianosaiseen.

Pykälän 1 momentin mukaan valtion viranomaisen ja kaksikielisen kunnallisen viranomaisen on hallintoasiassa, hallintolainkäyttöasiassa ja rikosasiassa huolehdittava asianosaisen oikeusturvan kannalta tärkeiden asiakirjojen kääntämisestä silloin, kun asian käsittelykielenä 12—17 §:n

kielenmääräytymissäännösten perusteella on toinen kuin asianosaisen oma kieli. Ehdotuksen ilmaisulla muu asiakirja tarkoitetaan sellaisia asiakirjoja, jotka eivät sisälly lueteltuihin asiakirjoihin, mutta jotka yksittäistapauksessa ovat niihin verrattavissa tai jotka muutoin ovat tärkeitä asianosaisen oikeusturvan toteutumiseksi.

Käännöstä ei tehtäisi viranomaisen aloitteesta vaan asianosaisen pyynnöstä. Kysymys on nimenomaan asianosaisen oikeudesta käännökseen eikä ehdotuksen sanamuotoa siksi tulisi tulkita niin, että viranomaisella olisi asiassa rajoittamaton harkintavalta. Säännöstä tulisi tulkita siten, ettei ole asianmukaista velvoittaa viranomaista huolehtimaan asiakirjan kääntämisestä sellaisissa tapauksissa, joissa asianosainen ei ole kiinnostunut käännöksestä tai ei tarvitse sitä, taikka silloin, kun asianosaista ei tavoiteta. Viranomaisen tulisi kuitenkin oma-aloitteisesti huolehtia rikosasian haastehakemuksen kääntämisestä.

Rikosasiassa vapaudenriiston kohteeksi joutuvalla on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet (Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 2 kappale, SopS 19/1990). Vaatimuksen täyttämiseksi viranomaisen tulee omatoimisesti ryhtyä käännöstehtävään silloin, kun sen tiedossa on, ettei vapaudenriiston kohteeksi joutuva henkilö ymmärrä pidättämismääräyksen kieltä. Koska esitutkintalain 40 §:n ehdotetun muutoksen myötä esitutkintaviranomaisen olisi selvitettävä kuultavan kieli esitutkintapöytäkirjaan merkitsemistä varten, olisi vapaudenriiston kohteeksi joutuvan henkilön kieli yleensä viranomaisten tiedossa ja tarvittavaan kääntämiseen tai käännättämiseen voitaisiin tarpeen tullen ryhtyä.

Tarpeen vaatiessa viranomainen voi oma-aloitteisesti ilmoittaa asianosaiselle oikeudesta käännökseen sekä siitä, että käännös tehdään asianosaisen pyynnöstä. Viranomainen voi vastaavasti oma-aloitteisesti kysyä asianosaiselta, tuleeko hän pyytämään käännöstä.

Ehdotuksen mukaisella valtion viranomaisen ja kaksikielisen kunnallisen viranomaisen velvollisuudella antaa maksuton virallinen

käännös tarkoitetaan viranomaisen velvollisuutta huolehtia käännättämisestä, jollei viranomainen itse käännä asiakirjaa. Viranomainen voi teettää käännöksen joko valtioneuvoston käännöstoimistossa tai muulla kääntäjällä. Jotta käännös olisi virallinen, kääntäjän tulee olla laillistettu kääntäjä. Viranomaisen itse tekemää käännöstä pidettäisiin aina virallisena.

Ehdotuksessa ei ole määritelty aikaa, jolloin käännös olisi annettava. Käännös on kuitenkin annettava mahdollisimman pian ja joka tapauksessa sellaisessa ajassa, ettei asianosaisen oikeusturva vaarannu. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, ettei asianosaisen lainmukainen valitusoikeus vaarannu siitä syystä, että päätös tai tuomio on käännettävä.

Ehdotuksen mukaan käännös on annettava siltä osin kuin asia koskee asianosaisen oikeutta, etua tai velvollisuutta. Viranomainen on velvollinen arvioimaan käännöksen laajuuden tarpeen yksittäistapauksessa pitäen silmällä jokaisen asianosaisen asiasta seuraavaa oikeutta, etua tai velvollisuutta. Näin ollen esimerkiksi laajassa asiassa, joka koskee useaa asianosaista, mutta jossa asianosaisten oikeus, etu tai velvollisuus ei ole sama, asianosaisella olisi oikeus käännökseen vain niiltä osin päätöstä, jotka koskevat hänen omaa oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan. Käännöksen laajuuden tarve olisi kuitenkin arvioitava kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Osuuksia, joissa on kysymys asianosaisen oikeudesta, edusta tai velvollisuudesta, ei aina voida erotella muita asianosaisia koskevista osuuksista päätöksessä. Näin ollen käännöstarve saattaa vaatia, että laajakin, useita asianosaisia koskeva päätös käännetään kokonaisuudessaan.

Vähimmäisvaatimuksena olisi aina oikeusturvan takaaminen siten, että käännös antaa riittävän perustan valituksen tai muun oikeussuojakeinon käyttämiselle.

Rikosasiassa säännöstä on tulkittava laajasti, niin että kääntämisvelvollisuus tarpeen mukaan ulottuu myös esitutkintaan, esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan ja mahdolliseen muuhun esitutkinnassa kertyneeseen aineistoon, jonka kääntäminen

vastaajan puolustuksen tai muutoin hänen oikeusturvansa kannalta on perusteltua. Jos esitutkinta-aineistoon sisältyy erikielisiä kirjelmiä, olisi viranomaisen valtion kustannuksella huolehdittava siitä, että kirjelmät tarvittaessa käännetään niin, että kuultavalle annetaan tosiasiallinen mahdollisuus tutustua esitutkinnassa kertyneeseen aineistoon ennen kuin hän antaa siitä esitutkintalain 42 §:n mukaisen lausuntonsa.

Pykälän 2 momentin mukaan riita- tai hakemusasiassa käännöksestä huolehtiminen jää sen osapuolen huolehdittavaksi, jonka on halunnut käännökseen.

Käännöskustannukset jäisivät asianosaisten kannettaviksi myös silloin, kun asiassa on erikielisiä asianosaisia tai kun kaikki asianosaiset ovat samankielisiä, mutta heidän kielensä on toinen kuin asian käsittelykieli.

Säännös perustuu ajatukseen, ettei oikeusturva riita- tai hakemusasioissa ole samalla tavoin uhattuna kuin esimerkiksi rikos- tai hallintoasiassa, ja siihen, että yksityishenkilöiden ja oikeushenkilöiden väliset riitaisuudet olisi ratkaistava heidän omalla kustannuksellaan, vaikka asia tuotaisiinkin tuomioistuimen ratkaistavaksi. Käännöskustannukset eivät muodosta poikkeusta oikeudenkäyntikustannusten jakautumisesta osapuolten välillä yleisten oikeudenkäyntiä koskevien periaatteiden mukaisesti. Myös osapuolten erikielisyydestä johtuvat kustannukset ovat tämän periaatteen mukaan yksityisten osapuolten kannettavia.

Riita- tai hakemusasian käsittelykieli määräytyisi 15 tai 16 §:n säännösten mukaisesti asian ensimmäisessä käsittelyssä tuomioistuimessa. Erikieliset osapuolet ovat kuitenkin myös ennen tätä ajankohtaa itse vastuussa tarvitsemiensa käännösten hankkimisesta ja kustantamisesta. Tämä koskee esimerkiksi riita-asian haastehakemusta, joka liitetään haasteeseen alkuperäisenä, ja joka näin ollen voi olla toisenkielinen kuin haaste, sillä kantajalla on oikeus jättää haastehakemus joko valitsemallaan kielellä tai omalla kielellään (10 §:n 1 momentti). Tämä koskisi myös vastaajan vastinetta ja muuta mahdollista ennen suullista käsittelyä käytävää kirjeenvaihtoa.

Käännöskustannukset kuuluvat osapuolten oikeudenkäyntikuluihin. Osapuolet voivat näin ollen vaatia vastapuolta korvaamaan kulunsa yleisten periaatteiden mukaisesti. Ehdotus sisältää kuitenkin kohtuullistamislausukseen, jonka tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle mahdollisuus yksittäistapauksessa punnita, olisiko osapuolten erikielisyydestä johtuvat kustannukset suoritettava valtion varoista joko kokonaan tai osittain. Poikkeamismahdollisuudella pyritään tasaamaan sellaista lisätyötä ja sellaisia lisäkustannuksia, jotka kahdella kielellä käytävän kirjeenvaihdon ja oikeudenkäynnin takia varsinkin yksityishenkilön, ennen kaikkea vastaajan, näkökannalta yksittäistapauksessa voisivat tuntua kohtuuttomilta. Säännöstä tulisi tästä syystä tulkita laajasti.

Asian laadun huomioon ottamisella tarkoitetaan asian sisältöä ja oikeudellista luonnetta. Asian sisällölle tulisi antaa merkitystä esimerkiksi silloin, kun kysymys on lasten huoltajuuteen tai elatukseen liittyvistä riitaisuuksista, jotka mahdollisesti ovat toistuvia tai joiden pääasiallisen vireillepanon syynä voidaan olettaa olevan toisen osapuolen kiusanteko. Myös sellaista riita- tai hakemusasiaa, joka koskee yksityishenkilön perusoikeuksia sekä tällaiseen asiaan liittyvää haastetta, tiedoksiantoa tai muuta vireilletuloon liittyvää asiakirjaa voitaneen yleisesti pitää sellaisena, että olisi kohtuullista, että tuomioistuin tekee tai teettää käännökseen ja että käännöskustannukset suoritetaan valtion varoista. Esimerkiksi häätöä koskeva haaste koskee yksityishenkilön perustuslain mukaisia sosiaalisia perusoikeuksia. Tällaisen haastehakemus voitaisiin asian sisällön huomioon ottaen antaa asianosaiselle hänen omalla kielellään ilman, että hän olisi vastuussa käännöksestä tai että hänelle aiheutuisi kustannuksia tästä.

Sellaisia tapauksia, joissa tuomioistuin 2 momentin mukaan voisi asian luonteen takia harkintansa mukaan määrätä riita- tai hakemusasian käännökseen suoritettavaksi valtion varoista, olisivat esimerkiksi tapaukset, joissa osapuoli ei lukutaidottomuuden, vammaisuuden tai

muun vastaavan syyn takia tuomioistuimen arvion mukaan ymmärrä joko asian sisältöä taikka asemaansa tai oikeuksiaan asiassa, tai sitä, miten hänen pitäisi toimia saadaksensa tarvitsemansa asiakirjat ymmärtämällään kielellä. Pääsäännöstä poikkeaminen asian luonteen takia voi olla perusteltua sellaisissa tapauksissa, joissa osapuolten taloudelliset mahdollisuudet tai tosiasiallinen asema asiassa eivät ole tasaväkisiä, esimerkiksi jos kantajana on yhtiö ja vastaajana yksityishenkilö.

Tuomioistuimen mahdollisuudella poiketa pääsäännöstä riita- tai hakemusasian käännskustannusten suhteen tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin huolehtii tietyn asiakirjan tai tiettyjen, jopa kaikkien asiakirjojen kääntämisestä tai käännättämisestä sekä sitä, että tuomioistuin määrää käännskulut maksettaviksi valtion varoista.

Pykälän 3 momentin mukaan yksikielisellä kunnallisella viranomaisella olisi velvollisuus antaa asianosaiselle toimituskirjasta tai muusta asiakirjasta maksuton virallinen käännös sellaisissa tapauksissa, joissa tällä 10 §:n 2 momentin mukaan on oikeus käyttää omaa kieltään sekä tulla kuulluksi omalla kielellään. Tällaisia asioita ovat viranomaisen aloitteesta vireille tulevat asiat, jotka kohdistuvat yksityishenkilön tai hänen huolettavansa perusoikeuksiin, tai asiat, joissa viranomaisen asettaa yksityishenkilölle velvoitteen. Ehdotuksella pyritään suojaamaan yksilöä perusoikeusloukkauksilta varmistamalla, että hän saa perusoikeuksiensa kaventamisen perustana olevan päätöksen omalla kielellään riippumatta oleskelu- tai asuinpaikkakuntansa kielellisestä asemasta. Viranomaisella on velvollisuus antaa käännös pyynnöstä, joskin 2 §:n 3 momentista seuraa, että käännös yksittäistapauksessa voidaan antaa viranomaisen aloitteesta.

Oikeus saada toimituskirja omalla kielellään tai käyttämällään kielellä merkitsee oikeutta käännökseen toimituskirjasta, mutta ei sitä, että yksikielisen kunnallisen viranomaisen olisi annettava alkuperäinen toimituskirja muulla kuin virka-alueensa kielellä.

Viranomaisen saisi käyttää käännsapua toimituskirjan tai muun asiakirjan kääntämiseksi. Koska kysymyksessä olisi kielellisten oikeuksien toteuttamisesta asioissa, jotka kuuluvat kunnan erityistoimivaltaan, suoritettaisiin käännskustannukset valtion varoista.

Säännös koskee viranomaisen aloitteesta yksityishenkilöä velvoittavia asioita. Näin ollen se soveltuisi esimerkiksi tilanteeseen, jossa kunnallinen viranomaisen velvoittaa jonkun tiettyyn toimintaan, esimerkiksi siirtämään omaisuuttaan pois tietyltä alueelta sen uhalla, että kunta ryhtyy toimeen asianosaisen kustannuksella. Yksikielisen kunnallisen viranomaisen olisi siten esimerkiksi määrätessään roskaajan tai muun puhdistamiseen velvollisen puhdistamaan roskaantuneen alueen (jätelain; 1072/1993; 21 ja 59 §) tai antaessaan yksittäisiä kieltoja tai määräyksiä, jotka ovat välttämättömiä terveyshaitan poistamiseksi tai ehkäisemiseksi (terveydensuojelulain; 763/1994; 51 §), pyynnöstä annettava asiaa koskeva päätös käännettynä sen henkilön kielelle, jota päätös välittömästi koskee.

21 §. *Toimituskirjan ja muun asiakirjan virallinen käännös.* Pykälän 1 momentin mukaan tämän lain mukainen virallinen suomen- tai ruotsinkielinen käännös on viranomaisen tai virallisen kääntäjän tekemä käännös. Viranomaisen oikeus antaa virallisia käännöksiä korvaisi kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen 3 §:n, jonka mukaan oikeusministeriön määräyksellä käännöksiä antamaan oikeutettu virkamies voi tehdä tai todistaa oikeaksi käännöksen. Tämä järjestelmä ei käytännössä ole osoittautunut toimivaksi.

Koska kielilain lähtökohtana on, että kaksikielisen viranomaisen on suoriuduttava velvollisuuksistaan ilman ulkopuolista käännsapua, ei ole tarkoituksenmukaista sitoa viranomaisen oikeutta antaa virallisia käännöksiä oikeusministeriön tai muun tehtävään määrätyn viranomaisen antamaan määräykseen. Viranomaisen antama käännös on jo nyt käytännössä ymmärretty viralliseksi käännökseksi. Ehdotettu säännös loisi näin ollen normipohjan jo vallitsevalle käytännölle. Vastuu käännöksen oikeudellisuudesta olisi viranomaisella.

Viranomaisen olisi velvollinen huolehtimaan siitä, että virallisia käännöksiä tekevillä henkilöillä on tehtävään riittävä kielitaito.

Virallisen kääntäjän oikeudesta tehdä laillisesti päteviä käännöksiä säädetään virallisista kääntäjistä annetun lain (1148/1988) 5 §:ssä. Tämän lain mukaiset lailliset käännökset voivat kuitenkin koskea muitakin kieliä kuin suomea tai ruotsia ja muitakin kuin viranomaisten antamia toimituskirjoja tai muita asiakirjoja, esimerkiksi yksityisoikeudellisia sopimuksia. Lain sanamuotoa ei tämän vuoksi ole syytä muuttaa. Asiallisesti kielilain nojalla annettava suomen- tai ruotsinkielinen virallinen käännös vastaisi laillisesti pätevää käännöstä.

Pykälän 2 momentin mukaan tämän lain mukaan annettu toimituskirjan virallinen käännös toiselle kansalliskielelle on voimassa alkuperäisenä. Tällainen käännös on näin ollen oikeudelliselta luonteeltaan alkuperäinen ja todistusvoimainen. Asianosaisella on esimerkiksi mahdollisuus hakea muutosta päätökseen käännetyn kieliversion nojalla.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös mahdollisen käännösvirheen korjaamisesta sen varalta, että suomen- ja ruotsinkielisen toimituskirjan tai muun asiakirjan kieliversiot eroaisivat toisistaan. Säännöksen mukaan olettaisi, että viranomaisen on ensiksi laatimassaan kieliversiossa kirjannut toimituskirjan tai muun asiakirjan sisällön tarkoittamallaan tavalla ja versioiden eroavuus johtuu käännösvirheestä. Jos kysymyksessä käännösvirheen sijasta olisi asia- tai kirjoitusvirhe, olisi tämä korjattava asianomaisen hallinnon yleisten korjaamissäännösten mukaan, esimerkiksi hallintomenettelylain 26–28 §:n ja oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 10 §:n nojalla. Asia- tai kirjoitusvirheen korjaamista koskevat säännökset eivät kuitenkaan nykyisessä lainsäädännössä ole yhtenäisiä eikä käännösvirheen korjaamista siksi ehdoteta tehtäväksi näiden säännösten mukaan.

Viranomaisella olisi velvollisuus korjata virallisessa käännöksessä oleva käännösvirhe, jollei korjaaminen ole ilmeisen

tarpeetonta. Käännösvirheen korjaaminen voi olla ilmeisen tarpeetonta esimerkiksi silloin, kun virhe ei välittömästi loukkaa kenenkään etua, oikeutta tai koske kenenkään velvollisuutta, eikä asianosainen vaadi käännösvirheen korjaamista. Käännösvirheen korjaamisen jälkeen asianosaiselle olisi maksutta annettava korjattu käännös toimituskirjasta. Korjattuna toimituskirjana voitaisiin antaa myös sellainen korjattu kokonaisuus, joka on osa laajempaa toimituskirjaa.

22 §. *Toimituskirjan ja muun asiakirjan antaminen vieraalla kielellä.* Ehdotuksen tarkoituksena on antaa viranomaisille mahdollisuus yhteyksissään ulkomaihin tai ulkomaalaisiin poiketa pääsäännöstä, jonka mukaan Suomen viranomaisen antama toimituskirja tai muu asiakirja on annettava kansalliskielillä. Tämän pykälän mukaan annettu toimituskirja tai muu asiakirja olisi alkuperäinen vieraalla kielellä eikä kysymyksessä näin ollen olisi käännös.

Pykälän 1 momentin mukaan viranomaisen voi harkintansa ja mahdolluuksiensa mukaan yksittäistapauksissa käyttää muita kieliä kuin suomea tai ruotsia sekä antaa toimituskirjan tai muun asiakirjan alkuperäisenä vieraalla kielellä. Toimituskirjan tai muun asiakirjan perustana ei näin ollen olisi suomen- tai ruotsinkielistä asiakirjaa, joka käännetään. Toimituskirjan tai muun asiakirjan antaminen vieraalla kielellä voi olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi silloin, kun Suomen kansallinen tarvitsee todistuksen tai muun asiakirjan ulkomaan viranomaisia varten tai kun joko Suomessa tai ulkomailla asuva ulkomaalainen ottaa yhteyttä Suomen viranomaisiin esimerkiksi lupa- tai tukiasioissa.

Pykälä koskisi myös Suomen ulkomaanedustustoja, joiden kielellisestä asemasta muuten säädetään 38 §:ssä. Esimerkiksi Suomen ulkomaanedustustossa käsiteltäviin viisumihakemuksiin liittyvät asiakirjat voitaisiin antaa suoraan asianomaisen kielellä tai muulla hänen ymmärtämällään kielellä.

Toimituskirjan tai muun asiakirjan antaminen muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä ei saisi loukata muiden oikeutta tai etua. Mahdollisuus toimituskirjan tai muun

asiakirjan antamiseen vieraalla kielellä ei kavenna yksityishenkilön oikeutta maksuttomaan viralliseen käännökseen toimituskirjasta tai muusta asiakirjasta siltä osin kuin toimituskirja tai asiakirja koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan ja kun hänellä 12—17 ja 20 §:n mukaan on oikeus tähän.

5 luku. **Kielellisten oikeuksien turvaaminen**

Tässä luvussa säädettäisiin viranomaisten velvollisuudesta oma-aloitteisesti huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä liikelaitosten ja yksityisten kielellisistä velvollisuuksista.

23 §. *Viranomaisen velvollisuus toteuttaa kielellisiä oikeuksia.* Pykälän 1 momenttiin sisältyy ehdotetun uuden kielilain keskeinen säännös, jonka mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Annettavan palvelun laatu ei saisi riippua siitä, käyttääkö palvelua saava yksilö suomen tai ruotsin kieltä. Päämääränä olisi, että yksilön ei tarvitse vaatia kielellisten oikeuksiensa toteutumista. Viranomaisen tulee tarpeen vaatiessa kysyä, kumpaa kieltä yksilö haluaa käyttää. Viranomaisen ei siten myöskään saisi pyytää yksilöä käyttämään toista kuin haluamaansa kieltään. Jotta tämä palveluperiaate toteutuisi käytännössä, viranomaisten tulee huolehtia siitä, että niiden henkilöstöllä on riittävä kielitaito.

Yksikielisen viranomaisen velvollisuus antaa palvelua molemmilla kielillä olisi suppeampi kuin kaksikielisen viranomaisen. Ehdotetun 1 momentin mukainen viranomaisen velvollisuus oma-aloitteisesti toteuttaa kielellisiä oikeuksia koskisi kuitenkin myös yksikielisiä viranomaisia. Yksikielisen viranomaisen olisi esimerkiksi oma-aloitteisesti huolehdittava tulkin kutsumisesta silloin, kun yksityishenkilöllä on oikeus käyttää apunaan tulkkia, ja viranomaisen huomaava, että asiointi vaatii tulkin apua.

Viranomaisen olisi velvollinen huolehtimaan siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat myös silloin, kun hän

yhteyksissään viranomaisiin käyttää avustajaa tai asiamiestä ja tämä on erikielinen kuin päämies. Viranomaisen olisi tällöin velvollinen huolehtimaan siitä, että asianosaisen kielelliset oikeudet toteutuvat, vaikka hänen avustajansa tai asiamiehensä onkin erikielinen.

Pykälän 2 momentin mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee palvelulla yleisöä suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi viranomaisen tulee palvelussa ja muussa toiminnassaan osoittaa yleisölle käyttävänsä molempia kieliä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että viranomaisen tulee huolehtia siitä, että kilvet ja opasteet sekä lomakkeet ja esitteet ovat näkyvästi esillä molemmilla kielillä. Tarpeen vaatiessa viranomaisen voisi järjestää palvelunsa niin, että eri palvelupisteet antavat palvelua eri kielillä. Tällöinkin molempia kieliä tulee kohdella tasapuolisesti eikä palvelun laatu saa heiketä yksilön kielivalinnan johdosta. Tasapuolisuusvaatimus merkitsee muun muassa, että vähemmistön kieltä ei saa kohdella syrjivästi esimerkiksi niin, että käytetään selkeästi pienempää tekstiä verrattuna enemmistönkieliseen tekstiin.

Pykälän 3 momentin mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee ottaessaan yhteyttä yksityishenkilöihin ja oikeushenkilöihin käyttää näiden kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka molempia kansalliskieliä. Käsitteiden ”tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä” sisältöä on selostettu tarkemmin 19 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa. Yksityishenkilön tai oikeushenkilön kieli on usein viranomaisen tiedossa. Jos joku on esimerkiksi tehnyt veroilmoituksensa ruotsinkieliseen lomakkeeseen, viranomaisen olisi lisätietoa pyytäessään käytettävä ruotsia. Jos viranomaisen esimerkiksi lähettää kyselylomakkeen alueen asukkaille, lomake on lähetettävä molemmilla kielillä, jollei viranomaisen käytä osoiterekisteriä, josta vastaanottajan kieli ilmenee.

Suomessa asuvalla ulkomaan kansalaisella on väestötietolain 4 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan mahdollisuus rekisteröittää suomen tai ruotsin kieli viranomaisissa käytettäväksi asiointikieleksi. Yhteyksissään Suomessa asuvaan ulkomaan kansalaiseen viranomaisen on käytettävä tämän

asiointikieltä, ellei se käytä ulkomaalaisen äidinkieltä.

24 §. *Liikelaitoksen sekä valtion ja kunnan yhtiön kielelliset palvelut.* Kielilakiin lisättiin vuonna 1995 uusi 17 b §, jonka mukaan valtion liikelaitoksen ja palveluja tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisellä kunnalla on määräämisvalta, on palveltava yleisöä ja tiedotettava yleisölle suomeksi ja ruotsiksi, jollei se ole tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta.

Uutta 17 b §:ää koskevassa hallituksen esityksen (HE 233/1994 vp) perusteluissa todetaan, että yhtiön määräämisvalta voidaan saavuttaa osakkeiden omistuksella tai sopimuksella. Määräämisvalta osakkeiden omistuksella saavutetaan, kun osakkeiden omistus käytännössä tuottaa enemmistön yhtiökokouksessa, vaikkakin osakkeiden omistus ei muodosta koko osakekannan enemmistöä. Kun osakkeet ovat jakautuneet monille pienosakkaille, yhtiökokouksessa on harvoin kovinkaan suuri osa osakkeista edustettuna. Lakiin ei ole ollut mahdollista ottaa tarkkoja lukuja. Käytännössä alarajan on katsottu olevan noin 20 prosentin kohdalla. Asia on kuitenkin ratkaistava tapauskohtaisesti. Ratkaisevaa on, miten muut osakkeet ovat jakautuneet. Määräämisvallan käsitettä on tulkittava samalla tavalla kuin sitä tulkitaan osakeyhtiölain (734/1978) 1 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan.

Säännöksellä pyrittiin turvaamaan kielelliset peruspalvelut siirrettäessä eri toimintoja liikelaitoksiin ja säännöksessä tarkoitettuihin yhtiöihin. Säännös koskee palvelua tuottavia yhtiöitä, mutta ei tavaraa tuottavia yhtiöitä. Lisäksi se on rajoitettu koskemaan yleisölle annettavia palveluja.

Eduskuntakäsittelyssä mainittua hallituksen esitystä muutettiin siten, että liikelaitokset ja yhtiöt eivät ole velvollisia antamaan laissa tarkoitettua kielellistä palvelua, jos se on ”tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta”. Eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 25/1994 vp) mukaan lisäyksellä korostetaan soveltamisessa noudatettavaa suhteellisuutta. Suhteellisuus toimii kahdessa

merkityksessä. Toisaalta on otettava huomioon, miten merkittävästä toiminnasta kansalaisen näkökulmasta katsottuna on kysymys. Vaatimus säännöksen soveltamisesta korostuu silloin, kun toiminnan merkitys kansalaisen näkökulmasta katsottuna kasvaa, ja päinvastoin. Toisaalta on arvioitava, mitä kohtuudella voidaan vaatia yhtiöltä. Jos kysyntä on hyvin vähäinen, yhtiöltä ei voida vaatia jatkuvaa valmiutta täydellisesti palvelulla molemmilla kansalliskielillä. Kielellisistä palveluista voidaan tietyissä tilanteissa huolehtia esimerkiksi asianmukaisilla opastintauluilla suullisen palvelun sijasta.

Ehdotettu pykälä perustuu nykyisen kielilain 17 b §:ään.

Pykälässä tarkoitettujen liikelaitosten ja yhtiöiden palveluvelvollisuuksia harkittaessa huomiota tulisi kiinnittää siihen, toimiiko kyseinen yritys käsillä olevan palvelun tarjoamisessa monopoli-asemassa tai määräävässä markkina-asemassa vai tarjoaako vastaavaa palvelua useita toimijoita kilpailuilla markkinoilla. Palveluvelvoitteen sisältö on rajattu toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämään laajuuteen. Rajauksen johdosta ei voitaisi kilpailuilla markkinoilla toimiville yhtiöille asettaa sellaisia velvoitteita, joilla olisi olennaista taloudellista merkitystä yhtiölle ja jotka olennaisesti poikkeaisivat alan muiden yhtiöiden velvollisuuksista.

Kielellisten palvelujen antaminen voi olla kilpailuvaltti, mutta tietyissä tilanteissa siitä aiheutuvat kustannukset saattavat heikentää kilpailumahdollisuuksia. Pykälän soveltaminen ei saisi johtaa kilpailutilanteen vääristämiseen kilpailuilla markkinoilla. Kilpailun vääristymistä voidaan ehkäistä myös erityislainsäädännössä olevilla kaikkia toimijoita niiden omistuspohjasta riippumatta koskevilla säännöksillä palvelun antamisesta eri kielillä. Nykyisin tällaisia säännöksiä on muun muassa postipalvelulain 15 §:n 2 momentissa, sijoitusyrityksistä annetun lain (579/1996) 46 §:n 2 momentissa ja ulkomaisen sijoituspalveluyrityksen oikeudesta tarjota sijoituspalvelua Suomessa annetun lain (580/1996) 13 a §:ssä.

Lähtökohtana on säilyttää kielellinen palvelu,

joka aikaisemmin on ollut vastaavalle viranomaistoiminnalle lakiin perustuva. Harkittaessa kielipalvelun tarpeellisuutta on kiinnitettävä huomiota palvelun yleiseen saatavuuteen sekä siihen, onko kyseessä yhteiskunnallisesti merkittävä peruspalvelu vai ei.

Liikelaitoksen tai yhtiön tulee laissa tarkoitetuissa tilanteissa aina pystyä antamaan ainakin sen verran kielellistä palvelua, että asiakasta pystytään auttamaan eteenpäin. Liikelaitos tai yhtiö ei siten voisi olla antamatta peruspalveluissa tarvittavaa kielellistä palvelua sillä perusteella, että tämä olisi sen kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta.

Jos palvelun laatu tai asiayhteys on sellainen, että palvelu tai tiedottaminen kohdistuu ainoastaan toiseen kieliryhmään, palvelua ja tiedottamista molemmilla kielillä ei edellytetä. Yksikielisessä kunnassa ei näin ollen tarvitse antaa palvelua molemmilla kielillä samassa laajuudessa kuin kaksikielisessä kunnassa.

Palvelujen ja tiedottamisen ei myöskään sisällöltään tarvitse olla samanlaisia. Ratkaisevaa on palvelun ja tiedottamisen muodosta ja laajuudesta riippumatta se, että yksilö saa peruspalvelut omalla kielellään. Kaksikielisellä paikkakunnalla pitää esimerkiksi olla mahdollista tehdä sähköjakelu- ja vesijakelusopimus sekä ostaa junamatkalippunsa omalla kielellä. Asiakkaan kannalta keskeiset tiedotukset tulee myös laatia molemmilla kielillä. Esimerkkinä voidaan mainita hintatiedot, aikataulut, sopimusehdot ja kuluttajan kannalta muu tärkeä tieto. Sen sijaan esimerkiksi yhtiön vuosikertomusta ja tilinpäätöstä ei tämän säännöksen nojalla tarvitse antaa molemmilla kielillä.

Pykälän sanamuodon mukaan palveluvelvollisuus koskee ainoastaan yleisölle annettavaa palvelua ja tiedottamista yleisölle. Palvelu- ja tiedottamisvelvollisuus ei tämän vuoksi ulotu liikelaitoksen tai yhtiön muuhun liiketoimintaan.

Ehdotetun kielilain 23 §:n 2 momentin mukaan viranomaisten tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Tämä säännös koskisi soveltuvin osin myös

tässä tarkoitettuja liikelaitoksia ja yhtiöitä. Käytännössä se merkitsee muun muassa sitä, että palveluja tarjoavan liikelaitoksen ja yhtiön tulee kaksikielisessä kunnassa osoittaa palvelevansa molemmilla kielillä. Esimerkiksi palvelupisteissä olevien opasteiden ja lomakkeiden on oltava molemmilla kielillä. Jos kysyntä toisella kielellä on vähäistä, palvelu voidaan esimerkiksi järjestää siten, että kunnan vähemmistön kieltä käyttävät asiakkaat ohjataan yhdelle luukulle, jossa palvelua annetaan tällä kielellä. Pääasia on, että organisaatiossa on mietitty, miten palvelu annetaan, ja että asiakkaan on helppo tietää, mistä hän saa palvelua omalla kielellään, sekä että palvelu toimii käytännössä.

Jos kaksikielisessä kunnassa palvelujen kysyntä toisella kielellä on vähäinen tai jos kielellisen palvelun antaminen muusta syystä olisi liikelaitoksen tai yhtiön kannalta kohtuutonta, palvelu voidaan järjestää esimerkiksi siten, että asiakkaalle järjestetään puhelinpalvelut.

Nykyteknikkaa hyväksikäyttäen liikelaitoksen tai yhtiön paikalliset edustajat voivat välittää kielellistä palvelua, vaikka he eivät itse pystyisi antamaan sitä. Tämä edellyttää, että organisaatiossa on valmiiksi suunniteltu, miten palvelut voidaan järjestää käytännöllisellä tavalla. Kun esimerkiksi junien konduktööreiltä tai postiyrityksen asiamiehiltä ei aina voida vaatia sellaista kielitaitoa, että he pystyvät palvelemaan sekä suomeksi että ruotsiksi, tarvittavat palvelut voidaan järjestää kirjallisesti taikka niin, että konduktööri tai asiamies soittaa liikelaitoksen tai yhtiön palvelunumeroon, ja antaa asiakkaan puhua hänen kieltään osaavan tiedottajan kanssa.

Ehdotettu liikelaitoksia ja yhtiöitä koskeva pykälä on luonteeltaan yleissäännös. Sitä täydentävät muihin lakeihin mahdollisesti sisältyvät kielellistä palvelua koskevat säännökset. Siten liikelaitosten ja pykälässä tarkoitettujen yhtiöiden on noudatettava, mitä niiden harjoittamassa toiminnassa annettavasta kielellisestä palvelusta mahdollisesti säädetään erikseen.

25 §. *Yksityisten kielellinen palveluvelvollisuus.* Yksityisillä yhtiöillä, järjestöillä ja henkilöillä ei yleensä ole

velvollisuutta antaa palvelua eri kielillä. Lainsäädäntöön sisältyy kuitenkin säännöksiä, jotka kieltävät kieleen perustuvan syrjinnän. Yksityinen liikkeenharjoittaja ei palvellessaan asiakasta ole lain mukaan velvollinen käyttämään asiakkaan kieltä, mutta hän ei saa kieltäytyä palvelemasta sillä perusteella, että asiakas puhuu toista kieltä. Ehdotetulla kielilailla tätä periaatetta ei muutettaisi. Laissa olisi kuitenkin nykyistä selkeämpi säännös siitä, että myös yksityisen yrittäjän on annettava laissa edellytettyä kielellistä palvelua silloin, kun hän antaa palvelua viranomaisen toimeksiannosta. Yksilön näkökulmasta kielellinen palvelu ei saa heiketä sen takia, että viranomaiset ostavat palvelua yksityisiltä.

Lakiin ehdotetaan myös otettavaksi säännös, jonka mukaan viranomaisen on varmistettava, että toimeksiantotehtävän vastaanottaja sitoutuu antamaan kielilaissa edellytettyä kielellistä palvelua, jollei lain edellyttämää palvelutasoa muulla tavoin voida ylläpitää. Tällä varmistettaisiin se, että kielellisen palvelu luontevasti sisältyy asianomaiseen toimintaan. Jos palvelutasoa voidaan ylläpitää siten, että yksi tehtävän vastaanottaja antaa palvelusitoumuksen, muilta tehtävien vastaanottajilta ei välttämättä tarvitse edellyttää sitoumusta, jos palvelutasoa muutenkin ylläpidetään.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi palvelusitoumusta koskeva säännös niitä tilanteita varten, joissa viranomaisen antaa julkisia hallintotehtäviä yksityisen hoidettavaksi. Perustuslain 124 §:n mukaan julkisia hallintotehtäviä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaarana perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan perustuslain mukaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle.

Erityislainsäädäntöön sisältyy tämän lisäksi säännöksiä, joissa velvoitetaan antamaan kielellistä palvelua yksityistetyssä toiminnassa eli toiminnassa, joka on kuulunut julkisen vallan hoidettavaksi, mutta josta julkinen valta on luopunut.

Pykälän 3 momentin mukaan sitoumusta antaa kielellistä palvelua ei edellytetä, jos annettavasta kielellisestä palvelusta säädetään erikseen. Näin ollen esimerkiksi postitoiminnassa ja autokatsastuksessa ei edellytetä ehdotetun pykälän mukaista sitoumusta.

6 luku. Viranomaisten työkieli

Tässä luvussa säädettäisiin viranomaisten sisäisessä toiminnassa ja kirjeenvaihdossa käytettävistä työkielistä. Lukuun sisältyvät myös säännökset monijäsenisten toimielinten kielestä sekä kaksikielisten kuntien eräiden keskeisten asiakirjojen kielestä.

26 §. Valtion viranomaisten työkieli.

Ehdotuksen mukaan luovutaan ilmaisuista virkakieli ja viranomaisen sisäinen virkakieli. Viranomaisten suhteessa asianosaisiin käyttämä kieli määräytyisi 3 luvun asian käsittelykieltä koskevien säännösten mukaan ja viranomaisten kirjeenvaihdossaan käyttämä kieli 27 §:n mukaan. Sisäisen virkakielen sijasta ehdotetaan käytettäväksi ilmaisua työkieli.

Ehdotuksen mukaan valtion viranomaisen työkieli, jolla tarkoitetaan viranomaisen sisäisessä toiminnassa käytettävää kieltä, on pääsääntöisesti virka-alueen väestön enemmistön kieli. Viranomaisen työkieltä ei kuitenkaan ole tarpeen sitoa tiukasti virka-alueen enemmistön kieleen. Joko toisen tai rinnakkain molempien kielten käyttö saattaa esimerkiksi käsiteltävän asian laadun, työn joustavuuden tai muun syyn vuoksi käytännössä olla tarkoituksenmukaisempaa.

Käyttämällä arkipäivän työskentelyssä molempia kieliä viranomaiset voivat myös merkittävästi lisätä henkilökuntansa kielitaitoa. Esimerkiksi pohjoismaisten kokousten kansallista valmistelua voitaisiin nykyistä enemmän käsitellä ruotsiksi. Sisäisissä kokouksissa viranomaiset voisivat myös käyttää molempia kieliä rinnan siten, että jokainen puhuu omaa äidinkieltään. Viranomaiset voisivat näin ollen työkielen joustavuutta hyväkseen käyttäen huolehtia henkilöstönsä kielitaidon karttumisesta ja säilymisestä.

Säännös mahdollistaa myös vieraiden kielten käytön työkielenä. Esimerkiksi Euroopan

unionin asioiden kansallisessa valmistelussa saattaa niiden kielten käyttö, jolla Euroopan unionin toimielimiin laadittavissa asiakirjoissa käytetään, olla tarkoituksenmukaista.

27 §. *Viranomaisten kirjeenvaihto.* Pykälä koskee viranomaisten välistä kirjeenvaihtokieltä. Viranomaisen kielestä muiden kuin toisten viranomaisten kanssa käytävässä kirjeenvaihdossa noudatettaisiin 19—22 §:n säännöksiä.

Pykälän 1 momentin mukaan valtion viranomaisten on kirjeenvaihdossaan käytettävä suomen kieltä, jollei vastaanottava tai lähettävä viranomainen ole yksikielisesti ruotsinkielinen tai jollei ruotsin kielen tai muun kielen käyttäminen muusta syystä ole tarkoituksenmukaisempaa. Esimerkiksi ottaessaan yhteyttä yksikielisesti ruotsinkieliseen Uudenmaan prikaatiin keskushallintoviranomaisten on käytettävä ruotsin kieltä.

Pykälän 2 momentin mukaan valtion viranomaisen olisi kirjeenvaihdossaan kuntiin käytettävä kunnan kieltä tai kunnan ollessa kaksikielinen kunnan väestön enemmistön kieltä. Estettä ei tietenkään ole sille, että molempia kieliä käytetään.

Vaikkei kielilakia 3 §:n 3 momentin 1 kohdan mukaan sovelletakaan yliopistoihin, joiden kielestä säädetään yliopistolaissa, on kuitenkin kielilain yleisten periaatteiden mukaista, että valtion viranomaiset käyttävät vastaanottajan kieltä yhteyksissään yliopistoihin samoin kuin myös ammattikorkeakouluihin ja muihin oppilaitoksiin. Selvyyden vuoksi 2 momenttiin ehdotetaan otattavaksi asiaa koskeva maininta.

Esimerkiksi opetusministeriön tulisi näin ollen kirjeenvaihdossaan yksikielisesti ruotsinkielisen Åbo Akademin kanssa käyttää ruotsin kieltä. Säännös koskisi varsinaista kirjeenvaihtoa eikä suoranaisesti siihen liitettävää oheisaineistoa. Kirjeenvaihtoon liitettävä oheisaineisto olisi viranomaisen tapauskohtaisen harkinnan perusteella käännettävä asian laadun huomioon ottaen.

Ahvenanmaan maakunnan viranomaisten samoin kuin Ahvenanmaalla toimivien valtion viranomaisten kanssa käytävässä

kirjeenvaihdossa on Ahvenanmaan itsehallintolain 38 §:n mukaan käytettävä ruotsin kieltä. Ruotsin kieltä on myös mainitun itsehallintolain pykälän mukaan tietyissä tapauksissa käytettävä valtakunnan viranomaisissa ja valtakunnan viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa.

Pykälän 3 momentin mukaan on niin valtion kuin kunnankin viranomaisen pyytäessä lausuntoa asiassa, jossa asian käsittelyn päätökseksi on annettava toimituskirja tai muu asiakirja, lausuntopyynnössään käytettävä 12—17 §:n mukaan määräytyvää asian käsittelykieltä. Sama koskisi viranomaisen antamaa lausuntoa. Yksikielinen viranomainen saisi kuitenkin antaa lausuntonsa omalla kielellään, ja asiaa käsittelevän viranomaisen on pyynnöstä annettava asianosaiselle maksuton virallinen käännös. Säännös perustuu ajatukseen, ettei yksikielisen viranomaisen kieli saisi vaikeuttaa asianosaisen oikeutta saada tietoa lausunnon sisällöstä omalla kielellään. Viranomaisella olisi velvollisuus huolehtia siitä, ettei kirjeenvaihto merkittävästi hidastu käännöstyön takia.

28 §. *Monijäseniset toimielimet.* Ehdotuksen mukaan valtioneuvoston sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän ja vastaavan toimielimen jäsenellä ja kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää joko suomen tai ruotsin kieltä sekä suullisesti että kirjallisesti. Vastaavalla toimielimellä tarkoitetaan esimerkiksi neuvottelukuntia. Oikeudella oman kielen käyttöön pyritään turvamaan toimielimen jäsenten mahdollisuus osallistua toimielimen työskentelyyn riippumatta siitä, mitä kieltä toimielin pääasiassa käyttää kokouksissaan ja pöytäkirjoissaan sekä millä kielellä se antaa mietintönsä.

Valtioneuvoston jäsenten oikeudesta käyttää suomea tai ruotsia ei ole aikaisemmin säädetty kielilaisissa. Oikeus voidaan kuitenkin johtaa perustuslain säännöksestä, jonka mukaan suomi ja ruotsi ovat maan kansalliskielet. Eduskuntatyössä käytettävistä kielistä säädetään perustuslain 51 §:ssä ja eduskunnan työjärjestyksen 76 §:ssä.

Sanonta ”kokouksessa sekä pöytäkirjaan tai mietintöön liitettävässä kirjallisessa lausunnossa tai mielipiteessä” olisi

ymmärrettävä niin, että se koskisi kaikkea toimielimen jäsenen osallistumista toimielimen työskentelyyn, esimerkiksi kokousten välissä tapahtuvaa yhteydenpitoa tai toimielimen käsiteltäviksi laadittavien muistioiden kirjoittamista riippumatta siitä, mitä kieltä toimielin käyttää pöytäkirjoissaan.

Tiedonkulun varmistamiseksi pykälässä säädettäisiin toimielimen jäsenen oikeudesta pyynnöstä saada suullinen puheenvuoro selostettuna hänen omalla kielellään. Säännöksessä ei kohdenneta käännösvelvollisuutta tietyille henkilöille. Viime kädessä kuitenkin toimielimen puheenjohtaja vastaa siitä, että jäsenillä on kielestään riippumatta mahdollisuudet osallistua työskentelyyn.

29 §. *Kunnalliset kokouskutsut, pöytäkirjat ja johtosäännöt.* Ehdotuksen mukaan kaksikielisen kunnan valtuuston kokouskutsut ja pöytäkirjat on laadittava sekä suomeksi että ruotsiksi. Kuntalain mukaan myös kokouskutsuun sisältyvän esityslistan tulee olla sekä suomeksi että ruotsiksi. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa kaksikielisen kunnanvaltuuston jäsenten yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua valtuuston työskentelyyn riippumatta siitä, onko heidän kielensä suomi tai ruotsi, sekä varmistaa, että kaksikielisen kunnan asukkaat voivat saada tietoa kunnan valtuuston toiminnasta sekä suomen että ruotsin kielellä. Kunnalla on kuitenkin oikeus päättää muiden toimielintensä kokouskutsujen ja pöytäkirjojen kielestä tai kielistä.

Myös kaksikielisen kunnan johtosäännöt ja muut kunnalliset säännöt, esimerkiksi järjestyssäännöt, ohjesäännöt, ympäristönsuojelumääräykset ja rakennusjärjestykset, on annettava suomen ja ruotsin kielellä.

7 luku. Lainsäädännössä sekä yleisessä tiedottamisessa käytettävät kielet

Tässä luvussa säädettäisiin lakien ja säädösten sekä säädösehdotusten kielestä. Lukuun sisältyvät myös perussäännökset viranomaisen tiedottamisessa käytettävistä kielistä samoin kuin säännökset kilpien,

liikennemerkkien ja paikannimien kielestä. Myös kulutushyödykkeestä annettavien tietojen kielestä ehdotetaan otettavaksi yleissäännös kielilakiin.

30 §. *Lait ja muut säädökset.* Pykälän *1 momentin* säännös, jonka mukaan lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä, toistaa perustuslain 79 §:n 4 momentin sisältöä ja on luonteeltaan informatiivinen. Asetusten ja viranomaisten oikeussääntöjen antamisesta molemmilla kansalliskielillä ei sen sijaan aikaisemmin ole ollut selvää säännöstä. Säännös ei kuitenkaan merkitse muutosta nykyiseen käytäntöön. Antamisella tarkoitetaan, että asetukset ja viranomaisten oikeussäännöt on julkaistava samanaikaisesti molemmilla kansalliskielillä. Pykälän *2 momentin* säännös lakien ja muiden säädösten julkaisemisesta on viittaussäännös ja näin ollen luonteeltaan informatiivinen.

Pykälän *3 momentin* mukaan kansainvälisten sopimusten ja säädöksissä viitattavien standardien kielestä säädetään erikseen. Säädöksissä viitattavien standardien kielestä annetun lain (553/1989) 3 §:n pääsäännön mukaan viitattavien standardien tulee olla suomen ja ruotsin kielellä. Lain 4 §:ssä luetellaan poikkeukset kielivaatimuksista. Tämän mukaan vain suomen tai ruotsin kielellä taikka muulla kielellä olevaan standardiin voidaan viitata, jos standardiin viittaava säännös kohdistuu erityisalaan, jonka piirissä toimivien henkilöiden, yhteisöjen ja viranomaisten voidaan edellyttää hallitsevan standardin kieltä, tai jos standardi liittyy alaan, jolla toiminta kansainvälisten sopimusten tai vakiintuneen käytännön nojalla muutoinkin tapahtuu vieraalla kielellä, taikka jos kysymyksessä on standardi, jonka vaikutukset rajoittuvat kansainväliseen kauppaan, liikenteeseen tai muuhun kansainväliseen yhteistyöhön.

Lain 4 §:ssä tarkoitettuja poikkeuksia standardien julkaisemisesta suomen ja ruotsin kielellä voivat esimerkiksi olla sellaiset määräykset ja ohjeet, joita Lentoturvallisuushallinto antaa siviili-ilmailun valvojan ominaisuudessaan ilmailulain nojalla ja joissa viitataan kansainvälisiin, vieraskielisiin sopimuksiin tai muihin standardeihin. Sen estämättä, mitä

mainitussa 4 §:ssä säädetään, tulee lain 5 §:n mukaan viitatuista standardista kuitenkin olla suomen- ja ruotsinkielinen käännös, jos standardin välittömät vaikutukset kohdistuvat sellaisiin kansalaisryhmiin, joilla ei ole edellytyksiä valvoa etujaan viitatus standardin kielellä.

31 §. *Säädösehdotukset ja mietinnöt.* Ehdotus sisältää säännökset säädösehdotuksien ja mietintöjen julkaisukielestä. Ehdotetulla sääntelyllä pyritään siihen, että säädösehdotukset käännettäisiin nykyistä aikaisemmassa vaiheessa.

Pykälän 1 momentin mukaan säädösehdotusten ja niihin liittyvien tai niitä edeltävien mietintöjen julkaisemiskieli on pääsääntöisesti suomi. Julkaisuun on kuitenkin laadittava ruotsin kielellä tiivistelmä sen keskeisestä sisällöstä. Säädösehdotukset, siis ehdotetut laki- tai asetustekstit, on aina julkaistava kokonaisuudessaan myös ruotsin kielillä.

Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa tarkoitettu mietintö on suomenkielisen version ohella julkaistava kokonaisuudessaan ruotsin kielellä, jos mietintöön sisältyvillä ehdotuksilla on huomattava merkitys ruotsinkieliselle väestölle. Tällä ei välttämättä tarkoiteta sitä, että mietinnöllä olisi merkitystä pelkästään tai pääasiassa ruotsinkieliselle väestölle. Toisaalta edellytetään, että mietinnön merkitys on huomattava. Näin ollen ainoastaan hyvin merkittävät mietinnöt käännettäisiin kokonaisuudessaan. Ehdotuksella voidaan katsoa olevan huomattava merkitys ruotsinkieliselle väestölle esimerkiksi silloin, kun kysymyksessä on perusoikeuksia konkretisoiva säännösehdotus. Tällainen ehdotus on esimerkiksi asianosaisten asemaa ja oikeuksia lainkäytössä koskeva esitys taikka sananvapautta tai muuta perusoikeutta koskeva esitys. Ehdotuksen mukaan vastuu tapauskohtaisesti tehtävästä käännöstarveharkinnasta on asianomaisella ministeriöllä. Tarpeen vaatiessa oikeusministeriö voi ehdotetun 36 §:n 2 momentin mukaisesti antaa suosituksia asiassa.

Pykälässä tarkoitettu mietintö olisi myös julkaistava kokonaisuudessaan ruotsiksi, jos se koskee ainoastaan Ahvenanmaan

maakuntaa tai jos sillä on erityisen suuri merkitys maakunnalle. Jälkimmäisessä tapauksessa asianomainen ministeriö päättää käännöstarpeesta tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Esimerkiksi esityksellä, jonka seurauksena Ahvenanmaalla toimivien valtion viranomaisten toiminta merkittävällä tavalla muuttuisi, voi olla erityisen suuri merkitys maakunnalle.

Pykälän 3 momentin mukaan säädösehdotukset ja mietinnöt, joiden merkitys muille kuin ruotsinkieliselle väestölle tai yksikielisesti ruotsinkieliselle Ahvenanmaan maakunnalle olisi vähäinen, voitaisiin julkaista vain ruotsiksi. Julkaisuun olisi kuitenkin otettava suomenkielinen tiivistelmä sen keskeisestä sisällöstä ja säädösehdotukset olisi aina julkaistava kokonaisuudessaan myös suomen kielellä.

32 §. *Viranomaisten tiedottaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan kaksikielisissä kunnissa on yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä sekä suomen että ruotsin kieltä. Velvoite koskee sekä valtion että kunnan viranomaisia kaksikielisissä kunnissa. Tiedottamisella tarkoitetaan yleisölle, ei yksityiselle, annettavaa yleistä tietoa, esimerkiksi kuntalain 64 §:n mukaisia kunnan ilmoituksia ja julkisista kuulutuksista annetun lain mukaisia kuulutuksia.

Ehdotuksen mukaan yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto on kunnan kielellisestä asemasta riippumatta annettava koko maassa sekä suomen että ruotsin kielellä. Ehdotus perustuu perustuslain 7 §:ään, jonka mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, perustuslain 15 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisen omaisuus on turvattu, sekä perustuslain 20 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen, ja ehdotettu säännös velvollisuudesta huolehtia yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellisen

tiedon antamisesta sekä suomeksi että ruotsiksi olisi yksi perustuslain mukaisen perusoikeuksien turvaamisvelvollisuuden ilmenemismuoto. Velvollisuus oleellisen tiedon antamiseen molemmilla kielillä perusoikeuksien turvaamiseksi olisi ehdotuksen mukaan asianomaisella ministeriöllä.

Perustuslain perusoikeuksien täsmällistä sisältöä ei ole mahdollisesti etukäteen määrittellä kattavalla tavalla. Esimerkiksi turvallisuus riippuu monista tekijöistä, joista ei yksityiskohtaisesti voi luetella ja jotka myös vaihtelevat henkilöstä riippuen. Näin ollen säännöksen ilmaisua ”turvallisuuden kannalta olennaiseen tieto” ei voida kattavasti määrittellä etukäteen. Asianomaisen ministeriön on tämän vuoksi tapauskohtaisesti arvioitava, mikä sen antamasta tiedosta on säännöksen tarkoittamaa perusoikeuksia koskevaa tietoa. Säännöksen tarkoittamaa tietoa olisivat kuitenkin esimerkiksi onnettomuustilannetta, poikkeusoloja, myrkytysvaaraa, ilman saastumista, poikkeuksellista luonnontilaa, hätätilaa, epidemiaa tai muuta vastaavaa tilannetta koskevat varoitukset.

Säännöksen edellyttämä tieto olisi annettava sekä suomen että ruotsin kielellä riippumatta siitä, missä muodossa ja millä tavalla tieto annetaan. Ehdotuksen mukainen tiedottaminen edellyttäisi, että tieto aina pyrittäisiin antamaan samanaikaisesti sekä suomeksi että ruotsiksi. Asianomaisen ministeriön olisi huolehdittava siitä, ettei tiedottaminen jommallakummalla kielellä viivästy. Tietoa jakaessaan viranomaisella olisi mahdollisuus Internetyhteyksien avulla hyödyntää samaan aiheeseen liittyvää, toisten toimijoiden ruotsinkielistä tiedotusmateriaalia linkitysten avulla ja täten helpottaa ruotsin kielellä annettavan tiedon levittämistä.

Erityislainsäädännössä voidaan antaa säännöksiä tietyn toimijan velvollisuudesta asettaa varoituskilpiä tai muulla tavalla antaa hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellista tietoa. Säännös ei tietenkään ole esteenä sille, että yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto annetaan

myös muilla kielillä.

Pykälän 2 *momentin* mukaan kaksikielisen viranomaisen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanoset sekä muut yleisölle annettavat tiedotteet on annettava sekä suomen että ruotsin kielellä. Velvoite koskee virallisten kuulutusten, kuten kuoletusten, lisäksi kaikkia esimerkiksi lehdistölle annettavia ilmoituksia mutta myös kilpiä ja vastaavia yleisölle annettavia ilmoituksia. Esimerkiksi jos poliisi tai paloviranomainen asettaa kerrostaloon ilmoituksia asukkaille, on tämä tehtävä molemmilla kielillä. Velvoite koskee sekä valtion että kunnan viranomaisia. Vastuu pykälän noudattamisesta olisi asianomaisella viranomaisella. Ehdotus vastaa sisällöltään nykyisen kielilain 10 §:n 1 momenttia kaksikielisten virka-alueiden osalta.

Pykälän 3 *momentin* mukaan viranomaisten laatimien selvitysten, päätösten ja muiden niihin rinnastettavien tekstien julkaiseminen ei 1 ja 2 momentista huolimatta edellytä, että julkaisemisen on tapahduttava sekä suomeksi että ruotsiksi samassa muodossa tai samassa laajuudessa, ellei asian laatu sitä vaadi. Näin ollen viranomainen voi täyttää 1 ja 2 momentin mukaiset velvollisuutensa myös silloin, kun toisella kansalliskielellä tiedottaminen tapahtuu joko toisessa muodossa, esimerkiksi toisenlaisessa esitteessä kuin toisella kielellä, tai suppeammassa mittakaavassa, esimerkiksi toiskielisen tiedotteen lyhyemmässä muodossa.

Tarkoituksena on mahdollistaa, että viranomaiset nopeasti ja joustavasti voivat saattaa julkiset asiakirjat yleisön tietoon ilman, että kahdella kielellä tiedottamisesta koituisi kohtuutonta viivästystä tai että se muodostaisi tiedottamisen esteen. Säännöksellä pyritään myös ottamaan huomioon uuden tietotekniikan avulla nopeutuva tiedonvälitys. Esimerkiksi Internetin välityksellä tapahtuvassa tiedottamisessa viranomaisen on otettava huomioon molempien kieliryhmien tarpeet. Näin ollen viranomaista koskevat perustiedot, yhteystiedot ja asioiden vireillepanemiseksi tarvittavat sekä muut vastaavat tiedot on oltava suomen ja ruotsin kielellä. Internet-sivuilla on myös

molemmilla kielillä oltava tieto siitä, mistä kansalainen voi saada lisätietoa omalla kielellään.

Pelkästään se, että viranomaisen julkaisee esimerkiksi tutkimustuloksia, selvityksiä tai muuta aineistoa Internetissä, ei merkitse, että aineisto välttämättä olisi käännettävä. Säännös ei kuitenkaan kavenna viranomaisen velvollisuutta tiedottaa ja antaa yleisölle tietoa molemmilla kansalliskielillä. Viranomaisella on aina vastuu siitä, että niin suomen- kuin ruotsinkieliseen väestöryhmään kuuluvat saisivat yksilön kannalta oleellisen tiedon omalla kielellään. Tämä velvollisuus seuraa myös ehdotetun 35 §:n mukaisesta julkisen vallan velvollisuudesta edistää suomen ja ruotsin kielen käyttöä sekä vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä. Yksilön kannalta oleellisen tiedon vähimmäismääränä on pidettävä tietoa kysymyksessä olevasta asiasta sekä yhteystietoja henkilöstä, jolta yksilö halutessaan voi saada asiasta tarkempia tietoja omalla kielellään.

Pykälän 3 momentin säännös, jonka mukaan viranomaisten ei tarvitse kääntää antamaansa tietoa sellaisenaan toiselle kansalliskielelle, ei kuitenkaan tarkoita, ettei viranomaisen olisi toiminnassaan pyrittävä kohtelemaan kansalliskieliä tasavertaisesti. Näin ollen viranomaisen antama tieto olisi aina pyrittävä antamaan samanaikaisesti molemmilla kielillä.

Ehdotukseen ei ole katsottu tarpeelliseksi ottaa erillistä säännöstä yksikielisten kuntien tai yksikielisten viranomaisten julkisessa tiedottamisessa käyttämästä kielestä, sillä näiden kieli määräytyisi yksikielisen virka-alueen kielen mukaan. Mikään ei kuitenkaan ehdotuksen 2 §:n 3 momentin mukaisesti estä yksikielistä kuntaa tai viranomaista harkintansa mukaan tiedottamasta myös muulla kuin virka-alueen kielellä.

33 §. *Kilvet, liikennemerkit ja paikannimet.* Pykälän 1 momentin mukaan viranomaisten kaksikielisessä kunnassa asettamien kilpien, liikennemerkkien ja muiden yleisölle suunnattujen vastaavien opasteiden tekstien on oltava suomen- ja ruotsinkielisiä, jollei kansainvälisen käytännön mukaisesti käytetä pelkästään vierasta kieltä. Myös yksikielisessä kunnassa sijaitsevan

kaksikielisen viranomaisen tulisi näitä asettaessaan käyttää molempia kieliä. Esimerkkinä voidaan mainita Hämeenlinnassa sijaitseva Etelä-Suomen lääninhallitus. Tämä velvoite on johdettavissa ehdotetun 23 §:n 2 momentista, jonka mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee huolehtia molempien kielten näkyvyydestä toiminnassaan.

Pykälän 2 momentin mukaan liikennemerkkien ja muiden liikenteen ohjauslaitteiden kielistä säädettäisiin tarkemmin tieliikennelainsäädännössä. Nykyiset säännökset sisältyvät liikenteen ohjauslaitteista annetun liikenneministeriön päätöksen (203/1982) 10 §:ään.

Pykälän 3 momentin mukaan valtioneuvosto voisi hyväksyä viranomaisten asettamissa kilvissä käytettävät paikannimet hankittuaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lausunnon. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin uudistaa virka- ja itsehallintoalueiden sekä eräiden liikennepaikkojen nimistä annettu valtioneuvoston päätös (1052/1982).

Pykälän 4 momenttiin sisältyy asetuksenantovaltuus, jonka mukaan julkisessa liikenteessä matkustajille suunnatuissa kilvissä ja tiedotteissa käytettävistä kielistä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella. Asetuksella voitaisiin säätää rautatie-, laiva- ja lentoasemien kilpien kielistä sekä muutoinkin kaksikielisissä kunnissa harjoitettavassa julkisessa liikenteessä käytettävistä kielistä.

34 §. *Kulutushyödykkeestä annettavat tiedot.* Ehdotuksen mukaan kielilakiin otettaisiin viittaus erityislainsäädännössä oleviin säännöksiin kulutushyödykkeistä annettavista tiedoista. Ehdotettu säännös vastaa sisällöltään nykyistä sääntelyä, mutta lisäksi korostetaan, että kansalliskieliä tulee kohdella tasapuolisesti.

Tuotteiden kauppatavan mukaisten nimien, tuoteselosteiden, käyttöohjeiden ja varoitustekstien on kaksikielisessä kunnassa oltava ainakin suomen ja ruotsin kielellä. Yksikielisessä kunnassa myytävien tuotteiden vastaavien tietojen ei tarvitsisi olla muulla kuin kunnan kielellä. Säännös ei tietenkään estä muidenkin kielten käyttämistä.

Kauppataivan mukaisella nimellä tarkoitetaan tuotteiden yleisnimiä, esimerkiksi margariini ja kevytlevite. Tuotenimeä, kuten Keiju tai Lätta, ei kuitenkaan tarvitsisi kääntää, vaikka nimeä tarkoittavalla sanalla olisikin vastine toisella kansalliskielellä. Tuotenimeä ei myöskään tarvitsisi kääntää, jos sillä ei ole vastinetta toisella kielellä. Esimerkkinä voidaan mainita kalakukko ja scones (joka tarkoittaa teeleipää).

Kuluttajansuojalain 5 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan tavarassa on virhe, jos sen yhteydessä ei luovuteta ostajalle sellaisia ohjeita, jotka ovat tarpeen tavarantoimituksesta, kokoonpanoa, käyttöä, hoitoa tai säilytystä varten.

Kulutustavarasta annettavista tiedoista annetussa asetuksessa (97/1987), joka on annettu tuoteturvallisuuslain (914/1986) 24 §:n 2 momentin nojalla, on säännöksiä sekä tietojenantovelvollisuudesta että kielestä. Tietojen antamisesta säädetään muun muassa 4 §:ssä. Sen mukaan on, jos kuluttajan terveyden tai taloudellisen turvallisuuden kannalta on tarpeen, ilmoitettava tiedot kulutustavaran koostumuksesta, pesu-, puhdistus- ja hoito-ohje, käyttö- ja säilytysohje sekä tieto tavarantoimituksesta ja hävittämisestä mahdollisesti aiheutuvasta vaarasta.

Saman asetuksen 7 §:n mukaan asetuksessa vaaditut tiedot on annettava suomen ja ruotsin kielellä, jollei tietoja ole annettu yleisesti tunnetuilla ohje- ja varoitusmerkinnöillä.

Euroopan unionin tuotekohtaisissa direktiiveissä, kuten leludirektiivissä ja kosmetiikkadirektiivissä, säädetään lisäksi, että niiden mukaan vaaditut tuotetiedot on annettava jäsenvaltioiden kansallisilla kielillä.

8 luku. **Kielellisten oikeuksien edistäminen ja seuranta**

Tässä luvussa säädetäisiin julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista sekä viranomaisten velvollisuudesta vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää

molempien kansalliskielten käyttämistä. Lukuun ehdotetaan myös otettavaksi säännöksiä kielilain noudattamisen valvonnasta ja seurannasta.

35 §. *Toimenpiteet kielellisten oikeuksien edistämiseksi.* Pykälässä säädetäisiin toimenpiteistä kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Toimenpiteillä kielellisten oikeuksien edistämiseksi tarkoitetaan sellaista toimintaa, jonka avulla pyritään kielilainsäädännön jatkuvaan ylläpitämiseen ja kielellisten oikeuksien jatkuvaan edistämiseen. Pykälän tarkoittamat toimenpiteet tähtäävät pääasiallisesti kielellisten oikeuksien toteutumiseen tulevaisuudessa. Pykälän tarkoittamat toimenpiteet eroavat siten 23 §:ssä tarkoitettua viranomaisen velvollisuudesta toteuttaa kielellisiä oikeuksia, jotka puolestaan koskevat sellaista toimintaa, joka liittyy tämänhetkiseen viranomaistoimintaan. Pykälän 1 momentissa toistetaan perustuslain 17 §:n 2 momentissa asetettu vaatimus julkisen vallan velvoitteesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden täyttymisestä samanlaisten perusteiden mukaan. Ilmaisua ”samanlaisten perusteiden mukaan” ei kuitenkaan tulisi tulkita siten, että kielelliset oikeudet on molempien kieliryhmien sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden täyttymiseksi kaikissa tapauksissa turvattava samalla tavalla. Estettä ei näin ollen ole esimerkiksi sille, että kunta järjestää terveystalvelunsa eri tavalla ruotsinkieliselle kuin suomenkieliselle väestölle, jos erilaiset järjestämistavat edistävät kielellisten oikeuksien toteutumista.

Pykälän 2 momentissa toistetaan perustuslain 122 §:ään sisältyvä vaatimus, jonka mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

Pykälän 3 momentissa asetetaan viranomaiselle velvoite vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttämistä. Viranomaisen tulisi oma-aloitteisesti toiminnassaan ja ratkaisuisaan ottaa

huomioon kielellisen kulttuuriperinnön näkökulma. Molempien kansalliskielten käyttämisen edistämiseksi tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että viranomaisen oma-aloitteisesti kannustaa henkilöstöä käyttämään molempia kieliä, suomea ja ruotsia. Edistämiseksi tarkoitetaan myös henkilöstön kielikoulutusta siten, että henkilöstöllä jatkuvasti olisi tehtäviensä ja kielilain säännösten toteuttamista edellyttävä kielitaito.

Molempien kielten käytön edistämistä olisi myös kielenhuolto: molempien kansalliskielten käyttöalaa ja sanastoa tulisi jatkuvasti kehittää siten, että molemmat kielet myös tulevaisuudessa, vieraskielisen tiedon ja vieraskielisten kielivaikutteiden lisääntyessä, pysyvät käyttöalaltaan laajoina ja toimivina kielinä. Esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen tuottaminen englanniksi saattaa ilman tehokasta kielenhuoltoa ja kansalliskielten käytön edistämistä johtaa siihen, että sekä suomen että ruotsin kielen käyttöala kapenee ja kielten sivistystä ylläpitävä funktio heikkenee. Eräs kansalliskielten käytön edistämismuoto on esimerkiksi kansalliskielillä julkaistavan kirjallisuuden, niin tieteellisen kuin kaunokirjallisuudenkin, tukeminen valtion varoista.

Ehdotuksen mukaan julkiselle vallalle asetetaan velvoite ryhtyä tarvittaessa erityistoimenpiteisiin kansalliskieliin liittyvien sivistyksellisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi. Erityistoimenpiteillä tarkoitetaan sellaisia mahdollisesti kertaluontoisia toimenpiteitä, jotka eivät kuulu viranomaisen jatkuvan kansalliskielten käytön edistämiseen.

Sivistyksellisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamisella tarkoitetaan molempien kansalliskielten tunnustamista ja toimivuutta tieteen, taiteen, opetuksen ja muun sivistystoiminnan aloilla sekä yhteiskunnallisen toiminnan muilla sektoreilla niin, että sekä suomen- että ruotsinkielinen väestöryhmä voi kokea kielellisen identiteettinsä hyväksytyksi osaksi julkisen vallan toimintaa. Erityistoimenpiteet eivät kuitenkaan rajoittuisi vain Suomen rajojen sisäiseen julkisen vallan toimintaan, sillä säännöksen edellyttämiä erityistoimenpiteitä voivat olla esimerkiksi

molempien kansalliskielten käyttö ja näkyvyys kansainvälisissä järjestöissä tai muissa kansainvälisissä yhteyksissä.

Molempien kansalliskielten käytännön toimivuuden ja näkyvyyden takaamista voidaan pitää erityisen tärkeänä Euroopan unionissa, jossa sekä suomen että ruotsin kieli virallisesta asemastaan huolimatta ovat tosiasiallisia vähemmistökieliä. Säännöksen tarkoittamat erityistoimenpiteet voivat koskea kansalliskielten virallista asemaa ja todellisia käyttömahdollisuuksia sekä niiden käyttöalaa ja kielenhuollollista tilaa. Hallituksen esityksessä uudeksi hallintolaiksi ehdotetaan säädettäväksi, että viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

36 §. *Valvonta ja seuranta.* Pykälän 1 momentin mukaan ehdotetun kielilain valvominen olisi jokaisen viranomaisen tehtävä. Toimialakohtainen valvonta varmistaisi keskitettyä valvontaa paremmin, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan asianmukaisesti ottaa huomioon.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi rangaistussäännöksiä kielellisten velvollisuuksien noudattamisen rikkomisesta. Rikoslain 40 luvun mukainen virkamiesten rikosoikeudellinen virkavastuu koskee kuitenkin virkamiesten toimintaa myös kielellisiä oikeuksia koskevien säännösten noudattamisessa. Kielellisten velvollisuuksien laiminlyönnin seurauksena voi siten olla virkavelvollisuuden rikkominen (rikoslain 40 luvun 10 §), jonka edellytyksenä on muun muassa virkamiehen tahallinen käyttäytyminen ja se, ettei teon haitta kokonaisuutena arvostellen ole vähäinen.

Pykälän 2 momentin mukaan lain täytäntöönpanon ja soveltamisen seuranta olisi oikeusministeriön tehtävänä. Täytäntöönpanon ja soveltamisen varmistamiseksi oikeusministeriön tulisi tarvittaessa antaa viranomaiselle suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä.

Säännöksen tarkoittamia suosituksia voivat olla esimerkiksi kansalliskielten ja kielellisten oikeuksien toteuttamismalleja koskevien selvitysten tekeminen tai

jakaminen (esimerkiksi Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan TE-keskuksien ruotsinkielistä asiakaspalvelua koskeva loppuraportti ”Päivää — god dag” — Kauppa- ja teollisuusministeriön kertomuksia ja selvityksiä 2/2000). Suositukset voisivat olla myös viranomaisille suunnattuja suosituksia korjata kielilain tai kansalliskieliä koskevan muun lainsäädännön havaittua soveltamatta jättämistä. Suosituksilla ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että oikeusministeriö voisi yksittäistapauksissa ratkaista kielilainsäädäntöön liittyviä tulkintakysymyksiä. Oikeusministeriö ei esimerkiksi voi ohjata hallintoviranomaisten tai tuomioistuinten 12—17 §:n mukaisia kielivalintaratkaisuja. Säännöksen tarkoituksena ei myöskään ole luoda oikeusministeriöstä muutoksenhakuastetta yksityisten kielellisiä oikeuksia koskevissa kysymyksissä.

Ehdotuksen mukaan oikeusministeriön tulee tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Aloitteilla tarkoitetaan esimerkiksi lainsäädännön muutostarpeita koskevia aloitteita ja aloitteita lain täytäntöönpanemiseksi tarvittavien resurssien varaamiseksi. Aloite voi koskea myös parannusehdotuksia jokapäiväisten hallintotehtävien hoitamisessa.

Muilla toimenpiteillä tarkoitetaan esimerkiksi yleisölle suunnattuja yleisiä neuvoja ja ohjeita, jotka koskevat kielellisiä oikeuksia, sekä viranomaisille annettavia neuvoja kielilainsäädännön huomioon ottamisesta viranomaisen toiminnassa tai huomautuksia kielellisten velvoitteiden laiminlyömisestä.

Oikeusministeriön tulisi seurantatoiminnassaan pyrkiä neuvottelemaan muiden viranomaisten sekä valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa edistääkseen kansalliskieliä koskevan lainsäädännön toteutumista. Edelleen ministeriön olisi kuultava asianomaisesta erityislainsäädännöstä vastaavaa ministeriötä ennen säännöksen tarkoittamien aloitteiden tekemistä erityislainsäädäntöä koskevissa kysymyksissä.

Ehdotus ei vaikuta valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen asemaan ja toimivaltaan ylimpinä lainvalvojina.

37 §. *Kielilainsäädännön soveltamista koskeva kertomus.* Ehdotuksen mukaan valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Säännöksen tarkoittama kielilainsäädännön soveltamista koskeva kertomus olisi perustuslain 46 §:n 2 momentin mukainen eduskunnalle annettava kertomus, joka annettaisiin kerran vaalikaudessa valtioneuvoston toimenpidekertomuksen oheisaineistona. Kertomus olisi vaalikauden aikana annettava siten, että eduskunta ehtisi käsitellä sen hyvissä ajoin ennen seuraavia eduskuntavaaleja. Luontevaa olisi, että kertomus käsiteltäisiin perustuslakivaliokunnassa. Se voisi pyytää siitä lausunnon yhdeltä tai useammalta muulta valiokunnalta.

Kertomuksessa käsiteltäisiin suomen ja ruotsin kieltä koskevaa lainsäädäntöä ja sen toteutumista. Siinä olisi arvioitava kielilain ja julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta ehdotetun lain säännösten toteutumista. Samoin olisi arvioitava erityislainsäädännössä annettujen kielisäännösten yhteensopivuutta kielilain kanssa sekä perustuslain takaamien kielellisten oikeuksien toteutumista erityislainsäädännössä.

Pykäläehdotuksen mukaan kertomuksessa tulisi tarpeen mukaan käsitellä myös muita kielioloja. Kielioloilla tarkoitetaan tällöin myös laissa sääntelemättömiä aloja, joilla ihmisten kielelliset tarpeet tulevat ilmi. Todellisten kieliolojen ja kielellisten tarpeiden seuranta voisi näin ollen osoittaa lainsäädännöllisiä tarpeita tai puutteita ja toimia siten virikkeenä tulevalle lainsäädännölle.

Pykälässä on mainittu nimenomaisesti perustuslain 17 §:n 3 momentissa luetellut kieliryhmät. Säännösehdotuksen viimeisen virkkeen mukaan kertomuksessa tulisi käsitellä ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä. Kaikkia kielellisiä oikeuksia koskeva selvitys annettaisiin

yhdessä kertomuksessa. Ilmaisulla ”ainakin” mahdollistettaisiin, että maan kieliolojen muuttuessa kertomuksessa voitaisiin tarpeen mukaan käsitellä myös muiden kieliryhmien, esimerkiksi suurimpien maahanmuuttajaryhmien, oikeudellista tai tosiasiallista asemaa kielellisestä näkökulmasta. Tarkoituksena on, että ainakin venäjän kielen asemaa käsiteltäisiin ensimmäisessä eduskunnalle annettavassa kertomuksessa.

Valtioneuvoston olisi kertomuksessa tuotava esiin sekä myönteiset kehityspiirteet että mahdollisesti havaitsemansa ristiriidat lain ja todellisuuden välillä tai muut havaitsemansa epäkohdat. Tämä edellyttää toimivan seurantajärjestelmän luomista.

9 luku. Erinäiset säännökset

Tähän lukuun sisältyvät säännökset Suomen ulkomaanedustustoissa käytettävistä kielistä sekä puolustusvoimien joukko-osastojen kielistä ja puolustusvoimien komentokielestä. Lukuun sisältyy myös asetuksenantovaltuus sekä säännökset kielilain voimaantulosta, kumottavasta laista ja siirtymävaiheesta.

38 §. *Suomen ulkomaanedustustot.* Ehdotuksen mukaan Suomen ulkomaanedustustoihin sovelletaan lain säännöksiä kaksikielisestä viranomaisesta, jonka enemmistön kieli on suomi. Työkieli Suomen ulkomaanedustustoissa olisi näin ollen lähtökohtaisesti suomi, mutta edustuston henkilöstö voisi työkielenään käyttää myös toista kansalliskieltä tai molempia kansalliskieliä taikka vieraita kieliä sen mukaan, mitä 26 §:ssä säädetään. Suomen ulkomaanedustustoissa käytettäviä kieliä ei ole tarkoituksenmukaista määrätä laissa muita viranomaisia yksityiskohtaisemmilla säännöksillä. Työkieli esimerkiksi Suomen Tukholman suurlähetystössä saattaa käytännön syistä olla ruotsi tai sekä ruotsi että suomi. Suomen ulkomaanedustuston antamaan toimituskirjaan tai muuhun asiakirjaan soveltuisi, mitä 19—22 §:ssä säädetään.

Kunniakonsulaatteihin lakia ei sovellettaisi, sillä kunniakonsuli ei yleensä ole Suomen vaan ulkomaan kansalainen, joka nimitetään valvomaan Suomen etua asemamaassaan.

Ehdotuksen 2 momentti sisältää asetuksenantovaltuuden, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä muiden kuin suomen ja ruotsin kielen käyttämisestä Suomen ulkomaanedustustoissa. Vieraiden kielten käyttöä koskeva asetuksenantovaltuus kielilaisissa on tarpeellinen, sillä ulkoasianhallintolaki (204/2000) ei sisällä säännöksiä ulkoasiainhallinnossa käytettävistä kielistä.

Säännös vastaa sisällöltään nykyisen kielilain 22 §:ää eikä merkitsisi muutosta nykytilanteeseen.

39 §. *Puolustusvoimien joukko-osastot ja komentokieli.* Hallitusmuodon 75 §:n 2 momenttiin sisältyi säännös, jonka mukaan asevelvollinen oli, jollei hän itse muuta halua, mikäli mahdollista, ”luettava semmoiseen joukko-osastoon, jonka miehistöllä on sama äidinkieli, suomi tai ruotsi, kuin hänellä itsellään, ja saava siinä opetuksensa sillä kielellä”. Mainittuun momenttiin sisältyi myös säännös, jonka mukaan sotaväen komennuskielenä on suomen kieli. Uuteen perustuslakiin ei otettu sotaväen komentokieltä ja asevelvollisten koulutuksessa käytettävää opetuskieltä koskevia säännöksiä. Hallituksen esityksessä (HE 1/1998 vp, s. 181) todettiin, että tätä koskevat säännökset voitaisiin tarpeellisiksi katsottavilta osiltaan vastaisuudessa antaa lailla.

Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen, ja sen lisäksi voidaan tarpeen vaatiessa perustaa muita ruotsinkielisiä joukko-osastoja tai joukkoyksiköjä. Myös kaksikielisten yksiköiden perustaminen voisi tarpeen vaatiessa olla mahdollista. Ehdotetun säännöksen tarkoituksena on, että kielilaki tältä osin olisi mahdollisimman joustava samalla kun se turvaa mahdollisuuden järjestää koulutusta molemmilla kansalliskielillä. Puolustusvoimista annetun lain (402/1974) 10 §:n 2 momentissa säädetään, että joukko-osastot, sikäli kuin sotilaalliset näkökohdat sallivat, on sijoitettava paikkakunnille, joissa väestöllä on sama kieli kuin joukko-osaston asevelvollisten äidinkieli tai joissa väestö on

kaksikielinen.

Joukko-osastolla tarkoitetaan nykyisin lähinnä prikaatintasoista organisaatiota. Aikaisemmin joukko-osastoja olivat myös niin sanotut erilliset pataljoonat ja patteristot, joista sittemmin on luovuttu. Joukkoyksikkö tarkoittaa vakiintuneesti joukko-osaston alaista ja sitä pienempää yksikköä.

Pykälän 2 momentissa viitataan asevelvollisen asevelvollisuuslain 51 a §:ssä säädettyyn oikeuteen tulla määrättyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkiellensä, suomi tai ruotsi, ellei hän itse muuta tahdo, sekä siviilipalvelusvelvollisen siviilipalveluslaissa säädettyyn oikeuteen suorittaa siviilipalveluksensa äidinkielellään. Näiden oikeuksien voidaan katsoa seuraavan perustuslain säännöksistä.

Pykälän 3 momentin mukaan puolustusvoimien komentokieli on suomi. Asevelvollisuuslain 51 a §:ään sisältyy viittaus, jonka mukaan puolustusvoimien komentokielestä säädetään kielilaissa. Komentokielellä ei tarkoiteta opetuksessa käytettävää kieltä vaan ainoastaan varsinaisia komentosanoja. Suomenkielisiä komentosanoja käytettäisiin vastaisuudessa myös ruotsinkielisessä joukko-osastossa tai muussa sotilaallisessa yksikössä.

40 §. Vankeinhoitolaitos. Pykälän 1 momentin mukaan vankeinhoitolaitos olisi yksikielisesti suomenkielinen. Säännös muodostaa poikkeuksen 6 §:n 1 momentin 2 kohdan säännöksestä, jonka mukaan valtion keskushallintoviranomaiset ovat kaksikielisiä. Poikkeusta voidaan perustella sillä, että vankeinhoitolaitos luonteeltaan on toisenlainen kuin muut valtion keskushallintoviranomaiset. Siihen kuuluvat rangaistuslaitokset ja niiden osastot eivät palvele yleisöä, vaan niiden tehtävät kohdistuvat pääasiassa laitoksessa tapahtuvaan toimintaan. Poikkeusta puoltaa myös vankeinhoitolaitoksen rangaistuslaitosten sijoitustapa, joka poikkeaa muiden valtion viranomaisten sijoitustavasta.

Kielilain alueperiaatteen mukaan viranomaisen kielellinen asema määräytyy viranomaisen virka-alueen väestön kielen tai kielten mukaan, koska viranomaisen

tehtävänä on toimialallaan huolehtia kansalaisten oikeuksista ja tarpeista. Vankeinhoitolaitokseen kuuluvia rangaistuslaitoksia ja niiden osastoja ei kuitenkaan sijoiteta tietyille paikkakunnille näiden kielellisten aseman takia. Rangaistuslaitoksen toimialue ei myöskään määräydy kuntakohtaisesti. Vanki voidaan sijoittaa myös muuhun rangaistuslaitokseen kuin vangin asuinkuntaa lähinnä olevaan. Kielilain näkökulmasta rangaistuslaitosten ja niiden osastojen sijoitus on näin ollen sattumanvarainen. Poikkeus alueperiaatteesta on kuitenkin puollettavissa, sillä rangaistuslaitosten luonteesta johtuen alueen väestön kielellä on vain vähäinen merkitys viranomaisen toiminnalle.

Pykälän 2 momentin mukaan yksikielisesti suomenkieliseen rangaistuslaitokseen voitaisiin oikeusministeriön asetuksella perustaa yksi tai useampi ruotsinkielinen tai kaksikielinen osasto. Säännöksen tarkoituksena on asianmukaisella tavalla turvata ruotsinkielisen vangin oikeudet yksikielisesti suomenkielisessä rangaistuslaitoksessa.

Vangilla on rangaistuslaitoksen kielellisestä asemasta riippumatta perustuslain 17 §:n mukainen oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisissa sekä oikeus saada toimituskirja omalla kielellään. Vangilla on näin ollen oikeus käyttää omaa kieltään esimerkiksi suullisessa vankilaoikeuden käsittelyssä. Hänellä on myös oikeus saada hallintoasian päätös omalla kielellään.

Ehdotetun 2 momentista seuraisi, että ruotsinkielisten vankien oikeuksien turvaamiseksi tarvittavat resurssit voitaisiin keskittää tarpeen mukaan perustettaville ruotsinkielisille tai kaksikielisille osastoille. Resursseilla tarkoitetaan esimerkiksi ruotsin kieltä osaavia vanginvartijoita ja muuta laitoshenkilökuntaa, ruotsinkielisiä terveys-, jumalanpalvelus- ja kirjasto- ym. palveluja sekä tiedottamista. Koska rangaistuslaitokset kuitenkin 1 momentin mukaan olisivat suomenkielisiä, voitaisiin ruotsinkielisen vangin oikeuksien toteuttamiseksi tarvittaessa käyttää tulkkia. Rangaistuslaitoksen muut osastot voisivat toimia vain suomen kielellä.

Rangaistusten täytäntöönpanoa koskevissa

säädöksissä voidaan antaa tarkempia säännöksiä vankien kielellisistä oikeuksista.

41 §. *Tarkeimmat säännökset.* Pykälä sisältää asetuksenantovaltuuden lain täytäntöönpanoa ajatellen. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin esimerkiksi valtioneuvoston kielilainsäädäntöä koskevasta kertomuksesta (37 §) tai antaa tarkempia teknisluontoisia säännöksiä viranomaisten hallintotoimintaa varten.

Yksityiskohtaiset asetuksenantovaltuudet sisältyvät ehdotetun lain 5, 33, 38 ja 40 §:ään.

10 luku. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

42 §. *Voimaantulo.* Tarkoituksena on, että laki tulisi voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.

Pykälän 2 momentin mukaan uudella kielilailalla kumotaan 1 päivänä kesäkuuta 1922 annettu kielilaki (148/1922) siihen tehtyine muutoksineen. Tämän johdosta myös sen nojalla annettu asetus kielilain täytäntöönpanosta (331/1922) sekä muut kumotun kielilain nojalla annetut asetukset ja päätökset kumoutuvat.

Pykälän 3 momentin mukaan lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa. Uuden kielilain voimaantulo edellyttää suunnittelua ja laajaa koulutusta sekä esitteiden ja muunlaisten tiedotteiden laatimista. Viranomaisten tulee arvioida nykyisiä työmenetelmiään ja käytäntöjään sekä suunnitella ja toteuttaa tarvittavat muutokset.

43 §. *Siirtymäsäännökset.* Pykälän 1 momentti sisältää yleissäännöksen, jonka nojalla muussa lainsäädännössä olevilla viittauksilla kielilakiin (148/1922) tarkoitetaan tämän lain voimaantulon jälkeen tätä lakia.

Pykälän 2 momentin mukaan ennen lain voimaantuloa tehtyt vireillä olevia asioita koskevat kielivalinnat pysyisivät voimassa siinä viranomaisessa, jossa asia on tullut vireille. Näin ollen esimerkiksi käräjäoikeus käsittelee ennen lain voimaantuloa vireille tulleen asian tällä lailla kumottavien säännösten nojalla. Asian edetessä muutoksenhakutuomioistuimeen se

käsiteltäisiin edelleen samojen, tällä lailla kumottavien säännösten nojalla.

Siirtymäsäännöksen tarkoituksena on varmistaa, että asia käsitellään alusta loppuun samojen sääntöjen nojalla. Säännökseen ehdotetaan otettavaksi

kohtuullistamislauseke, jonka mukaan viranomaisen asianosaisten etua ja oikeutta silmällä pitäen voisi päättää, että myös ennen lain voimaantuloa vireille tulleeseen asiaan sovellettaisiin tämän lain säännöksiä. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta olisi asia, joka muodollisesti on tullut vireille esimerkiksi siten, että haastehakemus on saapunut käräjäoikeuden kansliaan, mutta jossa asian käsittelyä ei vielä ole aloitettu ennen tämän lain voimaantuloa.

Pykälän 3 momentin mukaan kumotun kielilain nojalla annettu valtioneuvoston asetus virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta jäisi voimaan tämän lain voimaantulon jälkeen asetuksessa mainitun ajan siltä osin, kun se koskee kuntien kielellistä asemaa. Koska viranomaisten virka-alueiden kielellinen asema määräytyisi tämän lain 6 §:n nojalla, kumoutuisi asetus kuitenkin viranomaisten virka-alueiden kielellistä jaotusta koskevilta osin.

Uusi, tämän lain nojalla annettu vastaava valtioneuvoston asetus annettaisiin vasta lain voimaantullessa voimassa olevan päätöksen voimassaoloajan päätyttyä. Tarkoituksena on säilyttää rikkoutumattomana periaate, jonka mukaan päätös kuntien sekä virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta annetaan joka kymmenes vuosi. Syytä kymmenvuotiskauden katkaisemiselle tämän lain voimaantulon takia ei ole, sillä virka- ja itsehallintoalueiden kielellistä jaotusta koskevat määräytymiskriteerit eivät muutu tämän lain seurauksena.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan, että 34 §:ssä tarkoitettujen kulutushyödykkeitä koskevien tekstien korjaaminen tämän lain mukaisiksi olisi tehtävä viiden vuoden kuluessa lain voimaantulosta.

1.2. Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. *Lain soveltamisala.* Pykälässä ilmenee yhtäältä lain keskeinen sääntelykohde ja toisaalta siinä säädettäisiin lain organisatorisesta soveltamisalasta. Ehdotettu laki on yleislaki. Se koskee niin julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavaa kansalliskielten, suomen ja ruotsin, kuin myös muiden kielten taitoa. Sääntelyn painopiste olisi kansalliskieliä koskevilla kielitaitovaatimuksilla, joista säädettäisiin yksityiskohtaisemmin kuin muita kieliä koskevista kielitaitovaatimuksista. Lain tavoitteena on varmistaa, että perustuslain 17 §:n mukaiset ja kielilaisissa tarkennetut kielelliset oikeudet toteutuisivat myös käytännössä. Laki liittyisi näin ollen läheisesti kielilain täytäntöönpanoon.

Perustuslain 17 §:ään on kirjattu myös sääntelyvaraus, jonka mukaan saamelaisen oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Asiasta säädetään nykyään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa. Mainittu laki on tarkoitus uudistaa siten, että uusi laki voisi tulla voimaan samassa yhteydessä kuin uusi kielilaki.

Pykälän 1 momentin pääsäännön mukaan lakia sovellettaisiin valtion ja kunnallisten viranomaisten lisäksi itsenäisiin julkisoikeudellisiin laitoksiin. Selvyyden vuoksi pykälässä mainittaisiin erikseen, että lakia sovelletaan myös eduskunnan virastoihin ja tasavallan presidentin kansliaan.

Lain soveltamisala poikkeaisi voimassa olevan valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain soveltamisalasta. Lakia sovellettaisiin nykylainsäädännöstä poiketen myös kunnallisiin viranomaisiin ja kuntasektorille sijoittuviin itsenäisiin julkisoikeudellisiin laitoksiin.

Toinen merkittävä soveltamisalan ero verrattuna nykyisen lainsäädäntöön on, ettei lakia sovellettaisi vain virkamiehiin vaan julkisyhteisöjen koko henkilökuntaan. Julkisyhteisöjen henkilökunnasta nykyisin suuri osa on työsopimussuhteista. Laissa viranomaisille asetettaisiin velvollisuus huolehtia siitä, että niiden henkilöstöllä on tehtäviinsä riittävä kielitaito. Tämän velvollisuuden täyttämisen kannalta henkilöstön palvelussuhdelajilla ei ole

yleensä merkitystä. Yhtenä keinona, jolla tämän lain mukaan varmistettaisiin henkilöstön kielitaidon riittävyys, olisi nykyiseen tapaan kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten asettaminen henkilöstölle. Voimassa olevan lain nojalla kielitaitovaatimuksia on valtiolla asetettu vain virkamiehille. Tämän lain mukaan kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten soveltamisala ei rajoittuisi vain virkasuhteiseen henkilöstöön, vaan kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia asetettaisiin ja voitaisiin asettaa myös työsopimussuhteiselle henkilöstölle.

Pykälän 2 momentin mukaan yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin ja muihin oppilaitoksiin sovellettaisiin ainoastaan ehdotetun lain 2—4 sekä 8 §:ää. Näihin pykäliin sisältyvät yleiset säännökset henkilöstön kielitaidosta huolehtimisesta, ilmoittamisesta kielitaitovaatimuksista, kun virka tai muu palvelussuhde julistetaan haettavaksi, sekä hakuajan päätyttyä osoitetusta kielitaidosta. Lakiehdotukseen sisältyvät kelpoisuusvaatimuksia koskevat pykälät eivät sen sijaan koskisi yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja muita oppilaitoksia. Yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden oppilaitosten henkilökunnan kielitaitovaatimuksista säädettäisiin siten erikseen niitä koskevissa säädöksissä. Myös evankelis-luterilaisen kirkon henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta säädettäisiin 3 momentin mukaan edelleen kirkkolaissa.

2 §. *Henkilöstön kielitaidosta huolehtiminen.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös viranomaisen velvollisuudesta huolehtia siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisissa ja muussa lainsäädännössä edellytetyllä tavalla. Säännöksellä korostetaan viranomaisjohdon vastuuta siitä, että viranomaisen toiminta täyttää myös sille lainsäädännössä asetetut kielelliset laatuvaatimukset. Koska viranomaisten toiminta perustuu pääosin sen oman henkilöstön toimintaan, keskeisenä keinona tässäkin suhteessa laadullisen toiminnan varmistamisessa on huolehtiminen henkilöstön kielitaidosta. Viranomaisen käytettävissä ovat yleiset henkilöstöpoliittiset

keinot. Huomion kiinnittäminen palvelukseen otettavien kielitaitoon ja tarvittaessa kielikoulutuksen järjestäminen ja tukeminen muodostavat perustan myös kielellisesti laadukkaalle toiminnalle.

Viranomaisen vastuun korostaminen liittyy myös yleisempää hallinnon ohjausjärjestelmien muutokseen viime vuosikymmeninä. Virkarakenteen ja kelpoisuusvaatimusten yksityiskohtainen sääntely on suurelta osin korvautunut tulosohjausjärjestelmällä ja siihen liittyvällä virastojen ja laitosten toiminnan arvioinnilla. Myös työsopimussuhteisen henkilöstön merkitys viranomaisten toiminnassa on lisääntynyt. Näissä oloissa viranomaisen toiminnan kielellistä laatua ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista pyrkiä laissa varmistamaan asettamalla virkoihin yksityiskohtaisia kielitaitovaatimuksia, mikä aiemmin on ollut pääasiallisena keinona henkilöstön kielitaidon varmistamisessa. Kuten esityksen yleisperusteluista käy ilmi, kielitaitovaatimuksilla toiminnan kielellistä laatua ei ole myöskään aina pystytty riittävästi takaamaan.

Ehdotetulla lailla pyritään kieltä koskevien kelpoisuusvaatimusten joustavaan sääntelyyn. Kielitaitovaatimuksia ei ole tarkoitus kiristää kautta linjan. Sen sijaan viranomaisilla tulisi olla kielitaitoista henkilöstöä juuri niissä tehtävissä, joissa kielitaitoa todellisuudessa tarvitaan. Olisi esimerkiksi nykyistä huolellisemmin mietittävä ja ratkaistava, miten kielikoulutus voidaan sisällyttää muuhun koulutukseen ja arkipäivän työelämään. Ehdotetun kielilain 6 §:n mukaan viranomaiset ovat yksikielisiä tai kaksikielisiä. Kaksikielisessä viranomaisessa voidaan kuitenkin erityisistä syistä kielivähemmistön tarpeita varten perustaa yksikielisiä yksiköitä tai osastoja. Palvelu vähemmistökielellä voidaan myös antaa eri palvelupisteestä edellyttäen, ettei palvelun taso järjestelyn myötä laske. Viranomaisten tulisi siten suunnitella toimintansa niin, että sen henkilöstönsä kielitaitoa voidaan mahdollisimman tehokkaasti hyödyntää.

2 luku. Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset ja kielitaidon

huomioon ottaminen henkilöstöä palvelukseen otettaessa

3 §. *Kielitaidosta varmistautuminen palvelukseen otettaessa.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi viranomaisen yleisestä velvollisuudesta varmistautua palvelukseen otettavien henkilöiden riittävästä kielitaidosta. Säännös perustuu perustuslain 125 §:ään, jonka mukaan julkiseen virkaan voidaan nimittää vain henkilö, jolla on myös kielitaidon osalta riittävät edellytykset virkatehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Työsopimussuhteiden yleistettyä valtion- ja kuntien hallinnossa on perusteltua ulottaa vaatimus koskemaan koko henkilöstöä palvelussuhteen laadusta riippumatta. Säännöksellä muistutettaisiin viranomaisen työhönnotosta vastaavia henkilöitä kielitaidon merkityksestä hakijoiden kelpoisuutta ja ansioita arvioitaessa. Viranomaisella olisi säännöksen mukaan nimenomainen velvollisuus varmistautua siitä, että palvelukseen otettavalla on sellainen kielitaito, jota hänen tulevat työtehtävänsä edellyttävät.

Yleensä viran- tai muun palvelussuhteen hakijan kielitaidosta voidaan varmistautua hakijan hakemukseensa liittämällä kielitaitoa koskevan selvityksen perusteella. Kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten edellyttämä kielitaito olisi nykyiseen tapaan aina osoitettava säädetyllä tavalla. Muun kuin valtion henkilöstön kielitaito voitaisiin kuitenkin mahdollisesti osoittaa muulla, kielitaitovaatimuksia asetettaessa määrättyllä tavalla. Myös työtehtävien edellyttämästä muusta kuin kelpoisuusvaatimusten mukaisesta kieli-taidosta voitaisiin yleensä varmistua hakijan esittämällä kielitaitoa koskevalla todistuksella. Hakija voisi kuitenkin osoittaa tällaisen kielitaitonsa myös muilla todistuksilla ja muulla selvityksellä kuin millä kelpoisuusvaatimusten edellyttämä kielitaito on osoitettava. Viranomaisen tulisi arvioida selvityksen riittävyys ja tarvittaessa pyytää kielitaidosta lisäselvitystä tai esimerkiksi työhaastattelun yhteydessä varmistautua siitä, että hakijan kielitaito on riittävä. Viimeksi mainittu tapa varmistautua kielitaidosta tulisi lähinnä

kysymykseen silloin, kun työtehtävien hoitaminen ei edellytä erityisen hyvää kielitaitoa.

Pykälässä käytetään ilmaisua palvelukseen otettava. Tarkoituksena on, että säännöstä tästä huolimatta sovelletaan myös niissä tilanteissa, joissa virkaan tai virkasuhteeseen nimitettävä taikka muuhun tehtävään otettava jo entuudestaan on saman työnantajan palveluksessa.

4 §. *Kielitaitoa koskevista vaatimuksista ilmoittaminen.* Pykälä koskee viranomaisen velvollisuutta ilmoittaa työpaikkailmoituksessa siitä, minkälaista kielitaitoa nimitettävältä tai työhön otettavalta edellytetään. Säännös täydentää valtion virkasuhteisen henkilöstön osalta valtion virkamiesasetuksen (971/1994) 7 a §:n 2 momentin säännöstä. Jos virkaan tai tehtävään on asetettu kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia, olisi nämä aina mainittava ilmoituksessa. Ilmoituksesta on myös käytävä ilmi, millaista eri kielten taitoa työtehtävät tosiasiaassa edellyttävät, jos kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten mukainen kielitaito ei ole riittävä tai jos kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia ei ole asetettu. Näiden kielitaitoa koskevien vähimmäisvaatimusten lisäksi ilmoituksessa tulee myös mainita mahdollisesta muusta palvelukseen otettaessa eduksi luettavasta kielitaidosta. Eduksi luettava kielitaito voi koskea muita kieliä tai vähimmäisvaatimuksia parempaa kielitaitoa. Säännöksen tarkoituksena on painottaa sen tärkeyttä, että henkilöstön palvelukseen ottamista suunniteltaessa viranomaisessa arvioidaan, millaista kielitaitoa palvelukseen otettavilta edellytetään. Viranomainen ei voi asettaa kielitaitoa koskevia muodollisia kelpoisuusvaatimuksia yksittäistä työhönottotilannetta silmällä pitäen. Viranomaisen tulee kuitenkin arvioida, millaista kielitaitoa palvelukseen otettavan työtehtävät edellyttävät. Viranomaisen tulee lisäksi ehdotetun 2 §:n mukaisesti huolehtia siitä, että sen toiminta täyttää myös kielelliset laatuvaatimukset. Keskeinen keino kielellisten laatuvaatimusten täyttämiseksi on henkilöstön riittävä kielitaito. Jos esimerkiksi viranomaisella on menneisyydessä ollut vaikeuksia palvella yleisöä myös ruotsiksi

kielilain edellyttämällä tavalla, on luonnollista, että uutta henkilöstöä palvelukseen otettaessa näiden henkilöiden ruotsin kielen taitoon kiinnitetään erityistä huomiota.

Ehdotetulla säännöksellä pyritään vaikuttamaan siihen, että viranomaisen työhönottopolitiikassa kiinnitetään riittävästi ja suunnitelmallisesti huomiota palvelukseen otettavan henkilöstön kielitaitoon niin yksittäisiä henkilöitä palvelukseen otettaessa kuin yleisemminkin. Viranomainen voi täyttää pykälässä asetetun vaatimuksen mainita työpaikkailmoituksessa kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten lisäksi myös muista nimitys- tai työhönottoratkaisun kannalta merkittävistä kielitaitoon liittyvistä seikoista vain siinä tapauksessa, että asiaa on arvioitu jo ennen haku- tai työhönottoilmoituksen julkaisemista.

Pykälän säännöksellä on merkitystä myös hakijoiden oikeusturvan kannalta. Virkaa tai tehtävää hakeva tai siihen ilmoittautuva pystyy jo hakuilmoituksen perusteella arvioimaan, millainen merkitys kielitaidolla tulee nimitys- tai työhönottopäätöksiä tehtäessä olemaan ja millaista omaa kielitaitoa koskevaa selvitystä hänen olisi syytä liittää hakemukseensa.

5 §. *Kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten asettaminen.* Pykälästä ilmenee, millä tavalla lain soveltamisalaan kuuluvien eri viranomaisten henkilöstölle asetetaan kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Lisäksi pykälässä edellytetään, että määrätyle osalle valtion viranomaisten henkilöstöä asetetaan suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia.

Pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan valtion viranomaisten henkilöstölle asetettavista kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään lailla taikka valtioneuvoston tai ministeriön asetuksella. Säännös ei ole valtuutussäännös, vaan luonteeltaan toteava. Säännöksen tarkoituksena on selvittää, että kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia ei voida asettaa yksittäistapauksittain, vaan että valtion henkilöstön kelpoisuusvaatimuksen perustuvat aina lakiin taikka valtioneuvoston tai ministeriön asetukseen. Muut virastot ja

laitokset eivät myöskään voisi omilla päätöksillään asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia.

Lain tasolla valtion viranomaisten henkilöstön kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädettäisiin ehdotetun lain 6 §:n 1 momentissa. Mainitussa säännöksessä viitataan myös siihen, että tuomarin virkaan kelpoisuusvaatimuksena edellytettävästä kielitaidosta säädetään tuomareiden nimittämisestä annetussa laissa. Kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten asettaminen valtioneuvoston tai ministeriön asetuksella edellyttää nimenomaista valtuutusta laissa. Tällaisia valtuutuksia ehdotetaan otettavaksi lain 6 §:n 2 ja 3 momenttiin.

Pykälän 1 momentin toisen virkkeen mukaan julkisen vallan käytön kannalta keskeisessä asemassa olevalle valtion henkilöstölle on asetettava nimenomaisia suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Muulle henkilökunnalle suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia voidaan asettaa, jos sitä pidetään tarpeellisena. Kelpoisuusvaatimuksia tulisi asettaa henkilökunnalle, jonka tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä. Tällaisina tehtävinä olisi tässä yhteydessä pidettävä esimerkiksi yksilön oikeuksia, etuuksia ja velvollisuuksia koskevien päätösten tekemistä ja esittelemistä, sekä tehtäviä, joihin liittyy itsenäiseen harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin.

Siltä osin kuin tässä tarkoitettuja henkilökunnalta edellytetään säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään pääsäännön mukaan jo ehdotetussa 6 §:n 1 momentissa.

Pykälän 2 momentin mukaan kunnallisten viranomaisten henkilöstöä koskevat kelpoisuusvaatimukset vahvistetaan kuntalain mukaisessa järjestyksessä, jollei lailla tai lain nojalla muuta säädetä. Kuntien

viranhaltijoita koskevista kielitaitovaatimuksista tulisi siten tarpeen mukaan määrätä kunnan virkasäännössä. Varsinkin kaksikielisissä kunnissa virkasääntöjen määräyksiä tulisi arvioida ehdotetun 2 ja 3 §:n valossa. Kunnan tulisi etukäteen arvioida ja määrittellä, minkälaista kielitaitoa tarvitaan eri tehtävien hoitamiseksi.

Pykälän 3 momentin mukaan itsenäiset julkisoikeudelliset laitokset voivat itse vahvistaa henkilöstönsä kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset, jollei niistä erikseen säädetä. Kelpoisuusvaatimusten asettaminen on kuitenkin mahdollista ainoastaan, jollei niistä säädetä lailla tai asetuksella. Kelpoisuusvaatimusten asettaminen ei ole välttämätöntä, mutta tiettyjen virkojen tai tehtävien osalta on tarpeen, että etukäteen on mietitty ja päätetty, minkälaista kielitaitoa tarvitaan ja edellytetään kielilainsäädännön vaatimusten täyttämiseksi.

6 §. *Valtion henkilöstön suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset.*

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin sellaiselta henkilöstöltä kelpoisuusvaatimuksena edellytettävästä suomen ja ruotsin kielen taidosta, jolta vaaditaan erityisenä kelpoisuusvaatimuksena myös korkeakoulututkintoa. Käytännössä säännös koskisi valtion ylimpiä virkamiehiä ja suurta osaa esimerkiksi ministeriöiden esittelijätasoisista virkamiehistä. Näiltä virkamiehiltä vaadittaisiin kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksikielisessä viranomaisessa vaadittaisiin viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa. Ehdotetun kielilain 6 §:ssä säädetään siitä, milloin viranomaiset ovat kaksi- ja milloin yksikielisiä, ja siitä, miten virka-alueen väestön enemmistön kieli määräytyy.

Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset määräytyisivät tämän säännöksen nojalla, jos henkilöltä edellytetään nimenomaan säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa. Säännöksen soveltamisalaan eivät näin ollen kuulu

tilanteet, joissa korkeakoulututkintoa käytännössä edellytetään, vaikei sitä ole nimenomaisesti säädetty kelpoisuusvaatimukseksi. Säännös ei myöskään sovellu tilanteisiin, joissa korkeakoulututkintoa koskeva vaatimus ei ole ehdoton, vaan sen rinnalla mainitaan esimerkiksi muu soveltuva koulutus.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomarin virkaan vaadittavista kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään tuomareiden nimittämisestä annetussa laissa. Tuomareille on jo nykyinsäädännössä oikeusturvasyistä katsottu olevan perusteltua asettaa osittain korkeammat kielitaitovaatimukset kuin muille virkamiehille, joilta edellytetään korkeakoulututkintoa. Koska tuomareiden kelpoisuusvaatimuksista on säädetty lailla, on luontevaa sisällyttää myös säännökset kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista tuomareiden nimittämisestä annettuun lakiin. Ehdotus laiksi tuomareiden nimittämisestä annetun lain muuttamisesta on tarkoitus antaa eduskunnalle mahdollisimman pian sen jälkeen, kun opetusministeriön asettama kielitutkintotyöryhmä on saattanut työnsä loppuun.

Momentin toisen virkkeen nojalla upseerin virkaan vaadittavista suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Upseerit jäisivät siten 1 momentin säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle samoin kuin tuomaritkin.

Myös pykälän 3 momentin säännökset koskevat henkilöstöä, jolta edellytetään korkeakoulututkintoa. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää erityisissä tilanteissa kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista 1 momentin pääsäännöstä poikkeavalla tavalla. Säännöksen mukaan tällaisia poikkeuksia voitaisiin säätää, jos työtehtävät sitä edellyttävät tai jos eri kielten käyttämistä edellyttävien työtehtävien jako viranomaisessa sen sallii taikka vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisen painavia syitä.

Ehdotetun säännöksen nojalla

valtioneuvoston asetuksella voitaisiin asettaa sekä 1 momentin mukaisia vaatimuksia korkeampia että niitä vähäisempiä kielitaitovaatimuksia. Esimerkiksi tietyt esittely-, tutkimus- ja käännoستهävät edellyttävät sekä suomen että ruotsin kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa. Joissakin virastoissa työnjako viraston sisällä on puolestaan tarkoituksenmukaista järjestää siten, että ruotsin kielellä hoidettavat asiat ohjautuvat pääosin määrätuille virkamiehille tai ruotsinkielisiä asioita varten perustettuihin erityisiin yksikköihin. Tällöin voi olla perusteltua, että henkilöstöltä edellytetään joko molempien kielten erinomaista suullista ja kirjallista taitoa taikka ruotsin kielen erinomaista ja suomen kielen hyvää taikka vain tyydyttävääkin suullista ja kirjallista taitoa.

Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin poiketa 1 momentin mukaisesta pääsäännöstä myös silloin, kun vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisen painavia syitä. Säännös on tarpeen, jotta laki ei olisi liian joustamaton. Pykälän 1 momentin lähtökohtana on kuitenkin, että hallinnon ylimpien virkamiesten ja asiantuntijoiden tulee osata erinomaisesti suomea ja heillä tulee olla myös vähintään tyydyttävä suullinen ja kirjallinen ruotsin kielen taito. Esimerkiksi esittelijältä on edellytettävä, että hän pystyy lukemaan ja ymmärtämään ruotsin kielellä kirjoitettuja tekstejä.

Pykälän 4 momenttiin ehdotetaan valtuutussäännöstä, jonka mukaan muulle kuin 1 momentissa tarkoitettulle henkilöstölle voidaan asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia valtioneuvoston asetuksella taikka tietyissä tilanteissa valtioneuvoston asetuksessa olevan valtuutuksen nojalla asianomaisen ministeriön asetuksella. Tämän valtioneuvostolle kuuluvan valtuutuksen perusteella olisi annettava säännökset suomen ja ruotsin kielen kelpoisuusvaatimuksista sellaiselle henkilöstölle, jonka tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä (5 §:n 1 momentin toinen virke). Lisäksi voitaisiin asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia myös muulle

henkilöstölle.

Mahdollisuus siirtää valtioneuvoston asetuksella asetuksenantovaltaa edelleen ministeriön asetuksella käytettäväksi on rajattu tilanteisiin, joissa kyseiselle henkilöstölle ei ole asetettu muita kelpoisuusvaatimuksia. Tämä merkitsee sitä, että siltä osin kuin virkamiehille on valtioneuvoston asetuksella asetettu ja asetetaan tutkintoja koskevia tai muita vastaavia kelpoisuusvaatimuksia, myös kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Säännökset kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista sisällytettäisiin muita kelpoisuusvaatimuksia koskevien säännösten tavoin ministeriöiden sekä virastojen ja laitosten hallintoasetuksiin. Näihin valtioneuvoston asetuksiin voidaan haluttaessa ottaa säännökset myös sellaisen henkilöstön kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, jolle ei ole asetettu koulutusta koskevia kelpoisuusvaatimuksia.

Valtioneuvoston asetukseen otetun valtuutuksen perusteella olisi kuitenkin mahdollista säätää kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ministeriön asetuksella. Esimerkiksi virastoa tai laitosta koskevaan asetukseen voitaisiin ottaa tällä perusteella valtuutussäännös, jonka nojalla kyseisen laitoksen tai viraston henkilökunnalta kelpoisuusvaatimuksena edellytettävästä suomen ja ruotsin kielen taidosta voitaisiin säätää ministeriön asetuksella. Säädöstaso vastaisi pitkälti nykyistä. Useiden virastojen ja laitosten muulta kuin ylimmältä henkilöstöltä edellytettävästä kielitaidosta on säädetty eri ministeriöiden päätöksillä. Ministeriön asetuksen tasoa puoltaa myös sääntelyn yksityiskohtaisuus ja tarve mahdollisesti useinkin tehdä sääntelyyn muutoksia virkarakenteen ja työtehtävien järjestelyn muuttuessa.

7 §. *Valtion henkilöstön muiden kielten taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset.* Pykälän sisältyvän valtuutussäännöksen mukaan ministeriön asetuksella voidaan myös asettaa muita kuin suomen ja ruotsin kieliä koskevia kelpoisuusvaatimuksia, jollei niistä lain nojalla ole säädettävä valtioneuvoston

asetuksella.

Viranomaisten tulisi arvioida, missä määrin vieraita kieliä koskevia kelpoisuusvaatimuksia olisi asetettava tapauksissa, joissa viran tai tehtävän hoitaminen edellyttää kielitaitoa. Ennalta määritellyt kielitaitovaatimukset olisivat hyödyksi viranomaisten organisaation kannalta, sillä tämä merkitsisi, että työtehtäviin tarvittava kielitaito arvioitaisiin jo ennen kuin virka tai palvelussuhde ilmoitetaan haettavaksi. Säännöksellä olisi myös merkitystä työnhakijoiden oikeusturvaa ajatellen. Jos työtehtäviin tarvittava kielitaito on ennalta määriteltä ja hakijoiden tiedossa, viranhakumenettelyssä on avoimesti kerrottu, minkälaisia taitoja edellytetään.

8 §. *Hakuajan päätyttyä osoitettu kielitaito.* Pykälässä säädettäisiin mahdollisuudesta osoittaa vaadittu kielitaito ja toimittaa sitä koskeva selvitys myös hakuajan päätyttyä. Jälkikäteen toimitettu selvitys ei kuitenkaan saisi viivyttää asian käsittelyä. Pykälä merkitsee poikkeusta pääsäännöstä, jonka mukaan kelpoisuus virkaan on tullut saavuttaa ennen viran hakuajan päättymistä. Säännös vastaa asiallisesti valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 5 a §:n säännöstä. Säännöksen soveltamisala kuitenkin laajenisi nykyisestä, koska voimassa oleva laki ei koske kunnallisia virkoja. Säännös koskisi 1 §:n 2 momentin mukaan myös yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja muita oppilaitoksia. Poikkeussäännöksen säilyttämistä pidetään perusteltuna, koska kielitaitoa koskevat kielitaitovaatimukset saattavat tulla hakijalle yllätyksenä. Kielikokeita järjestetään kuitenkin suhteellisen tihein välein, joten usein voi olla mahdollista, että hakija ehtii suorittaa kielikokeen. Jos viran täyttäminen kuitenkin viivästyisi sen vuoksi, että hakija haluaa suorittaa kielikokeen, hakijaa ei oteta huomioon.

9 §. *Erivapaus.* Säädettyjen kielitaitovaatimusten noudattaminen virkaa tai muuta palvelussuhdetta täytettäessä saattaisi olla poikkeuksellisesti epätarkoituksenmukaista ja kielitaitovaatimukset saattavat muodostaa esteen virkaan pääsemiseksi. Näin voi olla, jos säädetyt kielitaitovaatimukset

yksittäisessä tapauksessa ovat tarpeettomia viran hoitamiseksi, ja hakijalla muutoin on hyvät edellytykset hoitaa virkaa menestyksellisesti. Esimerkiksi ulkomaalaisen hakiessa virkaa saattaa olla erityisiä syitä poiketa yleisistä vaatimuksista. Näin voi olla varsinkin, jos on syytä olettaa, että hakija nopeasti pystyy omaksumaan vaaditun kielitaidon.

Ehdotuksen mukaan valtioneuvosto voisi erityisestä syystä myöntää erivapauden säädettyistä kielitaitovaatimuksista. Erivapauden myöntämiselle on oltava objektiivisesti perustellut syyt. Erivapautta ei kuitenkaan voitaisi myöntää pelkästään sillä perusteella, että joku ei ole suorittanut säädettyä kielitutkintoa. Erivapaussäännöstä voitaisiin soveltaa esimerkiksi silloin, kun joku esimerkiksi puhevian, kuulovamman tai lukemishäiriön takia ei kykene suorittamaan vaadittavaa kielikoetta, jos hän muutoin selviytyisi työtehtävistä.

Viranomaiset ovat ehdotetun lain mukaan velvolliset huolehtimaan siitä, että niiden henkilöstöllä on työtehtäviensä ja kielilain sekä muiden lakien toteuttamisen edellyttämä kielitaito. Erivapautta ei tämän vuoksi voitaisi myöntää, jos siitä seuraisi, ettei viranomaisen ei selviä lakisääteisistä tehtävistä.

Päätös erivapauden myöntämisestä kieltä koskevista kelpoisuusvaatimuksista koskee vain tiettyä virkaa tai tehtävää. Myönnetty erivapaus on tietyn viran tai tehtävän osalta ei merkitse, että erivapauden saanut olisi vapautettu kielitaitovaatimuksista hänen hakiessaan toista virkaa.

Päätöksen erivapauden myöntämisestä tekisi valtioneuvosto. Valtioneuvostosta annetun lain (78/1922) 7 §:n 1 momentin mukaan valtioneuvostolle kuuluvat hallinto- ja hallitusasiat ratkaistaan asianomaisessa ministeriössä, jollei niitä perustuslaissa, muussa laissa tai asetuksessa säädetä ratkaistaviksi yleisistunnossa. Koska erivapauden myöntämisestä ei ole säädetty ratkaistavaksi yleisistunnossa, siitä koskevasta asiasta päättäisi asianomainen ministeriö.

3 luku. Valtionhallinnon suomen ja ruotsin kielen tutkinnot

10 §. *Valtionhallinnon kielitutkinnot.* Pykälän 1 momentin mukaan suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamista varten on valtionhallinnon kielitutkinnot kumpaakin kieltä varten. Valtionhallinnon kielitutkintoja ovat siten valtionhallinnon suomen kielen tutkinto ja valtionhallinnon ruotsin kielen tutkinto.

Nykyisin kielitutkintoja on neljä: suomen tai ruotsin kielen täydellinen hallitseminen, suomen tai ruotsin kielen suullinen ja kirjallinen taito, suomen tai ruotsin kielen suullinen taito sekä kyky ymmärtää suomen tai ruotsin kieltä. Ehdotuksella selkeytettäisiin valtionhallinnon kielitutkintojärjestelmää vähentämällä tutkintojen määrä kahteen. Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin tarkemmin valtionhallinnon kielitutkinnoissa osoitettavasta kielitaidosta siten kuin tämän pykälän 2 momentin perusteluissa kuvataan.

Nykyisin valtion kielitutkinnoista annettavien arvosanojen lukumäärä ja tasoasteikko vaihtelee eri tutkinnoissa aina välttävää kielitaidosta kielen täydelliseen hallitsemiseen. Ehdotuksen mukaan tutkinnolla osoitettaisiin suomen tai ruotsin kielen erinomaista, hyvää tai tyydyttävää taitoa. Yhtenäinen kolmiportainen arvosanaasteikko erinomainen — hyvä — tyydyttävä olisi käytössä kaikissa kielitutkintosuorituksissa.

Nykyinen kielitaidon ylin taso ”kielen täydellinen hallitseminen” ehdotetaan korvattavaksi ilmaisulla kielen erinomainen (suullinen ja kirjallinen) taito. Nimityksen muuttamisella ei kuitenkaan pyritä kielitaitovaatimusten sisällön tai tason muuttamiseen. Ehdotusta perustellaan sillä, että kielen täydellinen hallitseminen on epärealistinen tavoite. Välttävän arvosanan käytöstä ehdotetaan luovuttavaksi sillä perusteella, että välttävän kielitaidon ei katsota käytännössä riittävän täyttämään valtion viranomaisten toiminnan kielellisiä laatuvaatimuksia.

Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnoista ja tutkintotodistusten antamisesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Tarkoituksena on korvata nykyinen kielitaitolain myötä kumoutuva asetus suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta (442/1987) uudella

asetuksella. Asetuksessa olisi säännökset siitä, miten valtionhallinnon kielitutkinnoissa voidaan erillisillä kielitutkintosuorituksilla osoittaa kielitaidon eri osa-alueita. Kielitutkintosuorituksilla voitaisiin siten edelleen osoittaa muun muassa kielen suullista taitoa, kirjallista taitoa ja ymmärtämisen taitoa, jotka puolestaan rakentuisivat kielitaidon eri osa-alueista — esimerkiksi puheen ymmärtämisestä, tekstin ymmärtämisestä, puhumisesta ja kirjoittamisesta. Nykyisessä asetuksessa kielitutkinnoista ja niiden rakenteesta ei ole säädetty yhtenäisesti. Tavoitteena on, että tutkintosuoritusten rakenne vastaisi jatkossa paremmin virkaan tai muuhun tehtävään tarvittavan kielitaidon keskeisiä osa-alueita. Asetuksella säädettäisiin myös, ketkä ovat oikeutettuja allekirjoittamaan tutkintotodistukset.

Pykälän 3 momentin mukaan opetushallitus antaisi määräyksiä tutkintojen perusteista tutkintolautakuntien lausunnosta. Tutkintojen perusteet koskisivat muun muassa tutkintosuorituksille ja niiden osa-alueille asetettavia sisältö- ja taitotaso-vaatimuksia sekä suoritusten arviointia. Tutkintojen sisällöstä ja arvosteluperusteista ei ole nykyisin voimassa asetusta alemmanasteisia normeja. Sen sijaan yleisistä kielitutkinnoista annetun lain (668/1994) nojalla opetushallitus päättää yleisten kielitutkintojen perusteista, jotka sisältävät muun muassa tutkintojen sisältöä, taitotasokuvauksia, aihealueita, kielenkäyttötarkoituksia, testitehtäviä ja suoritusten arviointia koskevia määräyksiä. Näin voidaan huolehtia siitä, että myös valtionhallinnon kielitutkinnot ovat laadullisesti sen tasoisia kuin mitä on tarkoitettu. Tutkintojen perusteiden tarkoituksena on luoda edellytykset järjestelmälle, jolla voitaisiin kehittää valtionhallinnon kielitutkintoja ja arvioida tutkinnon suorittajien kielitaitoa yhtenäisin kriteerein.

Lisäksi opetushallitus vahvistaisi tutkintotodistuksen kaavan tutkintolautakuntien lausunnosta. Nykyisin käytetty niukkasanainen todistusmalli perustuu tutkintolautakuntien kumoutuneessa johtosäännössä (872/1923) annettuihin

määräyksiin tutkintotodistuksista. Sitovasti vahvistetulla tutkintotodistuksen kaavalla on tarkoitus turvata yhtenäinen käytäntö todistusten sisällön ja niiden antaman tiedon suhteen. Tutkinnon suorittajan oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että todistuksesta käy kiistattomasti ilmi tutkintosuorituksessa osoitetun kielitaidon sisältö ja taitotaso. Myös viranomaisen on voitava luottaa kielitaitoa koskeviin todistuksiin varmistautuessaan palvelukseen otettavan kielitaidosta. Selkeä todistusmalli helpottaa myös kielitaidon arvioitsijoiden työtä.

11 §. *Valtionhallinnon kielitutkintojen hallinto ja toimeenpano.* Pykälän 1 momentin mukaan opetushallitus vastaisi tutkintojen hallinnosta, kehittämisestä ja toimeenpanon valvonnasta. Vastuu valtion kielitutkintojen hallinnosta siirtyi opetusministeriöltä opetushallitukselle 1 päivänä tammikuuta 2002 voimaantulleella kielitutkintoasetuksen muutoksella (1300/2001), jonka mukaan kielitutkintolautakunnat toimivat opetushallituksen yhteydessä. Samasta ajankohdasta lukien tutkintolautakuntien sihteerinä on toiminut opetushallituksen virkamies. Tarkoituksena on antaa opetushallitukselle lain ja asetuksen puitteissa valtuudet hoitaa valtionhallinnon kielitutkintojen hallintoa, kehittämistä ja toimeenpanon valvontaa kokonaisvaltaisesti. Pykälän 2 momentin mukaan opetushallituksen yhteydessä toimivat suomen ja ruotsin kielen tutkintolautakunnat sekä opetushallituksen määräämät tutkintosuoritusten vastaanottajat huolehtisivat kielitutkintojen toimeenpanosta. Nykyisin opetusministeriö määrää suomen ja ruotsin kielen tutkintolautakuntaan kumpaankin kolme vakinaista jäsentä sekä eri osissa maata tarpeellisen määrän apujäseniä. Tarkoituksena on, että nimitystoimivalta laadittavan asetuksen mukaan siirtyisi opetushallitukselle. Tutkintosuoritusten vastaanottajat eivät enää kuuluisi lautakuntaan eivätkä lautakuntien jäsenet voisi yksin toimia tutkintojen vastaanottajina ilman erillistä määräystä. Tarkoituksena on yhtäältä korostaa tutkintolautakunnan luonnetta kollegiaalisena toimielimenä ja toisaalta tutkintosuoritusten vastaanottajien

(nykyisten apujäsenten) itsenäistä asemaa. Nykyisin apujäsenten tulee olla kielenopetukseen perehtyneitä tai oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneita. Oikeustieteellisen tutkinnon vaatimus on peräisin ajalta, jolloin lakimiehet olivat vahvasti edustettuina valtionhallinnon, erityisesti ministeriöiden, tehtävissä. Ehdotuksen mukaisten tutkintosuoritusten vastaanottajien kelpoisuusvaatimuksena olisi tulevaisuudessa perehtyneisyys kielitaidon arviointiin. Tarkoituksena on, että valtionhallinnon kielitutkinnoilla voitaisiin jatkossa osoittaa valtionhallinnon tehtävissä tarvittavaa yleiskielitaitoa eikä mitata yksittäiseen ammattialaan liittyvää kielitaitoa. Tämän vuoksi ei ole enää syytä nostaa lakimiehiä yhden ammattialan edustajina erityisasemaan. Kielitaidon arviointitoiminnan kehittymisen myötä on myös kielenopetukseen perehtyneisyys melko yksipuolinen vaatimus. Kielitaidon arviointiin voi kielenopetuksen tehtävien lisäksi perehtyä esimerkiksi kielientutkimuksen tehtävissä.

Pykälän 3 *momentin* mukaan kielitutkintolautakuntien jäsenet ja tutkintosuoritusten vastaanottajat toimivat virkavastuulla.

Lakiin sisältyvä säännös virkavastuusta tarkoittaisi muun muassa sitä, että julkista hallintotehtävää hoitaessaan tutkintolautakuntien jäsenet ja tutkintosuoritusten vastaanottajat kuuluvat rikosoikeudellisen virkavastuun piiriin. Hyvän hallinnon vaatimukset koskevat ennen muuta julkiseen hallintotehtävään liittyvää päätöksentekoa. Tällöin erityistä huomiota on kiinnitettävä muun muassa tutkinnon vastaanottajien puolueettomuuteen. Tämän vuoksi esitetään, että hallintomenettelylaissa säädetyt virkamiehen esteellisyysperusteita sovellettaisiin myös kielitutkintolautakuntien jäseniin ja tutkintosuoritusten vastaanottajiin.

Pykälän 4 *momentin* mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin tarkemmin kielitutkintolautakuntien kokoonpanosta ja asettamisesta, niiden tehtävistä ja asioiden käsittelystä lautakunnissa sekä tutkintosuoritusten vastaanottamisesta ja tutkintosuorituksen vastaanottajaksi määräämisestä sekä

kielitutkintojen toimeenpanon valvonnasta.

Pykälän 5 *momentin* mukaan opetushallitus antaisi tarvittaessa tutkintosuoritusten vastaanottajille ohjeita kielitutkintojen toimeenpanosta tutkintolautakuntien lausunnosta. Kielitutkintojen toimeenpanoa koskevat ohjeet sisältäisivät tarkempia ohjeita muun muassa testien laatimisesta ja arvioinnista. Tällaisia niin sanottuja koespesifikaatioita on kokeiden laatijoille ja arvioitsijoille annettu yleisten kielitutkintojen osalta. Opetushallituksen antamat määräykset tutkintojen perusteista olisivat kuitenkin suunnatut yhtä lailla tutkinnon suorittajille kuin tutkintosuoritusten vastaanottajille. Tästä syystä tulisi opetushallituksella tarvittaessa olla mahdollisuus antaa tutkintosuoritusten vastaanottajille yksityiskohtaisempia ohjeita testien laatimisesta ja arvioinnista.

12 §. *Maksut.* Pykälän mukaan kielitutkintolautakunnan ja tutkintosuoritusten vastaanottajien järjestämään kielitutkintoon osallistumisesta sekä lautakunnan päätöksistä peritään maksu, jonka suuruudesta säädetään opetusministeriön asetuksella. Säännös vastaa ministeriön nykyistä toimivaltaa päättää maksuista. Opetusministeriö on antanut kielitutkintomaksuja koskevat säännökset opetushallituksen suoritteiden maksullisuudesta annetussa asetuksessa (1324/2001). Asetus on annettu valtion maksuperustelain (150/1992) nojalla ja maksut perustuvat julkisoikeudellisista suoritteista perittäviin maksuihin. Maksuja koskeva valtuussäännös on tarpeen ottaa ehdotettuun lakiin, koska valtion maksuperustelain soveltamisala ei kattaisi yksittäisten tutkintosuoritusten vastaanottajien suoritteista perittäviä maksuja. Tarkoituksena kuitenkin on, että valtionhallinnon kielitutkinnoista perittävät maksut vastaisivat edelleen suoritteiden omakustannusarvoa ja että opetushallitus huolehtisi kokonaisuudessaan kielitutkintojen maksuliikenteestä.

13 §. *Kielitaidon osoittaminen yleisillä kielitutkinnoilla tai opintojen yhteydessä.* Pykälän mukaan suomen tai ruotsin kielen taito voitaisiin osoittaa myös yleisillä kielitutkinnoilla siten kuin valtioneuvoston

asetuksella säädetään. Yleisistä kielitutkinnoista annetun lain nojalla kuka tahansa voi suorittaa yleisiä kielitutkintoja eri kielissä, suomi ja ruotsi mukaan lukien. Yleiset kielitutkinnot on jaettu perustason, keskitason ja ylimmän tason testeihin. Kaikissa kielitutkintojen testeissä tulee olla viisi osakoetta: puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen, puhuminen, kirjoittaminen sekä rakenteet ja sanasto. Tutkintotodistuksesta käy ilmi osallistujan yleistaitotasoarvio sekä erikseen osakokeiden tasoarviot. Opetushallitus on kehittänyt yleisiä kielitutkintoja 1990-luvun alkupuolelta lukien yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen kanssa. Tutkintojen arvostelu perustuu 6-portaiseen taitotasoasteikkoon, joka on yhteismitallinen Euroopan Neuvoston kehittämän yleiseurooppalaisen viitekehyksen taitotasoasteikon kanssa.

Yleisellä kielitutkinnoilla ei nykyisin voi osoittaa valtion virkamiehiltä vaadittavaa kielitaitoa. Tutkintotilaisuuksia järjestetään pari kertaa vuodessa. Ehdotuksen mukaan yleiset kielitutkinnot olisivat yksi mahdollinen tapa osoittaa kielitaito. Valtionhallintoa varten on kuitenkin edelleen oltava omat tutkinnot, koska virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa hakijoiden on tarvittaessa pystyttävä osoittamaan kielitaitonsa ilman viivytystä. Jotta yleisissä kielitutkinnoissa osoitettu kielitaito voitaisiin ottaa huomioon mahdollisimman joustavasti, ehdotetaan, että valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin siitä, millä tavoin yleisissä kielitutkinnoissa suoritettut taitotasot voidaan suoraan rinnastaa valtionhallinnon kielitutkinnoissa osoitettuun kielitaitoon.

Suomen tai ruotsin kielen taito voitaisiin kuten tähän asti osoittaa myös opintojen yhteydessä siten kuin valtioneuvoston asetuksella säädetään. Nykyisin todistusta kielitaidosta ei tarvita asetuksella säädetyissä tapauksissa muun muassa koulusivistyksen ja/tai korkeakouluopintojen yhteydessä suoritettujen kielikokeiden tai -opintojen perusteella.

Nykyisen käytännön mukaan todistusta suomen tai ruotsin kielen täydellisestä hallitsemisesta ei vaadita henkilöltä siinä

kielessä, jolla hän on saanut koulusivistyksensä ja suorittanut korkeakoulussa (yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa) kypsyysnäytteen. Henkilön, joka on esimerkiksi saanut koulusivistyksensä suomen kielellä, mutta joka on opiskellut ja suorittanut kypsyysnäytteen ruotsin kielellä, ei sen sijaan katsota hallitsevan kumpaakaan kieltä täydellisesti. Tässä suhteessa järjestelmää on syytä ajanmukaistaa ja antaa säännöksiä, joiden nojalla myös muut kuin korkeakoulututkinnon suorittaneet voivat osoittaa kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa.

Korkeakoulun perustutkintoihin on 1990-luvun alkupuolelta lukien sisällytetty myös toisen kotimaisen kielen (hyvää / tyydyttävää) suullista ja kirjallista taitoa koskevat kielikokeet. Asetuksella on tarkoitus edelleen säätää, millä tavoin toisen kotimaisen kielen taito voidaan valtionhallinnon kielitutkinnon suorittamisen sijasta osoittaa korkeakouluopintojen yhteydessä suoritettujen kielikokeiden tai muiden kieliopintojen yhteydessä.

14 §. *Kielitaidon osoittaminen muulla tavalla.* Nykyisin kielitutkintolautakunta voi antaa todistuksen kielen täydellisestä hallitsemisesta tutkintoa toimeenpanematta kirjallisen toiminnan tai aikaisemman virkatoiminnan perusteella. Tällaisia tapauksia on vuodessa noin kymmenkunta. Kysymykseen ovat tulleet esimerkiksi henkilöt, joilla on monivuotinen kokemus asianomaisella kielellä harjoitetusta tieteellisestä toiminnasta tai toimimisesta julkishallinnon tehtävissä, mutta joilla ei ole opintojen kautta osoitettua kielen täydellistä hallitsemista. Hakemuksen liitteeksi on kaikissa tapauksissa vaadittu asianmukainen selvitys. Jos kielitaidon tasosta ei ole ollut täyttä varmuutta, on hakija kutsuttu kielitutkintolautakunnan järjestämään kielitutkintoon.

Ehdotuksen mukaan kielitutkintolautakunta voisi hakemuksesta antaa todistuksen suomen tai ruotsin kielen erinomaisesta taidosta henkilölle, joka hyväksyttävän selvityksen mukaan on aiemmalla toiminnallaan osoittanut vaadittavaa kielitaitoa. Lisäksi kielitutkintolautakunta

voisi hakemuksesta päättää ulkomailla suoritettujen kieliopintojen rinnastamisesta valtionhallinnon kielitutkintoihin.

Pääsääntö olisi edelleen, että kielitaito tulee osoittaa joko erillisellä valtionhallinnon kielitutkinnolla tai yleisellä kielitutkinnolla taikka muun tutkinnon yhteydessä suoritetuilla kielikokeilla tai -opinnoilla. Suomen liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi työvoiman vapaan liikkuvuutta koskevat yhteisön oikeuden vaatimukset olisi kuitenkin otettava huomioon myös kielitaitovaatimuksia koskevassa lainsäädännössä.

Työntekijöiden vapaan liikkuvuuden periaatetta pannaan täytäntöön työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella annetulla neuvoston asetuksella (ETY) N:o 1612/68. Asetuksen 3 artiklan 1 kohdassa kielletään kaikki sinänsä syrjimättömiltä vaikuttavat kansalliset säännökset, joiden yksinomaisena tai pääasiallisena tarkoituksena tai vaikutuksena on estää toisten jäsenvaltioiden kansalaisia saamasta tarjottua työtä. Artiklaan sisältyvällä kielitaitovaatimuksia koskevalla poikkeussäännöksellä on kuitenkin otettu huomioon, että kielitaitovaatimukset saattavat olla tarpeellisia ja hyväksyttäviä, vaikka ne vaikutuksiltaan olisivatkin välillisesti syrjiviä. Tällaisetkin kielitaitovaatimukset ovat sallittuja, jos ne johtuvat tarjotun työn tai tehtävän laadusta.

Yhteisöjen tuomioistuin on ottanut kantaa tämän säännöksen tulkintaan asiassa C-379/89, Anita Groener. Tuomioistuin kannanotto koski siitä, voitiinko Irlannissa kuvaamataidon opettajan vakituista kokopäiväistä virkaa pitää laadultaan sellaisena virkana, johon saatettiin vaatia iirin kielen taitoa. Tuomioistuin totesi, ettei perustamissopimus kiellä jäsenvaltiota omaksumasta politiikkaa, jolla suojataan ja tuetaan kieltä, joka on jäsenvaltion kansalliskieli ja ensimmäinen virallinen kieli. Tuomioistuin korosti kuitenkin, ettei tällaisen politiikan täytäntöönpano saa loukata työntekijöiden vapaan liikkuvuuden kaltaista perusvapautta. Kielitaitovaatimusta ei siten saada asettaa suhteettoman korkealle verrattuna tavoiteltavaan päämäärään.

Vaadittavan kielitaidon tasoa koskevien

vaatimusten lisäksi työntekijöiden vapaan liikkuvuuden rajoituksena voidaan pitää myös säännöksiä ja käytäntöjä, joiden mukaan vaadittu kielitaito on osoitettava määrättyllä tavalla. Yhteisöjen tuomioistuin on ottanut kantaa kielitaidon osoittamistapaan edellä mainitussa asiassa Anita Groener sekä asiassa C-281/98, Roman Angonese, jossa oli esillä italian ja saksan kielen taidon osoittaminen erityisellä kaksikielisyystodistuksella.

Viimeksi mainitun tuomion perusteluista voidaan päätellä, että yhteisön oikeus ei aseta esteitä sille, että viran tai toimen hakijan edellytetään osoittavan kielitaitonsa työnhaun yhteydessä erityisillä todistuksilla. Sen sijaan kielitaidon osoittamisen sitominen vain kotimaiseen koulutukseen ja kotimaisen koulutuksen nojalla saatuihin kotimaisiin todistuksiin voi aiheuttaa ongelmia. Tällaista kielitaidon osoittamistapaa koskevaa vaatimusta arvioidaan jälleen yhteisöoikeudellisen perusvapauden mahdollisesti oikeutettavissa olevana rajoituksena. Jotta vain tietyn osoittamistavan kelpuuttaminen olisi hyväksyttävissä, on tämän vaatimuksen perustuttava objektiivisiin syihin, jotka eivät saa liittyä hakijoiden kansalaisuuteen. Lisäksi vaatimusten ja hyväksyttävien tavoitteiden tulee olla oikeassa suhteessa keskenään.

Kielitaidon osoittamistapaa säänneltäessä yhteisön oikeuden näkökulmasta selkeänä voitaisiin pitää sääntelyä, jossa kielitaito voidaan osoittaa määrättyjen kotimaisten todistusten ohella myös vastaavilla toisista ETA-valtioista saaduilla todistuksilla.

Ulkomaisten kielitodistusten ja muiden kielitaitoa osoittavien asiakirjojen arvioiminen ja niiden vertaaminen kansallisen lainsäädännön asettamiin vaatimuksiin vastaavuuden toteamiseksi on usein sängen vaativa tehtävä. Tämän vuoksi ehdotetaan, että arvioiminen kuuluisi kielitutkintolautakunnan tehtäviin.

15 §. *Tutkinnon suorittajan oikeussuoja.* Pykälän 1 ja 2 momentin mukaan tutkintosuoritusten vastaanottajan päätöksestä ei voisi valittaa. Tutkintosuoritusten vastaanottajan päätökseen tyytymätön voisi kuitenkin

seitsemän päivän kuluessa ilmoittautua suorittamaan tutkinnon maksutta kielitutkintolautakunnalle. Säännös vastaa asiallisesti voimassaolevassa asetuksessa säädettyä tutkittavan oikeutta suorittaa tutkinto lautakunnalle, jos hän ei tyydy lautakunnan jäsenen tai apujäsenen päätökseen. Tapauksia ei ole käytännössä esiintynyt. Yleensä hylätyksi tulleet ovat suorittaneet tutkinnon uudelleen joko samalle tai toiselle jäsenelle tai apujäsenelle.

Tutkinnon suorittajan oikeussuojan kannalta pidetään tärkeänä, että tutkintosuoritusten vastaanottajan arviointi voidaan edelleen saattaa tutkintolautakunnan ratkaistavaksi. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole varsinainen muutoksenhakukeino, sillä arvioitavana on uusi suoritus. Tyytymättömyyden ilmaisemiseen käytettävissä oleva aika halutaan kuitenkin rajata lyhyeksi, jotta oikeussuojakeino vastaisi sille asetettua tarkoitusta eikä muodostuisi rajoittamattomaksi uusintamahdollisuudeksi. Kun lautakunnan järjestämä tutkintotilaisuus olisi käytännössä yleensä kuukauden sisällä edellisestä suorituksesta, olisi tutkinnon suorittajan kielitaito ajallisesti lähellä tutkintosuoritusten vastaanottajan suorittamaa arviointia. Uusintasuoritus lautakunnalle olisi maksuton.

Pykälän 3 *momentin* mukaan tutkintolautakunnan päätökseen tyytymätön voisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Vastaavaa säännöstä ei nykyisin ole, vaikka muutoksenhaku onkin ollut mahdollista ilman laissa säädettyä valituskieltoa. Tapauksia ei kuitenkaan ole esiintynyt.

Tutkinnon suorittajan oikeussuojan kannalta pidetään tärkeänä, että tutkintolautakunnan päätökseen voidaan hakea muutosta normaalilla hallintovalituksella. Lautakunnan vastaanottamat tutkintosuoritukset taltioidaan, jolloin niiden uudelleenarviointi hallinto-oikeudessa on mahdollista.

4 luku. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

16 §. *Voimaantulo.* Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan yhdessä ehdotetun uuden kielilain kanssa, eli 1 päivänä tammikuuta 2004.

Lailla kumottaisiin valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annettu laki. Samalla kumotun lain nojalla annetut asetukset kumoutuvat automaattisesti. Tämän johdosta virkakelpoisuusvaatimuksia koskevat asetustasoiset säännökset on uusittava siten, että ne voivat tulla voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004.

Ennen lain voimaantuloa olisi ryhdyttävä täytäntöönpanoa edellyttämiin toimenpiteisiin. Uudet kielitutkintolautakunnat sekä tutkintosuoritusten vastaanottajat olisi nimettävä siten, että toiminta voidaan aloittaa heti lain voimaantulon jälkeen. Opetushallituksen tulisi antaa 10 §:n 3 momentin mukaiset määräykset tutkintojen perusteista sekä vahvistaa tutkintotodistuksen kaavan ja antaa tutkintosuoritusten vastaanottajille 11 §:n 5 momentin mukaisia ohjeita kielitutkintojen toimeenpanosta.

17 §. *Siirtymäsäännökset.* Pykälän 1 *momentin* mukaan ennen lain voimaantuloa suoritettujen kielitutkintojen rinnastamisesta uuden lain nojalla suoritettuihin tutkintoihin säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Tarkoituksena on, että ennen lain voimaantuloa suoritettuja tutkintoja ei tarvitsisi suorittaa uudelleen.

Pykälän 2 *momentin* mukaan muussa laissa tai asetuksessa suomen tai ruotsin kielen taitoa koskevaksi kelpoisuusvaatimukseksi säädetty kielen täydellinen hallitseminen, täydellinen hallinta tai täydellinen taito vastaisi ehdotetun lain mukaista asianomaisen kielen erinomaista taitoa. Ehdotettu säännös johtuu tutkintojen nimikkeiden muutoksesta.

Pykälän 3 *momentin* mukaan muussa laissa tai asetuksessa oleva viittaus kumottavaan lakiin valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta tarkoittaisi lain voimaantulon jälkeen viittausta tähän lakiin. Siten muissa säädöksissä olevia viittauksia ei välttämättä tarvitse muuttaa, jollei muuttamiselle ole asiallisia syitä.

1.3. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

4 luku. Oikeudenkäynnin kieli

Oikeudenkäymiskaassa ja muussa tuomioistuinmenettelyä koskevassa lainsäädännössä ei tähän mennessä ole ollut säännöksiä siitä, mitkä kielet voivat olla asian käsittelykieliä oikeudenkäynnissä. Tulkkausta oikeudenkäynnissä koskevat säännökset ovat tähän asti sisältyneet muuhun lainsäädäntöön ilman selviä viittauksia oikeudenkäymiskaassa. Nimenomaisia käännöstä koskevia erillissäännöksiä ei ole ollut, vaan käännökseen on käytännössä tulkinnan avulla katsottu soveltuvan tulkkausta koskevat säännökset. Ehdotuksella pyritään selkeyttämään oikeudenkäymiskielten osalta jo vallitsevaa asiantilaa. Tulkkausta ja käännöstä koskevin säännöksiin pyritään parantamaan yksilön oikeusturvaa. Asiallisia muutoksia ehdotuksesta ei seuraa.

1 §. Pykälän mukaan asian käsittelykieli tuomioistuimessa on suomi tai ruotsi. Kumpi kieli yksittäistapauksessa olisi asian käsittelykieli ratkeaa ehdotetun kielilain kielivalintasäännösten mukaan (riita-asiassa 15 §, hakemusasiassa 16 § ja muutoksenhakutuomioistuimessa 17 §). Asian käsittelykieli voi kuitenkin saamelaiden kotiseutualueella olla saamen kieli sen mukaan, mitä siitä erikseen säädetään (laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 3 §). Suomalainen tuomioistuin ei saisi käsitellä asiaa muulla kuin näillä kielillä. Tämä ei kuitenkaan estä vieraskielisten asiakirjojen hyväksymistä todisteiksi tai osapuolten kuulemista muilla kielillä silloin, kun osapuolten oikeusturva tai tuomioistuimen toiminta eivät vaarannu. Ehdotus ei merkitse muutosta vallitsevaan käytäntöön.

2 §. Pykälän 1 momentti sisältää suomen ja ruotsin kielen tulkkauksen ja käännöksen osalta viittauksen kielilakiin (18 ja 20 §) ja pykälän 2 momentti saamen kielen osalta viittauksen lakiin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (6 ja 8 §).

Pykälän 3 momentin mukaan muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen osapuolen tarvitsema tulkkauksen tai asiakirjojen käännös jäisi pääsääntöisesti osapuolen itsensä huolehdittavaksi ja kustannettavaksi. Ehdotus vastaa sisällöltään ehdotettavan kielilain 18 §:n 2 momentin säännöstä

tulkkauksesta ja 20 §:n 2 momentin käännöksestä riita- ja hakemusasiassa. Tulkkauksesta ja käännöksestä huolehtimisella tarkoitetaan sekä käännettävän päätöksen tai muun asiakirjan toimittamista käännettäväksi että kuluista huolehtimista. Säännös perustuu ajatukseen, ettei oikeusturva riita- tai hakemusasioissa ole samalla tavoin vaaranalaisena kuin esimerkiksi rikos- tai hallintoasiassa ja että yksityishenkilöiden ja oikeushenkilöiden väliset riitaisuudet olisi ratkaistava heidän omalla kustannuksellaan, vaikka asia tuotaisiinkin tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tulkkauksen ja käännöskustannukset eivät muodosta poikkeusta oikeudenkäyntikustannusten jakautumisesta osapuolten välillä yleisten oikeudenkäyntiä koskevien säännösten mukaisesti.

Ehdotuksen mukaan tuomioistuimella olisi kuitenkin mahdollisuus poiketa pääsäännöstä ja punnita, olisiko tulkkauksen ja käännöskustannukset asian laadun huomioon ottaen joko kokonaan tai osittain suoritettava valtion varoista. Esimerkiksi kansainvälisperheoikeudelliset, lasten huoltajuuteen tai elatukseen liittyvät riitaisuudet voivat yksilön kannalta olla niin monimutkaisia tai kalliita, että tulkkauksen ja käännöskustannusten korvaaminen valtion varoista saattaisi olla asian laadun huomioon ottaen perusteltua. Tuomioistuin voisi myös itse huolehtia tulkkauksesta ja kääntämisestä, jos sillä on tähän riittävät kielelliset resurssit. Ehdotus ei sisällöllisesti merkitse muutosta voimassa oleviin säännöksiin.

Ehdotukseen sisältyy viittaus tuomioistuimen velvollisuuteen huolehtia siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvitsemansa tulkkauksen ja käännösavun. Säännös ei vaikuttaisi pääsääntöön, jonka mukaan osapuolet vastaavat tulkkauksen ja käännöskustannuksista. Säännös vastaa Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa tehdyn sopimuksen 2 artiklaa (Pohjoismaiden kielisopimus SopS 11/1987). Säännös ei merkitsisi muutosta nykyiseen lainsäädäntöön.

Pykälän 4 momentin viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun

lakiin olisi luonteeltaan informatiivinen ja selventäisi, että rikosasioiden tulkkauksesta on olemassa oikeudenkäymiskaaren säännöksistä poikkeavia säännöksiä.

1.4. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

6 a luku. Oikeudenkäynnin kieli

Rikosasioiden tuomioistuinmenettelyä koskevassa laissa ei ole säännöstä asian käsittelykielistä rikosasian oikeudenkäynnissä. Tulkkausta oikeudenkäynnissä koskevat säännökset ovat tähän asti sisältyneet muuhun lainsäädäntöön ilman selviä viittauksia prosessilainsäädännössä. Myös Suomen ratifioiman Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus maksutta saada tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. Nimenomaisia käännöstä koskevia erillissäännöksiä ei tähän asti ole ollut, vaan käännökseen on käytännössä tulkin avulla katsottu soveltuvan tulkkausta koskevat säännökset.

Ehdotuksella pyritään selkeyttämään jo vallitsevaa asiantilaa ja selvin tulkkausta koskevin säännöksin parantamaan yksilön oikeusturvaa.

1 §. Ehdotuksen mukaan asian käsittelykielenä rikosasiassa on suomen tai ruotsin kieli. Se, kumpi kieli yksittäistapauksessa olisi asian käsittelykieli, ratkeaisi ehdotettavan kielilain rikosasiaa koskevan kielivalintasäännöksen mukaan (14 § ja muutoksenhakutuomioistuimessa 17 §). Asian käsittelykieli rikosasiassa voisi kuitenkin saamelaiten kotiseutualueella olla saamen kieli sen mukaan, mitä siitä erikseen säädetään (laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 3 §). Suomalainen tuomioistuin ei saisi määrätä muuta kieltä asian käsittelykieleksi. Tämä ei kuitenkaan estäisi vieraskielisten asiakirjojen hyväksymistä todisteiksi taikka vieraskielisten osapuolten tai todistajien kuulemista muilla kielillä silloin, kun osapuolten oikeusturva tai tuomioistuimen

toiminta eivät vaarannu. Ehdotus ei merkitse muutosta vallitsevaan käytäntöön.

2 §. Ehdotus sisältää suomen ja ruotsin kielen tulkkaamisen ja kääntämisen osalta viittauksen ehdotettavaan kielilakiin (18 ja 20 §) ja saamen kielen osalta viittauksen lakiin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (6 ja 8 §).

Ehdotuksen mukaan muilla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisillä vastaajalla olisi rikosasiassa oikeus tulkkiin ja käännökseen valtion kustannuksella. Rikoksesta syytetyllä on myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan mukaan oikeus maksutta saada tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. Ehdotus täyttäisi ihmisoikeussopimuksen vaatimuksen. Säännös täyttäisi myös pohjoismainen kielisopimuksen 2 artiklan vaatimuksen, jonka mukaan tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että muun Pohjoismaan kansalainen saa tarvitsemansa tulkkaus- ja käännösavun.

Ehdotuksen mukaan myös asianomistajalla olisi sellaisessa rikosasiassa, jossa syyttäjä ajaa syytettä, oikeus viran puolesta järjestettävään ja valtion varoista korvattavaan tulkkiin ja käännökseen. Ehdotuksella pyritään ottamaan huomioon tilanteet, joissa asianomistajan myötävaikutuksella on asian käsittelyssä huomattava merkitys esimerkiksi siksi, että asianomistajaa tullaan kuulemaan todistelutarkoituksessa. Tällaisissa tilanteissa olisi asianomistajan kannalta kohtuutonta, että hänen tulisi vastata tulkkaus- ja käännöskustannuksistaan. Esimerkkinä pykälän soveltamisalaan kuuluvista tapauksista voisivat olla seksuaalirikoksiin liittyvät rikosoikeudenkäynnit.

Tuomioistuin olisi viran puolesta velvollinen huolehtimaan tulkin kutsumisesta ja käännöstehtävän toimeksiantamisesta kääntäjälle. Tuomioistuin voisi kuitenkin täyttää velvollisuutensa huolehtimalla itse tulkkaamisesta ja tuomion tai muun asiakirjan kääntämisestä, jos sillä on tähän riittävät kielelliset resurssit. Asianosaisella ei näin ollen olisi oikeutta vaatia ulkopuolisen tulkin kutsumista. Ehdotus ei merkitse muutosta nykyiseen käytäntöön.

1.5. Laki esitutkintalain muuttamisesta

37 §. Ehdotus sisältää suomen ja ruotsin kielen käyttämisen osalta viittauksen ehdotettavaan kielilakiin (10 ja 18 §), jonka mukaan kuultavalla on oikeus käyttää valitsemaansa kieltä tai omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia. Kuultavalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä epäiltynä kuulusteltavaa henkilöä että todistajina kuultavia henkilöitä.

Saamen kielen osalta ehdotus sisältää viittauksen saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin (6 §).

Ehdotuksen mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla olisi esitutkinnassa oikeus tulkkiin valtion kustannuksella. Säännös varmistaisi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan mukaisen vaatimuksen täyttymisen, toisin sanoen sen, että rikoksella syytetyllä olisi oikeus maksutta saada tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu viranomaisessa käytettävää kieltä. Ehdotus koskisi sekä rikoksesta epäiltynä kuultavaa että todistajana kuultavaa henkilöä.

Viranomainen olisi viran puolesta velvollinen huolehtimaan tulkin kutsumisesta. Viranomainen voisi kuitenkin täyttää velvollisuutensa huolehtimalla itse tulkkauksesta, jos sillä on tähän riittävät kielelliset resurssit. Kuulusteltavalla ei näin ollen olisi oikeutta vaatia ulkopuolisen tulkin kutsumista. Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla ei myöskään olisi ehdotonta oikeutta tulkkaukseen omalla kielellään, sillä tulkkausvaatimuksen täyttämiseksi riittäisi, että tulkkaus tapahtuu kielellä, jota hän ymmärtää ja jota hän hallitsee riittävästi, jottei kuulustelu tällä kielellä vaaranna hänen oikeusturvaansa. Viranomainen olisi viran puolesta velvollinen huolehtimaan tulkin kutsumisesta myös silloin, kun se kuultavan aisti- tai puhevian tai muun vastaavan syyn takia on tarpeen. Ehdotus ei merkitse muutosta esitutkintalain nykyisen 37 §:n tulkintaan.

39 §. Ehdotuksen mukaan nykyiseen esitutkintalain 39 §:n 1 momenttiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan

kuulustelupöytäkirja on laadittava kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Tällä tarkoitettaisiin joko kuulusteltavan omaa kieltä, jos hän on kuulustelussa tätä käyttänyt, tai kuulusteltavan valitsemaa kieltä, jos hän on kuulustelussa halunnut käyttää muuta kuin omaa kieltään. Jos esitutkinnassa on erikielisiä kuultavia, olisi jokaisen kuultavan kuulustelupöytäkirja näin ollen laadittava hänen käyttämällään kielellä. Kuulustelupöytäkirjat otettaisiin 40 §:n mukaiseen esitutkintapöytäkirjaan alkuperäiskielellä riippumatta esitutkintapöytäkirjan kielestä. Vieraskielisiä kuulustelupöytäkirjoja lukuun ottamatta esitutkintapöytäkirja laadittaisiin suomen tai ruotsin kielellä taikka osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä. Esitutkintapöytäkirjaan kuuluvat erikieliset kuulustelupöytäkirjat olisi kuitenkin ehdotetun kielilain 20 §:n mukaisesti käännettävä asianosaiselle niiltä osin kuin asianosaisen oikeusturva sitä vaatii ennen kuin asianosainen antaa esitutkintalain 42 §:n mukaisen lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta.

40 §. Ehdotuksen mukaan nykyisen esitutkintalain 40 §:n 1 momentti jaettaisiin kahteen momenttiin, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti siirtyvät 3 ja 4 momentiksi. Pykälän 1 momenttiin lisätään maininta esitutkintapöytäkirjan kielestä. Pykälän 2 momenttiin lisätään uusi toinen virke, jonka mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä sekä asianomistajan että epäiltyyn kieli. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa lainsäädännössä. Säännöksellä pyritään vaikuttamaan siihen, että osapuolten kieli otettaisiin huomioon jo esitutkinnassa ja näin välttyttäisiin tilanteilta, joissa asian käsittelyn myöhemässä vaiheessa jouduttaisiin vaihtamaan kieltä. Esitutkintapöytäkirjaan tehtävä kielimerkintä olisi luonteeltaan ohjaava. Sillä olisi käytännön merkitystä syyttäjän ja tuomioistuimen toiminnassa ehdotetun kielilain 14 §:n mukaista rikosasian käsittelykieltä määrättäessä.

1.6. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

4 §. Ehdotuksen mukaan pykälään lisätään uusi 3 momentti sosiaalihuollon asiakkaan oikeudesta käyttää suomen ja ruotsin kieltä sekä tulla kuulluksi ja saada toimituskirja valintansa mukaan suomen tai ruotsin kielellä. Ehdotettu momentti olisi viittaussäännös kielilain 10, 18 ja 20 §:ään. Säännös olisi luonteeltaan selventävä eikä merkitsisi sisällöllistä muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön. Ehdotusta on kuitenkin pidetty perusteltuna, koska suomen ja ruotsin kieli kansalliskielinä (perustuslain 17 §:n 1 mom.) ovat toisessa asemassa kuin muut kielet, joita pykälän 2 momentti edelleen koskisi. Suomen ja ruotsin kielen suhteen sosiaalihuollon asiakkaalla on perustuslain 17 §:n 2 momentin ja kielilain nojalla nimenomainen oikeus oman kieleensä tai näistä kahdesta valitsemaansa kieleen. Säännös koskisi sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hänen yhteyksissään sosiaalihuollon viranomaisiin. Sosiaalihuollon palveluja säännös ei koskisi.

Selvyyden vuoksi pykälään ehdotetaan otettavaksi viittaus sosiaalihuoltolakiin (710/1982), jossa säädetään kunnan velvollisuudesta järjestää sosiaalihuoltoa siten, että sosiaalihuollon asiakas saa sosiaalihuoltoa valitsemallaan kielellä, suomeksi tai ruotsiksi.

1.7. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta

3 §. Ehdotuksen mukaan pykälään lisätään uusi 4 momentti potilaan oikeudesta käyttää suomen ja ruotsin kieltä sekä tulla kuulluksi ja saada toimituskirja valintansa mukaan suomen tai ruotsin kielellä. Ehdotettu momentti olisi viittaussäännös kielilain 10, 18 ja 20 §:ään. Säännös olisi luonteeltaan selventävä eikä merkitsisi sisällöllistä muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön. Ehdotusta on kuitenkin pidetty perusteltuna, koska suomen ja ruotsin kieli kansalliskielinä (perustuslain 17 §:n 1 mom.) ovat toisessa asemassa kuin muut kielet, joita pykälän 3 momentti edelleen koskisi. Suomen ja ruotsin kielen suhteen potilaalla on perustuslain 17 §:n 2 momentin ja kielilain nojalla nimenomainen oikeus oman kieleensä tai näistä kahdesta valitsemaansa kieleen.

Säännös koskisi potilaan oikeutta hänen yhteyksissään terveydenhuollon viranomaisiin. Terveydenhuollon palveluja säännös ei koskisi.

Selvyyden vuoksi pykälään ehdotetaan otettavaksi viittaus kansanterveyslakiin (66/1972) ja erikoissairaanhoidolakiin (1062/1989), joissa kunnan velvollisuudesta järjestää terveyden- ja sairaanhoitopalveluja siten, että potilas saa terveyden- ja sairaanhoitoa valitsemallaan kielellä, suomeksi tai ruotsiksi, säädetään.

1.8. Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta

40 §. Ehdotuksen mukaan sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin uusi pykälä yksikielisten ja kaksikielisten kuntien ja kuntayhtymien velvollisuudesta järjestää sosiaalihuoltoa suomen tai ruotsin kielellä taikka molemmilla näistä. Säännös vastaa kunnan ja kuntayhtymän järjestämän sosiaalihuollon osalta sitä, mitä kansanterveyslain (66/1972) 28 §:ssä säädetään kunnan ja kuntayhtymän järjestämien terveydenhuoltopalvelujen osalta ja mitä erikoissairaanhoidolain 33 a §:ään ehdotetaan säädettäväksi sairaanhoitopiirin järjestämän sairaanhoidon osalta. Säännös olisi luonteeltaan selventävä eikä merkitsisi sisällöllistä muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön.

Pykälän 1 momentin mukaan yksikielisen kunnan ja kuntayhtymän sosiaalihuolto olisi järjestettävä kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Sosiaalihuollon asiakkaalla olisi kuitenkin myös yksikielisessä kunnassa ja kuntayhtymässä oikeus käyttää suomea tai ruotsia sekä tulla kuulluksi ja saada toimituskirja suomen tai ruotsin kielellä. Selvyyden vuoksi säännökseen ehdotetaan otettavaksi viittaus kielilain 10, 18 ja 20 §:ään.

Pykälän 2 momentin mukaan kaksikielisen kunnan ja kuntayhtymän sosiaalihuolto olisi järjestettävä kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä, ja sosiaalihuollon asiakkaalla olisi oikeus käyttää valitsemaansa kieltä.

Pykälän 3 momentin mukaan kunnalla ja kuntayhtymällä olisi velvollisuus huolehtia

Pohjoismaiden kansalaisten mahdollisuudesta käyttää omaa kieltään sosiaalihuollon palveluja käyttäessään. Tarvittaessa kunnan tai kuntayhtymän olisi huolehdittava tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun hankkimisesta. Säännös vastaa sisällöltään pohjoismaisen sosiaalipalvelusopimuksen 5 artiklaa ja Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa tehdyn sopimuksen (pohjoismaainen kielisopimus) 2 artiklaa.

1.9. Laki kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta

28 §. Ehdotuksen mukaan kansanterveyslain yksikielisten kuntien ja kuntayhtymien terveydenhuoltopalveluja koskevaan 28 §:n 1 momenttiin lisätään selventävä viittaus kielilain 10, 18 ja 20 §:ään. Potilaalla olisi edelleen myös yksikielisessä kunnassa ja kuntayhtymässä oikeus käyttää suomea tai ruotsia kieltä sekä tulla kuulluksi ja saada toimituskirja suomen tai ruotsin kielellä.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännös vastaisi kielilain 10 §:n 1 momenttia, jonka mukaan jokaisella olisi kaksikielisessä kunnan viranomaisessa oikeus käyttää valitsemaansa kieltä, suomea tai ruotsia. Potilaan kielelliset oikeudet hänen käyttäessään kaksikielisen kunnan tai kaksikielisen kuntayhtymän terveydenhuoltopalveluja eivät siten rajoittuisi vain potilaan omaan kieleen, suomeen tai ruotsiin, vaan hänellä olisi oikeus valita, kumpaa näistä kielistä hän käyttää.

Lisäysten myötä säännös vastaisi potilaan oikeuden osalta sitä, mitä ehdotetaan säädettäväksi erikoissairaanhoitolain 33 a §:ssä ja mitä sosiaalihuollon osalta ehdotetaan säädettäväksi sosiaalihuoltolain 40 §:ssä. Säännös olisi luonteeltaan selventävä eikä merkitsisi sisällöllistä muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön.

1.10. Laki erikoissairaanhoitolain muuttamisesta

33 §. Ehdotuksen mukaan pykälän 3 ja

4 momentit kumottaisiin, sillä niiden sisältö sisältyisi uuteen 33 a §:ään, jonne sairaanhoidon kieltä koskevat säännökset koottaisiin.

33 a §. Ehdotuksen mukaan sairaanhoitopiirin järjestämän sairaanhoidon kieliä koskevat säännökset kerätään yhteen säännökseen. Uusi säännös vastaisi potilaan kielellisten oikeuksien osalta sitä, mitä ehdotetaan säädettäväksi kansanterveyslain 28 §:ssä ja sitä, mitä sosiaalihuollon osalta ehdotetaan säädettäväksi sosiaalihuoltolain 40 §:ssä. Säännös olisi luonteeltaan selventävä eikä merkitsisi sisällöllistä muutosta voimassa olevaan lainsäädäntöön.

Pykälän 1 momentin mukaan sairaanhoito on samankielisistä kunnista muodostuvassa sairaanhoitopiirissä järjestettävä sairaanhoitopiirin kielellä. Potilaalla olisi kuitenkin myös yksikielisessä sairaanhoitopiirissä oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä sekä tulla kuulluksi ja saada toimituskirja suomen tai ruotsin kielellä. Säännökseen ehdotetaan siksi otettavaksi viittaus ehdotetun kielilain 10, 18 ja 20 §:ään.

Pykälän 2 momentin mukaan erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia käsittävän sairaanhoitopiirin olisi järjestettävä sairaanhoito kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä, ja potilaalla olisi oikeus käyttää valitsemaansa kieltä. Säännös vastaisi sisällöltään ehdotetun kielilain 10 §:n 1 momenttia, jonka mukaan jokaisella olisi kaksikielisessä kunnan viranomaisessa oikeus käyttää valitsemaansa kieltä, suomea tai ruotsia. Potilaan kielelliset oikeudet eivät siten rajoittuisi hänen omaan kieleensä, suomeen tai ruotsiin, vaan hänellä olisi oikeus valita, kumpaa näistä kielistä hän käyttää.

Pykälän 3 momentin mukaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymällä olisi velvollisuus huolehtia Pohjoismaiden kansalaisten mahdollisuudesta käyttää omaa kieltään sairaanhoitopalveluja käyttäessään. Tarvittaessa kunnan tai kuntayhtymän olisi huolehdittava tulkkaus- ja käännösavun hankkimisesta. Säännös vastaa sisällöltään Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa

pohjoismaassa tehdyn sopimuksen (pohjoismaainen kielisopimus) 2 artiklaa.

1.11. Laki kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta

3 §. Kuntajakolain 3 §:n 2 momentissa sisältyy viittaus hallitusmuotoon. Se ehdotetaan muutettavaksi uuden perustuslain johdosta.

2. Tarkemmat säännökset

Ehdotetun kielilain 5, 33, 38, 40 ja 41 §:ään sisältyy asetuksenantovaltuus. Valmisteltavana oleva luonnos valtioneuvoston asetukseksi kielilain täytäntöönpanosta toimitetaan erikseen eduskunnalle tiedoksi.

Ehdotettu laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta kumoaisi valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (312/1922) sekä suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta annetun asetuksen (442/1987). Näiden tilalle on opetusministeriön asettamassa työryhmässä valmisteltavana luonnos valtioneuvoston asetukseksi suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtiorhallinnossa. Työn valmistuttua kesäkuussa 2002 asetusluonnos toimitetaan eduskunnalle tiedoksi. Ministeriö- ja virastokohtaiset kielitaitovaatimuksia koskevien säännösten valmistelu aloitetaan, kun edellä mainittu asetusluonnos on valmistunut.

3. Voimaantulo

Ehdotettu uusi kielilaki ja siihen liittyvät lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2004. Ehdotetut lait edellyttävät viranomaisten suunnittelua ja henkilöstön kouluttamista.

4. Säättämisjärjestys

Ehdotettu lainsäädäntö liittyy monin tavoin kielellisiin ja kulttuurisiin perusoikeuksiin ja kansainvälisiin ihmisoikeuksiin. Esityksen tarkoituksena on turvata kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutuminen

mahdollisimman täysimääräisesti myös käytännössä, erityisesti mitä tulee maan kansalliskielten, suomen ja ruotsin käyttämiseen.

Ehdotetulla kielilailalla säädettäisiin perustuslain 17 §:n 1 momenttia tarkemmin suomen ja ruotsin kielen asemasta kansalliskielinä ja turvattaisiin perustuslain 17 §:n 2 momenttiin sisältyvän lakivarauksen edellyttämällä tavalla jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä.

Ehdotetuin säännöksiin turvattaisiin myös perustuslain 21 §:ssä ja Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, erityisesti kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen f kohdassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen e kohdassa edellytetyin tavoin tulkkaus- ja käännöspalvelut osana oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa ja viranomaisessa asioitaessa siten kuin hyvän hallinnon periaate edellyttää.

Suomen ja ruotsin kielen asema kansalliskielinä otettaisiin ehdotetussa kielilaisissa huomioon myös maan hallinnollisen jaon kannalta perustuslain 122 §:n edellytetyllä tavalla. Perustuslain mainitun säännöksen mukaan tulee hallintoa järjestettäessä pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

Ehdotettuihin lakeihin sisältyy myös säännöksiä, joilla osaltaan täytetään ja joita soveltamalla on tarkoitus yksittäistapauksissa täyttää julkisen vallan velvollisuus huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Ehdotetun julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettavan lain mukaan kielitutkintolautakuntien jäsenten ja tutkintosuoritusten vastaanottajien tehtäviin kuuluisi julkisen vallan käyttöä, eli he tekevät yksilön oikeuksiin vaikuttavia päätöksiä. Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle

kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia.

Ehdotetuilla uusilla säännöksillä ei miltään osin rajoitettaisi kielellisiä tai kulttuurisia perusoikeuksia, vaan pyrittäisiin antamaan näille oikeuksille konkreettisempi sisältö

perustuslain ja ihmisoikeussopimusten hengen ja kirjaimen mukaisesti. Tämän johdosta ehdotetut lait voidaan säätää tavallisina lakeina.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

*Lakiehdotukset***1.****Kielilaki**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Kansalliskielet

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

2 §

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetty jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia.

Tavoitteena on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota.

Viranomainen voi antaa parempaa kielellistä

palvelua kuin tässä laissa edellytetään.

3 §

Lain soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan tuomioistuimissa ja muissa valtion viranomaisissa, kunnallisissa viranomaisissa, itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa sekä eduskunnan virastoissa ja tasavallan presidentin kansliassa (*viranomainen*), jollei erikseen toisin säädetä.

Eduskuntatyössä käytettävistä kielistä säädetään perustuslaissa ja eduskunnan työjärjestyksessä.

Jollei asianomaisissa laeissa muuta säädetä, tätä lakia ei sovelleta:

1) yliopistoihin, joiden kielistä säädetään yliopistolaisissa (645/1997);

2) evankelis-luterilaisen kirkkoon, jonka kielistä säädetään kirkkolaisissa (1054/1993); eikä

3) ortodoksiseen kirkkokuntaan, jonka kielistä säädetään ortodoksisesta kirkkokunnasta annetussa laissa (521/1969).

Lain soveltamisesta liikelaitoksiin ja yhtiöihin sekä yksityisiin säädetään 24 ja

25 §:ssä sekä 33 §:n 4 momentissa ja 34 §:ssä.

4 §

Muut kieltä koskevat säännökset

Tämän lain lisäksi erityislainsäädännössä säädetään muun ohella:

- 1) opetuskielestä, kielestä oppiaineena ja tutkintokielestä koulutusta koskevassa lainsäädännössä;
- 2) sivistystoimintaan liittyvistä kielellisistä oikeuksista yleisradiotoimintaa, teattereita, kuvaohjelmia, kirjastoja, nuorisotyötä ja liikuntaa koskevassa lainsäädännössä;
- 3) potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan kielellisistä oikeuksista terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä;
- 4) esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä käytettävästä kielestä esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskevassa lainsäädännössä; sekä
- 5) julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta siitä annetussa lainsäädännössä.

5 §

Kielellinen jaotus

Kielellisen jaotuksen perusyksikkö on kunta. Kunta on joko *yksikielinen* tai *kaksikielinen*. Valtioneuvoston asetuksella säädetään joka kymmenes vuosi virallisen tilaston perusteella, mitkä kunnat ovat kaksikielisiä ja mikä on näiden kuntien enemmistön kieli sekä mitkä kunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä yksikielisiä kuntia.

Kunta on säädettävä kaksikieliseksi, jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielistä kuntaa ei saa säätää yksikieliseksi, ellei vähemmistön osuus ole laskenut alle kuuden prosentin. Kunnan valtuuston esityksestä valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää kunta kaksikieliseksi seuraavaksi kymmenvuotijaksoksi, vaikka kunta muuten

olisi yksikielinen.

Jos kuntajakoa muutetaan, on samalla päätettävä muutoksen vaikutuksesta kuntien kielelliseen asemaan.

6 §

Yksi- ja kaksikielinen viranomainen

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *yksikielisellä viranomaisella* valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia, sekä yksikielisen kunnan viranomaista samoin kuin kuntayhtymän viranomaista, jos kuntayhtymään kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia; sekä

2) *kaksikielisellä viranomaisella* valtion keskushallintoviranomaista ja muuta viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta, sekä kaksikielisen kunnan viranomaista samoin kuin kuntayhtymän viranomaista, jos kuntayhtymään kuuluu erikielisiä kuntia taikka vähintään yksi kaksikielinen kunta.

Viranomaisen alueellisen yksikön tai muun alueellisen organisaation kielellinen asema määräytyy sen virka-alueen kielellisen aseman mukaan. Erityisistä syistä voidaan virka-alueen kielivähemmistön tarpeita varten perustaa yksikielisiä yksiköitä tai osastoja.

7 §

Ahvenanmaata koskevat kielisäännökset

Ahvenanmaan maakuntaa koskevat kielisäännökset sisältyvät Ahvenanmaan itsehallintolakiin (1144/1991).

8 §

Saamen kieli

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa ja julkiselle vallalle kuuluvaa tehtävää muutoinkin hoidettaessa säädetään erikseen.

9 §

Muut kielet

Oikeudesta käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomen, ruotsin ja saamen kieltä säädetään oikeudenkäyntiä, hallintomenettelyä ja hallintolainkäyttöä koskevassa lainsäädännössä, koulutusta koskevassa lainsäädännössä, terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä sekä muussa eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä.

2 luku

Oikeus käyttää suomea ja ruotsia viranomaisissa

10 §

Yksityishenkilön kielelliset oikeudet viranomaisissa

Valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytetään kunnan kieltä, jollei viranomaisen pyynnöstä toisin päätä tai jollei muualla laissa toisin säädetä. Jokaisella on kuitenkin oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellään viranomaisen aloitteesta vireille tulevassa asiassa, joka välittömästi kohdistuu hänen tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin tai joka koskee viranomaisen hänelle asettamaa velvoitetta.

11 §

Oikeushenkilön kielelliset oikeudet viranomaisissa

Yhtiöllä, yhdistyksellä ja muulla oikeushenkilöllä on, noudattaen soveltuvin

osin yksityishenkilön kielellisiä oikeuksia annettuja säännöksiä, oikeus viranomaisessa asioidessaan käyttää pöytäkirjakieltään, joko suomea tai ruotsia. Yhtiöjärjestyksensä tai sääntöjensä mukaan kaksikielisen oikeushenkilön on kuitenkin tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa käsiteltävässä asiassa vastattava sillä kielellä, jolla asia on pantu vireille.

3 luku

Asian käsittelykieli viranomaisissa

12 §

Asian käsittelykieli hallintoasiassa

Hallintoasian käsittelykielenä on kaksikielisessä viranomaisessa asianosaisen kieli. Jos asianosaiset ovat erikielisiä tai jos kaikki asianosaiset eivät asian vireille tullessa ole viranomaisen tiedossa, viranomaisen päättää käytettävästä kielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä.

Yksikielinen viranomaisen käyttää viranomaisen kieltä käsittelykielenä hallintoasiassa, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päätä toisen kielen käyttämisestä.

13 §

Asian käsittelykieli hallintolainkäyttöasiassa

Hallintolainkäyttöasian käsittelykieleen sovelletaan, mitä 12 §:ssä säädetään asian käsittelykielestä hallintoasiassa.

Hallintoriita-asiassa, jossa asianosaisina ovat viranomaisen ja yksityishenkilö, käytetään kaksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä yksityishenkilön kieltä. Jos kaikki asianosaiset ovat viranomaisia, käytetään vireille panevan viranomaisen kieltä, jollei toisen kielen käyttäminen vastapuolen oikeutta ja etua silmällä pitäen ole perusteltua.

Hallintoriita-asiassa käytetään yksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä virka-alueen kieltä, jollei tuomioistuimessa

asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättää toisen kielen käyttämisestä.

14 §

Asian käsittelykieli rikosasiassa

Rikosasiassa käytetään kaksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä vastaajan kieltä. Jos vastaajat ovat erikielisiä, tai jos vastaajan kieli ei ole suomi tai ruotsi, tuomioistuin päättää asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään tuomioistuimen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Yksikielisessä tuomioistuimessa käytetään asian käsittelykielenä tuomioistuimen virka-alueen kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättää toisen kielen käyttämisestä. Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään tuomioistuimesta, koskee soveltuvin osin myös syyttäjäviranomaisia. Esitutkinnaassa käytettävästä kielestä säädetään tarkemmin esitutkintalaissa (449/1987).

15 §

Asian käsittelykieli riita-asiassa

Riita-asiassa käytetään kaksikielisessä käräjäoikeudessa asian käsittelykielenä asianosaisten kieltä. Jos asianosaiset ovat erikielisiä eivätkä sovi käytettävästä kielestä, tuomioistuin päättää käytettävästä kielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään tuomioistuimen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Yksikielisessä käräjäoikeudessa käytetään tuomioistuimen virka-alueen kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättää toisen kielen käyttämisestä.

16 §

Asian käsittelykieli hakemusasiassa

Mitä 15 §:ssä säädetään, sovelletaan myös hakemusasioihin ja muiden kuin rikos- ja riita-asioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa.

Jos asiassa on vain yksi asianosainen, käytetään kaksikielisessä tuomioistuimessa hakijan kieltä ja yksikielisessä tuomioistuimessa sovelletaan, mitä 15 §:n 2 momentissa säädetään.

17 §

Muutoksenhakuasian käsittelykieli hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa

Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa käytetään muutoksenhakuasian käsittelykielenä asiassa alemassa asteessa käytettyä kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen toisin päättää.

18 §

Oikeus tulkkaukseen

Jos jollakulla on lain mukaan oikeus käyttää omaa kieltään mutta viranomaisen kieli tai asian käsittelykieli on toinen, viranomaisen on järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta tai jollei 2 momentista muuta johdu.

Asianosaisen, joka 15 ja 16 §:ssä tarkoitettussa asiassa haluaa tulkkausta, on huolehdittava tulkkauksesta itse ja omalla kustannuksellaan, jollei tuomioistuin asian laadun huomioon ottaen päättää toisin.

4 luku

Toimituskirjan ja muun asiakirjan kieli

19 §

Tuomion, päätöksen ja muun asiakirjan kieli

Tuomio, päätös ja muu viranomaisen 12–17 §:n mukaisessa asiassa annettava asiakirja laaditaan asian käsittelykielellä.

Asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvät asiakirjat voidaan viranomaisen harkinnan mukaan laatia osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä. Päätös ja tuomio on

kuitenkin annettava yksikielisenä. Ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka sekä suomea että ruotsia.

20 §

Oikeus toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen

Jos haastehakemus, tuomio, päätös, pöytäkirja tai muu asiakirja on laadittu toisella kuin asianosaisen kielellä, valtion viranomaisen ja kaksikielisen kunnallisen viranomaisen on, jollei 2 momentista muuta johdu, annettava asianosaiselle pyynnöstä maksuton virallinen käännös näistä asiakirjoista siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan.

Asianosaisen, joka 15 ja 16 §:ssä tarkoitettussa asiassa haluaa käännöksen, on huolehdittava tästä itse ja omalla kustannuksellaan, jollei tuomioistuin asian laadun huomioon ottaen päätä toisin.

Yksikielisen kunnallisen viranomaisen on pyynnöstä annettava asianosaiselle maksuton virallinen käännös toimituskirjasta asiassa, joka tulee vireille viranomaisen aloitteesta ja joka välittömästi kohdistuu asianosaisen tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin tai joka koskee viranomaisen hänelle asettamaa velvollisuutta.

21 §

Toimituskirjan ja muun asiakirjan virallinen käännös

Virallisella käännöksellä tarkoitetaan tässä laissa viranomaisen tai virallisen kääntäjän tekemää suomen- tai ruotsinkielistä käännöstä.

Tämän lain mukaan annettu virallinen käännös toimituskirjasta on voimassa alkuperäisenä.

Jos virallisessa käännöksessä ilmenee käännösvirhe, viranomaisen on korjattava se,

jollei korjaaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Asianosaiselle on tällöin annettava maksutta korjattu toimituskirja.

22 §

Toimituskirjan ja muun asiakirjan antaminen vieraalla kielellä

Suomen viranomaisen ulkomaille tai ulkomaalaiselle annettava taikka maan ulkopuolella käytettäväksi aiottu toimituskirja tai muu asiakirja voidaan antaa muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä, jollei erikseen toisin säädetä.

Jos muulla kielellä annettu toimituskirja tai muu asiakirja koskee toisen oikeutta, etua tai velvollisuutta ja tällä tämän lain mukaan muuten olisi oikeus saada se suomen tai ruotsin kielellä, on hänelle pyynnöstä annettava siitä maksuton virallinen käännös.

5 luku

Kielellisten oikeuksien turvaaminen

23 §

Viranomaisen velvollisuus toteuttaa kielellisiä oikeuksia

Viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä.

Kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi. Viranomaisen tulee sekä palvelussaan että muussa toiminnassaan osoittaa yleisölle käyttävänsä molempia kieliä.

Kaksikielisen viranomaisen tulee yhteydenotoissaan yksityishenkilöihin ja oikeushenkilöihin käyttää näiden kieltä, suomea tai ruotsia, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka molempia.

24 §

Liikelaitoksen sekä valtion ja kunnan yhtiön kielelliset palvelut

Valtion liikelaitoksen sekä sellaisen palvelua

tuottavan yhtiön, jossa valtiolla taikka yhdellä tai useammalla kaksikielisellä kunnalla taikka erikielisillä kunnilla on määräämisvalta, on annettava palvelua ja tiedotettava suomeksi ja ruotsiksi toiminnan laadun ja asiayhteyden edellyttämässä laajuudessa ja tavalla, jota kokonaisuutena arvioiden ei voida pitää yhtiön kannalta kohtuuttomana.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, liikelaitosten ja yhtiöiden on noudatettava, mitä niiden harjoittamassa toiminnassa annettavasta kielellisestä palvelusta erikseen säädetään.

25 §

Yksityisten kielellinen palveluvelvollisuus

Mitä tässä laissa säädetään viranomaisista, koskee annettavan palvelun osalta yksityisiä yhtiöitä, järjestöjä ja säätiöitä sekä henkilöitä, jotka viranomaisen toimeksiannosta tarjoavat palvelua yleisölle. Viranomaisen on varmistettava, että tehtävän vastaanottaja sitoutuu antamaan tässä laissa edellytettyä kielellistä palvelua, jollei tämän lain edellyttämää palvelutasoa muulla tavoin voida ylläpitää.

Jos julkisia hallintotehtäviä annetaan muulle kuin viranomaiselle, tehtävän antajan on varmistettava, että tehtävän vastaanottaja antaa 1 momentissa tarkoitetun palvelusitoumuksen.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettua palvelusitoumusta ei edellytetä, jos toiminnan harjoittamisessa annettavasta kielellisestä palvelusta säädetään erikseen.

6 luku

Viranomaisten työkieli

26 §

Valtion viranomaisten työkieli

Valtion viranomainen käyttää työkielenään virka-alueen väestön enemmistön kieltä, jollei toisen kielen tai molempien kielten

taikka vieraan kielen käyttäminen ole tarkoituksenmukaisempaa.

27 §

Viranomaisten kirjeenvaihto

Valtion viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa käytetään suomen kieltä, jollei vastaanottava tai lähettävä viranomainen ole yksikielisesti ruotsinkielinen tai jollei muusta syystä ole tarkoituksenmukaisempaa käyttää ruotsin kieltä tai muuta kieltä.

Valtion viranomaisen on lähettäessään kirjelmiä kunnalle käytettävä kunnan kieltä tai kunnan väestön enemmistön kieltä, jollei 3 momentista muuta johdu tai jollei viranomainen käytä molempia kieliä. Lähettäessään kirjelmiä yliopistoille, ammattikorkeakouluille ja muille oppilaitoksille valtion viranomaisten on käytettävä vastaanottajan kieltä.

Pyytäessään ja antaessaan lausunnon asiassa, jossa annetaan toimituskirja tai muu asianosaiselle annettava asiakirja, valtion ja kunnan viranomaisen on käytettävä asian käsittelykieltä. Yksikielinen viranomainen saa kuitenkin antaa lausuntonsa omalla kielellään. Asiaa käsittelevän viranomaisen on tällöin asianosaisen pyynnöstä annettava lausunnosta maksuton virallinen käännös.

28 §

Monijäseniset toimielimet

Valtioneuvoston sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän ja vastaavan toimielimen jäsenellä samoin kuin kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää suomea tai ruotsia kokouksessa sekä pöytäkirjaan tai mietintöön liitettävässä kirjallisessa lausunnossa tai mielipiteessä. Jos toimielimen muu jäsen ei ymmärrä suullista puheenvuoroa, se on pyynnöstä hänelle lyhyesti selostettava.

29 §

Kunnalliset kokouskutsut, pöytäkirjat ja johtosäännöt

Kaksikielisen kunnan valtuuston kokouskutsu ja pöytäkirja on laadittava suomen ja ruotsin kielellä. Kunnan muiden toimielinten kokouskutsujen ja pöytäkirjojen kielestä päättää kunta.

Kaksikielisen kunnan johtosäännöt ja vastaavat säännöt on annettava suomen ja ruotsin kielellä.

7 luku

Lainsäädännössä sekä yleisessä tiedottamisessa käytettävät kielet

30 §

Lait ja muut säädökset

Lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä. Myös asetukset ja viranomaisten oikeussäännöt annetaan molemmilla kansalliskielillä.

Lakien ja muiden säädösten julkaisemisesta säädetään perustuslaissa sekä Suomen säädöskokoelmaa ja viranomaisten määräyskokoelmia koskevassa lainsäädännössä.

Kansainvälisten sopimusten sekä säädöksissä viitattavien standardien kielestä säädetään erikseen.

31 §

Säädösehdotukset ja mietinnöt

Ministeriön sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän tai vastaavan toimielimen säädösehdotukset ja niihin liittyvät mietinnöt julkaistaan suomeksi. Julkaisuun otetaan myös ruotsinkielinen tiivistelmä ja säädösehdotuksen ruotsinkielinen teksti.

Jos asianomaisen ministeriön harkinnan mukaan mietinnöllä on huomattava merkitys maan ruotsinkieliselle väestölle, se on julkaistava kokonaisuudessaan ruotsiksi. Samoin säädösehdotus tai mietintö, joka koskee yksinomaan Ahvenanmaan maakuntaa tai jolla on erityisen suuri merkitys maakunnalle, on julkaistava

kokonaisuudessaan ruotsiksi.

Jos säädösehdotuksella tai mietinnöllä on merkitystä pääasiassa ruotsinkieliselle väestölle tai Ahvenanmaan maakunnalle, se voidaan julkaista ruotsiksi siten, että julkaisuun otetaan suomenkielinen tiivistelmä ja säädösehdotuksen suomenkielinen teksti.

32 §

Viranomaisten tiedottaminen

Valtion ja kunnallisen viranomaisen yleisölle suunnatussa tiedottamisessa on kaksikielisessä kunnassa käytettävä suomen ja ruotsin kieltä. Asianomaisen ministeriön on huolehdittava siitä, että yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto annetaan koko maassa molemmilla kansalliskielillä.

Kaksikielisen viranomaisen ilmoitukset, kuulutukset ja julkipanot sekä muut yleisölle annettavat tiedotteet tulee antaa suomen ja ruotsin kielellä.

Viranomaisten laatimien selvitysten, päätösten tai muiden vastaavien tekstien julkaiseminen ei velvoita kääntämään niitä sellaisinaan. Viranomaisen tulee kuitenkin huolehtia sekä suomen- että ruotsinkielisen väestön tiedonsaantitarpeista.

33 §

Kilvet ja paikannimet sekä julkinen liikenne

Viranomaisten kaksikielisessä kunnassa asettamien kilpien, liikennemerkkien ja muiden yleisölle suunnattujen vastaavien opasteiden tekstien on oltava suomen- ja ruotsinkielisiä, jollei kansainvälisen käytännön mukaisesti käytetä pelkästään vierasta kieltä.

Teiden ja katujen liikennemerkkien sekä muiden liikenteen ohjauslaitteiden kielistä säädetään tarkemmin tieliikennelainsäädännössä.

Viranomaisten asettamissa kilvissä käytettävistä paikannimistä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella. Ennen asetuksen antamista on hankittava Kotimaisten kielten

tutkimuskeskuksen lausunto. Julkisessa liikenteessä matkustajille suunnatuissa kilvissä ja tiedotteissa käytettävistä kielistä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.

34 §

Kulutushyödykkeestä annettavat tiedot

Kun myytävään tuotteeseen on lain mukaan merkittävä kauppataivan mukainen nimi, tuoteseloste, käyttöohje tai varoitus, on tekstin yksikielisessä kunnassa myytävässä tuotteessa oltava ainakin sen kunnan kielellä ja kaksikielisessä kunnassa myytävässä tuotteessa ainakin suomen ja ruotsin kielellä. Annettaessa tässä tarkoitettuja tietoja suomen ja ruotsin kieltä on kohdeltava tasapuolisesti.

8 luku

Kielellisten oikeuksien edistäminen ja seuranta

35 §

Toimenpiteet kielellisten oikeuksien edistämiseksi

Julkisen vallan on perustuslain mukaisesti huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Viranomaisten tulee toiminnassaan vaalia maan kielellistä kulttuuriperintöä ja edistää molempien kansalliskielten käyttämistä. Jos olosuhteet sitä edellyttävät, julkisen vallan on ryhdyttävä erityistoimenpiteisiin kansalliskieliin liittyvien sivistyksellisten tai yhteiskunnallisten tarpeiden turvaamiseksi.

36 §

Valvonta ja seuranta

Jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan tämän lain noudattamista. Oikeusministeriö seuraa tämän lain täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Tarvittaessa ministeriön tulee tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi.

37 §

Kielilainsäädännön soveltamista koskeva kertomus

Valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä.

9 luku

Erinäiset säännökset

38 §

Suomen ulkomaanedustustot

Suomen ulkomaanedustustoihin sovelletaan tämän lain säännöksiä kaksikielisestä viranomaisesta, jonka enemmistön kieli on suomi. Kunniakonsulaateissa tätä lakia ei kuitenkaan sovelleta.

Tarkempia säännöksiä vieraiden kielten käyttämisestä edustustoissa voidaan antaa valtioneuvoston asetuksella.

39 §

Puolustusvoimien joukko-osastot ja komentokieli

Puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on

suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Muita ruotsinkielisiä joukko-osastoja sekä joukkoyksiköjä samoin kuin kaksikielisiä yksiköjä voidaan tarpeen vaatiessa perustaa siten kuin puolustusvoimista annetussa lainsäädännössä säädetään.

Asevelvollisen oikeudesta tulla määrättyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkiensä, suomi tai ruotsi, säädetään asevelvollisuuslaissa (452/1950). Suomen- ja ruotsinkielisen siviilipalvelusvelvollisen oikeudesta suorittaa siviilipalveluksensa äidinkielellään säädetään siviilipalveluslaissa (1723/1991).

Puolustusvoimien komentokieli on suomi.

40 §

Vankeinhoitolaitos

Sen estämättä, mitä 6 §:ssä säädetään, ovat vankeinhoitolaitokseen kuuluvat rangaistuslaitokset ja niiden osastot yksikielisesti suomenkielisiä.

Oikeusministeriön asetuksella voidaan rangaistuslaitoksiin kuitenkin perustaa yksi tai useampi ruotsinkielinen tai kaksikielinen osasto.

41 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

10 luku

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

42 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan 1 päivänä kesäkuuta 1922 annettu kielilaki (148/1922) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

43 §

Siirtymäsäännökset

Ennen tämän lain voimaantuloa annetussa muussa laissa taikka asetuksessa olevan viittauksen tällä lailla kumottuun kielilakiin katsotaan tämän lain voimaantulon jälkeen tarkoittavan viittausta tähän lakiin.

Ennen tämän lain voimaantuloa vireille tullessiin asioihin sovelletaan edelleen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen muuta päätä.

Virka- ja itsehallintoalueiden kielellisestä jaotuksesta vuosina 2003—2012 annettu asetus (/) on voimassa asetuksessa säädetyn voimassaoloajan loppuun siltä osin, kuin se koskee kuntien kielellistä asemaa, minkä jälkeen annetaan uusi valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta tämän lain 5 §:n 1 momentin nojalla.

Tämän lain 34 §:ssä tarkoitetut kulutushyödykkeitä koskevat tekstit on saatettava tämän lain mukaisiksi viiden vuoden kuluessa lain voimaantulosta.

2.

Laki**julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Tässä laissa säädetään valtion viranomaisten, kunnallisten viranomaisten sekä itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten samoin kuin eduskunnan virastojen ja tasavallan presidentin kanslian (*viranomaisen*) palveluksessa olevalta henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta sekä kielitaidon osoittamisesta.

Yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin ja muihin oppilaitoksiin sovelletaan, mitä 2—4 ja 8 §:ssä säädetään. Muutoin niiden henkilöstöä koskevista kielitaitovaatimuksista säädetään erikseen.

Evankelis-luterilaisen kirkon henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään kirkkolaisissa (1054/1993).

2 §

Henkilöstön kielitaidosta huolehtiminen

Viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisissa (/) ja muussa

lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti.

2 luku

Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset ja kielitaidon huomioon ottaminen henkilöstöä palvelukseen otettaessa

3 §

Kielitaidosta varmistautuminen palvelukseen otettaessa

Virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa on varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito.

4 §

Kielitaitoa koskevista vaatimuksista ilmoittaminen

Ilmoituksessa, joka koskee viran tai muun palvelussuhteen haettavana tai avoimena olemista, on mainittava mahdollisista kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista sekä työtehtävien edellyttämästä taikka palvelukseen otettaessa eduksi luettavasta kielitaidosta.

5 §

*Kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten
asettaminen*

Valtion viranomaisten henkilöstölle voidaan asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia vain lailla taikka lain nojalla valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön asetuksella. Suomen ja ruotsin kielten taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista on aina säädettävä, jos henkilöstön tehtäviin kuuluu yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta merkittävää julkisen vallan käyttöä.

Kunnallisten viranomaisten henkilöstölle voidaan asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia kuntalain (365/1995) mukaisessa järjestyksessä, jollei lailla tai lain nojalla muuta säädetä.

Itsenäiset julkisoikeudelliset laitokset voivat vahvistaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia henkilöstölleen, jollei niistä erikseen säädetä.

6 §

*Valtion henkilöstön suomen ja ruotsin kielen
taitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset*

Valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksi-kielisessä viranomaisessa edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa.

Tuomarin virkaan vaadittavista kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään tuomareiden nimittämisestä annetussa laissa (205/2000). Upseerin virkaan vaadittavista suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää poikkeuksista 1 momentissa säädetyistä suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, jos työtehtävät sitä

edellyttävät tai jos eri kielten käyttämistä edellyttävien työtehtävien jako viranomaisessa sen sallii taikka vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisen painavia syitä.

Muulle kuin 1 momentissa tarkoitettulle henkilöstölle asetettavista suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Valtioneuvoston asetuksella voidaan myös antaa valtuutus suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten säätämiseen asianomaisen ministeriön asetuksella niissä tapauksissa, joissa henkilöstölle ei kielitaitovaatimusten lisäksi aseteta muita kelpoisuusvaatimuksia.

7 §

*Valtion henkilöstön muiden kielten taitoa
koskevat kelpoisuusvaatimukset*

Valtion henkilöstölle voidaan asettaa muiden kielten taitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia työtehtävien sitä edellyttäessä ministeriön asetuksella, jollei niitä lain nojalla aseteta valtioneuvoston asetuksella.

8 §

Hakuajan päätyttyä osoitettu kielitaito

Virkaa täytettäessä tai muuhun palvelussuhteeseen otettaessa otetaan huomioon myös sellainen hakija, joka on osoittanut vaaditun kielitaidon hakuajan päätyttyä, jos tämä ei viivytä asian käsittelyä.

9 §

Erivapaus

Valtioneuvosto voi erityisestä syystä myöntää erivapauden lailla taikka valtioneuvoston tai ministeriön asetuksella säädetyistä kielitaitoa koskevasta kelpoisuusvaatimuksesta, jollei laissa tai lain nojalla toisin säädetä.

3 luku

**Valtionhallinnon suomen ja ruotsin kielen
tutkinnot**

10 §

Valtionhallinnon kielitutkinnot

Suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamista varten on valtionhallinnon kielitutkinnot kumpaakin kieltä varten. Tutkinnoissa voidaan osoittaa suomen tai ruotsin kielen erinomaista, hyvää tai tyydyttävää taitoa.

Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkemmat säännökset tutkinnoista sekä tutkintotodistusten antamisesta. Opetushallitus antaa määräyksiä tutkintojen perusteista ja vahvistaa tutkintotodistuksen kaavan 11 §:ssä tarkoitettujen tutkintolautakuntien annettua asiasta lausunnon.

11 §

*Valtionhallinnon kielitutkintojen hallinto ja
toimeenpano*

Valtionhallinnon kielitutkintojen ylläpitämisestä ja kehittämisestä sekä toimeenpanon valvonnasta vastaa opetushallitus.

Kielitutkintojen toimeenpanoa varten on opetushallituksen yhteydessä suomen kielen tutkintolautakunta ja ruotsin kielen tutkintolautakunta (*kielitutkintolautakunnat*). Lisäksi opetushallitus määrää tarpeellisen määrän kielitaidon arviointiin perehtyneitä tutkintosuoritusten vastaanottajia.

Kielitutkintolautakuntien jäsenet ja tutkintosuoritusten vastaanottajat toimivat virkavastuulla. Heidän esteellisyyteensä sovelletaan, mitä hallintomenettelylain (598/1982) 10 ja 11 §:ssä säädetään.

Valtioneuvoston asetuksella annetaan tarkemmat säännökset kielitutkintolautakuntien kokoonpanosta, asettamisesta ja tehtävistä, asioiden käsittelystä lautakunnissa, tutkintosuoritusten vastaanottajaksi määräämisestä ja tutkintosuoritusten vastaanottamisesta sekä kielitutkintojen toimeenpanon valvonnasta. Opetushallitus antaa tarvittaessa tutkinto-

suoritusten vastaanottajille ohjeita kielitutkintojen toimeenpanosta kielitutkintolautakuntien annettua asiasta lausunnon.

12 §

Maksut

Kielitutkintolautakunnan järjestämään kielitutkintoon osallistumisesta ja lautakunnan päätöksistä sekä tutkintosuoritusten vastaanottajan järjestämään tutkintoon osallistumisesta peritään maksu julkisoikeudellisena suoritteena valtion maksuperustelain (150/1992) mukaisesti. Maksun suuruudesta säädetään tarkemmin opetusministeriön asetuksella.

13 §

*Kielitaidon osoittaminen yleisillä
kielitutkinnoilla tai opintojen yhteydessä*

Valtioneuvoston asetuksella säädetään siitä, millä tavoin suomen tai ruotsin kielen taito voidaan valtionhallinnon kielitutkinnon suorittamisen sijasta osoittaa yleisistä kielitutkinnoista annetussa laissa (668/1994) tarkoitetuilla kielitutkinnoilla tai opintojen yhteydessä suoritetuilla kielikokeilla tai -opinnoilla.

14 §

Todistus vastaavasta kielitaidosta

Kielitutkintolautakunta voi valtionhallinnon kielitutkintoa toimeenpanematta hakemuksesta

1) antaa todistuksen suomen tai ruotsin kielen erinomaisesta taidosta henkilölle, joka hyväksyttävän selvityksen mukaan on aiemmalla toiminnallaan osoittanut vaadittavaa kielitaitoa; sekä
2) päättää ulkomailla suoritettujen kieliopintojen rinnastamisesta valtionhallinnon kielitutkintoihin.

15 §

Tutkinnon suorittajan oikeussuoja

Tutkintosuoritusten vastaanottajan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Tutkintosuoritusten vastaanottajan suorittaman tutkintosuorituksen arviointiin tyytymättömän voi kuitenkin seitsemän päivän kuluessa päätöksestä tiedon saatuaan ilmoittautua suorittamaan tutkinnon kielitutkintolautakunnalle. Tällöin uusintasuoritus lautakunnalle on maksuton.

Kielitutkintolautakunnan päätökseen haetaan muutosta valittamalla siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

4 luku

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

16 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta 1 päivänä _____

kesäkuuta 1922 annettu laki (149/1922) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin. Milloin tällaiset toimenpiteet edellyttävät 10 §:n 3 momentin tai 11 §:n 5 momentin mukaan 11 §:ssä tarkoitettujen lautakuntien kuulemista, opetushallitus kuulee niiden asemasta ennen tämän lain voimaantuloa toimivia vastaavia lautakuntia.

17 §

Siirtymäsäännökset

Ennen tämän lain voimaantuloa suoritettujen tutkintojen rinnastamisesta tämän lain nojalla suoritettuihin tutkintoihin säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Muussa laissa tai asetuksessa suomen tai ruotsin kielen taitoa koskevaksi kelpoisuusvaatimukseksi säädetty kielen täydellinen hallitseminen, täydellinen hallinta tai täydellinen taito vastaa asianomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa.

Muussa laissa tai asetuksessa oleva viittaus valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annettuun lakiin tarkoittaa tämän lain voimaantulon jälkeen viittausta tähän lakiin.

3.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaareen siitä lailla 58/1994 kumotun 4 luvun tilalle uusi 4 luku seuraavasti:

4 luku

Oikeudenkäynnin kieli

1 §

Tuomioistuimen on asian käsittelykielenä käytettävä joko suomea tai ruotsia sekä annettava ratkaisunsa suomeksi tai ruotsiksi sen mukaan, kuin kielilaissa (/) säädetään.

Saamelaiden kotiseutualueella voidaan tuomioistuimessa asian käsittelykielenä käyttää saamen kieltä sen mukaan kuin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991) säädetään.

2 §

Asianosaisella, jonka oma kieli on suomi tai ruotsi, on silloin, kun oikeudenkäynnissä on käytettävä muuta kuin hänen omaa kieltään, oikeus tulkkaukseen ja käännökseen sen mukaan kuin kielilaissa säädetään.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä

oikeudenkäynnissä säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa.

Muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen asianosaisen, joka haluaa tulkkausta tai käännöksen, on huolehdittava tästä itse ja omalla kustannuksellaan, jollei tuomioistuimella asian laadun huomioon ottaen toisin määrää. Tuomioistuimen on kuitenkin huolehdittava siitä, että muiden pohjoismaiden kansalaiset saavat sen käsiteltävissä asioissa tarvitsemansa tulkkaus- ja käännösavun.

Oikeudesta tulkkaukseen ja käännökseen rikosasioissa säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

4.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11 päivänä heinäkuuta 1997 annettuun lakiin (689/1997) uusi 6 a luku seuraavasti:

6 a luku

Oikeudenkäynnin kieli

1 §

Tuomioistuimen on asian käsittelykielenä käytettävä joko suomea tai ruotsia sekä annettava ratkaisunsa suomeksi tai ruotsiksi sen mukaan kuin kielilaissa (/) säädetään.

Saamelaisten kotiseutualueella voidaan tuomioistuimessa asian käsittelykielenä käyttää saamen kieltä sen mukaan kuin saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991) säädetään.

2 §

Asianosaisella, jonka oma kieli on suomi tai ruotsi, on silloin, kun oikeudenkäynnissä on käytettävä muuta kuin hänen omaa kieleltään, oikeus tulkkaukseen ja käännökseen sen mukaan kuin kielilaissa

säädetään.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä oikeudenkäynnissä säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa.

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä vastaajalla sekä asianomistajalla syyttäjän ajamassa rikosasiassa on oikeus maksuttomaan tulkkaukseen rikosasian käsittelyssä. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava tulkkauksesta tai tulkin kutsumisesta. Mitä tulkkauksesta säädetään soveltuu myös tuomion ja päätöksen käännökseen.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

5.

Laki**esitutkintalain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun esitutkintalain (449/1987) 37, 39 ja 40 §
 seuraavasti:

37 §

Kuulusteltavalla on esitutkinnassa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sen mukaan kuin kielilain (/) 10 ja 18 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei kielilain mukaan ole käytettävä epäillyn kieltä.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991).

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkaustarpeen täyttämisestä. Tulkkauksen on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuultavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen.

39 §

Kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja on kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Muistakin esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun

päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydytyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatalenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään.

40 §

Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn

kieli. Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan. Asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta. Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

6.

Laki

sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti lisätään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22 päivänä syyskuuta 2000 annetun lain (812/2000) 4 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

4 §

Oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun

tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä. Kuntien ja kuntayhtymien velvollisuudesta järjestää sosiaalihuoltoa suomen ja ruotsin kielellä säädetään sosiaalihuoltolaissa.

Sosiaalihuollon asiakkaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

7.

Laki

potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti lisätään potilaan asemasta ja oikeuksista 17 päivänä elokuuta 1992 annetun lain (785/1992) 3 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi laissa 653/2000, uusi 4 momentti seuraavasti:

3 §

Oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ja siihen liittyvään kohteluun

Potilaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä

1...1..9.

kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään erikoissairaanhoidolaissa.
 kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä. Kuntien ja
 kuntayhtymien velvollisuudesta järjestää
 terveyden- ja sairaanhoitopalveluja suomen Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 ja ruotsin kielellä säädetään 20 .
 kansanterveyslaissa ja

8.

Laki

sosiaalihuoltolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 17 päivänä syyskuuta 1982 annettuun sosiaalihuoltolakiin (710/1982) siitä lailla
 813/2000 kumotun 40 §:n tilalle uusi 40 § seuraavasti:

40 §
 Yksikielisessä kunnissa ja kuntayhtymissä
 järjestetään sosiaalihuolto kunnan tai
 kuntayhtymän kielellä. Asiakkaan oikeudesta
 käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla
 kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen
 tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan
 tulkkauksen näitä kieliä viranomaisissa
 käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja
 20 §:ssä.
 Kaksikielisen kunnan ja kaksikielisiä tai sekä
 suomen- ja ruotsinkielisiä kuntia käsittävän
 kuntayhtymän sosiaalihuolto järjestetään
 kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä
 siten, että asiakas saa palvelua valitsemallaan
 kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi.
 Kunnan tai kuntayhtymän tulee lisäksi
 huolehtia siitä, että Pohjoismaiden
 kansalaiset voivat sosiaalihuollon palveluja
 käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa
 kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai
 tanskan kieltä. Kunnan tai kuntayhtymän on
 tällöin, mahdollisuuksien mukaan
 huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden
 kansalaiset saavat tarvittavan tulkkauksen- ja
 käänösavun.
 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

9.

Laki

kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

1...1..9.

muutetaan 18 päivänä tammikuuta 1972 annetun kansanterveyslain (66/1972) 28 §, sellaisena kuin se on laissa 248/1997, seuraavasti:

28 §

Yksikielisen kunnan tai kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Potilaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä.

Kaksikielisen kunnan taikka kaksikielisiä tai sekä suomen- ja ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palvelut valitsemallaan

kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän on tällöin, mahdollisuuksien mukaan huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 .

10.

Laki

erikoissairaanhoidon lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 1 päivänä joulukuuta 1989 annetun erikoissairaanhoidon lain (1062/1989) 33 §:n 3 ja 4 momentti, sellaisena kuin niistä on 4 momentti laissa 908/1992, ja *lisätään* lakiin uusi 33 a § seuraavasti:

33 a §

Sairaanhoitopiirissä, joka käsittää ainoastaan samankielisiä kuntia, järjestetään sairaanhoito tällä kielellä. Potilaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä.

Erikielisiä tai kaksikielisiä kuntia käsittävän sairaanhoitopiirin kuntayhtymän sairaanhoito järjestetään kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palvelut

valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat sairaanhoitopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin ja tanskan kieltä. Kuntayhtymän on tällöin, mikäli mahdollista, huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkkaus- ja käännösavun.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 .

11.

Laki

kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1997 annetun kuntajakolain (1196/1997) 3 §:n 2 momentti seuraavasti:

_____ 3 § _____
_____ Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
Väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta _____
säädetään perustuslaissa. _____
kuuta 20 .

Naantalissa 28 päivänä kesäkuuta 2002

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

5.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun esitutkintalain (449/1987) 37, 39 ja 40 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

37 §

Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta, jos kuulusteltava ei osaa viranomaisessa kielilain (148/22) mukaan käytettävää kieltä taikka ei aisti- tai puhevian takia voi tulla ymmärretyksi.

Ehdotus

37 §

Kuulusteltavalla on esitutkinnassa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sen mukaan kuin kielilain (/) 10 ja 18 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei kielilain mukaan ole käytettävä epäillyn kieltä.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991).

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkaustarpeen täyttämisestä. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuultavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen.

39 §

Kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja.

laadittava Muistakin

39 §

Kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan

1...1..9.

esitutkintoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulustellulle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa oikein kirjattu. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatalenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään.

40 §

Esitutinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Siihen on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan.

Asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

käyttämällä kielellä. Muistakin esitutkintoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava *kuulusteltavalle* ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa *kirjattu oikein*. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatalenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin *valtioneuvoston* asetuksella tarkemmin säädetään.

40 §

Esitutinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. *Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.*

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. *Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn kieli.*

Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan.

Asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

6.

Laki**sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22 päivänä syyskuuta 2000 annetun lain (812/2000) 4 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

4 §

*Oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon
ja hyvään kohteluun*

*Oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon
ja hyvään kohteluun*

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkiелensä ja kulttuuritaustansa.

Asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltoa toteuttaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkiелensä ja kulttuuritaustansa.

Sosiaalihuollon asiakkaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä. Kuntien ja kuntayhtymien velvollisuudesta järjestää sosiaalihuoltoa suomen ja ruotsin kielellä säädetään sosiaalihuoltolaissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki**potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään potilaan asemasta ja oikeuksista 17 päivänä elokuuta 1992 annetun lain (785/1992) 3 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 653/2000, uusi 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ja siihen liittyvään kohteluun

Oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ja siihen liittyvään kohteluun

Jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Suomessa tilapäisesti oleskelevien henkilöiden oikeudesta hoitoon on voimassa, mitä erikseen säädetään tai valtioiden välillä vastavuoroisesti sovitaan. Kunnan ja valtion velvollisuudesta järjestää terveydenhuollon palveluja on lisäksi voimassa, mitä kansanterveyslaissa, erikoissairaanhoitolaissa, tartuntatautilaissa (583/1986), mielenterveyslaissa (1116/1990), vankeinhoitolaitoksesta annetussa asetuksessa sekä terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa säädetään.

Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan huomioon.

Jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Suomessa tilapäisesti oleskelevien henkilöiden oikeudesta hoitoon on voimassa, mitä erikseen säädetään tai valtioiden välillä vastavuoroisesti sovitaan. Kunnan ja valtion velvollisuudesta järjestää terveydenhuollon palveluja on lisäksi voimassa, mitä kansanterveyslaissa, erikoissairaanhoitolaissa, tartuntatautilaissa (583/1986), mielenterveyslaissa (1116/1990), vankeinhoitolaitoksesta annetussa asetuksessa sekä terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa säädetään.

Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan huomioon.

Potilaan oikeudesta käyttää suomen tai

Voimassa oleva laki

Ehdotus

ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä. Kuntien ja kuntayhtymien velvollisuudesta järjestää terveyden- ja sairaanhoitopalveluja suomen ja ruotsin kielellä säädetään kansanterveyslaissa ja erikoissairaanhoitolaissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

Laki

kansanterveyslain 28 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 18 päivänä tammikuuta 1972 annetun kansanterveyslain (66/1972) 28 §, sellaisena
kuin se on laissa 248/1997, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

28 §

Yksikielisen kunnan tai kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän kielellä.

Kaksikielisen kunnan taikka kaksikielisiä tai sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palvelut omalla kielellään.

Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän on tällöin mikäli mahdollista huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisyavun.

Ehdotus

28 §

Yksikielisen kunnan tai kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän kielellä. *Potilaan oikeudesta käyttää suomen tai ruotsin kieltä, tulla kuulluksi ja saada toimituskirjansa suomen tai ruotsin kielellä sekä hänen oikeudestaan tulkkaukseen näitä kieliä viranomaisissa käytettäessä säädetään kielilain (/) 10, 18 ja 20 §:ssä.*

Kaksikielisen kunnan taikka kaksikielisiä tai sekä suomen- ja ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän terveyskeskuksen terveydenhuoltopalvelut järjestetään kunnan tai kuntayhtymän molemmilla kielillä siten, että potilas saa palvelut *valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.*

Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän tulee lisäksi huolehtia siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat *terveydenhuoltopalveluja* käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään, suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Kunnan tai kansanterveystyön kuntayhtymän on tällöin *mahdollisuuksien mukaan* huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset saavat tarvittavan *tulkkauks- ja kääntösavun.*

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

11.

Laki

kuntajakolain 3 §:n 2 momentin muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1997 annetun kuntajakolain (1196/1997) 3 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

Väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta on säädetty hallitusmuodossa.

3 §

Väestön kielisuhteiden huomioon ottamisesta *säädetään perustuslaissa.*

*Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .*